

Ελληνικά
γράμματα

Χόρχε Λουίς Μπόρχες

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ

Μετάφραση, Επιμέλεια, Σχόλια: Αχιλλέας Κυριακίδης

ΚΛΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ



BORCHES

Χόρχε Λουίς Μπόρχες (Jorge Luis Borges)

Γεννήθηκε στην Αργεντινή, το 1899. Έζησε τυφλός τα περισσότερα χρόνια της ζωής του. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, δοκίμια, κινηματογραφικά σενάρια. Δίδαξε σε πανεπιστήμια των Η.Π.Α. και αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτωρ στα μεγαλύτερα πανεπιστήμια του κόσμου. Θεωρείται ένας από τους κορυφαίους συγγραφείς του εικοστού αιώνα. Δεν τιμήθηκε με το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Πέθανε στη Γενεύη, το 1986.



Φωτογραφία: Ελένη Καλοκύρη

Χόρχε Λουίς Μπόρχες και Αχιλλέας Κυριακίδης, Αθήνα, Μάιος 1984

Αχιλλέας Κυριακίδης

Γεννήθηκε στο Κάιρο, το 1946. Πεζογράφος, μεταφραστής, σεναριογράφος, κριτικός κινηματογράφου, σκηνοθέτης. Κρατικό Βραβείο Διηγήματος για τη συλλογή του *Τεχνητές αναπνοές* (2003).

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ
Άπαντα Πεζά

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΚΛΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΗΣ ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Τίτλοι στο πρωτότυπο: *Historia Universal de la Infamia, Ficciones, El Aleph, El Informe de brodie, El Libro de Arena, La Memoria de Shakespeare, El Hacedor, Elogio de la Sombra, El Oro de los Tigres, La Moneda de Hierro, Historia de la Noche, La Cifra, Los Conjurados*

Copyright © Maria Kodama 1995
All rights reserved

Εισαγωγή-Μετάφραση-Επιμέλεια-Σχόλια: Αχιλλέας Κυριακίδης
Σελιδοποίηση: Ευαγγελία Σταματέλλου
Εξώφυλλο: Κώστας Χουχουλής

Copyright © 2005 «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Α.Ε.»
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Α.Ε.»
Εμμ. Μπενάκη 59, 106 81 Αθήνα. Τηλ.: 210 3891800 - fax: 210 3836658
web: www.ellinikagrammata.gr

Βιβλιοπωλεία

- Γ. Γενναδίου 6, 106 78 Αθήνα. Τηλ.-fax: 210 3817826
- Χρ. Λαδά 9Α, 105 61 Αθήνα. Τηλ.: 210 3333970 - fax: 210 3333971
- Στοά Ορφέως, Στοά Βιβλίου, Πεσμαζόγλου 5, 105 59 Αθήνα. Τηλ.: 210 3211246

Κεντρική διάθεση

- Ζωοδ. Πηγής 21 & Τζαβέλλα 1, 106 81 Αθήνα. Τηλ.: 210 3302033 - fax: 210 3817001
- Μοναστηρίου 183, 546 27 Θεσσαλονίκη. Τηλ.: 2310 500035 - fax: 2310 500034
- Μαιζώνος 1 & Καρόλου 32, 262 23 Πάτρα. Τηλ.: 2610 620384 - fax: 2610 272072

ISBN 960-442-108-5

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ

ΑΠΑΝΤΑ
ΠΕΖΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΣΧΟΛΙΑ
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΑΘΗΝΑ 2005

Τεχνάσματα (1944)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Καίτοι λιγότερο αδέξια ως προς τη γραφή τους, τα κομμάτια αυτού του βιβλίου δε διαφέρουν από εκείνα που απαρτίζουν το προηγούμενο. Δύο, ίσως, επιτρέπουν να σταθούμε λίγο: «Ο θάνατος και η πυξίδα» και «Φούνες, ο μνήμων». Το δεύτερο είναι μια εκτενής μεταφορά της αϋπνίας. Το πρώτο, παρ' όλα τα γερμανικά και σκανδιναβικά ονόματα, εκτυλίσσεται σ' ένα ονειρικό Μπουένος Άιρες: η φιδωτή Rue de Toulon είναι το Πασέο ντε Χούλιο· το Triste-le-Roy είναι το ξενοδοχείο όπου ο Χέρμπερτ Ας παρέλαβε (και, ίσως, δε διάβασε) τον ενδέκατο τόμο μιας ανύπαρκτης εγκυκλοπαίδειας. Είχα ήδη γράψει αυτή την ιστορία, όταν σκέφτηκα πόσο ταιριαστή θα ήταν μια διαπλάτυνση του χρόνου και του χώρου όπου διαδραματίζεται: η εκδίκηση θα μπορούσε να κληροδοτείται από γενιά σε γενιά· τα χρονικά διαστήματα θα μπορούσαν να υπολογίζονται σε έτη, ίσως και αιώνες· το πρώτο γράμμα του Ονόματος θα μπορούσε να προφερθεί στην Ισλανδία· το δεύτερο, στο Μεξικό· το τρίτο, στο Ινδουστάν. Χρειάζεται να προσθέσω ότι οι *χασιντίμ* είχαν και αγίους στις τάξεις τους και πως οι τέσσερις ανθρωποθυσίες για να αποκτηθούν τα τέσσερα γράμματα του Ονόματος είναι μια φαντασία που μου υπαγόρευσε η μορφή της ιστορίας μου;

Υστερόγραφο του 1956. Πρόσθεσα τρεις ιστορίες στη συλλογή: «Ο νότος», «Η αίρεση του Φοίνικα», «Το τέλος». Αν εξαιρέσεις ένα χαρακτήρα, τον Ρεκαμπάρεν, η ακινησία και η παθητικότητα του οποίου χρησιμεύουν για αντί-

θεση, τίποτα ή σχεδόν τίποτα στη σύντομη εξέλιξη της τελευταίας δεν είναι δική μου έμπνευση· όλα εκεί μέσα βρίσκονται ήδη εν περιλήψει σ' ένα ξακουστό βιβλίο που πρώτος εγώ το ξεψάχνισα ή, έστω, το ξεσκέπασα.¹⁵⁰ Στην αλληγορία του Φοίνικα, φορτώθηκα το πρόβλημα του χειρισμού ενός συνήθους γεγονότος –του Μυστικού– κατά έναν τρόπο διστακτικό και βαθμιαίο που, όμως, δε θ' άφηνε στο τέλος την παραμικρή αμφιβολία· δεν ξέρω μέχρι ποιο σημείο με συνόδεψε η τύχη. Όσο για το «Νότο», που μπορεί και να είναι η καλύτερη ιστορία μου, θ' αρκεστώ να προειδοποιήσω πως μπορεί να διαβαστεί ως μια άμεση εξιστόρηση μυθιστορηματικών συμβάντων – ή μ' οποιονδήποτε άλλο τρόπο.

Ο Σοπενάουερ, ο Ντε Κουίνσι, ο Στίβενσον, ο Μάουτνερ, ο Σο, ο Τσέστερτον, ο Λεόν Μπλουά απαρτίζουν τον ετερογενή πίνακα των συγγραφέων που ξαναδιαβάζω συνεχώς. Στη χριστολογική φαντασία που τιτλοφορείται «Τρεις εκδοχές του Ιούδα», θαρρώ πως διακρίνω τη μακρινή επίδραση του τελευταίου.

Χ. Λ. Μπ.

Μπουένος Άιρες, 29 Αυγούστου 1944

ΦΟΥΝΕΣ, Ο ΜΝΗΜΩΝ

Τον θυμάμαι (δεν έχω δικαίωμα να εκφέρω αυτό το ιερό ρήμα· μόνο ένας άνθρωπος στον κόσμο είχε δικαίωμα, κι αυτός ο άνθρωπος έχει πεθάνει) να κρατά στο χέρι ένα σκουρόχρωμο λουλούδι ρολογιάς, βλέποντάς το όπως δεν το 'χει δει κανείς, κι ας το κοίταζε μια ολόκληρη ζωή, από το λυκαυγές ως το λυκόφως. Θυμάμαι το ανέκφραστο, ινδιάνικο, μοναδικά *απόμακρο* πρόσωπό του, πίσω από ένα τσιγάρο. Θυμάμαι (θαρρώ) τα τραχιά χέρια του του πλέχτη. Θυμάμαι, δίπλα στα χέρια του, μια κούπα του *μάτε* με το έμβλημα της Ουρουγουάης· θυμάμαι, στο παράθυρο του σπιτιού, μια κίτρινη ψάθα, μ' ένα ακαθόριστο λιμνίσιο τοπίο. Θυμάμαι καθαρά τη φωνή του, τη βαθιά, πικραμένη, ένρινη φωνή που 'χαν παλιά οι άνθρωποι της πιάτσας, χωρίς τα τωρινά ιταλιάνικα συρίγματα.¹⁵¹ Δεν τον είχα δει πάνω από τρεις φορές· η τελευταία ήταν το 1887... Επικροτώ απόλυτα την πρωτοβουλία σας να ζητήσετε απ' όλους όσοι τον γνώρισαν να γράψουν κάτι γι' αυτόν· η δική μου μαρτυρία θα 'ναι το δίχως άλλο η πιο φτωχή και, ίσως, η πιο σύντομη, αλλά όχι η λιγότερο αντικειμενική του τόμου που θα εκδώσετε. Το αξιοθρήνητο γεγονός της αργεντίνικης καταγωγής μου θα με αποτρέψει απ' το να κατατριβώ με διθυράμβους – είδος υποχρεωτικό στην Ουρουγουάη, όταν πρόκειται για Ουρουγουανό. Κουλτουριάρης, φλώρος, *πορτένο*: ο Φούνες δεν ξεστόμισε ποτέ αυτές τις προσβολές, αλλά ξέρω πολύ καλά πως συμβόλιζα για κείνον και τις τρεις συμφορές. Ο Πέδρο Λεάνδρο Ιπούτσε έχει γράψει πως ο Φούνες ήταν ένας πρόδρομος των υπερανθρώπων: «ένας ατίθασος ιθαγενής Ζαρατούστρα»· δε λέω όχι, αλλά καλό είναι να 'χουμε υπόψη μας πως ο Φούνες ήταν και *κομπαδρίτο* απ' το Φράι Μπέντος, κάτι που συνεπάγεται ορισμένους ανυπέρβλητους περιορισμούς.

Η πρώτη μου ανάμνηση απ' τον Φούνες είναι πολύ καθαρή. Τον βλέπω ένα σούρουπο του Μαρτίου ή του Φεβρουαρίου τού 1884. Εκείνη τη χρονιά, ο πατέρας μου με είχε πάει να παραθερίσω στο Φράι Μπέντος. Γύριζα απ' το αγρόκτημα του Σαν Φρανσίσκο, με τον ξάδελφό μου, Μπερνάρδο Λέδο. Γυρίζαμε καβάλα σ' άλογα και τραγουδούσαμε, και δεν ήταν μόνο αυτό που μ' έκανε να νιώθω ευτυχισμένος. Μετά από μια αποπνικτική μέρα, μια τεράστια σταχτιά θύελλα είχε σκεπάσει τον ουρανό. Την επιβράδυνε ο νοτιάς, όμως τα δέντρα είχαν αρχίσει κιόλας ν' αναδεύονται σαν τρελά. Εί-

χα ένα φόβο (μια ελπίδα) πως η νεροποντή θα μας έπιανε στην ύπαιθρο. Καλπάζαμε σαν να κάναμε κούρσα με τη θύελλα. Πήραμε ένα δρομάκι που βυθιζόταν ανάμεσα σε δυο πανύψηλα πλίνθινα πεζοδρόμια. Είχε σκοτεινιάσει απ' τη μια στιγμή στην άλλη· άκουσα πάνω απ' το κεφάλι μου βήματα βιαστικά και, θαρρείς, συνωμοτικά· σήκωσα το βλέμμα κι είδα ένα αγόρι που έτρεχε πάνω στο στενό, σκαμμένο πεζοδρόμιο, σαν να 'τρεχε πάνω σ' έναν στενό, σκαμμένο τοίχο. Θυμάμαι την *μπομπάτσα*, τα σκοινένια σαντάλια του, θυμάμαι το τσιγάρο πάνω σ' ένα σκληρό πρόσωπο, με φόντο την πυκνή, απλωμένη συννεφιά. Χωρίς να το περιμένω, άκουσα τον Μπερνάρδο να του φωνάζει: «Ε, Ιρενέο, τι ώρα είναι;» Χωρίς να κοιτάξει τον ουρανό, χωρίς να σταματήσει να τρέχει, ο άλλος αποκρίθηκε: «Σε τέσσερα λεπτά θα είναι οχτώ, *χόβεν* Μπερνάρδο Χουάν Φρανσίσκο». Η φωνή του ήταν διαπεραστική, κοροϊδευτική.

Είμαι ένας άνθρωπος τόσο αφηρημένος, που ο διάλογος αυτός δε θα 'χε τραβήξει την προσοχή μου, αν δεν επέμενε ο ξάδελφός μου, ωθούμενος (νομίζω) από έναν κάποιο τοπικισμό κι απ' τη λαχτάρα του να δείξει πως η τριχιδής απάντηση του άλλου δεν του 'χε κάνει την παραμικρή εντύπωση.

Μου είπε, λοιπόν, πως το αγόρι που είδαμε στο δρόμο, ήταν κάποιος Ιρενέο Φούνες, γνωστός για τις παραξενιές του, όπως, ας πούμε, να μην κάνει παρέα με κανέναν ή να ξέρει πάντα τη σωστή ώρα, σαν ρολόι. Ο ξάδελφός μου πρόσθεσε πως ο Ιρενέο ήταν γιος μιας σιδερώτρας του χωριού, της Μαρίας Κλεμεντίνας Φούνες, και πως άλλοι έλεγαν για τον πατέρα του, έναν Εγγλέζο, τον Ο' Κόννορ, ότι ήταν γιατρός στα αλίπαστα, κι άλλοι τον είχαν για ιπποδαμαστή ή ανιχνευτή της επαρχίας του Σάλτο. Ο Ιρενέο ζούσε με τη μάνα του, δυο βήματα από τη βίλα «Δάφνες».

Το '85 και το '86, παραθερίσαμε στο Μοντεβιδέο. Το '87, επέστρεψα στο Φράι Μπέντος. Όπως ήταν φυσικό, ρώτησα να μάθω για όλους τους γνωστούς και, τέλος, για τον «χρονομετρικό Φούνες». Μου απάντησαν πως τον είχε ρίξει κάτω ένα μισοεξημερωμένο άλογο στο αγρόκτημα του Σαν Φρανσίσκο, κι είχε μείνει παράλυτος για όλη του τη ζωή. Θυμάμαι πως το μαντάτο μού προκάλεσε μια ενοχλητικά μαγική αίσθηση: τη μόνη φορά που τον είχα δει, εμείς γυρίζαμε απ' το Σαν Φρανσίσκο πάνω στ' άλογα κι εκείνος πήγαινε με τα πόδια πιο ψηλά από μας· το περιστατικό, στα χείλια του ξαδέλφου μου, Μπερνάρδο, έπαιρνε μια χροιά ονείρου, καθώς συγκεραζόταν με άλλα, προηγούμενα. Μου είπαν πως ο Ιρενέο δε σηκωνόταν απ' το κρεβάτι

του κι είχε το βλέμμα καρφωμένο στη συκιά της αυλής ή σ' έναν ιστό αράχνης. Το σούρουπο, άφηνε να τον πηγαίνουν στο παράθυρο. Ήταν τόσο περήφανος, που συμπεριφερόταν θαρρείς κι ήταν ευεργετικό το χτύπημα που τον είχε ισοπεδώσει... Τον είδα δυο φορές μέσ' απ' τη γρίλια που τόνιζε βάρβαρα την κατάστασή του της αέναης κάθειρξης: την πρώτη φορά, ήταν ακίνητος, τα μάτια κλειστά· την άλλη, πάλι ακίνητος, απορροφημένος να κοιτάζει ένα μυρωδάτο κλαράκι λεβάντας.

Εκείνη την εποχή, είχα αρχίσει, όχι χωρίς κάποια ματαιοδοξία, τη μεθοδική μελέτη των λατινικών. Οι αποσκευές μου περιλάμβαναν το *De viris illustribus*¹⁵² του Λομόν, το *Thesaurus*¹⁵³ στην έκδοση Quicherat, τα *Απομνημονεύματα* του Ιουλίου Καίσαρος κι έναν अपαράβλητο τόμο της *Φυσικής ιστορίας* του Πλίνιου, που υπερέβαινε (και εξακολουθεί να υπερβαίνει) τις ταπεινές μου γνώσεις ως λατινιστού. Σ' ένα χωριό, τα νέα διαδίδονται σαν αστραπή· ο Ιρενέο, στο κτήμα στα περίχωρα, δεν άργησε να πληροφορηθεί την άφιξη αυτών των εξωτικών βιβλίων. Μου έστειλε, λοιπόν, ένα διανθισμένο και επίσημο γράμμα, στο οποίο μου θύμιζε τη δυστυχώς φευγαλέα συνάντησή μας «της εβδόμης Φεβρουαρίου του '84», εξυμνούσε τις ένδοξες υπηρεσίες που ο «άρτι αποθανών» θεός μου, ο δον Γρεγόριο Αέδο, «είχε προσφέρει στις δύο χώρες μας, στη μάχη των γενναίων του Ιουσαϊνγκό», και παρακαλούσε να του δανείσω ένα οποιοδήποτε βιβλίο μου, μαζί μ' ένα λεξικό «για την καλύτερη αντίληψη του πρωτοτύπου, επειδή ακόμα δε γνωρίζω τα λατινικά». Μου υποσχόταν να μου τα γυρίσει σε καλή κατάσταση, σχεδόν αμέσως. Η γραφή ήταν λεπτοδουλεμένη, τέλεια· η ορθογραφία, του τύπου που ευαγγελιζόταν ο Αντρές Μπέζο: *i* αντί *y*, *j* αντί *g*. Στην αρχή, όπως ήταν φυσικό, φοβήθηκα τη φάρσα. Όμως τα ξαδέλφια μου με διαβεβαίωσαν πως όχι, πως έτσι ήταν ο Ιρενέο. Δεν ήξερα πού έπρεπε ν' αποδώσω την ιδέα πως το μόνο εργαλείο που χρειάζονταν τα δύσβατα λατινικά, ήταν ένα λεξικό: σε ιταμότητα, σε άγνοια ή σε ηλιθιότητα; Για να τον προσγειώσω εντελώς, του έστειλα το *Gradus ad Parnassum*¹⁵⁴ στην έκδοση Quicherat και τον τόμο του Πλίνιου.

Στις 14 Φεβρουαρίου, πήρα ένα τηλεγράφημα απ' το Μπουένος Άιρες που με καλούσε να επιστρέψω αμέσως, γιατί ο πατέρας μου δεν ήταν «καθόλου καλά». Ο Θεός να με συγχωρέσει· το καμάρι που ήμουν ο αποδέκτης ενός επείγοντος τηλεγραφήματος, η λαχτάρα μου να μάθει όλο το Φράι Μπέντος την αντίφαση ανάμεσα στην αρνητική μορφή του μηνύματος και το αδιάλ-

λακτο επίρρημα, ο πειρασμός να δραματοποιήσω τον πόνο μου, υποκρινόμενος μίαν αντρίκια στωικότητα – όλα αυτά μου απέκλεισαν κάθε περίπτωση να νιώσω πραγματικό πόνο. Φτιάχνοντας τη βαλίτσα μου, θυμήθηκα πως μου έλειπαν το *Gradus* και ο πρώτος τόμος της *Φυσικής ιστορίας*. Το «Saturno»¹⁵⁵ θα σάλπαρε την άλλη μέρα το πρωί· εκείνο το βράδυ, μετά το δείπνο, πήγα στο σπίτι του Φούνες. Μου έκανε εντύπωση που η νύχτα ήταν το ίδιο βαριά με τη μέρα.

Στο καλοβαλμένο χωριατόσπιτο, με υποδέχτηκε η μάνα του Φούνες.

Μου είπε πως ο Ιρενέο ήταν στο πίσω δωμάτιο και να μη παραξενευτώ αν τον βρω στα σκοτάδια, γιατί ο Ιρενέο ήξερε πώς να περνάει τις νεκρές ώρες, χωρίς ν' ανάβει το κερί. Διέσχισα το πλακόστρωτο προαύλιο, το χαγιάτι· έφτασα στη δεύτερη αυλή. Είχε μια κληματαριά· δεν μπορούσα να δω τη μύτη μου. Άκουσα από κάπου κοντά μου την οξύτονη και κοροϊδευτική φωνή του Ιρενέο. Η φωνή αυτή μιλούσε λατινικά· η φωνή αυτή (που ερχόταν απ' τα σκοτάδια) άρθρωνε με μακρόσυρτη ηδονή μια ομιλία, μια προσευχή ή ένα ξόρκι. Οι ρωμαϊκές συλλαβές αντηχούσαν στη χωμάτινη αυλή· ο φόβος μου τις θέλησε ν' ακούγονται ατέλειωτες και ακατάληπτες· αργότερα, στη διάρκεια του απέραντου διαλόγου εκείνης της νύχτας, έμαθα πως οι συλλαβές αυτές σχημάτιζαν την πρώτη παράγραφο του εικοστού τέταρτου κεφαλαίου του έβδομου βιβλίου της *Φυσικής ιστορίας*. Θέμα αυτού του κεφαλαίου είναι η μνήμη· οι τελευταίες λέξεις ήταν: «ut nihil non iisdem verbis reddetur auditum».¹⁵⁶

Χωρίς την παραμικρή αλλαγή στον τόνο της φωνής του, ο Ιρενέο μού είπε να περάσω. Ήταν στο κρεβάτι του και κάπνιζε. Μου φαίνεται πως δεν είδα το πρόσωπό του παρά μόνο όταν ξημέρωσε. Θαρρώ πως θυμάμαι τις στιγμιαίες αναλαμπές της καύτρας του τσιγάρου του. Το δωμάτιο είχε μια ακαθόριστη μυρωδιά μούχλας. Κάθισα· είπα γι' άλλη μια φορά την ιστορία με το τηλεγράφημα και την ασθένεια του πατέρα μου.

Εδώ, φτάνω στο πιο δύσκολο σημείο της αφήγησής μου. Και η αφήγησή μου δεν έχει άλλο θέμα (καλό είναι ο αναγνώστης να το ξέρει απαρχής) από το διάλογο εκείνης της νύχτας πριν μισό περίπου αιώνα. Δε θα επιχειρήσω ν' αναπαραγάγω τις λέξεις, που σήμερα έχουν χαθεί αμετάκλητα. Προτιμώ να συνοψίσω με τη μεγαλύτερη δυνατή πιστότητα αυτά που μου είπε ο Ιρενέο. Ο έμμεσος τρόπος γραφής είναι παγερός και άτονος· το ξέρω πως θυσιάζω την αποτελεσματικότητα της αφήγησής μου· αφήνω τους αναγνώ-

στες μου να φανταστούν τις αμήχανες σιωπές μου που μ' εξουθένωσαν κείνη τη νύχτα.

Ο Ιρενέο ξεκίνησε απαριθμώντας μου, στα λατινικά και στα ισπανικά, όλες τις περιπτώσεις υπερφυσικής μνήμης που καταγράφονται στη *Φυσική ιστορία*: τον Κύρο,¹⁵⁷ βασιλιά των Περσών, που φώναζε με το μικρό τους όνομα όλους τους στρατιώτες του· τον Μιθριδάτη Ευπάτορα, που νομοθετούσε και στις 22 γλώσσες της αυτοκρατορίας του· τον Σιμωνίδα, εφευρέτη τής μνημονικής· τον Μητρόδωρο, που εξασκούσε την τέχνη να επαναλαμβάνει αυτολεξεί ό,τι είχε ακούσει μόνο μία φορά. Απολύτως καλοπροαίρετα, ο Φούνες μού είπε πως του προξενούσε κατάπληξη γιατί αυτές οι περιπτώσεις προξενούσαν κατάπληξη. Μου είπε πως, πριν από κείνο το βροχερό απόγευμα που τον είχε γκρεμίσει το μολυβόχρωμο άλογο, ήταν κι αυτός σαν όλους τους άλλους χριστιανούς: τυφλός, κουφός, κλούβιος, ξεχασιάρης. (Προσπάθησα να του θυμίσω ότι είχε μια ακριβή αντίληψη του χρόνου, ότι δεν ξεχνούσε ονόματα· ούτε που μ' άκουσε.) Είχε ζήσει δεκαεννιά χρόνια σαν μέσα σ' όνειρο: κοίταζε χωρίς να βλέπει, άκουγε χωρίς ν' ακούει, τα ξεχνούσε όλα, σχεδόν όλα. Πέφτοντας, έχασε τις αισθήσεις του· όταν συνήλθε, το παρόν ήταν τόσο πλούσιο, τόσο λαγαρό, που ήταν σχεδόν αφόρητο· το ίδιο και οι πιο παλιές, οι πιο ασήμαντες αναμνήσεις του. Λίγο αργότερα, κατάλαβε πως είχε μείνει παράλυτος. Ούτε που τον ενδιέφερε. Λογάριασε (ένιωσε) πως η ακινησία ήταν το ελάχιστο αντίτιμο. Τώρα, η μνήμη του κι η αντίληψή του ήταν αλάθητες.

Εμείς, με μια ματιά, μπορούμε ν' αντιληφθούμε διαμιάς τρία ποτήρια πάνω σ' ένα τραπέζι· ο Φούνες, όλα τα φύλλα, όλες τις ψαλίδες κι όλα τα σταφύλια μιας κληματαριάς. Ήξερε τα σχήματα που είχαν τα σύννεφα του νοτιά το ξημέρωμα της 30ής Απριλίου 1882, και μπορούσε να τα παραβάλει στη μνήμη του με τα «νερά» ενός δερματοδέτου βιβλίου που του 'χε ρίξει κάποτε μια ματιά, και με τα σχήματα του αφρού που σήκωσε ένα κουπί στο Ρίο Νέγρο, την παραμονή της μάχης τού Κεμπράτσο. Οι αναμνήσεις αυτές δεν ήταν απλές· κάθε εικόνα ήταν δεμένη με αντιδράσεις μυϊκές, θερμικές κ.λπ. Μπορούσε ν' αναπλάσει κάθε του όνειρο, κάθε ονειροπόλημα. Δυο-τρεις φορές, είχε αναπλάσει μια ολόκληρη μέρα· δε συνάντησε το παραμικρό πρόβλημα, αλλά κάθε ανάπλαση του πήρε μια ολόκληρη μέρα. Μου είπε: «Μόνος μου εγώ έχω πιο πολλές αναμνήσεις απ' όσες είχαν όλοι οι άνθρωποι μαζί από τότε που ο κόσμος είναι κόσμος»· κι ακόμα: «Τα όνειρά μου είναι

όπως ο ξύπνος σας»· κι ακόμα, λίγο πριν φέξει: «Η μνήμη μου, κύριε, είναι ένας σωρός από σκουπίδια». Μια περιφέρεια πάνω σ' ένα μαυροπίνακα, ένα ορθογώνιο τρίγωνο, ένας ρόμβος – αυτά είναι σχήματα που εμείς μπορούμε να τα αντιληφθούμε πλήρως· το ίδιο συνέβαινε με τον Ιρενέο και με την αναμαλλιασμένη χαίτη ενός αλόγου, μ' ένα κοπάδι γιδοπρόβατα σε μια μακρινή πλαγιά, με την πρωτεϊκή φωτιά και την απροσμέτρητη στάχτη, με τα πολλά πρόσωπα ενός νεκρού σε μια πολύωρη ξαγρύπνια. Κι εγώ δεν ξέρω πόσα αστέρια έβλεπε στον ουρανό.

Αυτά μου είπε· δεν τ' αμφισβήτησα ποτέ – ούτε και τότε. Εκείνα τα χρόνια, δεν υπήρχαν ούτε κινηματογράφοι, ούτε φωνογράφοι· κι ωστόσο, μου φαίνεται αδιανόητο κι απίστευτο που κανείς δεν έκανε ένα πείραμα με τον Φούνες. Το σίγουρο είναι πως όλοι μας ζούμε αναβάλλοντας για την επαύριο ό,τι μπορεί ν' αναβληθεί· ίσως ξέρουμε όλοι κατά βάθος πως είμαστε αθάνατοι και πως, αργά ή γρήγορα, ο καθένας μας θα κάνει τα πάντα, θα ξέρει τα πάντα.

Μέσα απ' το σκοτάδι, η φωνή του Φούνες συνέχιζε να μιλά.

Μου είπε πως, γύρω στο 1886, είχε μηχανευτεί ένα πρωτότυπο σύστημα αρίθμησης και πως, σε πολύ λίγες μέρες, θα 'χε ξεπεράσει το είκοσι τέσσερις χιλιάδες. Δεν το 'χε γράψει, γιατί το 'χε σκεφτεί μία φορά, κι αυτό αρκούσε για να μη το ξεχάσει ποτέ. Νομίζω πως το πρώτο του ερέθισμα ήταν η δυσαρέσκεια που είχε νιώσει όταν σκέφτηκε ότι για τους τριάντα τρεις πρωτεργάτες της Ουρουγουάης¹⁵⁸ απαιτούνται δύο σύμβολα και δύο λέξεις, αντί για μία μόνο λέξη κι ένα μόνο σύμβολο. Στη συνέχεια, εφάρμοσε αυτή την εξωφρενική μέθοδο και στους άλλους αριθμούς. Αντί να λέει επτά χιλιάδες δεκατρία, έλεγε (λόγου χάρη) *Μάχιμο Πέρες*· αντί για χίλια δεκατέσσερα, *Ο σιδηρόδρομος*· άλλοι αριθμοί του ήσαν: *Λονίς Μελιάν Λαφινούρ, Ολιμάρ, θειάφι, μπαστούνια, η φάλαινα, το γκάζι, το καζάνι, Ναπολέων, Αγουστίν ντε Βεδία*. Αντί να λέει πεντακόσια, έλεγε *εννέα*. Κάθε λέξη σηματοδοτούσε κάτι ιδιαίτερο, είχε το δικό της διακριτικό· οι τελευταίες ήταν πολύ περίπλοκες... Προσπάθησα να του εξηγήσω πως αυτή η ραψωδία από ασυνάρτητες εκφράσεις ήταν το ακριβές αντίθετο ενός συστήματος αρίθμησης. Του είπα πως το να λες 365, είναι σαν να λες τρεις εκατοντάδες, έξι δεκάδες, πέντε μονάδες: η ανάλυση αυτή δεν υπάρχει στους «αριθμούς» *Ο νέγρος Τιμόθεος ή Κουβέρτα από σάρκα*. Ο Φούνες δε με κατάλαβε ή δεν ήθελε να με καταλάβει.

Ο Λοκ, τον 17ο αιώνα, οραματίστηκε (και αποκήρυξε) μιαν ανεπίτευκτη

γλώσσα, στην οποία κάθε πράγμα μεμονωμένο, κάθε πέτρα, κάθε πουλί, κάθε κλαδί, θα είχε το αποκλειστικό του όνομα: ο Φούνες έβαλε μπροστά ένα ανάλογο σχέδιο, αλλά το εγκατέλειψε, γιατί του φάνηκε υπερβολικά γενικό και διφορούμενο. Στην πραγματικότητα, ο Φούνες όχι μόνο θυμόταν κάθε φύλλο κάθε δέντρου κάθε δάσους, αλλά και καθεμιά απ' τις φορές που το είχε δει ή το είχε φανταστεί. Αποφάσισε, λοιπόν, να περιορίσει καθεμιά απ' τις περασμένες μέρες του κάπου στις εβδομήντα χιλιάδες αναμνήσεις που, στη συνέχεια, θα τις προσδιόριζε με αριθμούς. Δύο εκτιμήσεις τον έκαναν ν' αλλάξει γνώμη: η συναίσθηση της απεραντότητας αυτού του έργου και η συναίσθηση της αχρηστίας του. Σκέφτηκε πως, όταν θα πέθαινε, δε θα 'χε ακόμα τελειώσει την ταξινόμηση των παιδικών του αναμνήσεων.

Τα δύο σχέδια που ανέφερα πιο πάνω (ένα άπειρο λεξιλόγιο για τη φυσική σειρά των αριθμών κι ένας άχρηστος νοητικός κατάλογος όλων των παραστάσεων της μνήμης), είναι βεβαίως ασύλληπτα, αλλά προδίδουν μια κάποια ψελλή μεγαλοσύνη. Μας επιτρέπουν να διαβλέψουμε ή να εικάσουμε τον ιλιγγιώδη κόσμο του Φούνες: ο οποίος, να μη το ξεχνάμε αυτό, ήταν σχεδόν ανίκανος να έχει γενικές, πλατωνικές ιδέες. Όχι μόνο του ήταν δύσκολο να καταλάβει πως το γενικό σύμβολο *σκύλος* περικλείει τόσα ανόμοια και ανισομεγέθη άτομα, αλλά και τον ενοχλούσε που ο σκύλος των τρεις και δεκατέσσερα λεπτά (ιδωμένος από πλάγια) μπορούσε να έχει το ίδιο όνομα με το σκύλο των τρεις και τέταρτο (ιδωμένο από μπρος). Κάθε φορά που κοιταζόταν στον καθρέφτη, κάθε φορά που κοίταζε τα χέρια του, αιφνιδιαζόταν. Ο Σουίφτ αναφέρει πως ο αυτοκράτορας της Λιλιπούτης διέκρινε την κίνηση του λεπτοδείκτη: ο Φούνες διέκρινε συνεχώς το αθόρυβο προχώρημα της διάβρωσης, της σήψης, της κόπωσης. Σημείωνε την πρόοδο του θανάτου, της υγρασίας. Ήταν ο μοναχικός, διαυγής θεατής ενός κόσμου πολύμορφου, στιγμιαίου και σχεδόν αφόρητα ακριβούς. Η Βαβυλώνα, το Λονδίνο και η Νέα Υόρκη εξουθένωσαν με θηριώδη μεγαλοπρέπεια τη φαντασία των ανθρώπων: κανείς, όμως, μέσα στους πολυάνθρωπους πύργους ή τις βιαστικές λεωφόρους, δεν έχει νιώσει ποτέ τη θέρμη και την ένταση μιας τόσο ανεξάντλητης πραγματικότητας όσο εκείνης που έπεφτε μέρα και νύχτα πάνω στον δύστυχο Ιρενέο, στη νοτιοαμερικάνικη φτωχογειτονιά του. Δυσκολευόταν πολύ να κοιμηθεί. Να κοιμάσαι σημαίνει ν' αφαιρείσαι απ' τον κόσμο.¹⁵⁹ ο Φούνες, ανάσκελα στο κρεβάτι του, μες στο σκοτάδι, έφερνε στο νου του κάθε ρωγμή, κάθε γλυφή των γύρω σπιτιών. (Επαναλαμβάνω πως

η πιο ασήμαντη απ' τις αναμνήσεις του ήταν πιο λεπτομερής και πιο ζωντανή απ' τη δική μας αίσθηση ενός φυσικού πόνου ή μιας φυσικής απόλαυσης.) Προς τ' ανατολικά, σε μια περιοχή που δεν είχε μπει ακόμα στο σχέδιο, είχαν χτιστεί κάτι καινούργια σπίτια. Ο Φούνες δεν τα 'χε δει ποτέ· τα φανταζόταν, όμως, μαύρα, ογκώδη, χτισμένα από σκοτάδι συμπαγές και, για να κοιμηθεί, γύριζε πλευρό προς τα κει. Συνήθιζε ακόμα να φαντάζεται τον εαυτό του στο βυθό του ποταμού, να λικνίζεται εκμηδενισμένος απ' το ρεύμα.

Είχε μάθει χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια αγγλικά, γαλλικά, πορτογαλικά, λατινικά. Υποπεύομαι, ωστόσο, πως δεν ήταν πολύ ικανός στη σκέψη. Σκέψη είναι να ξεχνάς τις διαφορές, να γενικεύεις, να αφαιρείς. Στον υπερφορτωμένο κόσμο του Φούνες δεν υπήρχαν παρά λεπτομέρειες, σχεδόν σε πλήρη ετοιμότητα.

Στην αυλή έπεσε το συνεσταλμένο φως της αυγής.

Και τότε είδα το πρόσωπο της φωνής που μιλούσε όλη τη νύχτα. Ο Ιρενέο ήταν δεκαεννιά χρονών· είχε γεννηθεί το 1868· μου φάνηκε μνημειώδης σαν τον μπρούντζο, πιο αρχαίος απ' την Αίγυπτο, προγενέστερος των προφητειών και των πυραμίδων. Σκέφτηκα πως καθεμιά απ' τις λέξεις μου (καθεμιά απ' τις κινήσεις μου) θα επιζούσε στην αμείλικτη μνήμη του· με κυριεύσε ο φόβος όταν σκέφτηκα τις περιττές χειρονομίες μου να πολλαπλασιάζονται.

Ο Ιρενέο Φούνες πέθανε το 1889, από συμφόρηση των πνευμόνων.

Γ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- I. Σημειώσεις του μεταφραστή*
- II. Λεξικό κύριων ονομάτων, τοπωνυμίων και τίτλων έργων*
- III. Γλωσσάριο*
- IV. Μικρό βιβλιογραφικό σημείωμα*
- V. Εργοβιογραφικό σημείωμα*

I.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

(Τυχόν αστερίκος μετά από μια λέξη ή ένα όνομα
δηλώνει την ύπαρξη σχετικού λήμματος,
είτε στο Λεξικό είτε στο Γλωσσάριο)

1. Αγγλικά στο κείμενο: «Αφιερώνω αυτό το βιβλίο στην S. D.: Αγγλίδα, αναρίθμητη και αγγελική. Επίσης: της χαρίζω αυτόν τον πυρήνα μου που κάπως κατάφερα να τον φυλάξω – την κεντρική καρδιά που δεν έχει να κάνει με λέξεις, δε συναστρέφεται με όνειρα και είναι ανέγγιχτη απ' το χρόνο, τη χαρά, τις κακουχίες». Η αφιέρωση επαναλαμβάνεται αυτολεξεί ως στροφή του δεύτερου από τα «Δύο αγγλικά ποιήματα» [«Two English Poems» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)], τα οποία, όμως, είναι αφιερωμένα στην... Μπεατρίς Μπιμπιλόνη Ουέμπστερ ντε Μπούλριτς! «Μάλλον πρόκειται για συγγραφική ένδεια, για τεμπελιά ή για έλλειψη έμπνευσης και όχι για ερωτική αστάθεια. Εν τέλει, ίσως ήμουν πολύ ερωτευμένος για να μπορέσω να γράψω...» (Συζήτηση με τον Ζαν ντε Μιγιερρέ, στο: *Entretiens avec Jorge Luis Borges*, Παρίσι, 1967).

2. «Η πραγματική αρχή της σταδιοδρομίας μου ως διηγηματογράφου υπήρξε μια σειρά σχεδιάσματα με τον γενικό τίτλο *Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας*, που τα δημοσίευσα στην [εφημερίδα] “Crítica” μεταξύ 1933 και 1934. Κατά περίεργο τρόπο, ο “Άντρας σε ρόδινο στέκι” ήταν αληθινή ιστορία, αλλά αυτά τα σχεδιάσματα της “Crítica” και διάφορες μυθοπλασίες που ακολούθησαν και που στη συνέχεια με οδήγησαν στο να γράψω πραγματικά διηγήματα, μάλλον θα τα κατέτασσα στη φάρσα και στο ψευδο-δοκίμιο. Στην *Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας* μου δε θέλησα να επαναλάβω αυτό που είχε κάνει ο Μαρσέλ Σβομπ* στους *Φανταστικούς βίους* του. Εκείνος είχε επινοήσει βιογραφίες ανθρώπων που είχαν υπάρξει πραγματικά, αλλά για τους οποίους τίποτα σχεδόν δεν ήταν γνωστό, ενώ εγώ, αφού διάβαζα τη ζωή μιας γνωστής προσωπικότητας, την παραμόρφωνα και την παραιοποιούσα κατά το δοκούν. Για παράδειγμα, αφού διάβασα το βιβλίο *The Gangs of New York* του Χέρμπερτ Άσπερι,* συνέθεσα την προσωπική μου και ελεύθερη εκδοχή του Μονκ Ίστμαν, του εβραίου φονιά, σε κραυγαλέα αντίφαση προς το

πρότυπο που είχα επιλέξει. Το ίδιο έκανα και με τον Μπίλι δε Κιντ, τον Τζον Μάρρελ (που τον βάφτισα Λάζαρους Μορέλ), τον Μασκοφόρο Προφήτη του Χορασάν, τον Δήθεν Τίτομπορν και κάποιους άλλους. Ποτέ δε σκέφτηκα να συγκεντρώσω αυτά τα σχεδιάσματα και να τα εκδώσω σε έναν τόμο. Τα κομμάτια είχαν γραφτεί για λαϊκή κατανάλωση μέσω της “Crítica” και, γι’ αυτό, ξεχειλίζουν από γραφικότητες. Υποθέτω, τώρα, πως η κρυφή αξία αυτών των σχεδιασμάτων –εκτός απ’ την απόλαυση της συγγραφής τους– έγκειται στο γεγονός ότι ήταν αφηγηματικές ασκήσεις. Αφού η πλοκή και τα διάφορα επεισόδιά τους ήταν δεδομένα, δεν είχα παρά να τα συνυψάνω με ζωηρόχρωμες παραλλαγές» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

3. Ο Μπόρχες αναφέρεται στην έκφραση «μαύρος κύκνος» που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι για να υποδηλώσουν το αδύνατον, το εξωπραγματικό [...ώσπου ανακαλύφθηκε ότι στην Αυστραλία δεν υπήρχαν παρά μόνο μαύροι κύκνοι!» (Μπόρχες, στο: *Diálogos de Borges y Sabato*, Μπουένος Άιρες, 1996)].

4. Εννοεί την *Οδύσσεια* του Ομήρου στη μετάφραση του Πόουπ.*

5. Το ίδιο επώνυμο αποτελεί το πρώτο συνθετικό του πομπώδους ψευδωνύμου [Ονόριο Μπούστος Ντομέκ (Honorio Bustos Domecq)] με το οποίο ο Μπόρχες και ο Μπιόι-Κασάρες* υπέγραψαν πολλά από τα ευτυχέστερα κείμενα της πολυετούς και γόνιμης συνεργασίας τους (*Έξι προβλήματα για τον δον Ισίδρο Παρόδι, Χρονικά του Μπούστος Ντομέκ, Νέες ιστορίες του Μπούστος Ντομέκ*).

6. Πρόκειται για τα κείμενα: «Ένας σωσίας του Μωάμεθ», «Ο γενναιόψυχος εχθρός» και «Περί της ακριβείας εν τη επιστήμη». Τα δύο τελευταία, περιέργως, στην αργεντινή έκδοση των *Απάντων* του (1974) «μεταφέρθηκαν» στο Παράρτημα του *Ποιητή* («Μουσείο»), αλλά, όταν ο Ζαν-Πιερ Μπερνές ετοίμαζε την αντίστοιχη γαλλική έκδοση (Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1993), ο Μπόρχες του ζήτησε να τα... επιστρέψει στο Παράρτημα της *Παγκόσμιας ιστορίας της ατημίας* («Και τα λοιπά»). Η παρούσα ελληνική έκδοση ακολουθεί την πρώτη και την τελευταία επιθυμία του συγγραφέα.

7. «Ο φιστικός».

8. Κυρίαρχο στοιχείο του αίτινιού *βονντού* (ένα κράμα ρωμαιοκαθολικισμού και μυστικιστικών δοξασιών της Δαχομέης) είναι η επιβολή του Σταυρού (ο Θεός των Καθολικών) επί του Πύθωνα (το αφρικανικό πάνθεον).

9. Ο Άντριου Χέρλι εικάζει ότι, πέρα από την ελαφρά παράλλαξη του επωνύμου [από Μάρρελ (Murrell) σε Μορέλ (Morell) – ό.π., σημ. 2), ο Μπόρχες έδωσε στον «στυγερό λυτρωτή» το όνομα Lazarus (Λάζαρος), συνδέοντάς το –ειρωνικά– με τη δεύτερη ζωή που υποσχόταν ο Μορέλ στους νέγρους (Jorge Luis Borges, *Collected Fictions*, transl.: Andrew Hurley, Νέα Υόρκη, 1998).

10. «Τράβα κάτω, Μωυσή»: Ένα από τα πιο παλιά *σπιρίτσουαλ* που τραγουδούσαν οι εκχριστιανισμένοι αφρικανοί σκλάβοι στον αμερικανικό Νότο, εμπνευσμένο από την εντολή του Θεού στον Μωυσή (*Εξοδος*, γ') να πάει στον Αίγυπτο και ν' απελευθερώσει το λαό Του.

11. Σε ό,τι αφορά στην αφήγηση του ίδιου του Μορέλ, ο Μπόρχες παραθέτει μεταφράζοντας κατά γράμμα από τον Μαρκ Τουέιν [*Life on the Mississippi (Η ζωή στον Μισσισιπή)*], Κεφ. 27: «Ιστορίες του ποταμού»].

12. Λατινικά στο κείμενο: «Προς μείζονα του Θεού δόξαν». Το λατινικό αρκτικόλεξο αυτής της ιησουιτικής ρήσης (A.M.D.G.) εμφανίζεται, δίκην λογοτύπου, σε όλες τις εκδόσεις των ιησουιτών.

13. Πιθανή αναφορά στη φράση του Τσέστερτον* «Of London, small and white, and clean».

14. *The Gangs of New York (Οι συμμορίες της Νέας Υόρκης)*.

15. Αγγλικά στο κείμενο: το μετρό της Νέας Υόρκης, στα σημεία όπου γίνεται εναέριο.

16. Βλ. και: «Το κροτάλισμα των αναβολέων και των όπλων είναι ένα απ' αυτά που πάντα ακούγονται όταν εφορμά τον ιππικό. Κι όποιος δεν τραυματιστεί στην αρχή, μετά πιστεύει ότι είναι άτρωτος» [*«Η άλλη μονομαχία» (Η αναφορά του Μηρόουντι)*].

17. Στο πρωτότυπο: aculebrado (από το culebra: φίδι). Η εικόνα που θέλει να δώσει εδώ ο Μπόρχες, είναι του φιδιού που είναι μεν κουλουριασμένο, αλλά πάντα έτοιμο να χτυπήσει ύπουλα.

18. Ασημένια νομίσματα του Μεξικού (γύρω στο 1820)· στη μια όψη τους παρίσταναν έναν αετό που κρατάει στο ράμφος του ένα φίδι.

19. Η λέξη στο πρωτότυπο είναι «caritapos», και ο μεταφραστής, ναι μεν σέβεται την επιλογή του συγγραφέα και την αποδίδει, καλώς ή κακώς, «υπασπιστές», αλλά και δικαιούται να αναρωτηθεί γιατί ο Μπόρχες δε χρησιμοποίησε τον ιαπωνικό όρο *ρόνιν*, που σημαίνει ακριβώς τον *σαμουράι** ο οποίος, μετά το θάνατο του άρχοντά του, μένει αδέσποτος.

20. Σημαντικότερη, βέβαια, ιαπωνική ταινία, το δίπτυχο *Οι 47 ρόνιν* και *Η εκδίκηση των 47 ρόνιν* [*Γκενρόκου τσουσιγκούρα (1941-'42)*] του μείζονος Κένζι Μιζογκούτσι.

21. Γαλλικά στο κείμενο: παραθερισμός.

22. Το ένα από τα τέσσερα ποιήματα του [Τόμας] Μουρ* που απαρτίζουν τη ρομαντική σύνθεση «Lalla-Roukh» (1817).

23. Βλ. και: «Τότε, ο Μπίδι Κασάρες θυμήθηκε ότι ένας απ' τους αιρεσιάρχες της Uqbar είχε διακηρύξει πως οι καθρέφτες και η συνουσία είναι απεχθείς, γιατί πολλαπλασιάζουν τον αριθμό των ανθρώπων» [*«Tlön, Uqbar, Orbis Tertius» (Μυθοπλασίες)*].

24. Η παρούσα ελληνική απόδοση αυτού του τίτλου, ίσως ξενίσει τον αναγνώστη που είναι εξοικειωμένος με το έργο του Μπόρχες, αλλά προτιμήθηκε έναντι του παραδεδομένου (από τον Γ. Δ. Χουρμουζιάδη) «Ο άντρας της ρόδινης γωνιάς» για τρεις λόγους. Ο πρώτος έχει να κάνει με την απόδοση της ισπανικής λέξης «esquina», που ναι μεν σημαίνει «γωνιά», αλλά, τον 19ο αιώνα, στις φτωχογειτο-

νιές των αστικών κέντρων της Αργεντινής, σήμαινε τα οινοπαντοπωλεία που κατά κανόνα βρίσκονταν στις γωνίες των δρόμων κι όπου σύχναζε ο λαουτζίκος [τα σημερινά *almacenes* – βλ. και το ποίημα «Δρόμος με ρόδινο μαγαζί» (*Το φεγγάρι απέναντι*)]. ο δεύτερος, με το άρθρο (το οριστικό άρθρο λείπει από τον πρωτότυπο), σε συνδυασμό με τον τρίτο: ο τίτλος «Άντρας σε ρόδινο στέκι» παραπέμπει σαφέστερα σε τίτλο ζωγραφικού πίνακα – κι ας μη ξεχνάμε την «οπτική πρόθεση» του συγγραφέα, περί της οποίας κάνει λόγο στον «Πρόλογο στην πρώτη έκδοση». (Η ίδια οπτική πρόθεση εξυπηρετείται, νομίζουμε, και από τη χρήση στην αφήγηση καθαρά κινηματογραφικών τεχνικών, όπως, π.χ., το μοντάζ, χάρη στο οποίο επιτυγχάνονται οι εκ μέρους του Μπόρχες επιθυμητές «απότομες διακοπές συνεχείας».) Ο Μπόρχες, πάντως, κατά την προσφιλή του συνήθεια, δε δίστασε αργότερα, στον Πρόλογο μιας ανθολόγησης κειμένων και ποιημάτων του από τον ίδιο (*Νέα προσωπική ανθολογία*), να αποκηρύξει αυτό το –πρώτο του– διήγημα, ενώ, ταυτόχρονα, το... περιλάμβανε στην *Ανθολογία!* «Το συμπεριέλαβα» γράφει, «μόνο και μόνο γιατί ο αναγνώστης θα περίμενε να το βρει μέσα. Ποιος ξέρει τι κρυφές αρετές μπορεί να διαθέτει...»

25. Ο ίδιος κεντρικός χαρακτήρας και στο διήγημα «Η ιστορία του Ροσέντο Χουάρες» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*).

26. Απ' τη βόρεια γειτονιά Κοράλες Βιέχος, γειτονιά των σφαγείων.

27. Εκείνη την εποχή, απαγορευόταν να χορεύουν τάνγκο με τα σώματα κολημένα. Έπρεπε να «περνάει φως ανάμεσα στα σώματα»... Ο τίτλος του τάνγκο «*Media luz*» («Μισόφωτο»), που χάλασε κόσμο, μπορεί να υποδηλώνει μια... χαλάρωση των σχετικών ηθών.

28. Βλ. την ίδια επίκληση και στο: «Ο Αμπενχάκάν ελ Μποχαρί, νεκρός στο λαβύρινθό του» (*Το Άλεφ*).

29. Αγγλικά στο κείμενο: *Οι λιμναίες περιοχές της Ισημερινής Αφρικής*.

30. Κατά τον Άντριου Χέρλι (ό.π., σημ. 8), η πηγή είναι εσφαλμένη ή παραπλανητική. Πάντως, η ιδέα της ιστορίας προεικονίζει τη θαυμαστή σφαίρα τού διηγήματος «Το Άλεφ» (*Το Άλεφ*), η δε κατάληξή της, με τον άνθρωπο που διαβάζει τον αμέσως επικείμενο θάνατό του, στο τέλος τού *Εκατό χρόνια μοναξιά* του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες.

31. Το κείμενο αυτό ανθολογείται αυτούσιο στις *Σύντομες και παράξενες ιστορίες*.

32. Βλ. και: «Επειδή οι μουσουλμάνοι λατρεύουν τον Μωάμεθ, ο Θεός τούς έχει προμηθεύσει έναν Άγγελο που υποδύεται τον Προφήτη» (*Το βιβλίο των φανταστικών όντων*).

33. Λατινικά στο κείμενο: *Αληθής χριστιανική θρησκεία*.

34. Γερμανικά στο κείμενο: *Παράρτημα στο «Χεϊμσκρίνγκλα»*.*

35. Το κείμενο ανθολογείται αυτούσιο στις *Σύντομες και παράξενες ιστορίες*.

36. Για ν' ακολουθήσουμε τη διατύπωση του συγγραφέα, δεν υπάρχει πουθενά κανένα ίχνος ούτε του... Σουάρεθ Μιράντα ούτε, φυσικά, του βιβλίου του, που εί-

ναι και τα δύο καθαρά επινοήματα του Μπόρχες. Πρβλ., πάντως: «Οι εμπνεύσεις της φιλοσοφίας δεν υπολείπονται σε φαντασία από εκείνες της τέχνης: ο Τζοσάια Ρόις, στον πρώτο τόμο του έργου του *The World and the Individual* (1899), έχει διατυπώσει τα εξής: “Ας υποθέσουμε ότι ένα τμήμα του εδάφους της Αγγλίας είναι τέλεια ισόπεδο κι ότι πάνω του ένας χαρτογράφος σχεδιάζει ένα χάρτη της Αγγλίας. Το έργο είναι τέλειο· δεν υπάρχει σπιθαμή εδάφους της Αγγλίας που να μην έχει αποτυπωθεί στο χάρτη – τα πάντα βρίσκονται εκεί, υπό κλίμακα. Εν τοιαύτη περιπτώσει, ο χάρτης αυτός πρέπει να περιλαμβάνει και ένα χάρτη του χάρτη, που πρέπει να περιλαμβάνει ένα χάρτη του χάρτη του χάρτη, και ούτω καθεξής επ’ άπειρον”» [«Αποσπασματικές μαγείες του *Δον Κιχώτη*» (Διερευνήσεις)].

37. «Το επόμενο διήγημά μου [μετά τον “Άντρα σε ρόδινο στέκι”], “Η πορεία προς τον Αλ-Μουτάσιμ”, γραμμένο το 1935, είναι και φάρσα και ψευδο-δοκίμιο. Υποτίθεται ότι αναλύει ένα βιβλίο που εκδόθηκε στη Βομβάη, τρία χρόνια νωρίτερα. Προίκισα τη δήθεν επανέκδοσή του μ’ έναν πραγματικό εκδότη, τον Βίκτορ Γκόλαντς, και μ’ έναν πρόλογο γραμμένο από πραγματικό συγγραφέα, την Ντόροθι Σέγιερς.* Όμως, τόσο ο συγγραφέας όσο και το βιβλίο είναι καθ’ ολοκληρίαν επινοήματά μου. Έδωσα την πλοκή και λεπτομέρειες από κάποια κεφάλαια (δανειζόμενος από τον Κίπλινγκ* και εισάγοντας τον πέρση μυστικιστή του 12ου αιώνα, Φαρίντ ουντ-Ντιν Ατάρ,* κι ύστερα, προσεκτικά, επισήμανα τα αδύνατα σημεία του. Το διήγημα δημοσιεύτηκε τον επόμενο χρόνο σε μια συλλογή δοκιμίων μου, την *Ιστορία της αιωνιότητας*, καταχωνιασμένο στο τέλος του βιβλίου, μαζί μ’ ένα σημείωμα για την “Τέχνη της προσβολής”. Όσοι διάβασαν την “Πορεία προς τον Αλ-Μουτάσιμ”, την εξέλαβαν τοις μετρητοίς – και μάλιστα, ένας φίλος μου παράγγειλε ένα αντίτυπό της στο Λονδίνο» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

38. Αγγλικά στο κείμενο. Κατά λέξιν: υποβρύχιο ρεύμα· εν προκειμένω: δεύτερο επίπεδο.

39. Λατινικά στο κείμενο: πρώτη έκδοση.

40. Αγγλικά στο κείμενο: *Η συζήτηση με τον άνθρωπο που λεγόταν Αλ-Μουτάσιμ*.

41. Βλ. και: «Με βάρκες από σανταλόξυλο διέσχισαν πολλά ποτάμια αστραφτερά ή, ίσως, το ίδιο ποτάμι πολλές φορές» [«Η παραβολή του παλατιού» (*Ο Ποιητής*)].

42. Έχει ενδιαφέρον το ότι ο Μπόρχες δε «μεταφράζει» πιστά το «παράθεμα», αφήνοντας εκτός της «απόδοσής» του τους επιθετικούς προσδιορισμούς *lean and evil* («μια ισχνή και μοχθηρή αγέλη...»)

43. Το κατούρημα ανακούρκουδα είναι ένα αρχαίο συνήθειο, που το συνέχισαν οι μουσουλμάνοι. Βλ. και Ηρόδοτο: *Ουρέουσι αι μεν γυναίκες ορθαί, οι δε άνδρες καθιστοί*.

44. Λατινικά στο κείμενο: τα πρόσωπα του έργου.

45. Η φράση επαναλαμβάνεται σχεδόν αυτούσια και στο «*Deutsches Requiem*» (*Το Άλεφ*).

46. Αγγλικά στο κείμενο: «Στα τείχη της πόλης».

47. *Η Νεραϊδοβασιλίσα* (1590): σημαντικό έπος της αγγλικής γραμματείας, έργο του Έντμουντ Σπένσερ.*

48. Κατά τον Τσερτς,* αλλά και άλλους μελετητές, πρότυπο της «Νεραϊδοβασιλίσας» Γκλοριάνας «που δεν εμφανίζεται ούτε μία φορά», ήταν η Βασίλισσα Ελισάβετ Α΄.

49. Σε μια –δυσεύρετη– παραλλαγή της «Πορείας προς τον Αλ-Μουτάσιμ», την «Πορεία προς τον Κρυπτόμενο», ο Μπόρχες καταλήγει: «Με κάθε ταπεινοσύνη, μπορώ κι εγώ να προτείνω έναν πιθανό, μακρινό πρόδρομο: τον Κόνραντ,* της *Καρδιάς του σκότους*». Εκεί, πάντως, η αυτογνωστική πορεία του αναζητούντος είναι αντίστροφη: τα ίχνη της αγιότητας μειώνονται σε αριθμό και ένταση, καθώς ο αναζητούμενος, Μίστερ Κουρτς, προσεγγίζεται.

50. Για κάποιον μυστηριώδη λόγο (αν δεν πρόκειται για πολλαπλό χτύπημα του «δαίμονα του τυπογραφείου»), τις τρεις συνολικά φορές που ο Μπόρχες αναφέρει αυτόν τον «πέρση μυστικιστή», τον γράφει με τρεις διαφορετικούς τρόπους.

51. Το «συνέδριο» αυτό δεν είναι παρά η μυστικιστική αλληγορία του ταξιδιού της ψυχής προς την πηγή της και τον τελικό προορισμό της: την ένωση με (και τον αφανισμό της στο) θείο. Στο μεταγενέστερο δοκίμιό του «Το Σιμούργκ και ο Αετός» [*Εννέα Δαντικά δοκίμια* (1982)], ο Μπόρχες παρομοιάζει το Σιμούργκ με τον Αετό στον *Παράδεισο* του Δάντη (Άσμα ΙΗ) που αποτελείται από «χίλιους δίκαιους βασιλιάδες».

52. Μεταφράζω από τα ισπανικά. Το πρωτότυπο έχει ως εξής: *Και γαρ έχει πας πάντ' εν αυτώ, και αν ορά εν άλλω πάντα, ώστε πανταχού πάντα. Και παν παν και έκαστον παν και άπειρος η αίγλη· έκαστον γαρ αυτών μέγα, επει και το μικρόν μέγα· και ήλιος εκεί πάντα άστρα, και έκαστον ήλιος αν και πάντα.*

53. Εννοεί στη μετάφραση του Μπέρτον.*

54. («Νότος»): θρυλικό –από τις τακτικές συνεργασίες του Μπόρχες– φιλολογικό περιοδικό του Μπουένος Άιρες, που διηύθυνε η Βικτόρια Οκάμπο.*

55. Είναι γνωστό ότι ο Μπόρχες δεν έγραψε ούτε ένα μυθιστόρημα, ενώ και «...στη διάρκεια μιας ζωής αφιερωμένης στα βιβλία, διάβασα ελάχιστα μυθιστορήματα και, στις περισσότερες απ' αυτές τις περιπτώσεις, μόνο μια αίσθηση καθήκοντος μου επέτρεψε να φτάσω ως την τελευταία σελίδα τους» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»). Βλ. και: «Δεν το 'χω διαβάσει, γιατί οι διαστάσεις του μυθιστορηματικού είδους δεν συνάδουν ούτε με τη σκοτεινιά των ματιών μου ούτε με τη συντομία της ζωής» [απάντηση του Μπόρχες σε έρευνα του περιοδ. «Sur» (τχ. 260, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1959) για το αν έπρεπε ή όχι να απαγορευτεί η κυκλοφορία της *Λολίτας* του Ναμπόκοφ].

56. Ο Μπόρχες έχει υπόψη του την «τέλεια έκθεση» ιδεών για διηγήματα του Ναθάνιελ Χόθορν,* που «τον κατέστρεψε ένα αισθητικό σφάλμα: η πουριτανική του επιθυμία να μεταπλάθει κάθε φαντασία σε μύθο...» [*«Ναθάνιελ Χόθορν»* (Διε-

ρευνήσεις)]. Βλ. και: Ναθάνιελ Χόθορν, «Ιδέες για διηγήματα» (*Σύντομες και παράξενες ιστορίες*).

57. Πλήρης τίτλος: *Sartor Resartus: The Life and Opinions of Herr Teufelsdröckh* [*Ράφτης ξαναραμμένος: Βίος και Πολιτεία του κυρίου Τούφελσντρεχ* (1833)]: εδώ, άλλος ένας πρόδρομος του Μπόρχες σχολιάζει, σατιρίζει και σαρκάζει την εποχή του, με αφετηρία την κριτική παρουσίαση ενός ανύπαρκτου συγγράμματος (*Καταγωγή και επιδράσεις του ενδύματος*), δήθεν έργου ενός εξίσου ανύπαρκτου γερμανού συγγραφέα, ονόματι Diogenes Teufelsdröckh...

58. Αγγλικά στο κείμενο: *Το όμορφο αραξοβόλι* (1873): αυτή τη σατιρική πραγματεία, η οποία προκάλεσε σκάνδαλο στην εποχή της λόγω της ευθείας επίθεσης κατά των Ευαγγελίων, ο Μπάτλερ* (ίσως «διά τον φόβον των Ιουδαίων») την απέδωσε στον ανύπαρκτο συγγραφέα Τζον Πίκαρντ Όουεν, ο οποίος, μάλιστα, νεκρολογείται εν προοιμίω του βιβλίου από τον (φυσικά, εξίσου ανύπαρκτο) αδελφό του, Ουίλιαμ Μπίκερστεθ Όουεν! [Περί Μπάτλερ, βλ. και: «Η μνήμη του Σαίξπηρ» (*Η μνήμη του Σαίξπηρ*), καθώς και τη σχετική σημ. 659)].

59. Βλ. και: «Είναι πραγματικά φοβερό που υπάρχουν καθρέφτες· εμένα με τρομοκρατούσαν ανέκαθεν. [Στην *Αφήγηση του Άρθουρ Γκόρντον Πιμ* του Έντγκαρ Άλαν Πόου) είναι μια φυλή της Ανταρκτικής, και κάποιος απ' αυτή τη φυλή βλέπει καθρέφτη για πρώτη φορά στη ζωή του και σωριάζεται στο χώμα έντρομος. Εμείς μπορεί να είμαστε συνηθισμένοι στους καθρέφτες, αλλά δεν παύει να υπάρχει κάτι τρομαχτικό σ' αυτόν τον οπτικό διπλασιασμό της πραγματικότητας» [*«Η Ποίηση» (Εφτά νύχτες)*].

60. *Micropaedia*: πολύτομο σύστημα της *Encyclopaedia Britannica*, το οποίο παρέχει συνοπτικές πληροφορίες για κάθε λήμμα και επέχει θέση Ευρητηρίου ως προς το κύριο (και αναλυτικό) τμήμα της Εγκυκλοπαίδειας (*Macropaedia*).

61. Στο πρωτότυπο (*Απαντα*), από τυπογραφικό λάθος: xxvι.

62. Αγγλικά στο κείμενο: «Η συνουσία και οι καθρέφτες είναι αποτρόπαιοι».

63. Γερμανικά στο κείμενο: *Γεωγραφία*.

64. Βλ. σημ. 61.

65. Αγγλικά στο κείμενο: *Ιστορία της χώρας τής καλουμένης Uqbar*.

66. Γερμανικά στο κείμενο: *Αναγνώσιμες και αξιανάγνωστες σημειώσεις πάνω στη χώρα Ukkbar της Μικράς Ασίας*.

67. Βλ. σημ. 61.

68. Λατινικά στο κείμενο: *Τρίτος Κύκλος ή Τρίτη Τροχιά*.

69. Ή: *Νύχτα της εξουσίας*.

70. Το περίφημο γαλλικό φιλολογικό περιοδικό «*Nouvelle Revue Française*».

71. Λατινικά στο κείμενο: εξ όνουχος τον λέοντα.

72. Αγγλικά στο κείμενο: γενναίος καινούργιος κόσμος (ευθεία αναφορά στο ομότιτλο έργο του Άλντους Χάξλι).

73. Γερμανικά στο κείμενο: Η πρωταρχική γλώσσα, η γλώσσα-μητέρα.

74. Βλ. και: «Το Εγώ (κατά τον βουδισμό) είναι μία από τις μείζονες πλάνες. Στο σημείο αυτό, ο βουδισμός συμφωνεί με τον Χιουμ,* τον Σοπενάουερ* και τον δικό μας, Μασεδόνιο Φερνάντες.* Δεν υπάρχει ένα σκεπτόμενο υποκείμενο, αλλά μια σειρά νοητικές καταστάσεις. [...] Δε θα 'πρεπε να λέμε "σκέπτομαι", γράφει ο Χιουμ, αλλά "σκέπτεται" – όπως λέμε "βρέχει". Όταν λέμε "βρέχει", δεν υπονοούμε πως η βροχή εκτελεί μια πράξη, αλλά ότι κάτι *συμβαίνει*» [«Ο βουδισμός» (Εφτά νύχτες)].

75. Για αντίστοιχες λεκτικές εξισώσεις δευτέρου βαθμού, βλ. «Τα κένινγκαρ» (Ιστορία της αιωνιότητας).

76. Γερμανικά στο κείμενο: Φιλοσοφία του «ως ει». Τη θεωρία ανέπτυξε ο γερμανός ιδεαλιστής φιλόσοφος Ερνστ Βαϊχίγκερ (1852-1933), στο σύγγραμμά του που τιτλοφορούνταν (πώς αλλιώς;) *Die Philosophie des Als Ob* (1911).

77. Αναφορά στη θεωρία του Ιερού Αυγουστίνου,* κατά την οποία δεν υπάρχει παρά μόνο παρόν, αφού το μεν «παρελθόν» πρέπει να ταυτιστεί με τη μνήμη, το δε «μέλλον», με την αναμονή – αμφότερα, *παρόντα* ψυχικά γεγονότα. Κατά τον Μπέρτραντ Ράσελ,* η θεωρία αυτή του Αυγουστίνου υπερτερεί ως προς τη σαφήνεια διατύπωσης από την *υποκειμενική* περί Χρόνου θεωρία του Καντ (Bertrand Russell, *History of Western Philosophy*, κεφ. IV).

78. Πιθανή αναφορά στη μία από τις πιθανές ερμηνείες τού *ότι χρόνος ουκέτι έσται* της *Αποκάλυψης* του Ιωάννη (ι' 6).

79. Λατινικά στο κείμενο: ήγουν, ήτοι.

80. Λατινικά στο κείμενο: εις άτοπον απαγωγή.

81. Γαλλικά στο κείμενο: άνθρωπος των γραμμάτων.

82. Λατινικά στο κείμενο: τρόπος λειτουργίας, μέθοδος.

83. Χάρη στη σοφά συγκροτημένη μυθολογία του Μπόρχες, η πριγκίπισσα Ντε Φοσινί Λισένζ* «δέχεται» ένα απίστευτο δώρο από τον εκ Σμύρνης παλαιοπώλη Ιωσήφ Καρτάφιλο,* στο διήγημα «Ο αθάνατος» (*Το Άλεφ*)...

84. Στα πρότυπα, με τον τρόπο του Κεβέδο.*

85. Αγγλικά στο κείμενο: «Νεκρική λήκυθος»· δοκίμιο του Τόμας Μπράουν,* γραμμένο το 1658, με αφορμή την εκσκαφή κάποιων ταφικών ευρημάτων στο Νόρφολκ.

86. Αυτό το εξαιρετικά λεπταίσθητο διήγημα-διανοητικό παιχνίδι είναι το πρώτο που έγραψε ο Μπόρχες μετά τον σοβαρό τραυματισμό του, περί του οποίου βλ. το διήγημα «Ο νότος» (Μυθοπλασίες», καθώς και τη σχετική σημ. 231.

87. Πιθανότατη αναφορά στον Λουί-Νικολά Μενάρ.*

88. Γαλλικά στο κείμενο: Παρασκευές.

89. Κατά λέξιν: «Η Κόγχη»· γαλλικό περιοδικό ποίησης (τέλη 19ου αιώνα), στα 11 όλα κι όλα τεύχη του οποίου πρόλαβε να συνεργαστεί, μεταξύ άλλων, και ο Πολ Βαλερί.*

90. Οι «σχέσεις και συγγένειες» στη σκέψη των (συγχρόνων) Ντεκάρτ* και

Ουίλκινς,* και του (μεταγενέστερου) Λάιμπνιτς* που ανιχνεύει ο Μενάρ-Μπόρχες, αφορούν στις «κοινές» προσπάθειες συστηματοποίησης των εννοιών (Ουίλκινς) και των ποσοτήτων (τα αριθμητικά συστήματα των Ντεκάρτ-Λάιμπνιτς).

91. Λατινικά στο κείμενο: «καθολική χαρακτηριστική»· έτσι ονόμαζε ο Λάιμπνιτς ένα ζητούμενο σύστημα σημείων ή μια φιλοσοφική γλώσσα που θα συνέδεε τις ιδέες μεταξύ τους αλγεβρικό τω τρόπο.

92. Λατινικά στο κείμενο: *Μείζων γενική τέχνη*· το σημαντικότερο φιλοσοφικό πόνημα του Ραμόν Λουλ.*

93. «Επιθεώρηση Ρομανικών Γλωσσών»: Φιλολογικό περιοδικό που εκδιδόταν στο Μονπελιέ από το 1870 ως το 1945.

94. Τώρα, τι παραδείγματα μπορούσε να προσφέρει ο... Σεν-Σιμόν* στην «ανίχνευση των βασικών μετρικών νόμων της γαλλικής πεζογραφίας»(!), μόνο ο θεός του Πιερ Μενάρ μπορεί να ξέρει...

95. Ο πλήρης τίτλος αυτού του λιβέλλου (1631) κατά του Γκόνγκορα* είναι *Πυξίδα προς χρήση των σοφολογοιστάτων, με τη συνταγή πώς να γράφουν «Μοναξίες»* σε μία μέρα* (*Aguja de navegar cultos con la receta para hacer "Soledades" en un día*).

96. Γαλλικά στο κείμενο: *Η πυξίδα των σοφολογοιστάτων*.

97. Γαλλικά στο κείμενο: *Τα προβλήματα ενός προβλήματος*. Βλ. και: «Οι μετενσαρκώσεις της χελώνας» (*Συζήτηση*).

98. Γαλλικά στο κείμενο: «Διόλου μη φοβάστε, κύριε, τη χελώνα». Φράση του Λάιμπνιτς* σε επιστολή του προς τον καρτεσιανό φιλόσοφο Σιμόν Φουσέ (1644-1696), στην οποία παρουσιάζει τη μαθηματική κατάρριψη του ελεατικού παραδόξου με τον Αχιλλέα και τη χελώνα.

99. Βλ. σημ. 70.

100. «Παραδοσιακός» (από τον 12ο αιώνα) δωδεκασύλλαβος στίχος της γαλλικής ποίησης.

101. Γαλλικά στο κείμενο: *Θαλασσινό κοιμητήρι* (κατ' άλλους: *Παραθαλάσσιο νεκροταφείο*)· κορυφαία ποιητική σύνθεση του Πολ Βαλερί.*

102. Λατινικά στο κείμενο: εξ υπαρχής.

103. Αγγλικά στο κείμενο: «Όταν ένας τραμπούκος, σαρικοφόρος Τούρκος...» (Σαίξπηρ, *Οθέλλος*, Πράξη Ε', σκηνή β' – μτφρ.: Β. Ρώτας). Στον τελευταίο του μολόγο, λίγο πριν μαχαιρωθεί, ο Οθέλλος αναθυμάται τα περασμένα του κατορθώματα.

104. Αγγλικά στο κείμενο: «Αχ, έχε στο νου σου πως αυτός ο κήπος ήταν μαγεμένος!» [Πόου, «Στην [Ωραία] Ελένη» (1831)].

105. Γαλλικά στο κείμενο: «Το μεθυσμένο καράβι»· ποίημα του Ρεμπό* [*Poésies* (1872)].

106. Αγγλικά στο κείμενο: «Ο γερο-ναυτικός»· ποίημα του Κόουλριτζ* [*The Rime of the Ancient Mariner*], στο: *Lyrical Ballads* (1798)].

107. Ο Νέστορ Ιμπάρα* γράφει κάπου πως οφείλουμε χάριτες στον Μπόρ-

χες που δεν μας «κατέκλυσε» με τον Θερβάντες *αυτού* του έργου, ενώ ο ίδιος ο Μπόρχες, στο σπαρταριστό *Λήμμα μιας φανταστικής μελλοντικής εγκυκλοπαίδειας*, γράφει για... τον εαυτό του: «Υπήρξε οπαδός της θέσης του φίλου του, Λουίς Ροσάριο, που υποστήριζε πως είναι αδύνατον ο συγγραφέας του ανεκδιήγητου *Περσίλες και Σιγισμούνδη* να έγραψε τον *Δον Κιχώτη*!»

108. Γαλλικά στο κείμενο: Πρόχειρα, «στο γόνατο».

109. Στο πρωτότυπο: *españoladas*: κατακριθείσα (όχι μόνο από τον Μπόρχες) κατάχρηση του ισπανικού φολκλόρ στα ισπανόφωνα γράμματα.

110. Κατά λέξιν: πράξεις πίστεως: κατέληξε να σημαίνει τις τρομερές αποφάσεις της Ιεράς Εξετάσεως και –κατά μακάβρια επέκταση– τις καταδίκες στην πυρά.

111. Στο έργο αυτό, ο Κεβέδο* θρηνεί τη χρήση του μολύβδου για την κατασκευή τυπογραφικών στοιχείων αντί για την κατασκευή σφαιρών για πυροβόλα όπλα, φτάνοντας στο σημείο να χαρακτηρίσει τους αρχαίους Έλληνες «πλούσιους σε βιβλία, αλλά φτωχούς σε θριάμβους».

112. Γαλλικά στο κείμενο: *Η προδοσία των γραφιάδων* (1927): έργο του Ζυλιέν Μπεντά,* στο οποίο ο συγγραφέας καταγγέλλει τους διανοουμένους της εποχής του για αριβισμό και αδιαφορία για τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα (εξ ου και η ειρωνεία του Μπόρχες επεκτείνεται, αμέσως μετά, και προς τον Ράσελ,* ως σοσιαλιστή και κοινωνικό αγωνιστή).

113. Λατινικά στο κείμενο: οικουμενικός διδάσκαλος. Δεν ξέρω αν ο Μπόρχες εννοεί συγκεκριμένα τον Αλανό της Λίλλης,* στον οποίο είχε δοθεί ο τίτλος του *doctor universalis* λόγω της ευρυμάθειάς του.

114. Γαλλικά στο κείμενο: *Ο κήπος του Κενταύρου*.

115. Λατινικά στο κείμενο: *Μίμησις Ιησού Χριστού*: έργο χριστιανικής πνευματικότητας του γερμανού αυγουστινιανού μοναχού Θωμά τού εκ Κέμπης (1379-1471), προσφιλέστατο ανάγνωσμα στην εποχή του.

116. Αγγλικά στο κείμενο: «Κι αν έπαυε να σε ονειρεύεται...» [Λούις Κάρολ,* *Μέσα στον καθρέφτη* (και τι βρήκε η Αλίκη εκεί)]. Το ερώτημα απευθύνει στην Αλίκη ο Τουιντλντί, αφού της έχει δείξει τον κοιμισμένο Βασιλιά: «*Εσένα* ονειρεύεται! [...] Κι αν έπαυε να σε ονειρεύεται, πού θαρρείς πως θα 'σουν;

117. Βλ. το μότο στο διήγημα «Το βιβλίο από άμμο» (*Το βιβλίο από άμμο*) και τη σχετική σημείωση.

118. Για την ιλιγγιώδη επ' άπειρον διαιρετότητα του χρόνου, βλ. και τα εξής (τουλάχιστον) κείμενα του Μπόρχες: «Η αέναη κούρσα του Αχιλλέα και της χελώνας» και «Οι μετενσαρκώσεις της χελώνας» (*Συζήτηση*), «Ο χρόνος και ο Τζ. Ου. Νταν» και «Νέα ανασκευή του χρόνου» (*Διερευνήσεις*).

119. Δεν πρόκειται για αυτόνομο έργο, αλλά για μια «πικάντικη» βιογραφία, ενταγμένη σε μια «περιέργη συλλογή αυτοκρατορικών βίων που είναι γραμμένη [από διάφορους] σε μια ελεεινά κακή μίμηση του Σουητωνίου και είναι γνωστή με

τον γενικό τίτλο *Historia Augusta*» (H. J. Rose, *Ιστορία της λατινικής λογοτεχνίας*, μτφρ.: Κ.Χ. Γρόλλιος, μ.ι.έ.τ. 1994, Τόμος Β', σελ. 234).

120. Αγγλικά στο κείμενο: *Ο θεός του Λαβυρίνθου*.

121. Ο Μπόρχες υπαινίσσεται την (όχι σταθερής ποιότητας) πολυγραφία του Βάρδου. Βλ. και: «...ορισμένα αγγλικά πράγματα μου είναι ολωσδιόλου ξένα: το τσάι, η βασιλική οικογένεια, τα “ανδροπρεπή” αθλήματα, η λατρεία κάθε στίχου που έγραψε ο Σαίξπηρ» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

122. Αγγλικά στο κείμενο: *Το μυστήριο των σιαμαίων αδελφών*: αστυνομικό μυθιστόρημα του Έλερι Κουίν,* που χάλασε κόσμο όταν εκδόθηκε, το 1933.

123. Γαλλικά στο κείμενο: λογοπαίγνιο.

124. Αγγλικά στο κείμενο: *Φαίνεσθαι και πραγματικότητα*.

125. Αγγλικά στο κείμενο: *Ο κρυφός καθρέφτης*.

126. Αρκτικόλεξο του Central Intelligence (of) England (Κεντρική (Υπηρεσία) Αντικατασκοπία[ς] της Αγγλίας).

127. Ο Μπόρχες δεν πρέπει να τον είχε και σε μεγάλη εκτίμηση, αν κρίνουμε και από άλλη μία απαξιωτική αναφορά σ' αυτόν, στο δοκίμιο «Ο πρώτος Ουέλς» (*Διερευνήσεις*).

128. Αμφότερα, μακρόβια σατιρικά περιοδικά της Αγγλίας, με πολλές γελοιογραφίες.

129. Αγγλικά στο κείμενο: *Δηλώσεις*.

130. Αγγλικά στο κείμενο: «Το χθεσινό ρόδο».

131. Αγγλικά στο κείμενο: «Με την τέχνη αυτή, μπορείς ν' αντικρίσεις τους ποικίλους συνδυασμούς των 23 γραμμάτων [του αλφαβήτου]».

132. Αγγλικά στο κείμενο: *Η ανατομία της μελαγχολίας*: το κλασικό έργο του Ρόμπερτ Μπέρτον.*

133. «Το κλασικό απόφθεγμα», που είναι μια παραλλαγή του «Η φύση είναι μια σφαίρα χωρίς τέλος, που το κέντρο της βρίσκεται παντού και η περιφέρειά της πουθενά» του Πασκάλ,* που είναι μια παραλλαγή του «Το κέντρο του σύμπαντος είναι παντού κι η περιφέρειά του πουθενά» του Τζορντάνο Μπρούνο,* που είναι μια παραλλαγή του «Ο Θεός είναι μια νοητή σφαίρα, που το κέντρο της είναι παντού και η περιφέρεια πουθενά» του Αλανού της Λίλλης,* που την είχε ανακαλύψει στο *Corpus Hermeticum* και που, φυσικά, αποδίδεται στον Ερμή τον Τρισμέγιστο,* που έτσι ερμήνευσε τον άπειρο Σφαίρο του Εμπεδοκλή,* που είναι μια εικόνα του Παρμενίδη* («Το Ον είναι όμοιο με τη μάζα μιας ολοστρόγγυλης σφαίρας, που η δύναμή της είναι σταθερή από το κέντρο προς οποιαδήποτε κατεύθυνση»), που ανέπτυξε τον Θεό ως αιώνια σφαίρα του Ξενοφάνη.* [Ο μέχρις ιλίγου κατάπληκτος αναγνώστης παραπέμπεται στο δοκίμιο του Μπόρχες «Η σφαίρα του Πασκάλ» (*Διερευνήσεις*).]

134. Λατινικά στο κείμενο: από αιώνων.

135. Βλ. και: «Ω, Χρόνε, οι εφήμερες πυραμίδες σου, / τα χρώματα και οι

γραμμές του παρελθόντος / θα σκαριφήσουν στο σκοτάδι ένα πρόσωπο / ακίνητο, κοιμώμενο, πιστό, αναλλοίωτο / (ίσως της αγαπημένης, ίσως το δικό σου) / και η θέαση αυτού του άμεσου προσώπου / του αδιάκοπου, του ακέραιου, του άφθαρτου, / για τους στιγματισμένους θα 'ναι η κόλαση / και για τους εκλεκτούς, ο παράδεισος» [«Περί κολάσεως και παραδείσου» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)].

136. Από τη διάλεκτο.

137. Υπονοείται το εβραϊκό αλφάβητο, με τα είκοσι δύο γράμματα του οποίου ο Θεός [κατά το *Σεφέρ Γεζιράχ** (*Βιβλίο της Δημιουργίας*) των καββαλιστών] έπλασε τα πάντα: «Στο δεύτερο εδάφιο του δευτέρου κεφαλαίου, διαβάζουμε: “Είκοσι δύο θεμελιώδη γράμματα: ο Θεός τα σχεδίασε, τα χάραξε, τα συνδύασε, τα ζύγισσε, τα μετάλλαξε και δημιούργησε μ' αυτά ό,τι υπάρχει κι ό,τι θα υπάρξει”» [«Για τη λατρεία των βιβλίων» (*Διερευνήσεις*)].

138. Βλ. και: «...εκείνο το απόσπασμα από το Έβδομο Βιβλίο του Πλίνιου, που υπογραμμίζει ότι σ' ολόκληρο το αχανές σύμπαν δεν υπάρχουν δύο πρόσωπα όμοια. Ο Ιωάννης της Παννονίας υπερθεμάτιζε: όχι μόνο δεν υπάρχουν ούτε καν δύο ψυχές όμοιες, αλλά και ο πιο μιανός αμαρτωλός είναι εξίσου πολύτιμος με το αίμα που έχυσε γι' αυτόν ο Ιησούς Χριστός» [«Οι θεολόγοι» (*Το Άλεφ*)]: επίσης: «Φανταστείτε (λέει ο Λάιμπνιτς*) δύο βιβλιοθήκες. Η πρώτη αποτελείται από χίλια αντίτυπα της *Αινειάδας*, την οποία ο Λάιμπνιτς θεωρεί ως το τέλειο βιβλίο – και μπορεί να είναι. Η άλλη περιέχει χίλια βιβλία ποικίλης αξίας, ανάμεσα στα οποία και ένα αντίτυπο της *Αινειάδας*. Ποια απ' τις δυο βιβλιοθήκες αξίζει περισσότερο; Προφανώς, η δεύτερη. Έτσι ο Λάιμπνιτς φτάνει στο συμπέρασμα πως το Κακό είναι αναγκαίο για την ποικιλία του κόσμου» [«Η καββάλα» (*Εφτά νύχτες*)]: επίσης: «Στον κόσμο, δεν μπορεί να υπάρχουν δύο πράγματα πανομοιότυπα» [«Η παραβολή του παλατιού» (*Ο Ποιητής*)].

139. Αργότερα, ο Μπόρχες θα «ομολογήσει» ότι μ' αυτή την ιδέα της ολοκληρωτικής βιβλιοθήκης, πρώτος ερωτοτρόπησε ο Κουρντ Λάσβιτς,* γύρω στα τέλη του 19ου αιώνα. [«Μια σημείωση για τον (προς τον) Μπέρναρντ Σο» (*Διερευνήσεις*)].

140. Βλ. και: «Δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι την έκσταση του Κίρκεγκαρντ, που είπε πως, αν έπρεπε να υπάρχει έστω και μία ψυχή στην κόλαση χάριν της ποικιλίας του κόσμου, κι αν η ψυχή αυτή ήταν η δική του, θα υμνούσε απ' τα βάθη της κόλασης τη δόξα του Μεγαλοδύναμου» [«Η καββάλα» (*Εφτά νύχτες*)]: επίσης: «Ας υπάρχει ο παράδεισος, κι ας είναι η θέση μας στην κόλαση» [«*Deutsches Requiem*» (*Το Άλεφ*)].

141. Κατά τον Μπόρχες, τα πάντα έχουν λεχθεί, κι εμείς δεν κάνουμε τίποτ' άλλο απ' το να τα επαναλαμβάνουμε – έστω, με παραλλαγές.

142. Βλ.: «Η θεωρία των κύκλων» και «Ο κυκλικός χρόνος» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

143. Γερμανικά στο κείμενο: Ανωτάτη Σχολή.

144. Εννοεί, φυσικά, την αποκαλούμενη και Δεύτερο Ράιχ (1871-1918).

145. Στη *Θεία Κωμωδία* του Δάντη, οι αριστεροί δρόμοι οδηγούν στην κόλαση· οι δεξιοί, στο καθαρτήριο. Βλ. και: «Παρ' όλο που στο εσωτερικό του σπιτιού υπήρχαν πολλές διασταυρώσεις, αν έστριβαν πάντα αριστερά, θα έφταναν σε λιγότερο από μία ώρα στο κέντρο του δικτύου» [«Ο Αμπενχάκάν ελ Μποχαρί, νεκρός στο λαβύρινθό του» (*Το Άλεφ*)].

146. Πράγματι, στις αρχές του 15ου αιώνα, ο Τρίτος Αυτοκράτορας* της Πεφωτισμένης Δυναστείας* διέταξε τη σύνθεση μιας εγκυκλοπαίδειας που θα κάλυπτε όλη την έκταση των ανθρώπινων γνώσεων. Το τεράστιο έργο ολοκληρώθηκε, αλλά σήμερα διασώζονται ελάχιστοι από τους 11.000 χειρόγραφους τόμους.

147. Γαλλικά στο κείμενο: ροζ οικογένεια· οικογένεια κινεζικών αγγείων τής Δυναστείας Τσινγκ, η οποία ονομάστηκε έτσι από το ροζ χρώμα που έμπαινε πάνω από το λευκό υάλωμα.

148. Βλ. στο Λεξικό: Νταν, Τζ(ον) Ου(ίλιαμ).

149. Η γαλλική πόλη Αλμπέρ γράφεται ακριβώς όπως και το αγγλικό όνομα Άλμπερτ: Albert.

150. Εννοεί το θρυλικό επικόλορυκό ποίημα *Μαρτίν Φιέρο** του Χοσέ Ερνάντες.* Όσο για το όνομα του ήρωα (Ρεκαμπάρεν), είναι σχεδόν αδύνατον να μην υποκύψει κανείς στον ετυμολογικό-καθβαλιστικό πειρασμό και να μη το αποδώσει στο (αδιανόητο) ρήμα re-acabar (ξανα-τελειώνω)...

151. Η ιταλική είναι η μεγαλύτερη παροιμία της Αργεντινής.

152. Λατινικά στο κείμενο: *Περί των ενδόξων ανδρών*. (Ο πλήρης τίτλος είναι *De viris illustribus urbis Romae: Περί των ενδόξων ανδρών της πόλεως της Ρώμης*).

153. Λατινικά στο κείμενο: *Θησαυρός*. (Ο πλήρης τίτλος είναι *Thesaurus linguae latinae: Θησαυρός της λατινικής γλώσσας*)· λεξικό, που εκδόθηκε τον 16ο αιώνα από τον Ρομπέρ Ετιέν.

154. Λατινικά στο κείμενο: *Βαθμίδα προς τον Παρνασσό*· μεσαιωνικός οδηγός για τη συγγραφή προσωδίων, αλλά και κλασικό θεωρητικό έργο (1725) του αυστριακού μουσουργού Γιόχαν Γιόζεφ Φουξ (1660-1741).

155. Πλοίο που έκανε καθημερινά το δρομολόγιο Μπουένος Άιρες-Μοντεβιδέο.

156. Λατινικά στο κείμενο: «Και τίποτα που ακούστηκε, δεν μπορεί να ξαναειπωθεί με τα ίδια λόγια».

157. Ο Κύρος Β', ο Μέγας.*

158. Οι τριάντα τρεις ήρωες που, το 1825, ηγούμενοι από τον Ορίμπε,* ξεσήκωσαν τους Ουρουγουανούς να πολεμήσουν για να διώξουν τον βραζιλιανό κατακτητή. Βλ. και: «Η άλλη μονομαχία» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*).

159. Ο Μπόρχες θέλει το «Φούνες, ο μνήμων» να είναι μια παραβολή της αϋπνίας (βλ. *Πρόλογο*). Αν, όμως, ο ύπνος είναι θάνατος (ή, έστω, αδελφός του θανάτου, όπως τον θέλουν ο Όμηρος ή ο Σοπενάουερ*), η αϋπνία τι είναι; Και δεν είναι μια ακραία μορφή ζωής αυτή η «αβάσταχτη βαρύτητα» της συσσωρευμέ-

νης εμπειρίας που αγνοεί (και αγνοείται από) τη λήθη, ώσπου «να συμφορηθούν οι πνεύμονες»;

160. Οι λεγόμενοι «κυκλικοί» (δηλαδή κυλινδρικοί) πύργοι είναι σήμα κατατεθέν της Ιρλανδίας (βλ. και στο: *Ατλας*, την εντύπωση του Μπόρχες από την επίσκεψή του σ' έναν απ' αυτούς).

161. Οι «μπερδεμένοι διάδρομοι και περιττοί προθάλαμοι» του σπιτιού αυτού δεν είναι άσχετοι με τη λαβυρινθώδη σκέψη του συνωνύμου του, ιρλανδού φιλοσόφου Τζορτζ Μπέρκλι.*

162. Γαλλικά στο κείμενο: «Είναι μια χαμένη υπόθεση».

163. Ειδικό αστυνομικό σώμα που χρησιμοποιήθηκε για να καταστείλει την εξέγερση των Ιρλανδών στις αγγλο-ιρλανδικές «Ταραχές» του 1916-1922.

164. Αγγλικά στο κείμενο: «Έτσι, το πλατωνικό έτος / τινάζει έξω απ' την τροχιά του τη νέα ηθική / και φέρνει πάλι μέσα την παλιά / όλοι οι άνθρωποι στροβιλίζονται / στο ρυθμό της βάρβαρης κλαγγής ενός γκονγκ» [Ου(ίλιαμ) Μπ(άτλερ) Γέιτς,* «Ο Πύργος»).

165. Βλ. σημ. 160. Πάντως, δεν υπάρχει κανένας κυκλικός πύργος στο Κιλγκάρβαν.*

166. Στο έργο του *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain* [Σχέδιο μιας ιστορικής απεικόνισης των εξελίξεων του ανθρώπινου πνεύματος (1795)] ο Κοντορσέ* υποστηρίζει πως οι μεγάλες εποχές της Ιστορίας της Ανθρωπότητας είναι συνολικά δέκα (απ' τις οποίες οι εννέα έχουν παρέλθει και η δέκατη θα σημάνει την απόλυτη κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη, καθώς και την πνευματική και ηθική τελειοποίηση του ανθρώπου).

167. Κατά τον Χέγκελ,* το λογικόν είναι και πραγματικόν – και αντιστρόφως. Εν προκειμένω, όμως, ο Ράιαν έχει να παλέψει ανάμεσα στην εκτός πραγματικότητας λογική του και σε μια κληροδοτημένη ιστορική «πραγματικότητα» που δεν του φαίνεται καθόλου λογική...

168. Στο κυριότερο έργο του, *Η παρακμή της Δύσης* (1918), ο –πεσιμιστής– Σπένγκλερ* προβλέπει πως, μετά το δημιουργικό στάδιο της καλλιέργειας (Kultur), η Δύση ολίσθησε σ' αυτό της περιουλλογής και των υλικών απολαύσεων που, μοιραία, θα την οδηγήσουν στην εξαθλίωση και την παρακμή.

169. Κατά τον Βίκο,* σε κάθε κοινωνία παρουσιάζονται εποχές προόδου και παρακμής, που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και διαδέχονται η μία την άλλη. Προηγείται η *κτηνώδης* κατάσταση και ακολουθούν: η *εποχή των θεών*, η *εποχή των ηρώων* και, τέλος, η *εποχή των ανθρώπων*. Η τελευταία αυτή εποχή παρουσιάζεται από τον Βίκο ως «συνέπεια» της πάλης των τάξεων, αν και ενδέχεται το στάδιο αυτό ν' αντιμετωπίσει χωρίς επιτυχία προβλήματα διαφθοράς και ασωτείας, με πολύ πιθανό αποτέλεσμα την επιστροφή στην πρωτόγονη βαρβαρότητα. Όπως δεν είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς, ο Βίκο λατρεύτηκε από τον «νεαρό» Μαρξ, αλλά αποκηρύχτηκε από τον «πρεσβύτερο»...

170. Στο έργο του *Έργα και Ημέραι*, ο Ησίοδος θεωρεί ότι το ανθρώπινο γένος εξέπεσε από την κατάσταση της απόλυτης ευδαιμονίας (*χρυσούν γένος*) σ' αυτό της εξαθλίωσης (*σιδηρούν*), με ενδιάμεσους σταθμούς το *αργυρούν*, το *χαλκούν* και το *ηρωικόν*.

171. Βλ.: «Η πλοκή» (*Ο Ποιητής*).

172. Στην ταινία του Μπερνάρντο Μπερτολούτσι *La strategia del ragno* [*Η στρατηγική της αράχνης* (1969)], βασισμένη σ' αυτό το διήγημα, ο «μακρινός απόγονος» του Μπόρχες γίνεται «γιος», ενώ πατέρας και γιος φέρουν το *ίδιο* όνομα και ερμηνεύονται από τον *ίδιο* ηθοποιό. Η εκδοχή του Μπερτολούτσι γίνεται έτσι και μια αλληγορία *αυτοαναζήτησης*, σε μιαν αντίστροφη, *περιελικτική* ανίχνευση του λαβυρίνθου...

173. «Αυτό το ξενοδοχείο με το ωραιότατο όνομα, που είναι εύρημα της Αμάντας Μολίνα Βεδία, είναι το Ξενοδοχείο Las Delicias, στο Αδρουγκέ»* (σχόλιο στη *Νέα προσωπική ανθολογία*).

174. «Είναι το Hotel Plaza του Μπουένος Άιρες» (ό.π.): το όνομα, φόρος τιμής στην ομότιπλη θρυλική ταινία του Μαρσέλ Καρνέ (1938).

175. Γαλλικά στο κείμενο: ντουλάπι (και δη εντοιχισμένο).

176. Τίτλος δοκιμίου τού... ίδιου του Μπόρχες (*Συζήτηση*).

177. Το τετραγράμματο μυστικό –και τρομερό– όνομα του Θεού: «Όποιος το βρει και ξέρει να το προφέρει σωστά, τότε θα μπορέσει κι αυτός να δημιουργήσει έναν κόσμο, έναν άνθρωπο» [*«Η καββάλα» (Εφτά νύχτες)*]. Το εβραϊκό όνομα του Θεού (Ιαβέ ή Ιαχβέ ή Γιαχβέ ή Ιεχωβάς = ο όντως ων) «αντιστοιχεί» με τα λατινικά ψηφία JHVNH.

178. Λατινικά στο κείμενο: εις όγδοον (σχήμα βιβλίου).

179. Άλλο όνομα για τους Χασιντίμ.*

180. Στην –προγενέστερη– *Ιστορία της αιωνιότητας*, ο Μπόρχες αναφέρει ως «ένα τη ιδιότητα του Θεού» την *παντογνωσία*, όμως δεν ξέρω αν έχουμε να κάνουμε με lapsus: αν δεν πρόκειται για έννοιες ταυτόσημες (σ' αυτά τα λιγγιώδη διαλεκτικά υψόμετρα), οπωσδήποτε η μία προϋποθέτει την άλλη. Πάντως, οι απολογητές της αιωνιότητας του Θεού δεν δίστασαν να «διευρύνουν» την παντογνωσία Του: δεν πρόκειται μόνο(!) *για την άμεση και ταυτόχρονη γνώση όλων των πραγμάτων που θα είναι, είναι και ήταν στο σύμπαν* (έχει ενδιαφέρον η σειρά όπως τη θέλει ο Μπόρχες), αλλά και αυτών που *θα μπορούσαν να είναι!*

181. Ο μαγικός αυτός τρόμος «διακατείχε» εξίσου τους αρχαίους Έλληνες, αλλά και άλλους υπέροχα δεισιδαίμονες λαούς. Την ίδια εξήγηση δίνει και ο Έντουαρντ Λέιν* ως προς το γιατί οι *Νύχτες* είναι *χιλίες και μία*.

182. Άλλο ένα συγγενικό επώνυμο του Μπόρχες –αυτή τη φορά, το πατρικό της μητέρας του– εμπλέκεται στους μύθους του. Είναι πορτογαλικό, αλλά με εβραϊκές ρίζες, για να τονίσει τις οποίες ονόμασε το «δεύτερο πτώμα» Ντανιέλ Σιμόν. Βλ. και το ποίημα-αφιέρωμα στον παππού του, «Ισιδόρο Ασεβέδο» (*Τετράδιο San Martín*).

183. «Μετονομασία», για τις ανάγκες της ιστορίας, ενός αγαπητού στον Μπόρχες δρόμου του Μπουένος Άιρες: του Πασέο ντε Χούλιο.*

184. Με αφορμή αυτό το ελληνορωμαϊκό... γριφώδες όνομα, αξίζει τον κόπο μια ονοματολογική περιήγηση σ' αυτό το πολύχρωμο διεθνές (έως βαβελικό) διήγημα: Το λατινοειδές όνομα του επιθεωρητή (Treviranus) είναι, κατά τον Μπόρχες, γερμανικό· του ντετέκτιβ, σκανδιναβικό (η κατάληξη *rot* σημαίνει «κόκκινο» στα γερμανικά, αλλά όλο το ονοματεπώνυμο –Erik Lönnrot– παραπέμπει στον βίκινγκ θαλασσοπόρο Έρικ τον Ερυθρό), ενώ δεν πρέπει ν' αγνοηθεί και μια αναφορά στον φινλανδό συγγραφέα του έπους *Καλεβάλα*, Elias Lönnrot (1802-1884)· ο Daniel Simon Acevedo (βλ. σημ. 182) είναι Εβραιοπορτογάλος· το όνομα Marcel Yarmolinsky είναι εβραιοπολωνικό· το Finnegan (τι άλλο;), ιρλανδικό και δη... μαύρο (Black)· λίγο πιο κάτω, κάνει την εμφάνισή του ένας τσέχος σχολιαστής εφημερίδας, ο Ernst Palast· τέλος, ο μυστηριώδους καταγωγής Red Scharlach δεν αφήνει την παραμικρή αμφιβολία για την... ερυθρότητά του, ονόματι και επώνυμω...

185. Πλήρης τίτλος: *Philologus hebraeo-grecus generalis, continens quaestiones hebraeo-grecas, quae circa Novum Testamentarum graecum fere moveri solent.*

186. Βλ. και: «Το 1857, οι στοχαστές ήταν χωρισμένοι σε δύο στρατόπεδα: η Γένεσις αφιέρωνε έξι ημέρες –έξι αδιαφιλονίκητες εβραϊκές ημέρες, από ηλιοβασίλεμα σε ηλιοβασίλεμα– στη Θεία Δημιουργία του κόσμου· οι παλαιοντολόγοι απαιτούσαν ασεβώς τεράστιες στοιβάδες χρόνου» [«Η Δημιουργία και ο Φ. Χ. Γκόσι» (Διερευνήσεις)].

187. Σχεδόν αναγκαία η μετάφραση του τίτλου της –φανταστικής– εφημερίδας: «Ο σταυρός του σπαθιού».

188. Το όνομα αυτού του φανταστικού προσώπου είναι... τσεχική παραλλαγή του ονόματος ενός φίλου του Μπόρχες, του Ερνέστο Παλάσιο, γιου του ποιητή Αλμαφουέρτε.*

189. Κατά την ίδια λογική της σημ. 187, «Ο Ιερομάρτυς».

190. Κατά τον Σπινόζα,* από τις άπειρες ιδιότητες του Θεού γνωρίζουμε μόνο δύο: τη σκέψη και την έκταση. Ο «Σπινόζα»-συντάκτης της επιστολής αποκάλυπτει εμμέσως τη σκέψη του *διά* της εκτάσεως (ο χάρτης, το τρίγωνο)...

191. Λατινικά στο κείμενο: γεωμετρικώ τω τρόπω· από τον υπότιτλο της πραγματείας του Σπινόζα με την οποία συμπλήρωσε το *Principia Philosophiae* (Αρχές της φιλοσοφίας) του Καρτέσιου: «more geometrico demonstrata» («αποδεδειγμένη γεωμετρικώ τω τρόπω»).

192. Είναι εκπληκτική η συνέπεια με την οποία, στην άψογα συγκροτημένη μυθολογία του Μπόρχες, οι χρωματιστοί ρόμβοι στις τζαμαρίες λειτουργούν ως ισχυρό ερέθισμα της μνήμης, αλλά και ως αμείλικτο προμήνυμα θανάτου [βλ., λ.χ., και τα διηγήματα «Έμμα Σουνς» και «Η αναμονή» (*Το Άλεφ*), «Αβελίνο Αρεδόντο» (*Το βιβλίο από άμμο*) κ.ά.].

193. Βλ. σημ. 177.

194. Ο λαβύρινθος που προτείνει (διά του Σκάρλαχ) ο Μπόρχες, είναι εμπνευσμένος απ' το περίφημο σόφισμα του Ζήνωνα του Ελεάτη για την άπειρη διαιρετότητα των πάντων, που «ακυρώνει» τη δυνατότητα της κίνησης. Ταυτόχρονα, όμως, είναι και ο θρίαμβος της απλότητας: η αίσθηση αυτής της άπειρης ευθείας νικά κατά κράτος την αλυσιτέλεια των τριγώνων, την άσκοπη πολυχρωμία των ρόμβων, τη ματαιότητα των κύκλων (ο Λόνροτ κάνει μία φορά το γύρο του κτήματος κι άλλη μία το γύρο του σπιτιού· και τις δύο φορές, η λύση είναι ευθεία μπροστά του), τη γιγαντιαία ανωφέλεια αυτού του αποχαλινωμένου ροκοκό του Triste-le-Roy. Παρ' όλα αυτά, «Ο θάνατος και η πυξίδα» δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, το πιο γεωμετρικό διήγημα της συλλογής! Κανένας δεν μπορεί να υποκαταστήσει τον εφιάλτη του δικού μας, προσωπικού, ιδιωτικού λαβυρίνθου – αυτό φαίνεται να μας ψιθυρίζει η σοφή, ευκλείδεια συμμετρία του διηγήματος «Ο Νότος». Όσοι, τέλος, είδαν το «Ο θάνατος και η πυξίδα» ως μια «αλληγορία της αυτοκτονίας», αφού «ο θύτης και το θύμα, που σκέπτονται με τον ίδιο τρόπο, μπορεί και να 'ναι ένας άνθρωπος», μην αποκαρδιώνονται: ο Μπόρχες δε θα διαφωνούσε μαζί τους... (Σχόλια στη *Νέα προσωπική ανθολογία*). Βλ., πάντως, και το λαβύρινθο που προτείνει ο βασιλιάς των Αράβων στον βασιλιά της Βαβυλωνίας, στο: «Οι δύο βασιλιάδες και οι δύο λαβύρινθοι» (*Το Άλεφ*).

195. Με την έννοια του «τον θέλησε νεκρό», «αποφάσισε να είναι νεκρός». Το ρήμα «νεκρώνω» προτιμήθηκε απ' το «θανατώνω», που υποδηλώνει εκδικητικότητα ή άσκηση κοσμικής εξουσίας ή πράξη «ελέους»...

196. Για την ασυμβατότητα του θεϊκού με τον ανθρώπινο χρόνο (ένα από τα θέματα του διηγήματος), ο αναγνώστης παραπέμπεται στο δοκίμιο του Μπόρχες «Ιστορία της αιωνιότητας» (*Ιστορία της αιωνιότητας*), καθώς και στα εξής: α) «Μία ημέρα παρά Κυρίω ως χίλια έτη, και χίλια έτη ως ημέρα μία» (Πέτρου *Επιστολή Β'*, γ' 8)· β) «Ότι χίλια έτη εν οφθαλμοίς σου ως η ημέρα η εχθές, ήτις διήλθε, και φυλακή εν νυκτί» (*Ψαλμοί*, πθ' 4)· γ) το θαύμα των *Επτά Κεκοιμημένων της Εφέσου* που καταγράφει και το *Κοράνι*, και αναφέρεται από τον Μπόρχες στο διήγημα «Η αναζήτηση του Αβερρόη» (*Το Άλεφ*)· δ) τα *κάλλα* της ινδικής κοσμογονίας, κ.ά.

197. Γερμανικά στο κείμενο: Ένωση· έτσι αποκλήθηκε η προσάρτηση της Αυστρίας στο Τρίτο Ράιχ, το 1938.

198. Γαλλικά στο κείμενο: «για να ενθαρρύνονται οι άλλοι»· φράση από το *Candide* του Βολταίρου («Σ' αυτή τη χώρα [Αγγλία], καλό είναι να εκτελείται πού και πού κανένας ναύαρχος, για να ενθαρρύνονται οι άλλοι»).

199. *εόν ανώλεθρον*.

200. Το ποίημα γράφτηκε σε μια εποχή κατά την οποία στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία επικρατούσε ένα κλίμα απογοήτευσης και απαισιοδοξίας (γύρω στο 713 π.Χ.)· μιλάει για τη γέννηση ενός παιδιού, στη διάρκεια της ζωής του οποίου οι αιώνες θα κυλήσουν προς τα πίσω (καθώς είχε διακηρύξει και ο Πλάτων στην *Πο-*

λιτεία), ώσπου να ξανάρθει η Χρυσή Εποχή της ειρήνης και της ευημερίας. Βλ. και το διήγημα «Ο άλλος θάνατος» (*Το Άλεφ*).

201. Ο «νεκροζώντανος» Χλάντικ εξομοιώνεται με τυφλό... Την εποχή που γράφεται το διήγημα, η μοίρα του Μπόρχες είναι προδιαγεγραμμένη, η μοίρα του Μίλτον* είναι γνωστή: «Μπορούσε να φυλάει στη μνήμη του σαράντα ή πενήντα ανομοιοκατάληκτους ενδεκασύλλαβους, περιμένοντας τον πρώτο που θα τον επισκεπτόταν και θα του τους υπαγόρευε» [*«Η τυφλότητα» (Εφτά νύχτες)*].

202. «Προσπάθησα κι εγώ να κάνω το ίδιο σε πολλά διηγήματα, και προκάλεσα το θαυμασμό γι' αυτό το εύρημά μου που, στην πραγματικότητα, χρονολογείται απ' το Μεσαίωνα και ανήκει στον Δάντη: μιλώ για το εύρημα της παρουσίας μιας χρονικής στιγμής ως κλείδας μιας ολόκληρης ζωής» [*«Η Θεία Κωμωδία» (Εφτά νύχτες)*].

203. Αγγλικά στο κείμενο: «Η κατάπτωση έδειχνε να 'χει μια σιγουριά».

204. Αγγλικά στο κείμενο: *Οι επτά στύλοι της σοφίας*: αυτοβιογραφικό έργο του Λόρενς.*

205. Λατινικά στο κείμενο: *Βίβλος κατά πασών των αιρέσεων*.

206. Σουηδικά στο κείμενο: *Χριστός και Ιούδας*.

207. Σουηδικά στο κείμενο: *Ο μυστικός σωτήρας*.

208. Πιθανότατα υπονοείται ο Γιοχάνες Βαλεντίνους Αντρέα.*

209. Λατινικά στο κείμενο: *όθεν, άρα, επομένως*.

210. Η ένωση, στο πρόσωπο του Χριστού, της θείας και της ανθρώπινης φύσης.

211. *Εισήλθε δε ο σατανάς εις Ιούδαν τον επικαλούμενον Ισκαριώτην, όντα εκ του αριθμού των δώδεκα*.

212. *Είπεν δε τούτο ουχ ότι περί των πτωχών έμελεν αυτώ, αλλ' ότι κλέπτης ην, και το γλωσσόκομον είχε και τα βαλλόμενα εβάσταζεν*.

213. Λατινικά στο κείμενο: εκ των υστέρων, «κατόπιν εορτής».

214. Λατινικά στο κείμενο: αναμαρτησία.

215. Λατινικά στο κείμενο: ανθρώπινη φύση.

216. Λατινικά στο κείμενο: εκ προοιμίου.

217. Το [αντίστοιχο του Τετραγράμματος (JHWH)] υπερισχύον (μεφοράς) όνομα (σεμ) του Θεού.

218. *Διά τούτο λέγω υμίν, πάσα αμαρτία και βλασφημία αφεθήσεται τοις ανθρώποις, η δε του Πνεύματος βλασφημία ουκ αφεθήσεται τοις ανθρώποις*.

219. Το 82 π.Χ., κατά διαταγήν του Πομπήιου.

220. Βλ. και: «Κάποιος ονειρεύεται» (*Οι συνωμότες*), καθώς και: «Η ιστορία των αποήχων ενός ονόματος» (*Διερευνήσεις*).

221. Βλ. και: «Η μουσική, οι καταστάσεις ευτυχίας, η μυθολογία, τα πρόσωπα τα σμιλεμένα απ' τον καιρό, κάποια δειλινά και κάποιοι τόποι, θέλουν να μας πουν κάτι, ή μας είπαν κάτι που δεν έπρεπε να τ' αφήσουμε να χαθεί, ή κάτι είναι

έτοιμα να μας πουν· αυτή η αποκάλυψη, που επίκειται μα δεν συντελείται, είναι ίσως το αισθητικό γεγονός» [«Το Τείχος και τα βιβλία» (*Διερευνήσεις*)].

222. Οι μεταρρυθμίσεις αυτού του Φαραώ συνίστανται στο ότι μετέφερε την πρωτεύουσα από τις Θήβες στην (νέα πόλη) Ακενατών και, κυρίως, ότι υποκατέστησε τη λατρεία του Άμμωνος με τη μονοθεϊστική του Ατών.

223. Πρόκειται, κατά πάσαν πιθανότητα, για το *Saturnalia*, έργο του Αμβρόσιου Μακρόβιου (5ος αιώνας), ανάλογο με τους *Δειπνοσοφιστές* του Αθήναιου.

224. Φανταστικό πρόσωπο, αλλά η ετυμολογία του ονόματός του (Urmann) έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον: Ur (αρχέγονος), mann (άνθρωπος).

225. Κατά τον Χάζλιτ, όποιος διαβάσει Σαίξπηρ, εκείνη τη στιγμή είναι ο Σαίξπηρ· γιατί ο Σαίξπηρ «δεν είχε τίποτα παραπάνω απ' όλους τους ανθρώπους, εκτός του ότι δεν είχε τίποτα παραπάνω απ' όλους τους ανθρώπους – είναι όλα αυτά που είναι όλοι οι άλλοι άνθρωποι, κι αυτό που θα μπορούσαν να είναι». Βλ.: «Everything and Nothing» (*Ο Ποιητής*) και «Από κάποιος, κανένας» (*Διερευνήσεις*).

226. *τοις πάσι γέγονα τα πάντα, ίνα πάντως τινάς σώσω* (Παύλου Προς Κορινθίους Α', θ' 22).

227. Λατινικά στο κείμενο: «Η Γη είναι κάτοπτρο του Παιχνιδιού».

228. Αγγλικά στο κείμενο. Το όνομα μεταφράζεται ως Ιωάννης του Εσταυρωμένου· πιθανή αναφορά στον Ιωάννη του Σταυρού.*

229. Αυτό το περίφημο «Μυστικό» της Αίρεσης του Φοίνικα, δηλαδή της αναγέννησης, δεν είναι άλλο από την πράξη την οποία προϋποθέτει η... γέννηση, δηλαδή η συνουσία.

230. Εννοεί στη μετάφραση του Βάιλ.*

231. Το διήγημα, μέχρις ενός σημείου, είναι αυτοβιογραφικό. Τα ονόματα είναι αλλαγμένα, καθώς και ορισμένες περιστάσεις: λ.χ. το ατύχημα στη σκάλα συνέβη πράγματι στον Μπόρχες, αλλά παραμονές Χριστουγέννων του 1938 (όχι το Φεβρουάριο του 1939): «Όταν άρχισα να συνέρχομαι, η μητέρα μου ήθελε να μου διαβάσει από ένα βιβλίο που το είχα παραγγείλει λίγο πριν χτυπήσω, το *Out of the Silent Planet* του Σι Ες Λούις, αλλά εγώ το ανέβαλλα για πολλές μέρες. Όταν, κάποτε, η επιμονή της δικαιώθηκε, άρχισε να μου διαβάζει, και, μετά από δυο-τρεις σελίδες, έβαλα τα κλάματα. Όταν με ρώτησε γιατί έκλαιγα, της απάντησα: “Κλαίω γιατί καταλαβαίνω”» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

232. Βλ. και: «Ο Μάουτνερ,* στο *Werterbuch der Philosophie*, III, σελ. 436, παρουσιάζει [αυτή τη θέση] με ειρωνεία: “Φαίνεται” γράφει, “πως τα ζώα δεν έχουν παρά αμυδρά προαισθήματα της χρονικής διαδοχής και της διάρκειας. Αντιθέτως, ο άνθρωπος, πόσο μάλλον αν τυχαίνει να είναι και ψυχολόγος της νέας Σχολής, μπορεί να διακρίνει στο χρόνο δύο εντυπώσεις, που δεν απέχουν παρά ένα πεντακοσιοστό του δευτερολέπτου» [«Η προτελευταία εκδοχή της πραγματικότητας» (*Συζήτηση*)].

233. Πώς τελειώνει, λοιπόν, αυτό το ταξίδι (στο χώρο ή/και στο χρόνο); Πώς

ανταμείβεται αυτό το *regressus*; Με τη ζωή ή με το θάνατο; Μήπως ο Χουάν Ντάλμαν ζει το θάνατό του; Όλη αυτή η πορεία (προς τον νότο, προς τον Αλ-Μουτάσιμ, προς τα γηρατειά και την τυφλότητα) είναι άραγε ψευδαισθητική; Μήπως είναι όλα ένα παραλήρημα; Παγιδευμένος σε μια συντριπτική γεωμετρία, ο Χουάν Ντάλμαν «επιστρέφει» στη ζωή μ' ένα *όμοιο* (όχι το ίδιο) αγοραίο, αναγνωρίζει την *ομοιότητα* της πολιτείας που αγάπησε, χαϊδεύει το γάτο φέρνοντας στο νου του το ερώτημα του Κιτς* (αν το αηδόνι που τ' ακούει να γλυκολαλεί είναι το ίδιο εκείνο αηδόνι που άκουσε «ένα αρχαίο απόγευμα» η Ρουθ η Μωαβίτισσα), κατεβαίνει σ' έναν έρημο σταθμό *λίγο πιο πριν* (όπως η πορεία του φοιτητή στο «Αλ-Μουτάσιμ», «ο κύκλος των λευγών και των ετών», τελειώνει «λίγα βήματα πιο πέρα» από κει που άρχισε· όπως ο Ράσελ,* που αναρωτιέται αν ένας άνθρωπος που ξεκινά από ένα σημείο για να κάνει το γύρο του κόσμου, καταλήγει στο ίδιο ή σε παραπλήσιο σημείο), αναγνωρίζει τον μαγαζάτορα που είναι *όμοιος* μ' έναν νοσοκόμο της κλινικής, προσπαθεί για *τρίτη* (και πάλι ανεπιτυχή) φορά να διαβάσει τις *Χίλιες και μία νύχτες* (θαρρείς και κάτι τόσο ισχυρό όσο το ένστικτο της επιβίωσης τον ωθεί σαν τον Πέτρο ν' αρνηθεί τρεις τη φενάκη του Μύθου) και *τραβάει για τον κάμμο*. Μία από τις πόρτες του «Νότου» ανοίγει με μια φράση-κλειδί, αυτήν που ξεκινά την τρίτη παράγραφο: «Η πραγματικότητα αρέσκεται στις συμμετρίες και στους ανεπαίσθητους αναχρονισμούς». Καμιά φορά, η γλώσσα του Μπόρχες σαρκάζει ανυπόφορα.

234. Ο αρχικός τίτλος του διηγήματος, όπως δηλαδή πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Los anales de Buenos Aires», τχ. 12, Φεβρ. 1947, ήταν «Οι αθάνατοι» («Los inmortales»). Όταν, μετά από δύο χρόνια, συγκεντρώθηκαν τα διηγήματα που έμελλε να απαρτίσουν τη συλλογή *Το Αλεφ* (πλην τεσσάρων που προστέθηκαν αργότερα – βλ. «Επίλογο» – Υ.Γ. του 1952), ο Μπόρχες, μ' εκείνη την παροιμιώδη του επιμέλεια, άλλαξε τον αριθμό σε ενικό και τοποθέτησε, αμέσως μετά, το διήγημα «Ο νεκρός»...

235. Αγγλικά στο κείμενο: «Είπε ο Σολομών: *Και ουδέν καινόν υπό τον ήλιον*. Όπως, λοιπόν, ο Πλάτων φαντάστηκε ότι *πάσα γνώσις δεν είναι παρά ανάμνησις*, έτσι και ο Σολομών αποφάνθηκε ότι *παν καινόν δεν είναι παρά λήθη*». Βλ. και: «Ως γνωστόν, οι Λατίνοι χρησιμοποιούσαν την ίδια λέξη για το *ανακαλύπτω* και για το *επινοώ*. Κι αυτό είναι σύμφωνο με την πλατωνική δοξασία, ότι δηλαδή το *επινοεῖν*, το *ανακαλύπτειν*, δεν είναι παρά *ενθυμείσθαι*. Ο Φράνσις Μπέικον* συμφωνούσε ότι η γνώση είναι ενθύμηση και η άγνοια είναι να ξέρεις να ξεχνάς. Όλα εδώ είναι, αρκεί να μπορούμε να τα δούμε» [«Η Ποίηση» (*Εφτά νύχτες*)]. βλ. και: «Tlön, Uqbar, Orbis Tertius» (*Μυθοπλασίες*), καθώς και: «Η Δημιουργία και ο Φ. Χ. Γκόσι» (*Διερευνήσεις*).

236. Αγγλικά στο κείμενο: *Δοκίμια*: συλλογή φιλολογικών δοκιμίων του Μπέικον* – η πρώτη έκδοση (1597) περιλάμβανε 10 δοκίμια· στη δεύτερη (1612) προστέθηκαν άλλα 28, και στην τρίτη (1625), άλλα 20· το απόσπασμα που χρησιμο-

ποιεί ο Μπόρχες ως μότο, είναι από το τελευταίο (580): «On the Vicissitude of Things» («Περί της μεταπτώσεως των πραγμάτων»).

237. Πρόκειται για την ίδια πριγκίπισσα, μπροστά στα έκθαμβα μάτια της οποίας αναδύεται το πρώτο φανταστικό αντικείμενο του πλανήτη Τlön που παρεισδύει στον κόσμο μας [«Tlön, Uqbar, *Orbis Tertius*» (*Μυθοπλασίες*)]. Πάντως, βλ. και στο Λεξικό: Ντε Φοσινί Λισένζ.

238. Εννοεί στη μετάφραση του Πόουπ.* Στο δοκίμιό του «Οι μεταφραστές του Ομήρου» (*Συζήτηση*), ο Μπόρχες, πιστός πολέμιος της... πιστότητας ως πρωταρχικού κριτηρίου αξιολόγησης μιας μετάφρασης, υπερασπίζεται με γλαφυρή πειστικότητα τις «ελευθερίες» του Πόουπ απέναντι στο ομηρικό κείμενο.

239. Στη Θεσσαλονίκη, όπως είναι γνωστό, κατέφυγαν χιλιάδες εβραίοι της Ισπανίας, μετά τους διωγμούς που υπέστησαν εκεί τον 15ο και τον 16ο αιώνα. Βλ. και: «Ένα κλειδί στη Θεσσαλονίκη» (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

240. Μία από τις πόλεις που, ως γνωστόν, ερίζουν για την καταγωγή του Ομήρου.

241. Η νήσος όπου, κατά την παράδοση, πέθανε και ενταφιάστηκε ο Όμηρος. Βλ.: «Ο “Βιαθάνατος”» (*Διερευνήσεις*).

242. Μια «κατά λέξιν μετάφραση» στα ισπανικά ενός κειμένου που «βρίθει λατινισμών», είναι, εν πάση περιπτώσει, εφικτή. Για ν' αντιμετωπίσω το πρόβλημα που, φαντάζομαι, τίθεται για κάθε μεταφραστή του ίδιου κειμένου σε μια μη λατινογενή γλώσσα, επέλεξα την προσφυγή σε (ελάχιστους, πάντως) αρχαϊσμούς.

243. Οι αιγυπτιακές.

244. Ο από Διός πίπτων, ο ουρανόπεμπτος και, επί ποταμών, ο ορμητικός, ο παραγόμενος απ' τις βροχές, (Στο πρωτότυπο, περιφραστικά: «que alimentan las iluvias» (= που τον τρέφουν οι βροχές).] Βλ.: *Οδύσσεια*, δ 477 (*ηριν γι' ότ' αν Αιγύπτου διπετέος ποταμοίο*).

245. Το όρος Άτλας.

246. Πρβλ.: «Γυμνός θα κείτεσαι, Παλίνουρε, στην άγνωστη άμμο» [«Nudus in ignota, Palinure, iacebis harena» (Βιργίλιος, *Αινειάδα*, V, στ. 871)].

247. Βλ. και: «Κατά τον Χιούμ,* δεν επιτρέπεται να μιλάμε για το σχήμα της σελήνης ή για το χρώμα της· το σχήμα και το χρώμα είναι η σελήνη· ούτε μπορούμε να μιλάμε για τις αντιλήψεις του νου, αφού ο νους δεν είναι παρά μια σειρά αντιλήψεις» [«Νέα ανασκευή του χρόνου» (*Διερευνήσεις*)].

248. Βλ. και: «[Κατά τον ιδεαλισμό του Χιούμ*] το καρτεσιανό σκέπτομαι, άρα υπάρχω προσβάλλεται επί ακυρότητι· λέγοντας σκέπτομαι, θεωρούμε δεδομένο το Εγώ και, άρα, διαπράττουμε ένα *retitio principii*· ο Λίχτενμπεργκ,* τον 18ο αιώνα, πρότεινε, αντί του σκέπτομαι, να λέμε σκέπτεται, απρόσωπα, όπως λέμε βροντάει ή αστράφτει» [«Νέα ανασκευή του χρόνου» (*Διερευνήσεις*)], αλλά και: «Το Εγώ [κατά το βουδισμό] είναι μία από τις μείζονες πλάνες. Στο σημείο αυτό, ο βουδισμός συμφωνεί με τον Χιούμ,* τον Σοπενάουερ* και τον δικό μας, Μασεδόνιο Φερνάντες.* Δεν υπάρχει ένα σκεπτόμενο υποκείμενο, αλλά μια σειρά νοητικές καταστάσεις»

[«Ο βουδισμός» (*Εφτά νύχτες*)]. Πρβλ. τη γλώσσα των κατοίκων του πλανήτη Τλόη [*Τλόη, Uqbar, Orbis Tertius*] (*Μυθολασίες*).

249. Μάλλον πρόκειται για τον Τιταρήσιο, παραπόταμο του Πηνειού, ο οποίος, κατά τον Όμηρο (*Ιλιάς*, Β 751-755), δεν συγχέεται με τον *αργυροδίνη Πηνειό*, αλλά κυλάει πάνω του «σαν λάδι», επειδή «απορρέει από τα νερά της Στυγός», στα οποία, ως γνωστόν, βύθισε η Θέτις τον Αχιλλέα για να τον καταστήσει άτρωτο [= αθάνατο...], κρατώντας τον απ' τη μοιραία φτέρνα...

250. «Εκεί όπου είναι ξαπλωμένος ο σκύλος ο Άργος» (*Οδύσσεια*, ρ 300).

251. «Ξαπλωμένος μέσα στην κοπριά» (*Οδύσσεια*, ρ 306).

252. Βλ.: «Το τελευταίο ταξίδι του Οδυσσέα» (*Εννέα Δαντικά δοκίμια*), καθώς και: «*Η Θεία Κωμωδία*» (*Εφτά νύχτες*).

253. Στο σατιρικό έπος *Βατραχομυομαχία*, που αποδίδεται στον Όμηρο.

254. Στο βραχμανισμό, ο τροχός αυτός (*κάλα τσάκρα*) συμβολίζει τη συνέχεια της ζωής και τις εναλλασσόμενες μορφές του αφανισμού και της αναβίωσης, που κινούνται στο ρυθμό της εισπνοής και της εκπνοής του Βράχμα.

255. Πρόκειται για το σαξονικό «Μολών λαβέ» που περιγράφεται στο ισλανδικό *σάγκα** *Χειμσκρίνγκλα** και που ο Μπόρχες δε χάνει ευκαιρία να το παραθέσει [*Η σεμνότητα της Ιστορίας*] (*Διερευνήσεις*), *Σύντομες και παράξενες ιστορίες*, *Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες κ.α.*]: Ο νορβηγός βασιλιάς Χάραλντ Ζιγκούρνταρσον ο «Ανηλεής» (Χαρντράντα) πολιορκεί το βασίλειο του Σάξονα Χάραλντ· ο τελευταίος στέλνει έναν αγγελιαφόρο στον αδελφό του, Τόστιγκ, που έχει συμμαχήσει με τους Νορβηγούς εποφθαλιμώντας τον σαξονικό θρόνο, για να του μηνύσει πως τον συγχωρεί και του χαρίζει το ένα τρίτο του βασιλείου του. «Κι αν δεχτώ» ρωτάει ο Τόστιγκ, «τι θα χαρίσει ο βασιλιάς στον Χάραλντ;» – «Δεν τον ξέχασε» απαντάει ο αγγελιαφόρος, «θα του χαρίσει έξι πόδια γης εγγλέζικης, κι αφού είναι και θεόψηλος, ένα παραπάνω.» Βλ. επίσης: «ένα βλήμα αναπόφευκτο και θανατηφόρο [...] που έδωσε, μια για πάντα, στον Χάραλντ Ζιγκούρνταρσον έξι πόδια αγγλικής γης» [*Μεταλλαγές*] (*Ο Ποιητής*): «τα επτά πόδια γης / που πρόσφερε στον Νορβηγό ο Σάξονας» [*Το ρολόι της άμμου*] (*Ο Ποιητής*): και: «ο σάξονας βασιλιάς που υποσχέθηκε στον νορβηγό βασιλιά / επτά ποδάρια γης και που εκπλήρωσε / προτού να δύσει ο ήλιος την υπόσχεσή του / στο πεδίο της μάχης» [*Το παρελθόν*] (*Το χρυσάφι των τίγρεων*)].

256. Από τις *Χίλιες και μία νύχτες*.

257. Πριν την ολοκληρωμένη έκδοσή της (1720), η *Ιλιάδα* (στη μετάφραση) του Πόουπ* κυκλοφόρησε τμηματικά (σε έξι τόμους), αποκλειστικά σε προεγγραφέντες συνδρομητές.

258. Έτσι λέγεται το πλοίο που εγκαταλείπει ο Λόρδος Τζιμ, στο ομότιτλο μυθιστόρημα του Κόνραντ* (1900).

259. Βλ.: ...*ουδ' όσα Θήβας / Αιγυπτίας, όθι πλείστα δόμοις εν κτήματα κείται, / αι θ' εκατόμηνλοι εισι* (*Ιλιάς*, Ι 381-383).

260. Βλ.: *πριν γ' ότ' αν Αιγύπτιοι διυπετέος ποταμοίο (δ 477), πεμπταίοι δ' Αίγυπτον ευρρείτην ικόμεσθα (ξ 257) και σήσα δ' εν Αιγύπτω ποταμώ νέας αμφιελίσσας (ξ 258).*

261. «Οι Τρώες πάλι που κατοικούσαν στη Ζέλεια, κάτω από την τελευταία υπώρεια της Ίδας, πλούσιοι, που έπιναν το σκοτεινό νερό του Αίσηπου» (*Ιλιάς*, Β 824-826, μτφρ.: Ο. Κομνηνού-Κακριδής).

262. Στους περίφημους στίχους της *Ιλιάδος* (Γ 428, 429), όπου η Ελένη καλωσορίζει με πικρή ειρωνεία τον Πάρι, όταν εκείνος επιστρέφει από τη μάχη, και τον «επιτιμά» επειδή δεν σκοτώθηκε σαν ήρωας από το χέρι του Μενέλαου: *Ήλυθεσ εκ πολέμοι' ως ώφελεσ αντόθ' ολέσθαι, / ανδρί δαμείς κρατερώ, οσ εμός πρότερος πόσις ήεν.*

263. Λατινικά στο κείμενο: μεταξύ άλλων.

264. Αγγλικά στο κείμενο: *Ποικίλος χιτών*: ο τίτλος είναι παρμένος από το λζ' 3 της *Γενέσεως* (*Ιακώβ δε ηγάπα τον Ιωσήφ [...] εποίησε δε αυτώ χιτώνα ποικίλον*): ο Μπόρχες, πάντως, δε θα πρέπει να αγνοούσε ότι τον ίδιο τίτλο φέρει και ένα έργο του άγγλου ποιητή Χέρμπερτ Ριντ (1893-1968).

265. Στο δοκίμιο «Το λουλούδι του Κόουλριτζ» (*Διερευνήσεις*), ο Μπόρχες, μιλώντας για τον «πολύ» Μπεν Τζόνσον,* δεν αρκείται στα «αποσπάσματα από τον Σενέκα»,* αλλά συμπληρώνει τον κατάλογο με τα ονόματα των: Κουντιλιανού,* Ιούστου Λίπσε,* Βίβες,* Έρασμου,* Μακιαβέλι,* Μπέικον* και των δύο Σκαλιγέρων.*

266. Λατινικά στο κείμενο: *Βιργίλιος Ευαγγελιστής*: στο χριστολογικό αυτό υπόδειγμα κέντρωνος, ο Ρος* περιγράφει τη ζωή του Ιησού, δανειζόμενος όλες του τις λέξεις και παραθέτοντας αυτούσιους στίχους από όλα τα έργα του Βιργίλιου.

267. Και οι δύο αυτοί συγγραφείς δεν δίστασαν να ενσωματώσουν στο έργο τους αυτούσια παραθέματα από έργα άλλων συγγραφέων, σε μια προσπάθεια να καταδείξουν τη βαθιά, άρρηκτη και προαιώνια ενότητα της λογοτεχνίας. Βλ. και: «Όσοι αντιγράφουν καταλεπτώς έναν συγγραφέα, το κάνουν μ' έναν τρόπο απρόσωπο, το κάνουν επειδή συγχέουν αυτόν το συγγραφέα με τη λογοτεχνία, το κάνουν επειδή υποπεύονται πως, αν δεν τον ακολουθήσουν σε κάποιο σημείο, είναι σαν να μην ακολουθούν τη λογική και την ορθοδοξία. Για πολλά χρόνια, κι εγώ ο ίδιος πίστευα πως η σχεδόν άπειρη λογοτεχνία ήταν έργο ενός ανθρώπου» [*Το λουλούδι του Κόουλριτζ* (*Διερευνήσεις*)]. Ο Μπόρχες δε θα είχε αντίρρηση αν προσθέταμε στον κατάλογο των «οικουμενικών» αυτών συγγραφέων τον Τζέιμς Τζόις,* τον Έζρα Πάουντ,* τον Γιώργο Σεφέρη, τον Ζορζ Περέκ, τον Ουμπέρτο Έκο και, φυσικά, τον εαυτό του.

268. Ολόκληρο το κομμάτι (στο πρώτο κεφάλαιο του διηγήματος) που αναφέρεται στους Τρωγλοδύτες, τους Γαράμαντες και τους Αυγιλίτες, είναι παρμένο –αυτολεξεί σχεδόν– από το Πέμπτο Βιβλίο της *Φυσικής Ιστορίας* του Πλίνιου.*

269. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα που χρησιμοποιεί ο Μπόρχες για να περιγράψει το «ιλιγγιώδες ανάκτορο», ο Ντε Κούνισι* καταθέτει το δέος του μπροστά στους γοθτικούς λαβυρίνθους που του ενέπνευσαν μια σειρά χαλκογραφίες του

Πιρανέζι* με τον εύγλωττο τίτλο *Carceri d'invenzione* (Φανταστικά κάτεργα). Η φρίκη της σκάλας που δεν οδηγεί πουθενά, αναπαράγεται έξοχα και στο μυθιστόρημα *Kidnapped* [Το κλεμμένο παιδί (1886)] του Ρόμπερτ Λούις Στίβενσον.*

270. Στην από 1.11.1646 επιστολή του προς τον Σανί,* ο Καρτέσιος αναφέρεται στον αιθιοπικό θρύλο για τους πιθήκους που αρνούνται να μιλήσουν. Βλ. και το λήμμα «Χότσιγκαν» στο *Βιβλίο των φανταστικών όντων*.

271. Αγγλικά στο κείμενο: *Πίσω στον Μαθουσαάλα*: γενικός τίτλος πέντε συναφών θεατρικών έργων του Σο* με θέμα τη μακροζωία και την αθανασία. Στο πέμπτο απ' αυτά («As far as thought can reach»), υπάρχει η φράση «Everything happens to everybody sooner or later», που ενέπνευσε στον Μπόρχες τον αφορισμό: «Σε μια άπειρη χρονική περίοδο, σε κάθε άνθρωπο συμβαίνουν τα πάντα». Βλ. και, στο παρόν διήγημα, τη φράση: «Δεδομένης μιας άπειρης χρονικής περιόδου, με άπειρες περιστάσεις και μεταβολές, θα ήταν αδύνατον να μη συντεθεί, τουλάχιστον μία φορά, η *Οδύσσεια*».

272. Σ' αυτή την «τελευταία αυλή» που, αντίθετα με τις άλλες δύο, το πάτωμά της ήταν από πατικωμένο χώμα, έμεναν συνήθως οι σκλάβοι, οι *πεόν** και οι υπηρέτες. Βλ. και: «Ιστορίες καβαλάρηδων» (*Εβαρίστο Καριέγο*).

273. Οι Αργεντινοί.

274. Η ίδια αυτή ηχητική περίπτωση, ως *προμήνυμα*, υπάρχει (σχεδόν απαράλλακτη) σε δύο διηγήματα των *Μυθοπλασιών* («*Tlön, Uqbar, Orbis Tertius*» και «Το τέλος»)

275. «Νομίζω ότι την ίδια ή παρόμοια φράση χρησιμοποίησα και στο διήγημα «Ο θάνατος και η πυξίδα». [...] «Με περιφρόνηση», γιατί δεν έχει πια καμιά σημασία. Ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος, και μπορείς να τον σκοτώσεις με όποιον τρόπο θέλεις» (Συζήτηση με τον Αντόνιο Καρίσο, στο: *Borges el memorioso*, Πόλη του Μεξικού, 1982).

276. Για μια γλαφυρή, κατατοπιστική και επαρκώς παραδοξολογική ανάπλαση της εξέλιξης της θεωρίας του κυκλικού χρόνου ανά τους αιώνες, βλ. «Η θεωρία των κύκλων» και «Ο κυκλικός χρόνος» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

277. Από τη λέξη «δακτύλιος».

278. Διαχρονικό και οικουμενικό σύμβολο (μεταξύ άλλων) της αιωνιότητας και της *μονότονης* επανάληψης των πάντων.

279. Παρών σε κάθε σχεδόν μυθολογία και θρησκεία, ο Όφις συμβολίζει ετερόκλητα και (συχνά) αντίθετα πράγματα: από το Κακό ως τις πολλαπλές ζωές, κι απ' τον Χριστό ως την (προμηθεϊκή) γνώση. Πρβλ.: «Αν τοποθετούμε τον άνθρωπο στο τέρμα μιας μακράς γενετικής εξέλιξης, είμαστε υποχρεωμένοι να τοποθετήσουμε στην αρχή της ίδιας εξέλιξης αυτό το ψυχρό πλάσμα, που δεν έχει ούτε κόκαλα ούτε φτερά ούτε άκρα ούτε τρίχωμα. Υπ' αυτήν την έννοια, ο Άνθρωπος και ο Όφις είναι αντίθετοι, συμπληρωματικοί, ανταγωνιστές» (Ζ. Σεβαλιέ και Α. Γκερμπράν, *Dictionnaire des Symboles*, Παρίσι, 1969).

280. Η αιωνιότητα.

281. Λατινικά στο κείμενο: *Περί της εβδομης ιδιότητος του Θεού ειμή της αιωνιότητος*.

282. «Περί των εκλελοιπότων χρηστηρίων» (*Ηθικά*).

283. Λατινικά στο κείμενο: «αρνούμαι», «τουναντίον», «ουδαμώς».

284. Τον Πενθέα. [Ευριπίδη *Βάκχες*, 918, 919: *και μην οράν μοι δύο μεν ηλίους δοκώ, / δισσάς δε Θήβας και πόλισμ' επτάστομον* («Δύο ήλιοι είναι στον ουρανό / και η Θήβα η πόλη με τις επτά πύλες είναι δύο Θήβες», μτφρ.: Γιώργος Χειμωνάς).]

285. Λατινικά στο κείμενο: *Περί αρχών*: έργο στο οποίο ο Ωριγένης* επιχειρεί μια συστηματοποίηση της χριστιανικής φιλοσοφίας με βάση τις δοξασίες των Γνωστικών και των Νεοπλατωνικών.

286. Φιλοσοφικός διάλογος, γνωστός και ως *Λούκουλλος*, στον οποίο ο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων,* εξετάζοντας το θέμα της βεβαιότητας της γνώσης, υπερασπίζεται τους Στωικούς και απορρίπτει τους Επικουρείους.

287. Λατινικά στο κείμενο: *φως της φύσεως*. Πιθανότατα υπονοεί το *lumen naturale* του Ακινάτου,* το σύνολο δηλαδή των αληθειών που μπορούν να αποδειχθούν διά του Λόγου – κατ' αντιδιαστολήν προς το *lumen supranaturale*, τις αλήθειες δηλαδή που δεν αποδεικνύονται, αλλά νοούνται μόνον «διά της Πίστεως» («*fidei*»).

288. Βλ. την ιδιοφυή εφαρμογή του από τον Μπόρχες στη συμπαντική αλληγορία «Η Βιβλιοθήκη της Βαβέλ» (*Μυθοπλασίες*): «Δεν υπάρχουν, στην αχανή Βιβλιοθήκη, δύο βιβλία πανομοιότυπα». Βλ. και: «Δεν μπορεί να υπάρχουν στον κόσμο δύο πράγματα πανομοιότυπα» [*Η παραβολή του παλατιού*] (*Ο Ποιητής*).

289. Αναφέρεται στο κοσμολογικό σύστημα του Δάντη: «Το ποίημα του Δάντη έχει απαθανάτισει την πτολεμαϊκή αστρονομία, που για χίλια τετρακόσια χρόνια δέσποσε στη φαντασία της ανθρωπότητας. Η Γη καταλαμβάνει το κέντρο τού σύμπαντος. Είναι μια ακίνητη σφαίρα· εννέα ομόκεντρες σφαίρες περιστρέφονται γύρω της. Οι πρώτες επτά είναι οι πλανητικοί ουρανοί (οι ουρανοί της Σελήνης, του Ερμή, της Αφροδίτης, του Ηλίου, του Άρη, του Διός, του Κρόνου)· η όγδοη, ο ουρανός των απλανών αστέρων· η ένατη, ο κρυστάλλινος ουρανός, που λέγεται και Πρώτος Κινητός. Αυτός είναι ο περιζωσμένος από το Εμπυρείον,* που είναι καμωμένο από φως» [*Η σφαίρα του Πασκάλ*] (*Διερευνήσεις*).

290. Ο φορητός ναός που παρήγγειλε ο Κύριος στον Μωυσή, καθορίζοντάς του με κάθε λεπτομέρεια τον τρόπο κατασκευής και τις διαστάσεις του (*Έξοδος*, κε').

291. Η διαμάχη των δύο αυτών θεολόγων θυμίζει σε πολλά (ίσως δε και να ενέπνευσε) τη διαμάχη Αυρηλιανού-Ιωάννη της Παννονίας.

292. Από τη λατινική λέξη *histrion* (πλανόδιος μίμος, ηθοποιός, *υποκριτής*, στην αρχαία Ρώμη).

293. Να εκληφθεί σε αντιδιαστολή προς τις «εικόνες», δεδομένου ότι ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός* υπήρξε ένθερμος εικονολάτρης.

294. Η (προσεκτική έως σεμνότυφη) διατύπωση του Μπόρχες θέλει να είναι συνεπής προς τη λογική που υπαγόρευσε στον Ωριγένη* τη μοιραία χειρονομία.

Σε περιπτώσεις σαν κι αυτήν, το αγγλικό διακριτικό χιούμορ και το understatement είναι, ίσως, πιο αποτελεσματικά: «Οι παρεκκλίσεις του Ωριγένη δεν ήταν μόνο θεολογικές· κατά τη νεότητά του εθεωρήθη ένοχος ανεπανορθώτου σφάλματος για την υπερβολικά κατά γράμμα ερμηνεία του χωρίου: *εισίν εννούχοι οίτινες εννούχισαν εαυτούς διά την βασιλείαν των ουρανών* (Κατά Ματθαίον, ιθ' 12). Η μέθοδος αυτή της αποφυγής των πειρασμών της σαρκός, που ο Ωριγένης υιοθέτησε απερίσκεπτα, καταδικάστηκε από την Εκκλησία» (Μπέρτραντ Ράσελ, * *Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας*, μτφρ.: Αιμ. Χουρμούζιος).

295. Αυτοί οι κατά φαντασίαν Μπόρχες «αιρετικοί» προέρχονται απευθείας από την Παλαιά Διαθήκη και το ενύπνιον του Ναβουχοδονόσορος (*Δανιήλ*, δ', 30): *και χόρτον ως βους ήσθιε [...] έως ου αι τρίχες αυτού ως λεόντων εμεγαλύνθησαν και οι όνυχες αυτού ως ορνέων*.

296. Για πληρέστερη κατανόηση του αναγνώστη, παραθέτουμε όλο το χωρίο: *από δε των ημερών Ιωάννου του Βαπτιστού έως άρτι η βασιλεία των ουρανών βιάζεται, και βιασταί αρπάζουσιν αυτήν*.

297. Βλ. (μεταξύ άλλων) και: «Ο καθρέφτης των αινιγμάτων» και «Η σφαίρα του Πασκάλ» (*Διερευνήσεις*).

298. Βλ., βέβαια, τα δοκίμια «Η θεωρία των κύκλων» και «Ο κυκλικός χρόνος» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

299. Στον *Περί του στεφάνου* λόγο του (259 κ. επ.), ο Δημοσθένης σαρκάζει τον Αισχίνη, ο οποίος τάχα είχε μνηθεί από τη μητέρα του στα Ορφικά Μυστήρια. Ούτε η εν προκειμένω αναφορά του Δημοσθένη από τον Μπόρχες μπορεί να θεωρηθεί τυχαία, αφού η θρυλική και θανάσιμη αντιπαλότητά του με τον Αισχίνη δεν αποκλείεται να ενέπνευσε την αντίστοιχη μεταξύ Αυρηλιανού και Ιωάννη της Παννονίας.

300. Πρόκειται για φανταστικό πρόσωπο και όχι για τον ιστορικό Θεόπομπο.*

301. Έμμεση αναφορά σε μιαν άλλη θανάσιμη αντιπαλότητα, του θεολογικού χώρου αυτή τη φορά, μεταξύ του Ωριγένη* και του αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας, Δημητρίου.

302. Έμμεση αναφορά στον Ηρακλά, πρώην φίλο του Ωριγένη, που στράφηκε εναντίον του και κατάφερε να διαδεχθεί αυτός τον Δημήτριο στο θρόνο της Αρχιεπισκοπής.

303. Η έννοια του κόσμου ως μη εντελούς κυριαρχεί στο διήγημα «Η Βιβλιοθήκη της Βαβέλ» (*Μυθοπλασίες*). Βλ. και: την ευφυώς διεστραμμένη διατύπωση της ίδιας ιδέας από τον Μπέρναρντ Σο:* «God is in the making» («Ο Θεός είναι υπό κατασκευήν»· τα δέκα *σεφινόθ* των καρβαλιστών· τους υποθετούς του αρχικού Θεού (του *Πληρώματος*) των Γνωστικών· το «Ο κόσμος μπορεί να είναι η άτσαλη ζωγραφιά ενός θεού-παιδιού, που την παράτησε μισοτελειωμένη, ντροπιασμένος για το χάλι της· το έργο ενός κατώτερου θεού, που λαιδορεύεται από τους ανωτέρους· το συγκεχυμένο δημιούργημα μιας εσχατόγερης και απόμαχης θεότητας, που σήμερα είναι πια νεκρή» του Χιούμ·* το «Μπορούμε να δεχτούμε την ιδέα μιας ανε-

παρκούς θεότητας, που έχει φτιάξει αυτόν τον κόσμο με υλικά της πεντάρας» του Μπόρχες [*«Η καββάλα» (Εφτά νύχτες)*].

304. Λατινικά στο κείμενο: «Κατά δακτυλιτών».

305. ...την δε σφραγίδα του Πομπηίου δεξάμενος [ο Καίσαρ] εδάκρυσεν (*Πομπηίου βίος*, 80).

306. Λατινικά στο κείμενο: «Αγάπησε εμάς, και τους δικούς του απαρνήθηκε».

307. Λατινικά στο κείμενο: «Ήταν στην όψη τρομερός, αλλά καλόψυχος, / και τα μακριά του γένια έφταναν στο δυνατό του στήθος».

308. Λατινικά στο κείμενο: υπό την έποψη της αιωνιότητας· ελαφρά παραλλαγή φράσης του Σπινόζα* [*sub quadam* (κάποια) *specie aeternitatis*], με την οποία δηλώνεται κάτι που είναι καθολικώς και αιωνίως αληθές.

309. Λατινικά στο κείμενο: «Αγάπησε εμάς και τους δικούς του απαρνήθηκε, και τη Ραβένα έκανε πατρίδα του».

310. Βλ. *Θεία Κωμωδία* («Παράδεισος», ΙΕ', 137, 138), όπου ο τρίπαπος του Δάβντη, ο πολεμιστής Κατσιαγκουίντα, εξηγεί στον ποιητή ότι παντρεύτηκε μια γυναίκα από το σόι των Αλντιγκέρι: «του Πάδου απ' την κοιλάδα η σύγκληή μου, / κι αυτή το επίθετό σου αυτό σου δίνει» (μτφρ.: Γ. Κότσιρας).

311. Η Φάνι Χάσλαμ.*

312. «Βρήκα πολλές ομοιότητες σ' αυτές τις δύο ιστορίες που εκ πρώτης όψεως φαίνονται αντίθετες: του βάρβαρου που πηγαίνει στον πολιτισμό και της γυναίκας που φεύγει απ' τον πολιτισμό για να επιστρέψει στη βαρβαρότητα» (Συζήτηση με τον Ζαν ντε Μιγιερέ, ό.π., σημ. 1).

313. Αγγλικά στο κείμενο: «Αναζητώ το πρόσωπο που είχα / προτού πλαστεί ο κόσμος». Το ποίημα του Γέιτς* τιτλοφορείται «A Woman Young and Old» και είναι ο μονόλογος μιας γυναίκας μπροστά στον καθρέφτη της («If I make the lashes dark / and the eyes more bright? / And the lips more scarlet? / Or ask if all be right / From mirror after mirror, / no vanity's displayed: / I'm looking for the face I had / before the world was made»).

314. Του *Μαρτίν Φιέρο*.*

315. Βλ. και: «[Το φεγγάρι] είναι ένα από τα σύμβολα που χαρίζει στον άνθρωπο / η τύχη ή η μοίρα, έτσι που, κάποια μέρα, / μέσα σε μια στιγμή έκστασης υπερουσίας ή αγωνίας, / να μπορέσει επιτέλους να γράψει το αληθινό του όνομα» [*«Το φεγγάρι» (Ο Ποιητής)*]: επίσης: «Φτάνω στο στόχο μου, / στην άλγεβρά μου, στην κλείδα / και τον καθρέφτη μου. / Σύντομα θα ξέρω ποιος είμαι» [*«Εγκώμιο της σκιάς» (Εγκώμιο της σκιάς)*].

316. Βλ. και: «Σ' αυτή τη στιγμή, ένα πρόσωπο καθορίζεται άπαξ διά παντός. Ο Δάντης αναζητεί ασυναίσθητα αυτή την κεντρική στιγμή. Προσπάθησα κι εγώ να κάνω το ίδιο σε πολλά διηγήματά μου...» [*«Η Θεία Κωμωδία» (Εφτά νύχτες)*]. Βλ., κυρίως, το διήγημα «Το μυστικό θαύμα» (*Μυθοπλασίες*).

317. («Ο Τύπος»): Ιστορική συντηρητική εφημερίδα του Μπουένος Άιρες, με την οποία ο Μπόρχες είχε τακτική συνεργασία κατά τη δεκαετία του '20.

318. Βλ. σημ. 192.

319. «Δε μ' αρέσει αυτό το διήγημα, γιατί πιστεύω ότι η εκδίκηση είναι μια πράξη σκληρή και ανώφελη. Το 'χω πει πολλές φορές, άλλωστε, πως η μόνη νοητή εκδίκηση, αλλά και η μόνη νοητή συγγνώμη, είναι η λήθη» (Συζήτηση με τον Ζαν ντε Μιγιερέ, ό.π., σημ. 1).

320. «Αφιέρωσα το διήγημα στη Σεσίλια, γιατί η ιδέα ήταν δική της» (ό.π.)

321. Το ποίημα αυτό του Έμερσον,* από τη συλλογή *May-day and other pieces* (1867), αρχίζει με τους στίχους: «The debt is paid, / the verdict said» («Το χρέος εξοφλήθηκε, / η απόφαση εκφωνήθηκε»).

322. Οι κάτοικοι του Έντρε Ρίος* λάβαιναν συχνά μέρος στους ουρουγουανούς εμφυλίους πολέμους, εξ ου και η (εκ πρώτης όψεως παράδοξη) ανάμειξη του Πέδρο Νταμιάν.

323. Άμεση αναφορά στα περίφημα λόγια τού Μακμπέθ: «Η ζωή είναι φευγάλεα σκιά [...] το παραμύθι που λέει ένας ηλίθιος, όλο αγό και πάθος, χωρίς κανένα νόημα» (Σαίξπηρ, *Μακμπέθ*, μτφρ.: Β. Ρώτας), απ' τα οποία και εμπνεύστηκε ο Ουίλιαμ Φόκνερ* τον τίτλο του γνωστού μυθιστορηματός του (*The Sound and the Fury*).

324. Βλ. και: «Θα κατακτήσουν τη γη, αλλά δεν πρόκειται ποτέ να μπουν στις πολιτείες που αφήσαν φεύγοντας οι Ρωμαίοι, γιατί τα πράγματα αυτά είναι περίπλοκα πολύ για τα πρωτόγονα κεφάλια τους» [«Ο Χένγκιστ ζητάει άντρες (449 μ.Χ.)»] (*Το χρυσάφι των τίγρων*): επίσης, το δέος του Ντρόκτουλφτ μπροστά στη Ραβένα, στο διήγημα «Η ιστορία του πολεμιστή και της αιχμάλωτης» (*Το Άλεφ*): επίσης: «Ο Μπέρτον* λέει πως, όταν οι βεδουίνοι βρίσκονται μέσα σε αραβικές πόλεις, σκεπάζουν τα ρουθούνια τους με το μαντίλι τους ή με μπαμπάκι. Ο Αμιάνο λέει πως οι Ούννοι φοβόνταν τα σπίτια όσο και τους τάφους. Με ανάλογο τρόπο και οι Σάξονες που είχαν εισβάλει στην Αγγλία τον 5ο αιώνα, δεν τόλμησαν να κατοικήσουν τις ρωμαϊκές πόλεις που είχαν κατακτήσει· τις άφησαν να πέσουν, και συνέθεσαν ελεγείες προς τιμήν των ερειπίων [«Ιστορίες καβαλάρηδων» (*Εβαρίστο Καριέγο*), μτφρ.: Τάσος Δενέγρης].

325. Το λευκό ήταν το χρώμα που καθόριζε τη μία από τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις (και, αργότερα, το ένα από τα δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα) της Ουρουγουάης: τους Blancos. Το άλλο χρώμα, χαρακτηριστικό των Colorados, ήταν το κόκκινο.

326. Η ονομασία υποκρύπτει κάποια ανάμνηση του Μπόρχες από αφηγήσεις της μητέρας του: «Και τι δε θα 'δυνα να μου 'ρχόταν στη μνήμη / η μητέρα μου κοιτώντας τα χαράματα / στο κτήμα "Σάντα Ιρένε", / δίχως να ξέρει ότι τ' όνομά της θα γινόταν Μπόρχες» [«Ελεγείο της ανέφικτης ανάμνησης» (*Το σιδερένιο νόμισμα*)].

327. Βλ. σημ. 325.

328. Ο Νταμιάν ζητωκραυγάζει τον –συμπατριώτη του– Ουρκίσα,* καίτοι, όταν γίνεται η μάχη του Μασογιέρ (1904), ο Ουρκίσα έχει ήδη πεθάνει προ πολλού.

329. Ξακουστό αγγλικό βιβλιοπωλείο του Μπουένος Άιρες.

330. Στον *Οθέλλο* του Ροσίνι, όχι του Βέρντι.

331. Στο βασικό του αυτό σύγγραμμα, ο πλήρης τίτλος του οποίου είναι *De Divina Omnipotentia [Περί της Παντοδυναμίας του Θεού (1067)]*, ο Δαμιανός στοχάζεται πάνω στα τυχόν όρια αυτής της Παντοδυναμίας, για να καταλήξει ότι δεν υπάρχουν και ότι ο Θεός μπορεί να τροποποιήσει ακόμα και το παρελθόν. «Στην αρχή [πριν γραφτεί δηλαδή “Ο άλλος θάνατος”], σκέφτηκα να γράψω ένα διήγημα για κάποιον επιστήμονα που δοκιμάζει το ίδιο θαύμα, σε πιο μικρή και λιγότερο περίδοξη κλίμακα: κρύβει τρία μαύρα μπαλάκια σ’ ένα συρτάρι, τρία κίτρινα μπαλάκια σ’ ένα άλλο και, μετά από χρόνια σκληρή προσπάθεια, ανακαλύπτει ότι τα μπαλάκια έχουν αλλάξει θέση...» [«Σχόλια», στο: *The Aleph and Other Stories*, Dutton, Νέα Υόρκη (1970)]. Βλ. και: «...μπορώ να φανταστώ ότι το παιχνίδι αυτό [του πολέμου] θα αποκαλύψει κάποια μέρα τη θεία τέχνη τού να ξετυλίγεις το χρόνο ή, όπως είπε ο Πιέτρο Νταμιάνι [Πέτρος Δαμιανός], να τροποποιείς το παρελθόν» [«Σημείωση για ένα φανταστικό διήγημα» (*Ιστορία της νύχτας*)].

332. «Πέτρο με λέγαν Δαμιανό εκεί κάτω / και Πέτρο Αμαρτωλό...» (μτφρ.: Ν. Καζαντζάκης).

333. Στους στίχους αυτούς, ο Δαμιανός αναφέρεται στη θνητή ζωή του («εκεί κάτω»), όπου τον συνέχεαν με κάποιον άλλο Πέτρο, τον «Αμαρτωλό» («Peccatore»).

334. Λατινικά στο κείμενο: *Σύστημα Θεολογίας* (1265-’73): το βασικό φιλοσοφικό σύγγραμμα στο οποίο ο Θωμάς Ακινάτης* συστηματοποιεί τη λατινική θεολογία και στο πρώτο μέρος του οποίου αρνείται ότι ο Θεός μπορεί να τροποποιήσει το παρελθόν, αφού κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι είναι δυνατόν να υποπέσει σε αντίφαση.

335. Βλ. σημ. 200.

336. Βλ. και: «Δεν είμαι ο Μπόρχες / (ο Μπόρχες πέθανε στη Λα Βέρδε κάτω απ’ τις σφαίρες)» [«The thing I am» (*Ιστορία της νύχτας*)].

337. Ο τίτλος του γνωστού χορωδιακού έργου του Γιοχάνες Μπραμς, γραμμένου το 1868. Ίσως έχει σημασία ότι ο Μπραμς δε χρησιμοποίησε κείμενα από το τελετουργικό της νεκρώσιμης ακολουθίας της Δυτικής Εκκλησίας, αλλά φράσεις από την Παλαιά Διαθήκη, δίνοντας έτσι περισσότερο βάρος στο τραγικό της ανθρώπινης μοίρας. Ο σωστός τίτλος είναι *Ein Deutsches Requiem* (Ένα γερμανικό Ρέκβιεμ).

338. Επιχείρηση του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, κατά την οποία οι Γερμανοί, μετά τη νικηφόρα ρωσική επίθεση (την περίφημη επίθεση Μπρουσίλοφ), ανασυντάχθηκαν, αντεπιτέθηκαν και ανακατέλαβαν τα εδάφη τους (1916).

339. Η εξήγηση που δίνουν οι Φίσιμπερν και Χιουζ στην παραδοξολογία, είναι πειστική: «Με το ερμηνευτικό έργο του Λέσινγκ (τέλη 18ου αιώνα) και τις μεταφράσεις του Άουγκουστ Βίλχελμ φον Σλέγκελ (αρχές 19ου), ο Σαίξπηρ επέδρασε τα μέγιστα στη σφυρηλάτηση της νέας γερμανικής αισθητικής του αντι-κλασικού και αντι-ρασιοναλιστικού φιλολογικού κινήματος *Sturm und Drang*. Οι χαρα-

κτήρες του Σαίξπηρ θαυμάζονταν για την ατομική τους συνείδηση, το ανήσυχο πνεύμα τους, το μεγαλείο των φιλοδοξιών τους και τα ανεξέλεγκτα πάθη τους» (*A Dictionary of Borges*, Λονδίνο, 1990).

340. Ο Σάμιουελ Τζόνσον.* Βλ. και: «Η πορεία προς τον Αλ-Μουτάσιμ» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

341. Γερμανικά στο κείμενο: *Ξεκαθαρίζοντας λογαριασμούς με τον Σπένγκλερ.**

342. Κατά τον Σπένγκλερ,* ο αδίστακτος τσαρλατάνος Φάουσι, που πουλάει την ψυχή του στον διάβολο για ν' αποκτήσει *ισχύ και γνώση*, συμβολίζει το δυναμισμό, την αλκή και τον αχαλίνωτο ρομαντισμό που πρέπει να διέπουν τον «νέο άνθρωπο».

343. Το *Περί Φύσεως* του Λουκρήτιου.*

344. Η φράση μεταφέρεται αυτολεξεί από το δοκίμιο «Ιστορία της αιωνιότητας» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

345. Αναφέρεται στη Συμφωνία του Μονάχου (1938) και στο Σύμφωνο Μη Επιθέσεως (1939) που υπέγραψαν με τον Χίτλερ η Αγγλία και η Σοβιετική Ένωση, αντίστοιχα.

346. Ο γάτος συμβολίζει τη «μάταιη μοίρα» του αφηγητή μέσα απ' το περίφημο απόσπασμα του Σοπενάουερ: «Ας πιστεύει ό,τι θέλει για μένα όποιος μ' ακούει να λέω πως τούτος ο γκρίζος γάτος που αυτή τη στιγμή παίζει στην αυλή μου, είναι ο ίδιος γάτος που ηδούσε κι έπαιζε στην ίδια αυλή εδώ και πεντακόσια χρόνια· γιατί εγώ θεωρώ πιο παράξενη τρέλα το να φανταστεί κανείς πως πρόκειται για άλλο γάτο». Βλ. και: «Ιστορία της αιωνιότητας» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

347. Συλλογή δοκιμίων του Σοπενάουερ* (1851).

348. Η σύνδεση του Ρασκόλνικοφ με τον Ναπολέοντα δεν είναι διόλου τυχαία: στο *Έγκλημα και τιμωρία* του Ντοστογιέφσκι, ο Ρασκόλνικοφ εξομολογείται στη Σόνια ότι σκότωσε γιατί ήθελε να γίνει Ναπολέων...

349. Δηλαδή, το τελευταίο αμάρτημα που *αποφεύγει* ο Ζαρατούστρα, στο παραληρηματικό φιλοσοφικό ποίημα του Νίτσε* (1885), in fine: «Ο οίκτος! Ο οίκτος για τον ανώτερο άνθρωπο!» φώναξε, και το πρόσωπό του γίνηκε μπρούντζινο. «Ε, λοιπόν, αυτό πάει πια! Πέρασε!» (*Τάδε έφη Ζαρατούστρα*, μτφρ.: Ν. Καζαντζάκης).

350. Ο πλήρης τίτλος είναι *Dichtung und Dichter der Zeit* [*Ποίηση και ποιητές του καιρού μας* (1928)].

351. Βλ. το διήγημα «Το ζαΐρ» (*Το Άλεφ*).

352. Βλ. και: «Ο Χίτλερ, τυφλωμένος, συνεργάζεται με τα αναπότρεπτα στρατεύματα που θα τον συντρίψουν, ακριβώς όπως και οι Στυμφαλίδες και η Λερναία (που δεν είναι δυνατόν να μην ήξεραν πως ήταν τέρατα) συνεργάζονταν –μυστηριωδώς– με τον Ηρακλή» [*Καταχώριση της 23ης Αυγούστου 1944*] (*Διερευνήσεις*).

353. Η παρατήρηση ανήκει στον Κόουλιριτζ* και μεταφέρεται σχεδόν αυτολεξεί σε δύο(!) δοκίμια του Μπόρχες [*Το αηδόνι του Κίτς* και *Από τις αλληγορίες στα μυθιστορήματα*] (*Διερευνήσεις*).

354. Ο Δαίδαλος.

355. *Βασιλειών Β'*, ιβ' 7.

356. Βλ. και: «Ας υπάρχει ο Ουρανός, ακόμα κι αν η θέση μου είναι στην κόλαση. Ας εξυβριστώ, ας καταστραφώ, αρκεί για έναν μόνο, έστω και για μία στιγμή, να δικαιωθεί η τεράστια Βιβλιοθήκη Σου» [*«Η Βιβλιοθήκη της Βαβέλ» (Μυθολασίες)*].

357. Η δράση του διηγήματος πρέπει να εκτυλίσσεται το 1180, έτος κατά το οποίο ο Αβερρόης* συνέγραψε το *Τσαφούι ουλ-Τσαφούι*,* διακόπτοντας για λίγο τον πολύχρονο (1169-1195) και εμβριθή σχολιασμό του των έργων του Αριστοτέλη.

358. Γαλλικά στο κείμενο: «Νομίζοντας ότι η τραγωδία δεν είναι παρά η τέχνη του εγκωμίου...»

359. Πρόκειται για τη διδακτορική διατριβή του Ρενάν,* ο πλήρης τίτλος της οποίας είναι *Averroès et l'averroïsme* (1852).

360. Βλ. και: «...κι ένα απαλό μουρμούρισμα του νερού που σχεδιάζει / τις μνήμες των ερήμων» [*«Ρόντα» (Ο αριθμός)*].

361. Μέρος του πασίγνωστου μουσουλμανικού συμβόλου της πίστεως: «Δεν υπάρχει άλλος θεός απ' το Θεό [και] ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης Του».

362. Στο πρωτότυπο: *grosero* (χυδαία).

363. «Το βάρος ενός μορίου επί της γης ή εν τοις ουρανοίς δεν θα διαφύγη τον Κύριόν σου. Δεν υπάρχει βάρος μέγιστον ή ελάχιστον του μορίου, μη σεσημειωμένον εν τη περιφανεί Βίβλω» [*Το Κοράνι*, σούρα Ι' («Ιωνάς») 62, μτφρ.: Γ. Ι. Πεντάκης].

364. Αναφέρεται πιθανότατα στον ευφυή ορισμό του θαύματος που δίνει ο Χιούμ* στο δοκίμιό του «On Miracles»: κατ' αυτόν, ένα φαινόμενο συνιστά θαύμα, όταν το ψεύδος του (falsehood) είναι πιο θαυμαστό απ' την αλήθεια (fact) που επιδιώκει να θεμελιώσει.

365. Όλη αυτή η συζήτηση, βέβαια, δεν αποκλείεται να είναι μια αλληγορική σάτιρα της διαμάχης νομιναλισμού-ρεαλισμού, που δέσποσε στον φιλοσοφικό Μεσαίωνα (βλ. και *Το όνομα του ρόδου* του Ουμπέρτο Έκο). Βλ. και: «Μα όμως πάλι ο νους μου πάει στα γράμματα και στα τριαντάφυλλα» [*«Ένας τυφλός» (Το βαθύ ρόδο)*]: επίσης: «Αν (όπως λέει στον Κρατύλο του ο Έλληνας) / το όνομα είναι το αρχέτυπο για κάθε πράγμα, / τα γράμματα που σχηματίζουν το ρόδο είναι το ρόδο» [*«Το γκόλεμ» (Ο άλλος, ο ίδιος)*].

366. «Ο Θεός εξαφανίζει ή αφίνει αιώνιον παν ό,τι βούλεται. Η Μήτηρ της Βίβλου εις χείρας Του ευρίσκεται» [*Το Κοράνι*, σούρα ΙΓ' («Η Βροντή») 39, ό.π., σημ. 363)]. Βλ. και: «Για τη λατρεία των βιβλίων» (*Διερευνήσεις*).

367. Η Καντόνα* είναι χτισμένη στο δέλτα του ποταμού Τσου Τσιανγκ.

368. Άλλος ένας θρύλος που συναντάται τόσο στην ισλαμική όσο και στη χριστιανική θρησκευτική παράδοση. Η Εκκλησία μας θεωρεί βέβαιο ότι ήσαν *Επτά*, ενώ το *Κοράνι* [σούρα ΙΗ' («Το Άντρον»)] αμφιβάλλει για τον ακριβή αριθμό τους,

τον οποίο «μόνον ο Κύριος γνωρίζει». Οι δύο θρύλοι συμφωνούν, πάντως, ως προς τα βασικά σημεία της ιστορίας: το γεγονός, δηλαδή, ότι κάποιιοι διώκονται επειδή λατρεύουν άλλον Θεό από τους κρατούντες (στη χριστιανική εκδοχή, το γεγονός συμβαίνει το 250 μ.Χ., κατά τους ανηλεείς διωγμούς των χριστιανών επί αυτοκρατορίας Δέκιου), κρύβονται σ' ένα σπήλαιο, αποκοιμούνται, ο Θεός τούς αφυπνίζει ύστερα από αιώνες, και το θαύμα αποκαλύπτεται όταν ένας απ' αυτούς πηγαίνει ν' αγοράσει ψωμί και το πληρώνει μ' ένα αρχαίο νόμισμα. Βλ. και: «Το ζαΐρ» (*Το Αλεφ*).

369. Σαφής αναφορά στη διδασκαλία των Γνωστικών: κυρίως, του Καρποκράτη.*

370. Ο Αβερρόης* πέρασε αρκετά χρόνια εξορία στο Μαρακές, όπου υπηρέτησε ως προσωπικός ιατρός του προστάτη του, emίρη Γιακούμπ Αλμανσούρ.*

371. Οι *Μοαλάκατ** είναι κρεμασμένες στην Κάαμπα, το Ιερό Τέμενος της Μέκκας.

372. Πρόκειται για τον (Άγιο) Άνσελμο* και το περίφημο «Argumentum ontologicum» [*Proslogion* (1077/78)]. Βλ. και: «Ο πρώτος Ουέλς» (*Διερευνήσεις*), καθώς και το ιδιοφυές «Argumentum ornithologicum» (*Ο Ποιητής*).

373. Πρέπει να εννοεί τον σερ Ρίτσαρντ Μπέρτον,* τον πρώτο Ευρωπαίο που κατάφερε, μεταμφιεσμένος σε Άραβα, να διεισδύσει στις ιερές πόλεις Μεντίνα και Μέκκα.

374. Μια ανάλογη «ατμόσφαιρα» επικρατεί και στο ποίημα «Ηράκλειτος» (*Το σιδερένιο νόμισμα*).

375. Αραβική λέξη που σημαίνει «ορατός», ένα από τα επίθετα του Αλλάχ [*Το Κοράνι*, ΝΖ' («Ο Σίδηρος»), 3: «[Ο Θεός] είναι η αρχή και το τέλος, ορατός και άορατος και πανεπιστήμων»].

376. Διδάσκαλος του *Ταλμούδ*.*

377. Βλ.: «Ο Φλομπέρ και η υποδειγματική του μοίρα» και «Μια υπεράσπιση του Μπουβάρ και Πεκιαέ» (*Συζήτηση*).

378. Κατά την παράδοση, όταν ο Βελισάριος* περιέπεσε στη δυσμένεια του Ιουστινιανού, κατόντησε να επαίτεϊ: «Date obolum Belissario» («Δώστε [τον] οβολό [σας] στον Βελισάριο»). Βλ. και: «Μπορείς από τώρα να δεις την τραγική σκηνή / το κάθε πράγμα στη σωστή του θέση / το ξίφος και τη στάχτη στη Διδώ, / τον οβολό για τον Βελισάριο» [*Σ' εκείνον που δεν είναι νέος πια*] (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

379. Υπονοείται η εξευτελιστική αμοιβή της Λαϊδος, όταν είχε πια γεράσει και δεν την ήθελε κανείς.

380. Βλ. σημ. 368.

381. Η συνέχεια του μύθου που παραθέτει ο Μπόρχες, είναι η εξής: όταν ο βασιλιάς (ο σουλτάνος Μαχμούντ), στον οποίο ο Φιρντούσι είχε αφιερώσει το έπος του (*Η Βίβλος των Βασιλέων*), μετάνιωσε και του έστειλε χρυσά (αντί ασημένια) φλουριά, ο ποιητής ήταν ήδη νεκρός.

382. Στο κεφ. 36 του *Μόμπι Ντικ* του Μέλβιλ,* ο πλοίαρχος Έιχαμπ καρφώνει

μία ουγκιά στο κατάρτι και την τάξει σ' όποιο από τα παλικάρια του «του βγάλει στον αφρό» την άσπρη φάλαινα (η λέξη «ουγκιά» χρησιμοποιείται εδώ για να αποδώσει το ισπανικό νόμισμα *onza*, το οποίο ο Μέλβιλ αποδίδει ως «*ounce*»).

383. Στο κεφ. 17 («Ιθάκη») του *Οδυσσέα* τού Τζόις,* ο Μπλουμ, πριν ξοδέψει ένα φιορίνι (δύο σελίνια), το σημαδεύει με τρεις χαρακιές, για να δει αν θα του ξαναγυρίσει κάποτε, πράγμα που δεν συμβαίνει.

384. Η οιονεί χριστιανική διδασκαλία του Επίκτητου* συνοψίζεται στο «ανέχου και απέχου».

385. Ο Όμηρος παραδίδει ότι ο Οδυσσέας συνάντησε τον Πρωτέα* στη νήσο Φάρο, λίγο έξω από την Αλεξάνδρεια.

386. Ο Μπεργκσόν* είναι ο κύριος εκπρόσωπος της πνευματοκρατικής φιλοσοφίας και ο θεμελιωτής της έννοιας της *διάρκειας* (*durée*) ως υποκειμενικού, βιούμενου χρόνου, συλλαμβανόμενου μόνο με την *ενόραση* (*intuition*), κατ' αντιδιαστολήν προς την τεχνοκρατική αντίληψη του χρόνου ως απόλυτου, μετρήσιμου και, επομένως, «αμείλικτου».

387. Λατινικά στο κείμενο: *ήγουν, τουτέστιν, δηλαδή.*

388. Ο Μπόρχες συνδυάζει τον γρύπα* με τη μεσαιωνική δεισιδαιμονία ότι κάθε «δράκοντας» φυλάει έναν κρυμμένο θησαυρό. Βλ. και: *Το βιβλίο των φανταστικών όντων.*

389. Η υπόθεση αυτής της... «φανταστικής ιστορίας» δεν είναι παρά ένα κράμα εκείνης του αρχαίου σκανδιναβικού έπους *Fafnismal* (από τα ισλανδικά *Volsungssaga* του 13ου αιώνα) και του Μύθου των *Νιμπελούνγκεν*.* Βλ.: *Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες.*

390. Σαφής αναφορά στα γοητευτικά *κένινγκαρ** της αρχαίας σκανδιναβικής ποίησης. Βλ.: «Τα *κένινγκαρ*» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

391. Γερμανικά στο κείμενο: *Συμβολή στην ιστορία του θρύλου τού ζαΐρ.*

392. Βλ. σημ. 178.

393. Αγγλικά στο κείμενο: *Εξομολογήσεις ενός θούγου** (1839).

394. Η προϊσλαμική εποχή των Αράβων, γνωστή και ως *Τζαλίλ*. Βλ. και: «Η αναζήτηση του Αβερρόη» (*Το Άλεφ*).

395. Για περισσότερα, βλ.: «Ο μασκοφόρος βαφέας Χακίμ της Μερβ» (*Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας*).

396. Ιδιωτική κλινική του Μπουένος Άιρες.

397. Γαλλικά στο κείμενο.

398. Αναφέρεται στο ποίημα του Τένισον* «*Flower in the crannied wall*» (1869): «...but if I could understand / what you are, root and all, and all in all, / I should know what God and man is».

399. «Η ιδέα μου ήρθε όταν διάβασα κάπου τη φράση: “Αυτός ο αξέχαστος καλλιτέχνης!” Σκέφτηκα, λοιπόν, τι τρομερό που πρέπει να είναι να μην μπορείς να ξεχάσεις κάτι, ούτε για ένα κλάσμα του δευτερολέπτου!» (Συζήτηση με

τον Ρίτσαρντ Μπέρτζιν, στο: *Conversations with Jorge Luis Borges*, Νέα Υόρκη, 1968)

400. Ο ιαγουάρος ήταν ιερό ζώο των Μάγια, στην κοσμογονική μυθολογία των οποίων, όπως περιλαμβάνεται στη *Βίβλο των Κοινών*,* αναφέρονται τρεις θρυλικοί ήρωες με το όνομα «Ιαγουάρος».

401. Λέγεται ότι ο Φερμά,* ενώ διάβαζε τα *Αριθμητικά* του Διόφαντου,* συνέλαβε μια σπουδαία μαθηματική θεωρία, την οποία σημείωσε βιαστικά στο περιθώριο του βιβλίου, και μετά... την ξέχασε! Βλ. και: «Το πλέγμα» (*Ο αριθμός*).

402. Ο κεντρικός ήρωας του ομότιτλου αφηγήματος (1845) του Πόου,* θέλοντας να κρύψει ένα ενοχοποιητικό γράμμα, το αφήνει πάνω σ' ένα τραπέζι, στο πιο πασιδίηλο σημείο του σπιτιού του!

403. Αναφορά στο αφήγημα *The Big Bow Mystery* (1891) του Ζάνγκουιλ,* το οποίο εγκαινιάζει μια νέα σελίδα μυστηρίου στην εξέλιξη της αστυνομικής λογοτεχνίας, με το εύρημα του δολοφονημένου σ' ένα δωμάτιο κλειδωμένο από μέσα...

404. Στη *Θεία Κωμωδία* του Δάντη, όλοι οι αριστεροί δρόμοι οδηγούν στην κόλαση· οι δεξιοί, στο καθαρτήριο. Βλ. και: «Η συμβουλή να στρίβω πάντα αριστερά, μου θύμισε πως αυτή ήταν η διαδεδομένη μέθοδος να βρίσκεις το κέντρο ορισμένων λαβυρίνθων» [*«Ο κήπος με τα διακλαδωτά μονοπάτια» (Μυθοπλασίες)*].

405. Αγγλικά στο κείμενο: «Δίχως πρόσωπο το φλογερό και κραταιό λιοντάρι, / δίχως πρόσωπο ο χτυπημένος σκλάβος, δίχως πρόσωπο ο βασιλιάς».

406. Δεν είναι η μοναδική φορά που ο Μπόρχες αναφέρεται στο Λονδίνο ως λαβύρινθο (και δη κόκκινο)· βλ.: «είδα έναν κόκκινο λαβύρινθο – ήταν το Λονδίνο» [*«Το Άλεφ» (Το Άλεφ)*], «τον κόκκινο και ήσυχο λαβύρινθο του Λονδίνου» [*«Ελεγεία» (Ο άλλος, ο ίδιος)*], «...στον κόκκινο λαβύρινθο του Λονδίνου» [*«Η Βουλή» (Το βιβλίο από άμμο)*] κ.α.

407. Βλ.: *Η Θεία Κωμωδία* («Κόλαση», Άσμα ιβ', 1-30), καθώς και το λήμμα «Μινώταυρος» στο *Βιβλίο των φανταστικών όντων*.

408. Ο ορισμός μεταφέρεται αυτολεξεί από την (προγενέστερη) μεγαλειώδη παραβολή της αϋπνίας, το διήγημα «Φούνες, ο μνήμων» (*Μυθοπλασίες*).

409. Βλ. την ίδια επίκληση και στο: «Ο καθρέφτης από μελάνι» (*Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας*).

410. Βλ. και τον περίφημο λαβύρινθο που αποτελείται «από μία και μοναδική ευθεία γραμμή», στο: «Ο θάνατος και η πυξίδα» (*Μυθοπλασίες*).

411. «Νομίζω ότι, εδώ, έχω κάνει ένα λάθος: στην έρημο, δεν πεθαίνει κανείς από πείνα, αλλά μόνο από δίψα» (Συζήτηση με τον Αντόνιο Καρίσο, ό.π., σημ. 275).

412. Το κείμενο ανθολογείται αυτούσιο στις *Σύντομες και παράξενες ιστορίες*, αλλά, εκεί, αποδίδεται στον Ρίτσαρντ Φράνσις Μπέρτον,* από το *The Land of Midian Revisited*.

413. Βλ. σημ. 192.

414. Βλ.: *Η Θεία Κωμωδία* («Κόλαση», Άσμα λγ'), καθώς και: «Το ψευδοπρόβλημα του Ουγολίνου» (*Εννέα Δαντικά δοκίμια*).

415. Λατινικά στο κείμενο: «Πέρα απ' την Ανατολή και τον Γάγγη»· η φράση του Ιουβενάλιου* που παραφράζεται, είναι: «*Usque Auroram et Gangem*» («Έως την Ανατολή και τον Γάγγη»).

416. Πρόκειται για την πόλη Αμριτσάρ,* όπου, το 1919, τα βρετανικά στρατεύματα κατέπνιξαν στο αίμα μια ειρηνική διαδήλωση οπαδών του Γκάντι.

417. Ένδοξο σκοτικό επώνυμο (Glencairn), που ο Μπόρχες το χρησιμοποιεί και στο διήγημα «Η μονομαχία» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*).

418. Εννοεί, φυσικά, τον Δαβίδ και τον [Μέγα] Αλέξανδρο.

419. Πρόκειται για την ανταρσία των ινδών στρατιωτών που υπηρετούσαν στο βρετανικό στράτευμα (1857-1859), στη διάρκεια της οποίας οι *σιχ** πολέμησαν στο πλευρό των Βρετανών.

420. Παραλλαγή του εβραϊκού θρύλου των 36 Δικαίων (*Λαμνέντ Ουάφνικς*). Βλ.: «Ο κακόμοιρος ο ατομικισμός μας» (*Διερευνήσεις*), καθώς και το σχετικό λήμμα στο *Βιβλίο των φανταστικών όντων*. Μια άλλη παραλλαγή υπάρχει στο ποίημα «Οι Δίκαιοι» (*Ο αριθμός*).

421. Συνηθέστατο στους *σιχ** είναι το όνομα Σινγκ, που στα μογγολικά σημαίνει λιοντάρι.

422. Αγγλικά στο κείμενο: «Ω, Θεέ μου, θα μπορούσα να 'μουν δεμένος σ' ένα καρυδότσουφλο και να νομίζω πως είμαι βασιλιάς σε χώρο απέραντο [φτάνει να μην είχα κακά όνειρα]»· λόγια του Άμλετ από τη β' Σκηνή της Β' Πράξης της τραγωδίας του Σαίξπηρ (μτφρ.: Β. Ρώτας).

423. «Θα μας διδάξουν, όμως, ότι αιωνιότητα είναι η ακινησία του παρόντος χρόνου, ένα *nunc-stans*, όπως το ονομάζουν οι Σχολαστικοί, το οποίο ούτε οι ίδιοι ούτε άλλος κανείς κατανοεί περισσότερο από ό,τι θα κατανοούσε ένα *hic-stans* για ένα άπειρο μέγεθος χώρου» [Τόμας Χομπς, *Λεβιάθαν* (1651), μτφρ.: Γ. Δημητρακόπουλος και Αιμ. Μεταξόπουλος].

424. Υπενθυμίζουμε στον τυχόν αφηρημένο αναγνώστη ότι, στο νότιο ημισφαίριο, ο Φεβρουάριος είναι μήνας του κατακαλόκαιρου.

425. Η ηρωίδα του Μπόρχες δεν φέρει τυχαία το ίδιο όνομα (Beatriz, Βεατρίκη) με τη θρυλική αγαπημένη του Δάντη. «Η γυναίκα που μου ενέπνευσε αυτόν το χαρακτήρα, δε μου δόθηκε ποτέ. Υπήρξα για πολύ καιρό ερωτευμένος μαζί της, αλλά εκείνη δεν μου δόθηκε ποτέ. Μπορώ να πω ότι υπήρξε απέναντί μου ευγενώς περιφρονητική» (Συζήτηση με τη Ρακέλ Άνχελ, στο: «*Sin título*», περιοδ. «*Confirmado*», τχ. 441, Μπουένος Άιρες, 1978). Βλ. και επόμενη σημείωση.

426. Βλ. και: «Η Βεατρίκη αυτά· κ' εγώ πεσμένος / ολόκληρος στα πόδια της βουλής της, / ομόψυχος γυρνώ όπου επιθυμούσε» (*Η Θεία Κωμωδία*, «Καθαρτήριο», Άσμα ΛΒ', 105-8, μτφρ.: Γ. Κότσιρας).

427. Επώνυμο-συνδυασμός του «Δάν[τη]» και του «[Αλιγκ]έρι» – ωραίο εύρημα

του Μπόρχες, που ο ίδιος, πάντως, το αντιπαρέρχεται με χιούμορ: «Οι κριτικοί, προχωρώντας ακόμα περισσότερο, ταύτισαν τη Βεατρίκη Ποντινάρι με την Μπεατρίς Βιτέρμπο, τον Δάντη με τον Δανέρι, την κάθοδο στην κόλαση με την κάθοδο στο υπόγειο. Τους ευγνωμονώ δεόντως γι' αυτά τα απρόσμενα δώρα...» [*Σχόλια*», στο: *The Aleph and Other Stories*, ό.π., σημ. 331).

428. Πρόκειται για το γλυκό *αλφαχόρες*, που αποτελεί ειδικότητα των ζαχαροπλαστών της επαρχίας Σάντα Φε, νοτιοδυτικά του Μπουένος Άιρες, και είναι δυσεύρετο στην πρωτεύουσα.

429. Πρώτη και εντυπωσιακής αποτελεσματικότητας «κακία» του αφηγητή, σ' ένα διήγημα όπου (μεταξύ των άλλων) ο Μπόρχες αποδεικνύεται και δεξιότηχης της ειρωνείας. Βλ. και το δοκίμιο «Η τέχνη της προσβολής» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

430. Γαλλικά στο κείμενο.

431. «Είδα, σαν τον Έλληνα, τα άστεα των ανθρώπων, / τα έργα, τις ημέρες (καθεμιά με το δικό της φως), την πείνα / δεν παραλλάζω γεγονότα, δεν αλλάζω ονόματα, / μα το voyage που εξιστορώ, είναι... *autour de ma chambre*.» *Voyage autour de ma chambre* (*Ταξίδι γύρω από την κάμαρά μου*) είναι ο τίτλος ενός σκανδαλιστικού μυθιστορήματος που έγραψε ο Ξαβιέ ντε Μεστρ (1763-1852), καθηλωμένος στο κρεβάτι λόγω τραυματισμού του σε μια μονομαχία.

432. Στο πρωτότυπο: «*los eruditos a la violeta*»· αμετάφραστη έκφραση, που παραπέμπει απευθείας στο ομότιτλο έργο (1772) με το οποίο ο ισπανός ποιητής Χοσέ Καδάσο ι Βάσκεθ (1741-1782) σατίριζε τους ψευδο-λογίους.

433. Υπονοείται ο ντε Μεστρ (βλ. σημ. 431).

434. Ιταλικά στο κείμενο.

435. Το υπέρμετρα φιλόδοξο και (γι' αυτό, ίσως) ημιτελές έπος του Ντρέιτον,* *Πολυόλβιον*, είναι του 1622.

436. Άλλο επώνυμο-συνδυασμός των αντιστοίχων του αργεντινού πεζογράφου Εουχένιο Καμπασέρες (1843-1888) και της Ελβίρα ντε Αλβεάρ, με την οποία ο Μπόρχες υπήρξε κάποτε ερωτευμένος [βλ. το ομότιτλο ποίημα (*Ο Ποιητής*)].

437. «Ακούστε εδώ: δεξίχαρα στον ρουτινιέρικο το στύλο / (όπως έρχεστε, εννοείται, απ' τα βορειοβορειοδυτικά), / την έχει αράξει ένας σκελετός –Χρώμα; Ουρανόλευκο– / που κάνει με οστεοφυλάκιο να μοιάζει η στάνη.»

438. Γαλλικά στο κείμενο: εν παρόδω.

439. Λατινικά στο κείμενο: εξ αυτού και μόνου του πράγματος.

440. Εδώ, η ειρωνεία προκύπτει από τη διεύθυνση του δικηγόρου (γωνία δύο κακόφημων δρόμων, που μόνο δικηγορικά γραφεία δεν στεγάζουν).

441. Λατινικά στο κείμενο: πολύ εν σμικρώ.

442. Ο Ατάρ.*

443. Βλ. σημ. 133.

444. *ομοίωμα ανθρώπου επ' αντοίς, και τέσσαρα πρόσωπα τω ενί [...]* έκαστον απέναντι του

προσώπου αυτών επορεύοντο (Ιεζεκιήλ, α' 5-9). Βλ. και το λήμμα «Χανιήλ, Καφζιήλ, Αζριήλ και Ανιήλ», στο *Βιβλίο των φανταστικών όντων*.

445. Βλ. σημ. 406.

446. Βλ. και το διήγημα «Το ζαϊρ» (*Το Άλεφ*).

447. Η *τράπουλα του χαρτοκλέφτη** ήταν ο γενικός τίτλος της πρώτης συλλογής δοκιμίων του Μπόρχες, που δεν εκδόθηκε ποτέ.

448. Το 1941, ο Ντίας* κέρδισε το Πρώτο Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας, και ο Μπόρχες, με τη συλλογή διηγημάτων του *Ο κήπος με τα διακλαδωτά μονοπάτια* (που αργότερα θα εντασσόταν στον τόμο *Μυθοπλασίες*), το δεύτερο...

449. Της εβραϊκής.

450. Για περισσότερα, βλ.: «Η καββάλα» (*Επτά νύχτες*).

451. Η Θεωρία των Συνόλων του Κάντορ.* Βλ. και: «[Ο Κάντορ] υποστηρίζει το απόλυτο άπειρον όχι μόνον του αριθμού των σημείων του σύμπαντος, αλλά και ενός μέτρου αυτού του σύμπαντος και ενός κλάσματος αυτού του μέτρου» [*Η θεωρία των κύκλων*] (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

452. Σύμφωνα με το θρύλο, όπως τον παραδίδει ο πέρσης ποιητής Σαϊχ Νιζαμί (1140-1204), όποιος κοίταζε μέσα στο κάτοπτρο του Αλέξανδρου του Δίκερου του Μακεδόνα, δεν καθρεφτιζόταν, αλλά έβλεπε όλη την αλήθεια.

453. «Στο παλάτι, είδα και κάτι άλλο, πολύ σπουδαίο. Είναι ένα πηγάδι, όχι και πολύ βαθύ, όπου έχουν στήσει από πάνω έναν τεράστιο καθρέφτη. Όταν κατεβεί κανείς στο πηγάδι, ακούει όλα όσα λέγονται στη γη, κι αν κοιτάξει τον καθρέφτη, βλέπει όλες τις πολιτείες κι όλους τους λαούς, σαν να 'ναι ανάμεσα τους» (*Αληθινή ιστορία*, μτφρ.: Δ. Καλοκύρης).

454. Ο κατά τον Έντμουντ Σπένσερ* [*Η Νεραϊδοβασίλισσα* (1590-'96)] «οικουμενικός καθρέφτης» του Μέρλιν* ήταν μια γυάλινη σφαίρα, μέσα στην οποία ο βασιλιάς μπορούσε να βλέπει τις καρδιές των ανθρώπων, να μαθαίνει τις προθέσεις των εχθρών του και να προλαβαίνει τις προδοσίες των φίλων του.

455. Αναφέρεται στο μυθιστόρημα του Τσέστερτον* *Ένας άνθρωπος που τον έλεγαν Πέμπτη* (*Ένας επιάλτης*) (1908).

456. Αγγλικά στο κείμενο: *Η παρακμή και η πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* – το κεφαλαιώδες τρίτομο ιστορικό έργο του Γκίμπον* (1776-'88).

457. Σε μια (πολύ μεταγενέστερη) διάλεξη του με θέμα τους επιάλτες, ο Μπόρχες καταθέτει μιαν άλλη(;) ανάμνησή του απ' το Λαβύρινθο: «Έχω τον επιάλτη τού Λαβύρινθου, που μου 'χει μείνει, εν μέρει, από μια γκραβούρα που 'χα δει μικρός σ' ένα γαλλικό βιβλίο» [*Ο επιάλτης*] (*Επτά νύχτες*).

458. Βλ. το άρθρο «Ορισμός του γερμανόφιλου» [περιοδ. «El Hogar» (13.12.1940)]. Με (ασύνηθες) οργίλο ύφος, ο Μπόρχες κλείνει το άρθρο με τη φράση: «Ο Χίτλερ μπορεί και να 'χει κάποια δικαιολογία· ο γερμανόφιλος δεν έχει». Βλ. και: «Καταχώριση της 23ης Αυγούστου 1944» (*Διερευνήσεις*).

459. Τίποτα τέτοιο δε συμβαίνει· η ιστορία είναι καθαρό επινόημα του Μπόρ-

χες. Αλλωστε, στις *Σύντομες και παράξενες ιστορίες*, ανθολογείται (δήθεν) από το *The Land of Midian Revisited*(;!) του Μπέρτον.*

460. Για τον «σώφρονα» Γκαλάν,* βλ.: «Οι δισταγμοί του Γκαλάν είναι κοσμικής τάξεως – του τους υπαγορεύει η ευπρέπεια· όχι η ηθική» [«Οι μεταφραστές των Χιλίων και μιας νυχτών» (*Ιστορία της απωνιότητας*)].

461. Βλ. και: «Η αναλυτική γλώσσα του Τζον Ουίλκινς» (*Διερευνήσεις*).

462. Αυτός ο «ένας τόμος» εκδόθηκε το 1888 (και όχι το 1890), με τον τίτλο *Plain Tales from the Hills* (*Απλοί μύθοι από τους λόφους*).

463. Το 1885, ο Κίπλινγκ ήταν 20 ετών.

464. Δείγματα αυτού του «ενθουσιασμού» είναι τα –μάλλον ατυχή– ποιήματα «Του Ισραήλ», «Ισραήλ» και «Ισραήλ, 1969» (*Εγκώμιο της σκιάς*).

465. Τα διηγήματα «Χουάν Μουράνια» και «Η συνάντηση»: το αποκαλύπτει στον Επίλογο που γράφτηκε, αγγλιστί, ειδικά για την αμερικανική έκδοση της *Αναφοράς* [*Doctor Brodie's Report*, μτφρ.: Νόρμαν Τόμας ντι Τζιοβάνι (σε συνεργασία με το συγγραφέα), Penguin Books, 1972].

466. Περιέργως, στην έκδοση των *Απάντων* (1974), ο Μορόνι αναγράφεται ως Ούγο Ροδρίγκες (Rodríguez).

467. Γαλλικά στο κείμενο: «που κάθε έκδοσή της μας κάνει να νοσταλγούμε την προηγούμενη».

468. *Αλγώ επί σοι, αδελφέ μου Ιωνάθαν· ωραιώθης μοι σφόδρα, εθαυμαστώθη η αγάπη-σός σου εμοί υπέρ αγάπησιν γυναικῶν.*

469. Βλ. σημ. 27.

470. Στο πρωτότυπο: *esquina*. Βλ. σημ. 24.

471. Το βιβλιοπωλείο ανήκε στον Μανουέλ Γκλέισερ, που ήταν και εκδότης [εξέδωσε, μεταξύ άλλων, και το *Εβραίο Καριέγο* και τη *Συζήτηση* του Μπόρχες (1930 και 1932, αντίστοιχα)].

472. Λατινικά στο κείμενο: «Η *καββάλα* απογυμνωμένη» (1677, 1684).

473. Ο Μπόρχες (διά του Φίσιμπεϊν) εκφράζει τις αντιρρήσεις του για τον τίτλο του βιβλίου *Los gauchos judíos* (*Οι εβραίοι γκάουτσο*) του –φίλου του– Αλμπέρτο Γκερτσούνοφ.

474. Στο έργο του *On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History* [*Περί ηρώων, της λατρείας των ηρώων, και του ηρωισμού στην Ιστορία* (1841)].

475. Στο πρωτότυπο: *La historia de Grosso* (ο οίκος που εξέδιδε όλα τα σχολικά εγχειρίδια).

476. Βλ. και: «Τον γκρέμισε μια σφαίρα, / Τάμες και Τριουμβιράτο,* / και τώρα στέκι του είναι / το κοιμητήρι λίγο πιο κάτω» [«Η μαριονέτα» (*Για τις έξι χορδές*)].

477. Ρωσάκι· υποκοριστικό του *Ruso* (Ρώσος): έτσι έλεγαν στην Αργεντινή τούς εβραϊκής καταγωγής.

478. Αυτολεξεί επανάληψη της φράσης από την παραβολή «Θρύλος» (*Εγκώμιο της σκιάς*).

479. Πιθανό *clin d'oeil* στον Ρομπέρτο Αρλτ.*

480. Είναι η ιστορία του διηγήματος «Άντρας σε ρόδινο στέκι» [(*Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας*)], ιδωμένη «από άλλη γωνία».

481. Αναφορά στον Εβαρίστο Καριέγο.*

482. Ο Κομήτης του Χάλεϊ.

483. Από την Επανάσταση του 1810. Βλ. στο Λεξικό: Σααβέδρα.

484. Ο Αλβάρο Μελιάν Λαφινούρ.*

485. «Δεντράκι».

486. Ο Άντριου Χέρλι (ό.π., σημ. 9) επισημαίνει την ομοιότητα του ονόματος αυτού του φανταστικού προσώπου με το όνομα Χουάν Μορέιρα.* [Βλ. τη *μιλόγγκα** «Τι απέγιναν;» (*Για τις έξι χορδές*) και, κυρίως, το ποίημα «Η *μιλόγγκα* του Χουάν Μουράνια» (*Ο αριθμός*).]

487. Βλ. σημ. 483.

488. Στο πρωτότυπο: *Virgen del Carmen* (Παναγία του Καρμήλου).

489. Το όνομα της ηρωίδας παραπέμπει σ' αυτό της εκ μητρός προ-προμάμης τού Μπόρχες: Μαρία Λεονόρ Μέρλο ι Ρούμπιο (1758-1835)].

490. Ίσως γιατί δόθηκε στην κοιλάδα του Ποταμού Μπερμέχο.*

491. Εννοεί τον μακρόχρονο εμφύλιο πόλεμο (1837-1886) ανάμεσα στους «Λευκούς» και τους «Κόκκινους» που ρήμαξε την Ουρουγουάη και έληξε με την επικράτηση των -φιλελεύθερων- «Κόκκινων».

492. Ο Ρόσας.*

493. Το 1871.

494. Το «έναν Σααβέδρα» υποδηλώνει την καταγωγή του «εξαδέλφου» από το σόι του επιφανούς Κορνέλιο ντε Σααβέδρα.*

495. Το πρόσωπο είναι μεν φανταστικό, αλλά ο Μπόρχες «κλείνει το μάτι» σ' έναν παλιό του φίλο, τον αργεντινό ποιητή Ρικάρδο Μολινάρι [*Ricardo Molinari* (1898-1996)]. Μολινάρι (Ακίλες) ονομάζεται και ο ήρωας του αστυνομικού διηγήματος των Μπόρχες-Κασάρες «Τα δώδεκα ζώδια» (*Έξι προβλήματα για τον δον Ισίδρο Παρόδι*).

496. Η εταιρεία που, το 1907, έθεσε σε κυκλοφορία τα πρώτα τραμ στο Μπουένος Άιρες.

497. Τον Ιούλιο του 1890, σπουδαστές και μετανάστες, υπό την καθοδήγηση του Άλεμ* και την υποστήριξη του Μίτρε,* εξεγέρθηκαν κατά της αργεντινής κυβέρνησης και του Προέδρου, Χουάρες Σέλμαν, διαμαρτυρούμενοι κατά της ολιγαρχίας των γαιοκτημόνων και του πληθωρισμού.

498. Η 6η Ιανουαρίου, ημέρα κατά την οποία οι ισπανοί και λατινοαμερικανοί Καθολικοί ανταλλάσσουν τα δώρα τους.

499. Στο πρωτότυπο: *godos*: έτσι αποκαλούσαν υποτιμητικά τους Ισπανούς.

500. Πρόκειται για την Ινφάντα Μερσέδες, Πριγκίπισσα των Βουρβόνων, μητέρα του βασιλιά Χουάν Κάρλος Α', η οποία γεννήθηκε το 1910 (πέθανε το 2000).

501. Έτσι αποκαλούσαν περιφρονητικά τους νέους αποίκους που έφταναν από την Ισπανία στα τέλη του 19ου αιώνα.

502. Πριν ανεξαρτητοποιηθεί η Ουρουγουάη (1828), ήταν μια αποικία της Ισπανίας που, ακριβώς επειδή βρισκόταν στην ανατολική όχθη του ποταμού Ουρουγουάη, λεγόταν Banda Oriental (Ανατολική Όχθη).

503. Η ημέρα γενεθλίων της γηραιάς κυρίας (βλ. την πρώτη φράση του διηγήματος).

504. Στο πρωτότυπο: Damas de la Patria· σύλλογος ευπόρων κυριών που, στη διάρκεια των Πολέμων της Ανεξαρτησίας, πρόσφεραν τα κοσμήματά τους για να χρηματοδοτήσουν την εκστρατεία του Σαν Μαρτίν.*

505. Ένδοξο σκοτικό επώνυμο (Glencairn), που ο Μπόρχες το χρησιμοποιεί και στο διήγημα «Ο άνθρωπος στο κατώφλι» (*Το Άλεφ*).

506. Οι «κυρίες της Κοριέντες»* αναγκάζονταν να μάθουν *γουαρανί** για να συνεννοούνται με τις υπηρέτριές τους που, συνήθως, κατάγονταν από την Παραγουάη.

507. Εννοεί το Μουσείο της Επαρχίας Σαν Λουίς· εξ ου και το, λόγω εντοπιότητας, «προβλέψιμο».

508. Η ειρωνεία του –συντηρητικού– Μπόρχες είναι φονική. Γεγονός είναι, πάντως, ότι πράγματι, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, ο όρος «συγκεκριμένη τέχνη» («concrete art») προτάθηκε από κάποιους να αντικαταστήσει τον κατά τη γνώμη τους αδόκιμο «αφηρημένη τέχνη».

509. Λατινικά στο κείμενο: «Μακάριος όποιος...»· οι πρώτες λέξεις της *Δεύτερης Επωδής* του Οράτιου, στην οποία ο ποιητής υμνεί τις χαρές της αγροτικής ζωής.

510. «Πρόκειται για αληθινή ιστορία. Το πιστεύετε πως μου τη διηγήθηκαν στο Μοντεβιδέο σαν ανέκδοτο, για να γελάσω;» [Μπόρχες, μετά από μια δημόσια ανάγνωση του διηγήματος (Γενεύη, 1986)].

511. Στο πρωτότυπο: Laderecha (κατά λέξιν: «Η δεξιά», «Το δεξί χέρι»).

512. Στο πρωτότυπο: Treinta y Tres (Τριάντα Τρία)· όνομα προς τιμήν των τριάντα τριών ηρώων που, το 1825, ηγούμενοι από τον Ορίμπε,* ξεσήκωναν τους Ουρουγουανούς να πολεμήσουν για να διώξουν τον βραζιλιανό κατακτητή.

513. Βλ. και: «Τι μπορεί να ένιωσαν οι πρωταγωνιστές αυτής της μάχης; Πρώτον (νομίζω), την κτηνώδη πεποίθηση ότι ο εξωφρενικός σαματάς εκατό περιστροφών θα τους εξόντωνε στη στιγμή· δεύτερον (νομίζω), την εξίσου εσφαλμένη βεβαιότητα ότι, αφού οι πρώτοι πυροβολισμοί δεν τους είχαν καθαρίσει, ήταν άτρωτοι» [«Ο χορηγός των ανομιών Μονκ Ίσμαν» (*Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας*)].

514. Σ' αυτή την πόλη του Εκουαδόρ, στις 26 και τις 27 Ιουλίου 1822, συναντήθηκαν οι δύο μεγάλες μορφές των Αγώνων Ανεξαρτησίας της Λατινικής Αμερικής, ο Μπολίβαρ* και ο Σαν Μαρτίν,* για να καταστρώσουν από κοινού το σχέδιο της τελικής επίθεσης για την απελευθέρωση του Περού από την ισπανική κυριαρχία. Ποτέ δεν έγινε γνωστό τι ακριβώς ειπώθηκε σ' εκείνη τη συνάντηση, αλ-

λά, μετά απ' αυτήν, ο Σαν Μαρτίν παρέδωσε την ηγεσία των στρατευμάτων του στον Μπολίβαρ.

515. Universidad del Sur: Το Εθνικό Πανεπιστήμιο του Μπουένος Άιρες, που εδρεύει στην Μπαϊα Μπλάνκα.*

516. Στο πρωτότυπο: Libertador· προσωνύμιο του Μπολίβαρ.*

517. Ελληνικά στο κείμενο· με την έννοια του κορυφαίου τού χορού.

518. Αναφέρεται στο γνωστό επεισόδιο της Παλαιάς Διαθήκης όπου ο Δαβίδ τραγουδάει και χορεύει μπροστά στην Κιβωτό του Θεού [...και είδε τον βασιλέα ορχούμενον και ανακρουόμενον ενώπιον Κυρίου... (Βασιλειών Β', στ' 16)].

519. Ασφαλώς δεν είναι διόλου τυχαίο ότι, σ' ένα διήγημα όπου γίνεται λόγος για τον Σαν Μαρτίν,* ο μεν αφηγητής μένει στην οδό Τσίλε* (Χιλής), ο δε... δημιουργός του αφηγητή, δηλαδή ο Μπόρχες, έμενε στην οδό Μαϊπού:* η νίκη τού Σαν Μαρτίν στη μάχη του Μαϊπού ήταν η πιο αποφασιστική στον αγώνα για την απελευθέρωση της Χιλής.

520. Γαλλικά στο κείμενο: ρύθμιση, τακτοποίηση, διευθέτηση.

521. Γαλλικά στο κείμενο: βαρυφορτωμένο.

522. Γαλλικά στο κείμενο. Κατά λέξη: «Την πολιορκία σας την κάνατε»· παραλλαγή της φράσης «Την πολιορκία μου την έκανα» («Mon siège est fait»), που φέρεται να είπε ο αβάς Ντε Βερτό (1726) όταν, πάνω που είχε τελειώσει τη συγγραφή της *Ιστορίας της Μάλτας* του, κάποιος προσφέρθηκε να του δώσει συμπληρωματικές πληροφορίες για την πολιορκία της Ρόδου από τους Τούρκους (1522)· η φράση κατέληξε να σημαίνει: «Τώρα τελείωσε», «Ό,τι είχα να πω, το είπα».

523. Περίεργο αυτό το «κι εγώ δεν ξέρω ποιας μασονικής στοάς», όταν είναι γνωστό πως ο Σαν Μαρτίν* ήταν μέλος της Στοάς Logia Lautaro του Μπουένος Άιρες.

524. Προσωνύμιο του Σαν Μαρτίν, απελευθερωτή του Περού.

525. Αγγλικά στο κείμενο: «Λέξεις, λέξεις, λέξεις»· η απάντηση του Άμλετ στην ερώτηση του Πολώνιου: «Τι διαβάζεις, άρχοντά μου;» (Σαίξπηρ, *Άμλετ*, Πράξη Β', Σκηνή 2).

526. Το ίδιο επεισόδιο αποτελεί και το κείμενο «Η σκιά των παρτίδων», μία από τις *Σύντομες και παράξενες ιστορίες*· εκεί, όμως, ως πηγή αναφέρεται το *The Weekend Companion of Wales and Cornwall* (1929) κάποιου Έντουιν Μόργκαν (όχι φυσικά του ποιητή που όχι μόνο είναι Σκότος, αλλά και γεννήθηκε το 1920!)

527. Βλ. σημ. 522.

528. Το όνομα του ήρωα φέρνει έναν απόηχο Μπαρούχ Σπινόζα, αλλά «espinosa» σημαίνει και «ακανθώδης», κάτι που συνδέεται τραγικά με την κατάληξη της ιστορίας.

529. Βλ. και: «Ο πατέρας μου ήταν οπαδός του φιλοσοφικού αναρχισμού – μαθητής του Χέρμπερτ Σπένσερ»* («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

530. Γαλλικά στο κείμενο: τα τυχερά (ιδίως τα ερωτικά).

531. «Η Φάρμα».

532. Τα ίδια ακριβώς λιοντάρια νοσταλγεί και ο αφηγητής του διηγήματος «Η Βουλή» (*Το βιβλίο από άμμο*).

533. Εννοεί στη μετάφραση του Λέιν.*

534. Στο πρωτότυπο: Keins. Κανονικά, θα έπρεπε να μεταγραφεί: Κέινς· ο γάλλος μεταφραστής συνδέει αυτόν τον «καλό φίλο» μ' έναν πραγματικό φίλο του Μπόρχες, ονόματι Paulino Kainz, για τον οποίο, όμως, δεν μπόρεσα να βρω κανένα στοιχείο· φιλόποπτος, προτίμησα να συνδέσω το Keins με τη γερμανική λέξη «keinem» (*κάννεμ*), που σημαίνει «κανέννας»...

535. Βλ. Λεξικό: Γκάλιβερ.

536. Ας σημειωθεί ότι, με την προσθήκη ενός και μόνο φωνήεντος, του «α», μας αποκαλύπτεται η αραβική λέξη «κασρ» (κάστρο).

537. Ένα ωραίο λογοπαίγνιο του Μπόρχες με τις λέξεις hábito (εκκλησιαστικό ένδυμα) και hábitos (συνήθειες, ήθη, ήθος).

538. Ο Μπόρχες πραγματεύεται γι' άλλη μια φορά μια έμμονη ιδέα του, την ιδέα του «άλλου (αλλά ίδιου)», του «σωσία», του «alter ego» [βλ., μεταξύ άλλων, το ποίημα «Ο άλλος» (μα και τον τίτλο της συλλογής στην οποία ανήκει: *Ο άλλος, ο ίδιος*), καθώς και το -κορυφαίο- «Ο Μπόρχες κι εγώ» (*Ο Ποιητής*)], αλλά και «ομολογεί»: «Γύρω στο 1910-'11 είχα διαβάσει το διήγημα “Ο τυφλός πιλότος” του Τζιοβάνι Παπίνι.* Φαίνεται πως το 'χα ξεχάσει, αλλά και αφομοιώσει, γιατί, όταν έγραφα τον “Άλλο”, νόμιζα πως όλη η ιδέα ήταν δική μου επινόηση» [Συζήτηση με τον Ζαν-Πιερ Μπερνές (Γενεύη, 1986)].

539. «Το ερείπιο».

540. Βλ.: «Η συνάντηση» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*).

541. Εννοεί στη μετάφραση του Λέιν.*

542. Στον 33ο Τόμο της έκδοσης *Voyages and Travels: Ancient and Modern, with Introductions, Notes and Illustrations* [*Ταξίδια και Οδοιπορικά: Αρχαία και Σύγχρονα, με Εισαγωγές, Σημειώσεις και Εικόνες* (Νέα Υόρκη, 1910)].

543. *Don Quichotte de la Manche* (2 τόμοι, εκδ. Classiques Garnier, 1941).

544. *Ματωμένοι πίνακες*: Κατάλογος των θυμάτων της δικτατορίας του Ρόσας,* που ο Ιντάρτε* δημοσίευσε εν παραρτήματι του βιβλίου του *Rosas y sus opositores* [*Ο Ρόσας και οι αντίπαλοί του* (1843)].

545. Βλ. σημ. 57.

546. Όπου η (αποτυχημένη) σεξουαλική μύηση του νεαρού Μπόρχες με μια πόρνη.

547. Εννοεί τον Περόν,* που, το 1946, κέρδισε τις προεδρικές εκλογές στην Αργεντινή, την εξουσία της οποίας είχε καταλάβει πριν δύο χρόνια με στρατιωτικό πραξικόπημα.

548. Ο Μπόρχες είχε μια μακρινή συγγένεια με τον Ρόσας:* οι προ-προπάμμες τους ήταν αδελφές. Βλ. και Λεξικό: Ρόσας.

549. Η κατάληψή της, το 1955, από το στρατηγό Εδουάρδο Λονάρδι σήμανε την αρχή του τέλους για τον Περόν.*

550. Από την επαρχία του Έντρε Ρίος* ξεκίνησε, το 1852, η ένοπλη αντιπολίτευση κατά του Ρόσας,* με ηγέτη τον Ουρκίσα.*

551. Έτσι (*Οι κόκκινοι ψαλμοί ή Οι κόκκινοι ρυθμοί*) σκεφτόταν ο Μπόρχες να τιτλοφορήσει την πρώτη συλλογή ποιημάτων του «...καμιά εικοσαριά, σε ελεύθερο στίχο, που όλα τους υμνούσαν τη Ρωσική Επανάσταση, την ειρήνη και την αδελφότητα των ανθρώπων» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

552. Από το πρώτο (άτιτλο) ποίημα της συλλογής *Τραγούδια της ζωής και της ελπίδας* [*Cantos de vida y esperanza* (1905)]: «Yo soy aquel que ayer no más decía / el verso azul y la canción profana...» («Εγώ είμαι αυτός που μέχρι χθες δεν έλεγα παρά / το στίχο τον γαλάζιο και το ιερόσυλο τραγούδι...»)

553. Από το ποίημα «Ποιητική τέχνη» [*Art poétique*] (1874): «...Rien de plus cher que la chanson grise / où l'Indécis au Précis se joint...» («Τίποτα πιο μονακριβο απ' το γκρίζο τραγούδι / όπου το Διστακτικό ενώνεται με το Ακριβές...»)

554. Ο Ηράκλειτος.

555. Στο δοκίμιο «Η μεταφορά» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

556. Γαλλικά στο κείμενο: «Το σύμπαν-ύδρα συστρέφοντας το σώμα του που 'χει για λέπια τ' άστρα»· στίχος του Βικτόρ Ουγκό από το ποίημα «Ce que dit la bouche d'ombre» [*Αυτά που λέει το στόμα του ίσκιου*] (*Les Contemplations*).

557. «...and that night I was happy» [*When I heard at the close of the day*] («Όταν άκουσα στο γέρμα της μέρας») από τη συλλογή *Leaves of Grass* [*Φύλλα χλόης* (1900)].

558. Βλ. και: «Το λουλούδι του Κόουλριτζ» (*Διερευνήσεις*).

559. «Τράβηξε το σπαθί του ο Γκραμ κι έβαλε ανάμεσά τους το γυμνό ατσάλι»: στίχος από το *Völsunga Saga* (μέσα 13ου αιώνα), που συγκεντρώνει σε πεζό λόγο όλα σχεδόν τα γερμανικά και σκανδιναβικά προφορικά έπη και τους θρύλους, και που πάνω του στηρίχτηκε τόσο ο Ουίλιαμ Μόρις* για τη μεγάλη του ποιητική σύνθεση *Story of Sigurd the Volsung and the Fall of the Niblungs* (1876) όσο και ο Ρίχαρντ Βάγκνερ για τη λυρική τετραλογία του *Το δαχτυλίδι των Νιμπελούνγκεν* [*Der Ring des Nibelungen* (1853-1874)].

560. «...girls of mild silver, or of furious gold...» («...κορίτσια από απαλό ασήμι ή παράφορο χρυσάφι...» [*Οράματα*] («Visions»)), από τη συλλογή *Visions of the Daughters of Albion* [*Οράματα των Θυγατέρων της Αλβιόνας* (1793)].

561. Στις *Αναμνήσεις ενός άγγλου οπιοφάγου* [*Confessions of an English Opium-eater* (1821)].

562. «Αυτόν τον καιρό, τελειώνω ένα μεγάλο διήγημα που τιτλοφορείται “Η Βουλή”. Παρά τον καφκικό του τίτλο, θα 'λεγα πως μάλλον ακολουθεί τη γραμμή Τσέστερτον.* Διαδραματίζεται στην Αργεντινή και στην Ουρουγουάη. Επί είκοσι χρόνια, κούρασα τους φίλους μου αφηγούμενος μέσες-άκρες την πλοκή του. Τελικά, όταν την αφηγήθηκα στη γυναίκα μου, μου έδωσε να καταλάβω ότι δε χρειαζόταν περαιτέρω επεξεργασία» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

563. «Βάδισαν προς έναν θεόρατο πύργο, στην πρόσοψη του οποίου διάβασαν:

“Δεν ανήκω σε κανέναν κι ανήκω σε όλους. Εδώ ήσαστε πριν μπειτε, κι εδώ θα είστε όταν θα φύγετε” (Ντιντερό, *Ιάκωβος ο μοιρολάτρης και ο αφέντης του*).

564. Τίτλος δοκιμίου του ίδιου του Μπόρχες (*Διερευνήσεις*).

565. Η αυτοειρωνεία είναι προφανής.

566. Έτος γέννησης του Μπόρχες.

567. «Τελευταία Ώρα».

568. Ζαχαροπλαστείο που, προφανώς, βρισκόταν σε κάποια γειτονιά όπου και εργοστάσιο αεριόφωτος (πρβλ. το δικό μας «Γκάζι»).

569. Χαρακτηριστική στάση του ίδιου του Μπόρχες.

570. Τον τίτλο αυτόν (που τον χρησιμοποίησε αργότερα σ' ένα σύγγραμμά του) έδωσαν στον Κλουτς,* στις 19 Ιουνίου 1790, τριάντα έξι εκπρόσωποι ξένων κρατών.

571. Πλήρης τίτλος: *Speculum majus* [*Μείζον κάτοπτρον* (1250)]: εγκυκλοπαίδεια αποτελούμενη από 80 βιβλία, χωρισμένα σε 9885 κεφάλαια/λήμματα.

572. «Η Καληδονία».*

573. Palacio de las Aguas Corrientes: Περίεργο και εξωφρενικά διακοσμημένο οικοδόμημα του Μπουένος Άιρες που στεγάζει την Αργεντινή Εταιρεία Υδάτων κι έναν πυροσβεστικό σταθμό.

574. Τα ίδια ακριβώς λιοντάρια νοσταλγεί και ο Βαλτάσαρ Εσπινόσα στο διήγημα «Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο» (*Η αναφορά του Μπρόονντι*).

575. «Γενναίο», γιατί, σ' αυτό το οκτάστιχο ποίημα, ο Στίβενσον* καλωσορίζει το θάνατο· οι δύο εξαισιόι τελευταίοι στίχοι [«Home is the sailor, home from sea, / And the hunter home from the hill» («Γύρισε ο ναύτης, γύρισε απ' τη θάλασσα, / γύρισε κι ο κυνηγός από το λόφο»)] είναι χαραγμένοι στον τάφο του, σύμφωνα με τη βούλησή του.

576. Κατά τα πρότυπα, βέβαια, της ελληνικής.

577. Βλ. σημ. 564.

578. Βλ. και: «Είδα έναν κόκκινο λαβύρινθο (ήταν το Λονδίνο)...» [«Το Άλεφ» (*Το Άλεφ*)].

579. Βλ. σημ. 317.

580. Βλ. στο Λεξικό: Σιμούργκ.

581. Βλ. και: «...στις γωνίες των δρόμων χόρευαν ζευγάρια ανδρών, γιατί οι γυναίκες του λαού δεν ήθελαν να παίρνουν μέρος σ' αυτόν τον ακόλαστο χορό» [«Ιστορία του τάνγκο» (*Εβαρίστο Καριέγο*)].

582. Αγγλικά στο κείμενο: «Υπάρχουν πιο πολλά πράγματα» [από τη φράση του Άμλετ μετά την εμφάνιση του φαντάσματος του πατέρα του: «Υπάρχουν πιο πολλά πράγματα στον ουρανό και στη γη, Οράτιε, / απ' όσα ονειρεύεται η φιλοσοφία σου» (*Σαίξπηρ, Άμλετ, Πράξη Α', Σκηνή 5*)].

583. «...και η επικίνδυνη *Αμφίοβαινα*, που κινείται προς το μέρος και των δύο κεφαλιών της» (*Φαρσαλία*).

584. «Η λέξη προέρχεται από το ελληνικό “αμφί-βαίνω”, που σημαίνει: “βαίνω προς δύο κατευθύνσεις”» (*Το βιβλίο των φανταστικών όντων*).
585. Βλ. σημ. 456.
586. *Κατά Ματθαίον*, στ' 26.
587. ό.π., στ' 30-31.
588. ό.π., ε' 28.
589. Εννοεί την ηλικία που είχε ο Σωτήρας όταν βαπτίστηκε.
590. «Ζαχαροπλαστείο του Αετού».
591. Βλ. και το μύθο του διηγήματος «Ο αθάνατος» (*Το Άλεφ*), καθώς και τις σχετικές σημειώσεις.
592. «Το Άστρο».
593. Στο πρωτότυπο: *Virgen de la Merced* (Παναγία του Ελέους).
594. Η Αιχμάλωτη.
595. 23 Απριλίου 1014.
596. Οι δύο βασικοί κύκλοι επών της μεσαιωνικής ιρλανδικής λογοτεχνίας, γραμμένων κατά τον 7ο και τον 8ο αιώνα μ.Χ.
597. Βλ. σημ. 390.
598. Λατινικά στο κείμενο: «Ο μη γένοιτο».
599. Αυτές οι δύο φράσεις του διαλόγου επαναλαμβάνονται αυτούσιες και στο «Άλλη απόκρυφη περικοπή» (*Οι συνωμότες*).
600. Κατά πάσα πιθανότητα, εννοεί τον Κόλπο του Γκντανσκ, στη Βαλτική.
601. Βλ. σημ. 334.
602. Βλ. σημ. 308.
603. Λατινικά στο κείμενο: «Είναι εστίν αντιλαμβάνεσθαι»· φράση που συνοψίζει την ιδεαλιστική θεωρία του Μπέρκλι,* κατά τον οποίο η ύπαρξη είναι αλληλένδετη με το *αντιλαμβάνεσθαι* (ως προς το υποκείμενο) και με το *είναι αντιληπτόν* (ως προς το αντικείμενο). Βλ. και: «Το αηδόνι του Κιτς» και «Νέα ανασκευή του χρόνου» (*Διερευνήσεις*).
604. «Το απόφθεγμα είναι του Λουγόνες»* (Συζήτηση με τον Ζαν-Πιερ Μπερνές, ό.π., σημ. 538).
605. Η ιδέα αυτού του αδιανόητου πειστηρίου έλκει, βέβαια, την καταγωγή από το περίφημο όνειρο του Κόουλριτζ,* αλλά και τη *Μηχανή του Χρόνου*, του Ουέλς.*
606. Ακριβώς το 1961, ο Μπόρχες δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Τέξας, στο Όστιν, ως επισκέπτης καθηγητής.
607. Αγγλικά στο κείμενο: *Προς μια ιστορία του κέννιγκ*.*
608. Βλ. σημ. 390.
609. «Περνούσα [στο Όστιν] όσο περισσότερο χρόνο μπορούσα με τον Ραμόν Μαρτίνες Λόπες, ο οποίος, ως φιλόλογος, μοιραζόταν το πάθος μου για τις ετυμολογίες και με δίδαξε πολλά πράγματα» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

610. Το 1817, ο Ντε Κούνσι εργάστηκε ως αρχισυντάκτης της εφημερίδας «The Westmorland Gazette», στην οποία και δημοσίευσε πολλά άρθρα του.
611. Αγγλικά στο κείμενο: λογιότητα, επιστημοσύνη.
612. Από το πρώιμο αγγλικό έπος *Φίνσμπουρ** έχουν χαθεί η αρχή και το τέλος.
613. Το έτος κατά το οποίο οι καθηγητές των αμερικανικών πανεπιστημίων έχουν δικαίωμα να λείψουν από τα καθήκοντά τους, προκειμένου να μελετήσουν, να συγγράψουν ή να ταξιδέψουν.
614. Στο πρωτότυπο: Scyld [shield (ασπίδα)].
615. Πρόκειται για την πρώτη έκδοση της *Πεζής Έδδας,** στην Κοπεγχάγη, το 1665.
616. Αγγλικά στο κείμενο: Δεξιότητα, αλλά και πανουργία.
617. Λατινικά στο κείμενο: curriculum vitae· βιογραφικό σημείωμα.
618. Αγγλικά στο κείμενο: ακριβοδίκαιος, απροκατάληπτος.
619. Εννοεί τον καταστροφικό εμφύλιο πόλεμο (1839-1851).
620. Το ίδιο πράγμα ακριβώς υπόσχεται στη μητέρα του και ο δύστυχος Εσπι-νόσα [«Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*)].
621. Βλ. σημ. 158.
622. Εννοεί τον εθνικό θυρεό της Ουρουγουάης που έχει σχήμα ασπίδας και περιλαμβάνει, εκτός από τον ήλιο της σημαίας, και μια ζυγαριά, ένα λόφο, ένα άλογο και μια αγελάδα.
623. «Ο Λόγος».
624. Βλ. σημ. 192.
625. Χρήσιμη διευκρίνιση ότι αναφέρεται στο αγγλοσαξονικό βασίλειο και όχι στη γερμανική Σαξονία.
626. Αγγλικά στο κείμενο: «...Το σκοινί Σου από άμμο...» [από το ποίημα «The Collar»]: το «σκοινί από άμμο» δηλώνει κάτι το αδιανόητο, το εξωπραγματικό, το ακατόρθωτο. [Ίσως ο πληθυντικός (sands) εννοεί (και οφείλει να μεταφραστεί): κόκκους άμμου.] Βλ. και: «Κατάλαβε πως το ν' αποφασίσει κανείς να μορφοποιήσει τη συγκεχυμένη και ιλιγγιώδη ύλη του ονειρού, είναι [...] πιο δύσκολο απ' το να πλέξεις από άμμο ένα σκοινί...» [«Τα κυκλικά ερείπια» (*Μυθοπλασίες*)].
627. Βλ. σημ. 161.
628. Βλ. σημ. 178.
629. Αγγλικά στο κείμενο: *Αγία Γραφή*.
630. Αγγλικά στο κείμενο: «Μια Ουίκλιφ με μαύρα γράμματα!»
631. Κατά λέξιν: φάσμα ζώντος.
632. Το παγκάκι συνδέει δίκην κινηματογραφικού ρακόρ το παρόν διήγημα με το «δίδυμό» του που ανοίγει το *Βιβλίο από άμμο* («Ο άλλος»).
633. Ο Μπόρχες γεννήθηκε στις 24 Αυγούστου 1899.
634. Ο Μπόρχες ερωτοτρόπησε συχνά με τη ρομαντική ιδέα της αυτοκτονίας. Βλ. και: «Διάλογος για ένα διάλογο» (*Ο Ποιητής*). Βλ. και: «Ο Τζον Νταν* έλεγε

πως, όπως υπάρχουν συγγνωστοί φόνοι, έτσι θα έπρεπε να υπάρχουν και συγγνωστές αυτοκτονίες» (Συζήτηση με τον Νέστορ Μοντενέγρο, στο: *Diálogos con Jorge Luis Borges*, Μπουένος Άιρες, 1983).

635. Στο Βιβλίο αυτό, η Σίβυλλα οδηγεί τον Αινεία στον Άδη για να συναντήσει τον πατέρα του, Αγχίση.

636. Όπως μεταφράζει το «burning bright» ο Μ.Β. Ραϊζης [«Η τίγρη», στο: *Μπλέηκ*, εκδ. Πλέθρον (σειρά Πρόσωπα/Ιδέες), 1985)].

637. Βλ. και: «Dreamtigers» (*Ο Ποιητής*).

638. Αγγλικά στο κείμενο: *Τα βιβλία της ζούγκλας*: ο πληθυντικός οφείλεται στο ότι ο Κίπλινγκ εξέδωσε δύο συλλογές διηγημάτων με αυτόν τον τίτλο: *The Jungle Book* (1894) και *The Second Jungle Book* (1895).

639. Βλ. και: «Για τους Ανναμίτες, τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα τα κυβερνούν τίγρεις (ή πνεύματα που ζουν μέσα σε τίγρεις). Ο Κόκκινος Τίγρης κυβερνά το νότο (που είναι πάνω πάνω στους χάρτες)· του ανήκουν το θέρος και η φωτιά. Ο Μαύρος Τίγρης κυβερνά το βορρά· του ανήκουν ο χειμώνας και το νερό. Ο Γαλάζιος Τίγρης κυβερνά την ανατολή· του ανήκουν η άνοιξη και τα φυτά. Ο Άσπρος Τίγρης κυβερνά τη δύση· του ανήκουν το φθινόπωρο και τα μέταλλα» (*Το βιβλίο των φανταστικών όντων*).

640. Στο πρωτότυπο: «...cuyo nombre no quiero acordarme»· η φράση με την οποία ξεκινά ο *Δον Κιχώτης* του Θερβάντες («(Σ' ένα χωριό της Μάντσας) που δε θέλω να θυμάμαι τ' όνομά του...»)

641. Στο πρωτότυπο, η λέξη δεν είναι γραμμένη με πλάγια στοιχεία, αλλά είναι σαφές ότι εννοεί την *Ηθική* του Σπινόζα.*

642. Βλ. σημ. 3.

643. Έχει ενδιαφέρον εν προκειμένω το ότι η (εβραϊκή) λέξη «Βεεμώθ» είναι πληθυντικού αριθμού και σημαίνει «θηρία», όπως πληθυντικού αριθμού είναι και η εβραϊκή λέξη «Ελοχίμ» (Θεός), παρότι συντάσσεται με το ρήμα στον ενικό: «Οι Θεοί εποίησεν...» (Βλ. και: *Το βιβλίο των φανταστικών όντων*).

644. Από τη λατινική λέξη calculus (λίθος), που κληροδότησε σε πολλές δυτικές γλώσσες τη λέξη calculation (υπολογισμός). Πάντως, «...η προέλευση μιας λέξης μάς εξυπηρετεί ελάχιστα (ή καθόλου) για την αποσαφήνιση μιας έννοιας· το να ξέρουμε ότι calculo, στα λατινικά, σημαίνει πετραδάκι κι ότι το χρησιμοποιούσαν οι πυθαγόρειοι πριν από την εφεύρεση των ψηφίων, δε μας επιτρέπει να εκπορθήσουμε τα μυστήρια της άλγεβρας» [«Για τους κλασικούς» (*Διερευνήσεις*)].

645. Προφανής αναφορά στον Τόμας Θορπ, πρώτο εκδότη των *Σονέτων* του Σαίξπηρ (1609) και «δράστη» της περιφημής, μυστηριώδους, αλλά και επίμαχης, αφιέρωσης του βιβλίου στον «κύριο W. H.»

646. Προφανής αναφορά στον γερμανό ιστορικό της λογοτεχνίας Άλμπερτ Ζέργκελ.*

647. Στον *Ερρίκο Ε'* (Β' Πράξη, Σκηνή 2), στην αναγγελία ότι ο Φάλοσαφ «απε-

δήμησεν εν κόλποις Αρθούρου», ο στίχος «...his nose was as sharp as a pen, and a table of green fields», όπως δηλαδή είχε δημοσιευτεί στην έκδοση του 1623 («η μύτη του είχε γίνει σουβλερή σαν πένα, και πλάτωμα με πράσινα χωράφια»), «διορθώθηκε» από τον Θίομπολντ* σε: «...as a pen, and a' babbled of green fields» («...σαν πένα, και ψέλλιζε για πράσινα χωράφια»). Έκτοτε, το κείμενο παραδίδεται έτσι, «διορθωμένο».

648. Η εκ μέρους του Τσάμπαν* μετάφραση των ομηρικών επών δεν είναι η μόνη που ανατέμνεται από το προσεκτικό (και αμείλικτο) νυστέρι του Μπόρχες, στο δοκίμιό του «Οι μεταφραστές του Ομήρου» (*Συζήτηση*).

649. Γερμανικά στο κείμενο: η καταγωγή, οι απαρχές, οι ρίζες.

650. Λατινικά στο κείμενο: ανάτυπα.

651. Πιθανή αναφορά στον Ιρλανδό υποστράτηγο Τζέιμς Μπέρκλι (1839-1926) που υπηρέτησε το σύνολο σχεδόν της θητείας του στην Ινδία. Ένας ακόμα Μπέρκλι, στρατηγός αυτή τη φορά, «υπηρετεί» στη Βεγγάλη, στο διήγημα «Το σχήμα του σπαθιού» (*Μυθοπλασίες*).

652. Στην «Ιστορία του αρχοντοχωριάτη», του Τσόσερ* (*Θρύλοι του Κάντερμυρι*), ο βασιλιάς Καμπουσκάν της Ταρταρίας δέχεται στα γενέθλιά του δώρα από το βασιλιά της Αραβίας, μεταξύ των οποίων κι ένα δώρο για την κόρη του: το δαχτυλίδι του Βασιλιά Σολομώντα, ώστε να καταλαβαίνει τα πουλιά.

653. Ο Σαίξπηρ πέθανε στις 23 Απριλίου 1616. Δεν ξέρω γιατί ο τόσο ακριβολόγος Μπόρχες προσδιορίζει στις αρχές Απριλίου αυτόν το θάνατο... (ή μήπως την εκκένωση της μνήμης που προηγείται του θανάτου;)

654. Ας επισημάνουμε απλώς στον τυχόν αφηρημένο αναγνώστη ότι «Άνταμ» είναι, φυσικά, ο Αδάμ κι ότι το «Κλεί» (clay) σημαίνει «πηλός»...

655. Αγγλικά στο κείμενο: «...και τον δυσσοίωνα ζυγό των αστεριών / θ' αποτινάξω απ' αυτήν εδώ τη σάρκα / που χόρτασε τον κόσμο» (Σαίξπηρ, *Ρωμαίος και Ιουλιέτα*, Ε' Πράξη, Σκηνή 3, μτφρ.: Βασίλης Ρώτας).

656. «What else than a natural and mighty palimpsest is the human brain?» («Τι άλλο από ένα φυσικό και πανίσχυρο παλίμψηστο είναι ο ανθρώπινος εγκέφαλος;») [Ντε Κούνις,* στο δοκίμιο «The Palimpsest of the Human Brain» (1845)].

657. Εννοεί τη μετάφραση στα αγγλικά των *Δοκιμίων* του Μονταίνιου* από τον Τζον Φλόριο* [*The Essays of Morall, Politike and Millitarie Discourses of Lo: Michaell de Montaigne, now done into English by John Florio* (1603)].

658. Εννοεί τη μετάφραση στα αγγλικά των *Βίων* του Πλουτάρχου από τον σερ Τόμας Νορθ* [*Lives of the Noble Grecians and Romans* (1579)].

659. Η άποψη για την «Αήττητη Αρμάδα» είναι πέρα ως πέρα εξωφρενική, αφού το Σονέτο 127 είναι ρητά και ολοκληρωτικά αφιερωμένο στη «μελαχρινή γυναίκα» – και μάλιστα, γραμμένο με τρόπο που δεν επιτρέπει καν την εικασία ότι αυτή η «μελαχρινή γυναίκα» μπορεί να υπονοεί τη (μεσογειακή) Ισπανία. Προφανώς ο Borges θέλει να σαρκάσει τις ακραίες απόψεις του χαλκέντερου Μπάτ-

λερ,* ο οποίος, το 1897, συνέγραψε δύο ολόκληρους τόμους για να αποδείξει ότι η *Οδύσσεια* γράφτηκε από γυναίκα – και δη Σικελή (*The Authoress of the "Odyssey"*).

660. Γαλλικά στο κείμενο: Από τη φράση του Μονταίνιου «C'est un sujet merveilleusement vain, divers et ondoyant que l'homme» («Τι θαυμαστά μαιαιόδοξος, ασταθής και ευμετάβολος που είναι ο άνθρωπος!»).

661. Γαλλικά στο κείμενο: επισκέψεις στο άπειρο (εννοεί τις –λόγω φαντασιοκοπίας– αφηρημάδες).

662. Αγγλικά στο κείμενο: «...ο δρόμος της ζωής μου / πέφτει στο φθινόπωρο, στα κίτρινα φύλλα» (Σαίξπηρ, *Μακμπέθ*, Πράξη Ε', Σκηνή 3).

663. Ο Μπόρχες, προφανώς αναφέρεται στις εικασίες περί ομοφυλοφιλίας του Σαίξπηρ, ενώ η χρήση της συγκεκριμένης λέξης («διαστροφή») αντανακλά τον περιβόητο συντηρητισμό του.

664. Βλ. και: «Διάλογος νεκρών» (*Ο Ποιητής*).

665. Αγγλικά στο κείμενο: «Και μόνο αυτό [το πράγμα] που είμαι, θα με κάνει να ζήσω» (Σαίξπηρ, *Τέλος καλό, όλα καλά*, Πράξη Δ', Σκηνή 3). Βλ.: «Ιστορία των αποήχων ενός ονόματος» (*Διερευνήσεις*): επίσης: «Είμαι αυτό το πράγμα που είμαι. Το είπε ο Σαίξπηρ» [*The Thing I Am*] (*Ιστορία της νύχτας*).

666. Εννοεί την ποιητική συλλογή του Λουγόνες* *Lunario sentimental* (*Αισθηματικό σεληνοδρόμιο*).*

667. Βιβλίο ΣΤ', στ. 268.

668. Λατινικά στο κείμενο: «Πήγαιναν σκοτεινοί κάτω απ' τη νύχτα τη μοναχική μέσα στις σκιές». [Εδώ, περιέργως, ο Μπόρχες γράφει «umbras» και όχι «umbra», όπως είναι το σωστό, σαν να θέλει να τιμήσει το λάθος του Βέδα του Αιδέσιμου,* ο οποίος, στην *Εκκλησιαστική ιστορία του έθνους των Άγγλων*, παραθέτει το στίχο από μνήμης, αλλά και την εκ μέρους του «καταγγελία» του λάθους στο δοκίμιο «Η Ποίηση» (*Εφτά νύχτες*).] Η εν προκειμένω υπαλλαγή έχει να κάνει με την τοποθέτηση του επιθετικού προσδιορισμού «σκοτεινός» στα πρόσωπα και όχι στη νύχτα. Στο δοκίμιό του «Η Ποίηση», ο Μπόρχες παραθέτει και άλλο ένα αγαπημένο του παράδειγμα υπαλλαγής, το στίχο του ιταλού ποιητή Καρντούτσι «η πράσινη σιωπή των κάμπων».

669. Ο Λουγόνες χρημάτισε διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης των Δασκάλων (Biblioteca Nacional de Maestros) που στεγάζεται στην οδό Ροδρίγες Πένια, ενώ ο Μπόρχες, της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Αργεντινής Δημοκρατίας (Biblioteca Nacional de la República Argentina) που στεγάζεται στην οδό Μέχικο.

670. Ο Λουγόνες αυτοκτόνησε με αρσενικό, σ' ένα νησάκι στο Δέλτα Τίγρε του ποταμού Παρανά. Βλ. και Λεξικό: Λουγόνες.

671. Στο πρωτότυπο: *El hacedor*· λέξη πεπονημένη από το ρήμα *hacer* (πράττω, ποιώ), κατ' αντιστοιχίαν με την ετυμολογική καταγωγή της ελληνικής λέξης «ποιητής» (από το «ποιείν»). Η απόδοση του τίτλου ταλάνισε τους ανά τον κόσμο μεταφραστές, και ο ίδιος ο Μπόρχες είχε την ευκαιρία να αποδοκιμάσει τη γαλλική απόδοση

[*L'Auteur (Ο δημιουργός)*]. Η παρούσα ελληνική μετάφραση δεν είδε το λόγο γιατί να μην αξιοποιήσει την αναμφισβήτητη ελληνικότητα του μπορχικού λεξιπλαστικού ευρήματος (υψώνοντας, πάντως, το αρχικό «π» της λέξης στην τάξη των κεφαλαίων), πόσο μάλλον όταν το μεν «Σύμβολο της Πίστεως» αναφέρεται στον Δημιουργό ως «ποιητήν Ουρανού και Γης», ο δε Πλάτων παραιτείται από την αναζήτησή Του με τη φράση: «τον μεν ουν ποιητήν και πατέρα τούδε του παντός ευρείν τε έργον και ευρόντα εις πάντας αδύνατον λέγειν» (*Τίμαιος*, 28c). Πρβλ. και: «...τέλος, θα μπορούσαμε να τις αναγάγουμε όλες [τις καλές Τέχνες] στην ποίηση, εννοώντας τη συγκεκριμένη λέξη με την κυριολεκτική σημασία της· δηλαδή, τη σημασία της επινόησης ή της δημιουργίας» (Ντ' Αλαμπέρ, *Προκαταρκτικός λόγος στην Εγκυκλοπαίδεια*). Κατά περίεργο τρόπο, ενώ ο Μπόρχες είχε συλλάβει τον τίτλο πρώτα στα αγγλικά (*The Maker*), και μετά κάθισε να σκεφτεί πώς θα μπορούσε να τον αποδώσει στα ισπανικά(!), η πρώτη αγγλόφωνη μετάφραση του βιβλίου κυκλοφόρησε με τον τίτλο *Dreamtigers...*

672. Σε μία απ' αυτές τις «πλωτές νησίδες» του δέλτα τού Παρανά αυτοκτόνησε ο Λουγόνες (βλ. σημ. 670).

673. Βλ. και όλη την πρώτη παράγραφο του διηγήματος «Γαλάζιες τίγρεις» (*Η μνήμη του Σαίξπηρ*).

674. Βλ. και: «Στην *Πεζή Έδα** διαβάζουμε πως απαγορευόταν να ταφεί νεκρός χωρίς να του έχουν κόψει τα νύχια, γιατί έτσι βοηθούσε στη ναυπήγηση του τρομερού καραβιού Νάγκλφαρ, φτιαγμένου από ανθρώπινα νύχια» (*Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες*).

675. Σαφής διά της παραφράσεως ειρωνική αναφορά στο περίφημο «Argumentum ontologicum» [*Proslogion* (1077/78)] του Αγίου Ανσέλμου.*

676. Ο άντρας αυτός είναι ο αργεντινός δικτάτορας Ρόσας,* που, μετά την ήττα του στο Κασέρος (1852), κατέφυγε στη Νότια Αγγλία (Σαουθάμπτον), όπου και πέθανε.

677. Πρόκειται για τους δολοφόνους του Κιρόγα,* που η κυβέρνηση του Ρόσας* συνέλαβε, βασάνισε δημοσία και εκτέλεσε στην Πλατεία της Νίκης.

678. Ο Σαρμιέντο.*

679. Εννοεί τη μάχη του Κασέρος.*

680. Πρόκειται για τοποθεσίες σπουδαίων μαχών του αργεντινού Εμφυλίου ή των Πολέμων της Ανεξαρτησίας (βλ. Λεξικό). Πάντως, πολύ αργότερα, ο Μπόρχες ζήτησε ν' αλλάξει το Πάλμα Ρεδόντα με το Αγιακούτσο.*

681. Παραλλαγή μιας περίφημης φράσης του Σπινόζα· βλ. και: «Η μνήμη τού Σαίξπηρ» (*Η μνήμη του Σαίξπηρ*).

682. Ένας «διάλογος» των ιδίων ανδρών, αλλά... ζωντανών, παρατίθεται στο ποίημα «Η δοκιμασία» (*Το χρυσάφι των τίγρεων*), όπου ο Ρόσας* προσπαθεί να πείσει τον Κιρόγα* να μη πραγματοποιήσει το μοιραίο ταξίδι του.

683. Βλ. και τη φράση: «Η πραγματικότητα αρέσκεται στις συμμετρίες και στους ανεπαίσθητους αναχρονισμούς» [*«Ο νότος» (Μυθοπλασίες)*].

684. Είναι γνωστό πως ο Θεοφάνης, πνευματικός πατέρας (ως προς τουλά-

χιστον αυτό το τέχνασμα) του Μπόρχες, ισχυρίζεται, στο ένατο κεφάλαιο του έργου, ότι ο ίδιος (ό στρατιώτης) είχε αγοράσει στο Τολέδο από έναν Άραβα, ονόματι Σιντ Χαμέτε Μπενενγκελί, την *Ιστορία του δον Κιχώτη από τη Μάντσα*. Βλ. και: «Η πράξη του βιβλίου» (*Ο αριθμός*).

685. Στην τεράστια φερώνυμη ποιητική σύνθεση του Μαρίνο,* ο Άδωνις μυείται από την Αφροδίτη στα μυστήρια των πέντε αισθήσεων μέσα σε πέντε διαφορετικούς κήπους.

686. Βλ. και: «...στην κίτρινη καρδιά του αιώνιου ρόδου...» (Δάντης, *Θεία Κωμωδία*, «Παράδεισος», Λ', στ. 124).

687. Παλιότερα, χρησιμοποιούσαν το θειάφι αντί για ναφθαλίνη.

688. Στην Αργεντινή.

689. Η «πρώτη τυραννία» είναι αυτή του Ρόσας* το επεισόδιο που περιγράφεται, συνέβη στον εκ μητρός παππού του Μπόρχες, Ισίδρο Ασεβέδο (1835-1905).

690. Η «δεύτερη» είναι αυτή του Περόν,* που ταλαιπώρησε τον Μπόρχες και την οικογένειά του.

691. Ο Χάτσον.*

692. Βλ. σημ. 688.

693. Η περιγραφή του φονικού είναι παρμένη, σχεδόν αυτούσια, από το *Μαρτίν Φιέρο** του Ερνάντες.*

694. Βλ. σημ. 255.

695. Σταυρός περιγεγραμμένος από κύκλο, που συμβόλιζε την ένωση των παραδόσεων των Βίκινγκ με τη χριστιανοσύνη των Κελτών. Βλ. και: «Οι θεολόγοι» (*Το Άλεφ*).

696. «Κυρίως, όμως, του άρεσε ο Ρεϊνάλδος ντε Μονταλμπάν,* ειδικά όταν τον έβλεπε να βγαίνει από τον πύργο του και να ληστεύει όσους συναντούσε, και όταν έκλεψε, στην αντικρινή χώρα, το ολόχρυσο είδωλο του Μωάμεθ, όπως λέει η ιστορία του» [Θερβάντες, *Δον Κιχώτης*, τόμ. Α., κεφ. 1 (μτφρ.: Δημήτρης Ρήσος, εκδ. Γράμματα, Αθήνα 1997)].

697. Στις 23 Απριλίου 1616, ίδια μέρα με τον Σαίξπηρ!

698. Στο έργο του *Βιβλιοθήκη ιστορική*.

699. Ο Όσιρις.

700. «Ως κειός που απ' την Κροατία, να πούμε, φτάνει / το άγιο να προσκυνήσει το Μαντίλι / κι απ' την παλιά του φήμη δε χορταίνει, / μόν' λέει στο νου του όση ώρα τού το δείχνουν: / "Ιησού Χριστέ κι αληθινέ μου Πλάστη, / τέτοιο λοιπόν το πρόσωπό σου εστάθη;"» [Δάντης, *Θεία Κωμωδία*, «Παράδεισος», ΛΑ', στ. 103-108 (μτφρ.: Νίκος Καζαντζάκης)].

701. Βλ. και: «Περνάει δύο σιδηροτροχιές ή, ίσως, δύο φορές την ίδια σιδηροτροχιά» [«Η αναζήτηση του Αλ-Μουτάσιμ» (*Ιστορία της αιωνιότητας*)].

702. Έμμονη ιδέα του Μπόρχες, που την αναπτύσσει σε δύο διαδοχικά διηγήματα της συλλογής *Το βιβλίο από άμμο*: «Ο καθρέφτης και το προσωπείο» και «Ουντρ».

703. Βλ. και σημ. 288.

704. «Η παραβολή “του παλατιού” είναι η ίδια με αυτήν του “Κίτρινου ρόδου” και του “Άλλου τίγρη”. Θέμα της είναι η τέχνη που υπάρχει αφ’ εαυτής, χωρίς πολλή σχέση με την πραγματικότητα. Απ’ όσο θυμάμαι, αν το ποίημα είναι τέλειο, το παλάτι είναι άχρηστο. Μ’ άλλα λόγια, αν η τέχνη είναι η τελειότητα, ο κόσμος είναι πλεονασμός» (Συζήτηση με τον Ρίτσαρντ Μπέρτζιν, ό.π., σημ. 399).

705. Αγγλικά στο κείμενο: Όλα και τίποτα.

706. Βλ. και: «Από κάποιος, κανένας» (*Διερευνήσεις*).

707. «I am not what I am» (*Οθέλλος*, Πράξη Πρώτη, Σκηνή 1).

708. Στην *Πεζή Έδα*,* το «λυκόφως των θεών», η τελική καταστροφή των θεών και του κόσμου από τις δυνάμεις του Κακού.

709. «Una lonza leggera e presta molto» («Μια λεοπάρδαλη ελαφριά και γοργοπόδαρη»).

710. Βλ. και σημ. 681.

711. Το κείμενο αυτό (προφανώς μεταγενέστερο, αφού *Ο Ποιητής* εκδόθηκε το 1960) γράφτηκε μετά τη δολοφονία του Κένεντι (1963) και προστέθηκε στη συλλογή όταν εκδόθηκαν τα *Άπαντα* (1974).

712. Βλ. το διήγημα «Αβελίνο Αρεδόντο» (*Το βιβλίο από άμμο*).

713. Λέγεται πως, τη στιγμή που ο σαιξπηρικός ηθοποιός Τζορτζ Ουίλκς Μπουθ πυροβολούσε τον Λίνκολν στο θέατρο (1865), φώναξε τη φράση που αποδίδεται στον Βρούτο κατά την αντίστοιχη ιστορική στιγμή: «Sic semper tyrannis!» («Αυτό αξίζει πάντα στους τυράννους!»)

714. Το 1632, στο Λίτσεν της Γερμανίας, σε μια (νικηφόρα, πάντως) μάχη τού Τριακονταετούς Πολέμου.

715. Της Μαρίας Αντουανέτας.

716. Ο Αννίβας, ο οποίος, το 182 π.Χ., αυτοκτόνησε στην Αυλή του βασιλιά της Βιθυνίας που ετοιμαζόταν να τον παραδώσει στους Ρωμαίους.

717. «Η “σκιά” στον τίτλο [της συλλογής] σημαίνει τόσο την τυφλότητα όσο και το θάνατο» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

718. Ο εκ μητρός παππούς του, Ισιδόρο Ασεβέδο.

719. Το γαλάζιο ήταν το χρώμα του Κόμματος των Ενωτικών, οπαδός του οποίου ήταν ο Πέδρο Σαλβαδόρες.

720. Βλ. και: «Ήμουνα στην αρχέγονη έρημο. / Δυο μπράτσα έριξαν μια μεγάλη πέτρα. / Κραυγή δε βγήκε· μονάχα αίμα. / Κι ο θάνατος – πρώτη φορά. / Δε θυμάμαι αν ήμουνα ο Άβελ ή ο Κάιν» [*Δεκαπέντε νομίσματα* – *Γένεσις δ’ 8* (*Ιστορία της νύχτας*)].

721. Βλ. και: «Ο ανάξιος» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*).

722. Ο Μπόρχες θεωρούσε τα αγγλικά δεύτερη –και ισότιμη με τα ισπανικά– μητρική του γλώσσα.

723. Ο ανώνυμος συγγραφέας του θρησκευτικού ποιήματος «Dream of the Rood» [*Το όνειρο του Εσταυρωμένου*] (Αγγλία, 10ος αιώνας)].

724. Αγγλικά στο κείμενο: «Το τέλος του και η αρχή του».

725. «Ο στίχος (σε μεσαιωνικά αγγλικά) σημαίνει: “Το κάστρο υπέκυψε και σωριάστηκε στη φωτιά και στις στάχτες”. Ανήκει στο παρηχητικό ποίημα “Sir Gawain and the Green Knight”, που κρατάει την πρωτόγονη μουσική των Σαξόνων, παρότι γράφτηκε αιώνες ύστερα από την κατάκτησή τους από τον Γουλιέλμο τον Νόθο» (Μπόρχες, σε σημείωση στην πρώτη έκδοση της συλλογής, που απαλείφθηκε από τα *Άπαντα*).

726. Στο ποίημα «Troy Town» [«Τροία» (1870)].

727. Στο σονέτο «Leda and the Swan» [«Η Λήδα και ο Κύκνος» (1924)].

728. Στο μυθιστόρημα του Μέλβιλ, * *Μόμπι Ντικ ή Η φάλαινα* (1851).

729. Αγγλικά στο κείμενο: ευτυχισμένο τέλος.

730. Ο Μπόρχες αφηγείται [στον Οσβάλντο Φεράρι (*Borges en diálogo*, Μπουένος Άιρες, 1985)] πως, πράγματι, λίγες μέρες πριν ο Ουρένια* πεθάνει μέσα στο τρένο που τον πήγαινε στο πανεπιστήμιο, είχαν συζητήσει ένα απόσπασμα του Ντε Κούνιτσι* σχετικά με το φόβο των χριστιανών για τον ξαφνικό θάνατο, κι ο Ουρένια είχε θυμηθεί αυτούς τους στίχους από το ποίημα «Ηθική επιστολή» («*Epístola moral*»). Βλ. και: «...κείνο τον Σεβιλιάνο που έγραψε την “Ηθική επιστολή” / και τ’ όνομά του δεν το ξέρουμε, έτσι όπως θέλησε...» [«Άλλο ποίημα των δώρων» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)].

731. «Είναι η χρονολογία της Μάχης του Μόλντον, διάσημης στην Αγγλία απ’ την μπαλάντα που την απαθανάτισε. [...] Φαντάστηκα ότι ο ποιητής ήταν ο γιος του νεκρού σάξονα ηγέτη κι ότι ο πατέρας του, πριν πεθάνει, τον πρόσταξε να μη σκοτωθεί, προκειμένου να διασώσει με τους στίχους του την ανάμνηση εκείνης της μέρας» (Μπόρχες, σε σημείωση στην πρώτη έκδοση της συλλογής, που απαλείφθηκε από τα *Άπαντα*).

732. Εδώ (μα και διάσπαρτα στο κείμενο) ο Μπόρχες –σκόπιμα, ενδεχομένως– συγχέει Δανούς και Νορβηγούς· το ίδιο και στη μελέτη *Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες*.

733. Λατινικά στο κείμενο: νυχτερινοί παραμυθάδες.

734. Με την έννοια του φιλοσοφικού ή φιλολογικού υπομνήματος (*escolio* στο πρωτότυπο).

735. Αγγλικά στο κείμενο: «Ένα άλογο πολύ αλογίσιο». [Σε μια επανέκδοση της συλλογής, ο Μπόρχες σημειώνει: «Οφείλω να διορθώσω ένα παράθεμα. Ο Τσόσερ («*The Squieres Tale*») έγραψε: “*Therwith so horsly, and soquik of yī*” («Κι αντάμα τόσο αλογίσιο και τόσο ξυπνομάτικο».)]

736. Ο Μπόρχες αναφέρεται στον *Δον Κιχώτη*. Βλ. «Ένα πρόβλημα» (Ο Ποιητής) και τη σχετική σημ. 684.

737. Βλ., βέβαια: «Ο άλλος θάνατος» (*Το Άλεφ*).

738. *The Progresse of the Soule. Infinitati Sacrum. 16 Augusti 1601. Metempsychosis. Poema Satyricon*: Μεγάλη ημιτελής ποιητική σύνθεση αποτελούμενη από 51 στρο-

φές και μια εισαγωγική «Επιστολή», στην οποία ο Νταν* διατυπώνει την πρόθεσή του να συζητήσει τη θεωρία του Πυθαγόρα για τη μετεμψύχωση.

739. Ο Πυθαγόρας ισχυριζόταν ότι κάποτε είχε υπάρξει ως Εύφορβος κι είχε τραυματιστεί θανάσιμα από τον Μενέλαο κατά τον Τρωικό Πόλεμο [...*χρόνω δ' ύστερον εις Εύφορβον ελθείν και υπό Μενέλεω τρωθήναι* (Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι και γνώμαι των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων*, Βιβλίο Η)]. Βλ. και: «Ο Ηρακλείδης ο Ποντικός αναφέρει με θαυμασμό πως ο Πυθαγόρας θυμόταν να 'χει υπάρξει ως Πύρρος, και πρωύτερα ως Εύφορβος» [«Το λαχείο στη Βαβυλώνα» (*Μυθολασίες*)].

740. «Ας φανταστεί ο αναγνώστης ότι η ιστορία διαδραματίζεται στο Μπουένος Αιρες, τη δεκαετία του 1870» (Μπόρχες, σε σημείωση στο πρωτότυπο).

741. «Ήταν ο "σφάχτης", ο δήμιος στο τάγμα του παππού μου. Κάθε τάγμα είχε και έναν. Την ιστορία μου τη διηγήθηκε η αγγλίδα γιαγιά μου. Όλα είναι αληθινά. Μόνο το όνομα είναι φανταστικό» (Συζήτηση με τον Ζαν-Πιερ Μπερνές, ό.π., σημ. 538).

742. «Συχνά το βλέπω αυτό το όνειρο. Με καταδιώκει» (ό.π.)

743. «*Pas la couleur, rien que la nuance*» [«*L'art poétique*» («Η ποιητική τέχνη»), 1874].

744. Γαλλικά στο κείμενο: «Είμαι πολύ κουρασμένος. Είμαι τεσσάρων χιλιάδων ετών».

745. Αναφέρεται στη Νέκυια, τη Ραψωδία λ της *Οδύσσειας*, όπου ο Οδυσσεάς ποτίζει τους νεκρούς χύνοντας σ' ένα λάκκο μελόνερο, γλυκό κρασί και νερό.

746. Εννοεί τη Διδώ που, κατά τη μυθολογία, ίδρυσε την πόλη της Καρχηδόνας και, για ν' αποφύγει το γάμο της με το βασιλιά της Νουμιδίας, Ιάρβα, αυτοκτόνησε με μαχαίρι και πέφτοντας στην πυρά.

747. Βλ. και: «Ποτισμένα από θείο δέος και τόλμη / αυτά τα παιδιά του Ουίτμαν* πατήσαν / την ξέρα της σελήνης, τον αλώβητο κόσμο / που πριν κι από τον ίδιο τον Αδάμ περνά και υπάρχει» [«1971» (*Το χρυσάφι των τίγρεων*)].

748. Αναφέρεται στο ομότιτλο διήγημα του Πόου* [«*The Pit and the Pendulum*» (1842)].

749. Η σεξουαλική πράξη.

750. Βλ. και: «Τρεις εκδοχές του Ιούδα» (*Μυθολασίες*), καθώς και: «Ιστορία των αποήχων ενός ονόματος» (*Διερευνήσεις*).

751. «Τον 17ο αιώνα, ο Τζον Ουίλκινς* έπλασε τη λέξη "everness", που σημαίνει την αιωνιότητα, αλλά έχει μεγαλύτερη δύναμη απ' ό,τι η λέξη "αιωνιότητα". Επινόησε επίσης μια λέξη τόσο τρομερή, που κανείς δεν τη χρησιμοποίησε ποτέ. Η λέξη "neverness" δηλώνει κάτι που δε θα συμβεί ποτέ, θυμίζοντάς μας τους στίχους του Άντερβαλ Ροζέτ "Look at my face, my name nightadle. I am also gold no more, too late, farewell"» (Μπόρχες, στο: *Borges para millones*, Μπουένος Αιρες, 1978). Βλ. και το ποίημα «Everness» (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

752. Στον αγαπημένο του γάτο ο Μπόρχες αφιερώνει ένα ομώνυμο ποίημα στην προηγούμενη συλλογή του (*Ο αριθμός*).

753. Λατινικά στο κείμενο: «Καθώς τα κυπαρίσσια ανάμεσα στις λυγρές κληματαριές» (Βιργίλιος, *Βουκολικά*).

754. Βλ. και: «Περικοπές από ένα απόκρυφο Ευαγγέλιο» (*Εγκώμιο της σκιάς*).

755. Βλ. σημ. 599.

756. Το Σιμούργκ.*

757. Έμμονη αναζήτηση του ίδιου του Μπόρχες. Βλ., π.χ., τα διηγήματα «Ο καθρέφτης και το προσωπείο» και «Ουντρ» (*Το βιβλίο από άμμο*).

758. Το αρχέτυπο κείμενο του *Κορανίου*. Βλ. και: «Για τους μουσουλμάνους, το *Κοράνι* [που επίσης λέγεται *Αλ Κιτάμπ* (*Το Βιβλίο*)], δεν είναι απλώς μια ιδιότητα του Θεού, όπως είναι η αιωνιότητά Του και η οργή Του. Στο δέκατο τρίτο κεφάλαιο διαβάζουμε ότι το αρχέτυπο κείμενο, *Η Μητέρα του Βιβλίου*, βρίσκεται κατατεθειμένο στον ουρανό» [«Για τη λατρεία των βιβλίων» (*Διερευνήσεις*)].

759. Βλ. τα δοκίμια «Από κάποιος, κανένας» και «Ιστορία των αποήχων ενός ονόματος» (*Διερευνήσεις*).

760. Βλ. και: «Κατά τον Ουάιτχεντ, οι μορφές αυτές που ο Ουάιτχεντ τις ονομάζει “αιώνια αντικείμενα”, εισδύουν στο χρόνο και στο χώρο· αυτές οι αέναιες, συνδυασμένες εισδύσεις διαμορφώνουν την πραγματικότητα» («Παρουσίαση του βιβλίου *Modes of Thought* του Άλφρεντ Νορθ Ουάιτχεντ»,* περιοδ. «El Hogar», 24.3.1939).

761. Το Μπουένος Άιρες. Ο Μπόρχες δανείζεται την ωραία φράση από τον τίτλο ενός βιβλίου του Εδουάρδο Μαγέα [*La ciudad junto al río inmoil* (1936)].

762. Το Λονδίνο.

763. Τα Φόκλαντ (Μαλβίνες), στον παράλογο πόλεμο των οποίων (1982) σκοτώθηκαν άδοξα πολλοί Αργεντινοί Χουάν Λόπες και Άγγλοι Τζον Ουόρντ...

764. Την 1η Αυγούστου 1291, υπό την απειλή των Αψβούργων, τρία ελβετικά καντόνια συνασπίστηκαν, κι αυτός ο συνασπισμός αποτέλεσε τον πυρήνα της Ελβετικής Ομοσπονδίας.

II.

ΛΕΞΙΚΟ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΚΑΙ ΤΙΤΛΩΝ ΕΡΓΩΝ

(Τυχόν αστερίσκος μετά από μια λέξη ή ένα όνομα
δηλώνει την ύπαρξη σχετικού λήμματος,
είτε στο παρόν είτε στο Γλωσσάριο)

Αββασίδες: Ισλαμική δυναστεία, στα χρόνια της οποίας (750-1258) το ισλάμ, με πρωτεύουσα τη Βαγδάτη, γνώρισε μεγάλη στρατιωτική και πνευματική ακμή.

Αβεγιάνο: Φανταστικό πρόσωπο· χαρακτήρας στο μυθιστόρημα του Κόνραντ* *Νοστρόμο* [*Nostramo* (1904)].

Αβεντίνος: Ένας από τους επτά λόφους της Ρώμης.

Αβερρόης: Μείζων άραβας γιατρός και φιλόσοφος (1126-1198), γνωστός και ως «Σχολιαστής», του οποίου ο φιλοσοφικός και αντιθεολογικός τρόπος θεώρησης της θρησκείας οδήγησε στην καταδίκη των κειμένων του από τη Δυτική Εκκλησία.

Αβραξάς: Θεότητα που λάτρευαν οι Γνωστικοί του Βασιλείδη.*

Αγιακούτσο (Ayacucho): Πόλη και περιοχή του Περού, όπου δόθηκε η πιο αποφασιστική μάχη για την ανεξαρτησία της χώρας (1824).

Αδάμ της Βρέμης: Γερμανός χρονικογράφος του 11ου αιώνα.

Αδρογκέ (Adrogué): Προάστιο του Μπουένος Άιρες, από του οποίου το –κατεδαφισμένο σήμερα– Ξενοδοχείο Las Delicias ο Μπόρχες διατηρούσε πάντα ζεστές και τρυφερές αναμνήσεις, και στο δωμάτιο 19 του οποίου ο ένας από τους «δύο Μπόρχες» του σπαραχτικού ονειρικού διαλόγου «25 Αυγούστου 1983» (*Η μνήμη του Σαίξπηρ*) σχεδιάζει ν' αυτοκτονήσει! «Τι όμορφο που ήταν! Ένα χωριό λαβυρινθώδες. Καμιά φορά, κάτι καλοκαιρινά βράδια, η μητέρα μου, ο πατέρας μου κι εγώ βγαίναμε για να χαθούμε. Στην αρχή δυσκολευόμασταν λιγάκι, αλλά, με τον καιρό, μάθαμε να χανόμαστε τέλεια» (Συζήτηση με τη Μαρία Εστέρ Βάσκες,* στο: *Borges: Imágenes, memorias, diálogos*, Καρακάς, 1977). Βλ. και: «Στη φαρμακευτική τους μυρουδιά / ποτίζουν οι ευκάλυπτοι το σκοτάδι: / την αρχαία μυρουδιά που πέρα απ' τον καιρό / κι από τη δίκοπη γλώσσα / προσδιορίζει την ηλικία των παλιών κτιρίων» [*«Αδρογκέ» (Ο Ποιητής)*].

Αέδο (Haedo): Συγγενικό επώνυμο του Μπόρχες, από το σόι της μητέρας του, Λεονόρ Ασεβέδο* Αέδο· Φρανσίσκο Αέδο λεγόταν ένας εξάδελφός της, στο ράντσο του οποίου, στο Φράι Μπέντος,* ο Μπόρχες-παιδί πέρασε πολλές καλοκαιρινές διακοπές.

Αίλιος Λαμπρίδιος (Aelius Lampridius): Ελάσσων ρωμαίος ιστορικός του 4ου αιώνα μ.Χ. (Βλ. και σημ. 119.)

Αϊσά: Μητέρα του Μποαμπντίλ.*

Αισθηματικό σεληνοδρόμιο [*Lunario sentimental* (1909)]: Ποιητική συλλογή του Λουγόνες,* «το ανομολόγητο αρχέτυπο όλης της επαγγελματικά “νέας” αμερικανικής ποίησης» [«Λεοπόλδο Λουγόνες» (1938)].

Αϊτα: Ο σύγχρονος του Μπόρχες αργεντινός συγγραφέας και κριτικός Antonio Aita.

Ακενατών: Βλ. Αμένωφης Δ΄.

Ακινάτος (ή Ακυνάτης), Θωμάς (1225-1274): Ο μεγαλύτερος Σχολαστικός φιλόσοφος και θεολόγος του Μεσαίωνα.

Άκμπαρ: Ο επιφανέστερος αυτοκράτορας της μογγολικής δυναστείας στην Ινδία (1542-1605).

Ακυληία: Αρχαία ρωμαϊκή πόλη στις ακτές της Αδριατικής, η σημερινή Ακουιλέια (Aquileia). Η εκ μέρους του Μπόρχες επιλογής της ως έδρας του Αυρηλιανού, στο διήγημα «Οι θεολόγοι» (*Το Άλεφ*), ας μη θεωρηθεί τυχαία, ενόψει, βέβαια, της εξέλιξης του διηγήματος: η Ακυληία υπήρξε το ορμητήριο του στρατού τού Αυγούστου για τις επιδρομές του στην Παννονία* ως την κατάκτησή της...

Άλαμο (Alamo): Μοναστήρι έξω από την πόλη Σαν Αντόνιο του Τέξας που, το 1836, πολιορκήθηκε από τις δυνάμεις του Μεξικού· μετά την πτώση του, οι τεξανοί υπερασπιστές του σφαγιάστηκαν μέχρις ενός. «Κι αυτές οι άλλες Θερμοπύλες, το Άλαμο» [«Τέξας» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)].

Αλανός της Λίλλης [Alain de Lisle ή Alanus ab Insulis (1128-1202)]: Γάλλος ποιητής και θεολόγος. Ο Μπόρχες αρέσκειται να παραθέτει την περίφημη φράση του: «Ο Θεός είναι μια νοητή σφαίρα που το κέντρο της είναι παντού, και η περιφέρειά της, πουθενά» [βλ., κυρίως: «Η σφαίρα του Πασκάλ» (*Διερευνήσεις*), καθώς και σημ. 132].

Αλ-Ανταλούς (κατά λέξιν: «Η Χώρα των Βανδάλων»): Η αραβική ονομασία του νοτιότατου τμήματος της Ισπανίας, γνωστού σήμερα ως «Ανδαλουσία».

Αλβάρες ντε Πινέδα, Αλόνσο [Alonso Alvarez de Pineda (1494-1519)]: Ισπανός εξερευνητής που, μεταξύ άλλων, χαρτογράφησε και το δέλτα του Μισισσιπή.

Αλβεάρ, Κάρλος Μαρία [Carlos María Alvear (1789-1852)]: Αργεντινός στρατιωτικός, που ηγήθηκε των ουρουγουανών και των αργεντινών στρατευμάτων στη νικηφόρα μάχη του Ιτουσαϊνγκό.*

Αλγαζάλης: Εξελληνισμένο όνομα του πέρση μουσουλμάνου μυστικιστή θεολόγου Αμπού Χαμίντ Μουχάμαντ αλ-Γαζάλι (1058-1111).

- Άλεμ, Λεάνδρο** [Leandro Alem (1842-1896)]: Αργεντινός πολιτικός, ηγέτης του Ριζοσπαστικού Κόμματος
- Αλέξανδρος Αφροδισιεύς**: Περιπατητικός φιλόσοφος του 2ου-3ου αιώνα μ.Χ. από την Αφροδισιάδα της Καρίας, σχολιαστής του Αριστοτέλη.
- Αλιγκέρι**: Το επώνυμο του Δάντη.
- Αλκανά** (Alcaná): Παζάρι που λειτουργούσε στο Τολέδο επί Μαυριτανών.
- Άλκμααρ** (Alkmaar): Πόλη της Ολλανδίας.
- Αλλαχαμπάντ**: Επαρχία της Ινδίας, στην κοιλάδα του ποταμού Γάγγη.
- Αλληλούια** [*Hallelujah* (1929)]: Αμερικανική ταινία του Κινγκ Βίντορ, μία από τις πρώτες του ηχητικού κινηματογράφου και από τις αγαπημένες του Μπόρχες. «Αναφέρομαι στον Κινγκ Βίντορ, τον άνισο σκηνοθέτη ταινιών αξιομνημόνευτων όπως το *Αλληλούια* και όχι κοινότοπων και διόλου αναγκαίων όπως το *Μπίλι δε Κιντ*» [«Ταινίες» (Συζήτηση)].
- Αλμάγρο** (Almagro): Μικροαστική γειτονιά του Μπουένος Άιρες.
- Αλμαφουέρτε** (Almafuerite): Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του αργεντινού συγγραφέα Πέδρο Μπονιφάσιο Παλάσιο [Pedro Bonifacio Palacio (1854-1917)]. «Πιστεύω πως ο Αλμαφουέρτε ανανέωσε την ηθική και πήγε το χριστιανισμό πολύ πιο πέρα απ' τον Χριστό. Καταδίκασε τη συγγνώμη, γιατί τη θεωρούσε μια μορφή αλαζονείας, δεδομένου ότι αυτός που συγχωρεί, θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο του άλλου» (Συζήτηση με τον Οσβάλντο Φεράρι, στο: *En diálogo, I y II*, Μπουένος Άιρες, 1985).
- Αλ Μπαλαντουρί, Άχμαντ μπιν Γιαχιά** (μέσα 9ου αιώνα): Άραβας ιστορικός, ευνοούμενος της Αυλής των Αββασιδών.*
- Αλμπέρ** (Albert): Πόλη της βορειοδυτικής Γαλλίας.
- Αμένωφισ Δ΄** (ή Ακενατών): Μεταρρυθμιστής Φαραώ, που βασίλευσε από το 1372 περίπου ως το 1354.
- Αμιέλ, Ανρί-Φρεντερίκ** [Henri Frédéric Amiel (1821-1881)]: Ελβετός φιλόσοφος.
- Αμορίμ, Ενρίκε** [Enrique Amorim (1898-1960)]: Ουρουγουανός συγγραφέας, που παντρεύτηκε την εξαδέλφη του Μπόρχες, Εστέρ Αέδο.* «Έλεγε πως το μεγάλο μυθιστόρημα του καιρού μας θα το έγραφε κάποιος που πολέμησε στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Εγώ του αντέιπα πως κάτι τέτοιο είναι μάλλον απίθανο και πως ο Όμηρος δεν είχε δει ούτε μία μάχη στη ζωή του» (Συζήτηση με τον Ροδόλφο Μπρασέλι, στο: *Borges-Bioy: Confesiones, confesiones*, Μπουένος Άιρες, 1997).
- Αμπενσίντα** (ή Ιμπν Σίντα): Άραβας φιλόλογος του 11ου αιώνα (πέθανε το 1066), τυφλός...
- Αμπενχαλντούν** [ή Ιμπν Χαλντούν (1332-1406)]: Εξέχων άραβας ιστορικός. Κατά την προσφιλή του συνήθεια, ο Μπόρχες ονόμασε Αμπενχαλντούν (και μάλιστα, «Δόκτορα») τον *δρούσο* που βρίσκεται μυστηριωδώς δολοφονημένος στην καταπληκτική αστυνομική ιστορία «Τα δώδεκα ζώδια» (*Εξι προβλήματα για τον δον Ισίδρο Παρόδα*).
- Αμπερντίν** (Aberdeen): Πόλη της βορειοανατολικής Σκωτίας.
- Αμπνέσα**: Ο ραβίνος και θεολόγος Αβραάμ μπεν Έζρα (1092-1167).

- Αμπντουραχμάν:** Ο πρώτος Χαλίφης των Ομμαϊδών, που εγκαθίδρυσε την αραβική κυριαρχία στην Ισπανία (πέθανε το 788)· υπήρξε επίσης ποιητής και έγραψε στίχους όλο νοσταλγία για την πατρίδα του.
- Αμπουκίρ:** Κόλπος, ακρωτήριο και πόλη στη μεσογειακή ακτή της Αιγύπτου, κοντά στο δέλτα του Νείλου, όπου και η περίφημη ναυμαχία (1798) στην οποία ο γαλλικός στόλος κατατροπώθηκε από τον αγγλικό, υπό τον Νέλσον.
- Αμπουλφέντα:** Όνομα με το οποίο έγινε γνωστός στη Δύση ο Αμπού αλ-Φίντα (1273-1331), άραβας γεωγράφος και ιστορικός, που έγινε σουλτάνος στη Συρία υπό τους Μαμελούκους.
- Αμπού-Μπάσαρ Μέτα** (870-940): Μεταφραστής του Αριστοτέλη στα συριακά.
- Αμπραμοβίτς, Μορίς** [Maurice Abramowicz (πέθανε το 1981)]: Ελβετός δικηγόρος και συγγραφέας, εβραϊκής καταγωγής, στενός φίλος του Μπόρχες.
- Αμπ:** Το αρχαιότερο τέμενος του Καΐρου.
- Αμριτσάρ:** Ιστορική πόλη της Ινδίας και ιερή πρωτεύουσα των *σιχ*.*
- Ανκρ** (Ancre): Το όνομα της πόλης Αλμπέρ* ως τον 17ο αιώνα.
- Άνσελμος** (1033/34-1109): Άγγλος ιερωμένος, αρχιεπίσκοπος της Κανταβρυγίας, ιδρυτής του σχολαστικισμού, της χριστιανικής φιλοσοφίας που δέσποσε στη μεσαιωνική Ευρώπη.
- Αντράντε, Ολεγκάριο Βίκτορ** [Olegario Victor Andrade (1839-1882)]: Αργεντινής καταγωγής βραζιλιανός ρομαντικός ποιητής.
- Αντρέα, Γιόχαν Βαλεντίν** [Johann Valentin Andrëa (θ. 1659)]: Ροδόσταυρος ιππότης.
- Αντρέολι, Ραφαέλε** [Raffaele Andreoli (1823-1891)]: Ιταλός φιλελεύθερος νομικός και σχολιαστής του Δάντη.
- Απαρίσιο, Επανάσταση του:** Το 1870, οι «Λευκοί», υπό την ηγεσία του Τιμοτέο Απαρίσιο, επαναστάτησαν κατά της νόμιμης κυβέρνησης του Ουρουγουάης, επειδή ο Πρόεδρος της χώρας, Λορένσο Μπάτγιε, είχε αποκλείσει το κόμμα τους από την κυβέρνηση.
- Αράος, οδός:** Δρόμος του Μπουένος Άιρες, κοντά στις φυλακές Λας Έρας, σε μια φτωχογειτονιά που κατοικήθηκε σχεδόν αποκλειστικά από ξεπεσμένους αστούς.
- Αρεδόντο, Αβελίνο** (Avellino Arredondo): Ο κατά τα λεγόμενα δολοφόνος τού Ιδιάρτε Μπόρδα.* Βλ. και το ομότιτλο διήγημα (*Το βιβλίο από άμμο*).
- Αρεκίπα** (Arequipa): Πόλη του Περού, η παράδοση της οποίας στα στρατεύματα του Σιμόν Μπολίβαρ* που την πολιορκούσαν (1825), άνοιξε το δρόμο για την απελευθέρωση της χώρας.
- Αρεσίφες** (Arecifes): Πολίχνη της επαρχίας του Μπουένος Άιρες.
- Αρλτ, Ρομπέρτο** [Roberto Arlt (1900-1942)]: Αργεντινός συγγραφέας. «Πίσω από την αμεριμνησία του Αρλτ διακρίνω ένα είδος δύναμης· δυσάρεστης μεν, αλλά δύναμης. Πιστεύω πως το *Λυσσασμένο παιχιδάκι* του είναι ανώτερο όχι μόνο απ' όλα όσα έχει γράψει ο Αρλτ, αλλά και απ' όλα όσα έχει γράψει ο Κιρόγα»* (Συζή-

τηση με τον Φερνάντο Σορεντίνο, στο: *Siete conversaciones con Jorge Luis Borges*, Μπουένος Άιρες, 1996).

Αρμίνιος: Ο εκρωμαϊσμένος ηγεμόνας Hermann (16 π.Χ.-19 μ.Χ.), εθνικός ήρωας της Γερμανίας, που παρέσυρε τρεις λεγεώνες τού Βάρου* στον Τευτοβούργιο Δρυμό και τις αποδεκάτισε (9 μ.Χ.).

Αρόγιο [Αργόγο (κατά λέξιν: ρέμα)]: Άλλη ονομασία του Μαλδονάδο.*

Αρσινόη: Όνομα πολλών πόλεων που ίδρυσε στην Αίγυπτο ο Πτολεμαίος Β΄ ο «Φιλάδελφος».*

Αρτεμίδωρος (2ος αιώνας μ.Χ.): Ο φιλόσοφος, μάντης και εξηγητής ονείρων Αρτεμίδωρος ο Δαλδιανός (*Ονειροκριτικά, Οιωνοσκοπικά, Χειροσκοπικά* κ.ά.)

Αρτίγας, Χοσέ Χερβάσιο [José Gervasio Artigas (1764-1850)]: Εθνικός ήρωας της Ουρουγουάης.

Ασεβέδο: Ο Μπόρχες χρησιμοποιεί συχνά (πολλές φορές με παιγνιώδη διάθεση) ονόματα και επώνυμα συγγενών και φίλων του. Το εν προκειμένω παραπέμπει ευθέως στο –πορτογαλικό, με εβραϊκές ρίζες– γένος της μητέρας του Μπόρχες, Λεονόρ Ασεβέδο Αέδο.* Βλ.: «Ο θάνατος και η πυξίδα» (*Μυθολασίες*), «Ο νεκρός» και «Βιογραφία του Ταδέο Ισιδόρο Κρους» (*Το Άλεφ*), «Η συνάντηση» (*Η αναφορά του Μπρόοντι*) κ.α., καθώς και το ποίημα «Ισιδόρο Ασεβέδο» (*Τειράδιο San Martín*). Βλ. και: «...μέσα στους Ασεβέδο και τους Σουάρες του σογιού μου...» [*Ισπανία*] (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

Ασεβέδο Ντίας, Εδουάρδο [Eduardo Acevedo Díaz (1882-1959)]: Αργεντινός συγγραφέας.

Ασίν Παλάθιος, Μιγκέλ [Miguel Asín Palacios (1871-1944)]: Ισπανός ανατολιστής.

Άσπερι, Χέρμπερτ [Herbert Asbury (1889-1963)]: Αμερικανός δημοσιογράφος και συγγραφέας. Ο Μπόρχες παρουσίασε στο αργεντινό κοινό το βιβλίο του *The French Quarter* (περιοδ. «El Hogar», 2.4.1937).

Ατάρ, Φαρίντ αλ-Ντιν Ταλίμπ Μουχάμαντ μπεν Ιμπραήμ (περ. 1145-1229): Πέρσης μυστικιστής ποιητής. Ο Μπόρχες αναφέρεται συχνά στην πανθεϊστική παραβολή του «Το συνέδριο των πουλιών» [μεταξύ άλλων που δεν περιέχονται στο παρόν, στο δοκίμιο «Το αίνιγμα του Έντουαρντ Φιτζέραλντ» (*Διερευνήσεις*) και στο λήμμα «Σιμούργκ» του *Βιβλίου των φανταστικών όντων*].

Αυγλίτες: Άγριος και νομαδικός λαός της Βόρειας Αφρικής, με βάση τα Αύγλα, μια όαση της δυτικής Αιγύπτου.

Αυγουστίνος: Ο (Ιερός ή Άγιος) Αυγουστίνος Αυρήλιος [Augustinus Aurelius (354-430)], Πατέρας της Εκκλησίας και μεζών χριστιανός πλατωνικός φιλόσοφος.

Βάιλ, Γκούσταβ [Gustave Weil (1808-1889)]: Γερμανός ανατολιστής, στον οποίο οφείλεται η πρώτη γερμανική μετάφραση των *Χιλίων και μιας νυχτών*· πρβλ. και: «...ο βιβλιοθηκάριος, αν και εβραίος, Γκούσταβ Βάιλ (ο εναντιωματισμός είναι από τις καταλανικές σελίδες κάποιας Εγκυκλοπαίδειας)...» [*Οι μεταφραστές των Χιλίων και μιας νυχτών*] (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

- Βάκων:** βλ. Μπέικον.
- Βαλερί, Πολ** [Paul Valéry (1871-1945)]: Γάλλος συγγραφέας, τον οποίο ο Μπόρχες, στο δοκίμιό του «Ο Βαλερί ως σύμβολο» (*Διερευνήσεις*), χαρακτηρίζει «προσωποποίηση των λαβυρίνθων του πνεύματος».
- Βαλέριος Σοράνος** (Valerius Soranus): Λατίνος λόγιος του Ιου π.Χ. αιώνα· κατά τον Κικέρωνα,* «ο πιο εγγράμματος όλων των τηβεννοφόρων [των Ρωμαίων]» («litteratissimus omnium togatorum»).
- Βαλπαραΐσο** (Valparaiso): Λιμάνι της Χιλής.
- Βαρέν** (Varennnes-sur-Allier): Πόλη της Κεντρικής Γαλλίας, όπου συνελήφθη ο φυγάς Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ και όλα τα μέλη της οικογενείας του, που εκτελέστηκαν στη συνέχεια (1793).
- Βαρέλα, Φλορένσιο** [Florencio Varela (1807-1848)]: Αργεντινός σατιρικός συγγραφέας.
- Βάρνες** (Warnes): Κεντρική λεωφόρος του Μπουένος Άιρες.
- Βάρος:** Ο ρωμαίος στρατηγός Πόπλιος Κουιντίλιος Βάρος (ή Ουάρος), που αυτοκτόνησε μετά την πανωλεθρία των στρατευμάτων του στη μάχη του Τευτοβουργίου Δρυμού (βλ.: Αρμίνιος).
- Βασιλείδης:** Γνωστικός φιλόσοφος και αιρεσιάρχης (τέλη 1ου-αρχές 2ου αιώνα). Βλ.: «Μια υπεράσπιση του δόλιου Βασιλείδη» (*Συζήτηση*).
- Βασόρα:** Πόλη του νότιου Ιράκ, στον Περσικό Κόλπο.
- Βέδας ο Αιδέσιμος** [Beda Venerabilis ή Saint Bede the Venerable (673-735)]: Άγγλος λόγιος, βενεδικτίνος μοναχός και άγιος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, ίσως ο σπουδαιότερος των πρώτων άγγλων συγγραφέων. Στις *Σύντομες και παράξενες ιστορίες* περιλαμβάνεται ένα απόσπασμα από την *Εκκλησιαστική ιστορία των Άγγλων* του, με τον τίτλο «Για καλό και για κακό». Βλ. και: «Συλλογίζομαι τα πράγματα που θα μπορούσαν να υπάρξουν αλλά δεν υπήρξαν. / Την πραγματεία περί σαξονικής μυθολογίας που δεν έγραψε ο Βέδας...» [«Things that might have been» (*Ιστορία της νύχτας*)].
- Βεεμώθ:** Τέρας της Παλαιάς Διαθήκης (*Ιωβ*, μ' 15-24), σύμβολο του Κακού· βλ. και σχετικό λήμμα στο *Βιβλίο των φανταστικών όντων*.
- Βελ:** Ο θεός Βήλος των Βαβυλωνίων, ο Βάαλ.
- Βελισάριος** (505-565): Βυζαντινός στρατηγός του Ιουστινιανού.
- Βερακρούς** (Veracruz): Πόλη του Μεξικού.
- Βερενίκη:** 1. Γυναίκα από την Ιερουσαλήμ που, κατά την παράδοση, σκούπισε με το μαντίλι της τον ιδρώτα του Ιησού στο δρόμο για τον Γολγοθά, και στο μαντίλι αποτυπώθηκε η εικόνα του (vera icon). 2. Πόλη της νότιας Αιγύπτου, στην Ερυθρά Θάλασσα, την οποία ίδρυσε ο Πτολεμαίος Β΄ ο «Φιλάδελφος»* και της έδωσε το όνομα της μητέρας του.
- Βερλέν, Πολ** [Paul Verlaine (1844-1896)]: Γάλλος συμβολιστής ποιητής.
- Βίβες, Χουάν Λουίς** [Juan Luis Vives (1492-1540)]: Ισπανός ουμανιστής φιλόσοφος.
- Βιβιάνο, Χουάν Οσβάλδο** (Juan Osvaldo Viviano): Φίλος του Μπόρχες, που χρη-

μάτισε πρόεδρος της Εταιρείας Αργεντινών Βιβλιοφίλων (Sociedad de Bibliófilos Argentinos).

Βιβλίο της Λαμπρότητας: βλ. *Ζοχάρ*.

Βίβλος των Κοινών: Το περίφημο *Πόπολ Βουχ*, που περιλαμβάνει όλη τη μυθολογία και την ιστορία των Μάγια.

Βίγια Λούρο (Villa Luro): Συνοικία του νοτιοδυτικού Μπουένος Άιρες.

Βίγια Σάντα Ρίτα (Villa Santa Rita): Συνοικία του δυτικού Μπουένος Άιρες.

Βίκινγκ: Γενική ονομασία λαών της Σκανδιναβίας που, από το 800 ως το 1050, εξορμούσαν από τις χώρες τους (κυρίως Νορβηγία και Δανία) για επιδρομές και κατακτήσεις.

Βίκο, Τζιαμπατίστα [Giambattista Vico (1668-1744)]: Ιταλός φιλόσοφος, θεμελιωτής των επιστημών της Ανθρωπολογίας και της Εθνολογίας.

Βίνκελριντ, Άρνολντ ντε (Arnold de Winkelried): Στρατιώτης από το καντόνι Ούντερβαλντ, που η αυτοθυσία του συνέβαλε στη νίκη των στρατευμάτων της Ελβετικής Ομοσπονδίας κατά των Αψβούργων, στη μάχη του Σέμπαχ (1386).

Βιτέρμπο (Viterbo): Πόλη της Ιταλίας, βορειοδυτικά της Ρώμης· το 1309, διεκδίκησε την Παπική έδρα, αλλά, τελικά, επελέγη η Αβινιόν.

Βοέδο (Voedo): Λεωφόρος του υποβαθμισμένου νοτιοδυτικού Μπουένος Άιρες.

Βόντεν: βλ. Οντίν.

Βουλγάτα (Vulgata): Ονομασία της λατινικής μετάφρασης της *Αγίας Γραφής*.

Βρουνχίλδη: Φανταστικό πρόσωπο· κεντρική ηρωίδα των σκανδιναβικών *σάγκα** και των *Νιμπελούνγκεν**.

Γαίτουλοι: Πολυάνθρωπος λαός της Βόρειας Αφρικής, που κατοικούσε νότια της Μαυριτανίας και της Νουμιδίας.

Γαλάτεια [Galatea (1585)]: Βουκολικό μυθιστόρημα του Θερβάντες.

Γαράι (Garay): Δρόμος και πλατεία του νότιου Μπουένος Άιρες.

Γαράμαντες: Μεγάλη λιβυκή εθνότητα, που κατοικούσε στις οάσεις της ανατολικής Σαχάρας.

Γέιτς, Ουίλιαμ Μπάτλερ [William Butler Yeats (1865-1939)]: Μείζων ιρλανδός ποιητής.

Γέννα: Αρχαία ονομασία της Γένοβας.

Γερμανία: Έτσι είναι γνωστό ένα έλασσον έργο του Τάκιτου,* το *De origine et situ Germanorum* (*Περί της καταγωγής και της χώρας των Γερμανών*).

Γεωργικά: Ποιητικό έργο του Βιργίλιου.

Γιακούμπ Αλμανσούρ: Πεφωτισμένος εμίρης της μουσουλμανικής δυναστείας των Αλμοαδών (Μαρόκο, Ισπανία, 12ος-13ος αιώνας). «Μα γίνεται ποτέ, εγώ, υπήκοος του Γιακούμπ Αλμανσούρ, / σαν τον Αριστοτέλη ή τα τριαντάφυλλα να πεθαίνω;» [*Τετράστιχο*] (*Ο Ποιητής*).

Γιανγκ, Μπράιαμ [Brigham Young (1801-1877)]: Αρχηγός της Εκκλησίας των Μομόνων που, σαν άλλος Μωσής, οδήγησε τους πιστούς του μέσα από την αμε-

ρικανική έρημο προς τη «Γη της Επαγγελίας»: την Πολιτεία Γιούτα. Ο Γιανγκ παντρεύτηκε 27 γυναίκες και έκανε 56 (γνωστά) παιδιά.

Γιάνο Εστακάδο (Llano Estacado): Περιοχή των νοτιοδυτικών ΗΠΑ, που περιλαμβάνει τμήμα του βορειοανατολικού Νέου Μεξικού και του βορειοδυτικού Τέξας. Λένε πως ονομάστηκε έτσι («Πασσαλωμένος Κάμπος»), γιατί οι άνδρες του ισπανού κατακτητή Φρανθίσκο Κορονάδο φύτευαν πασσάλους στο χώμα για να βρίσκουν το δρόμο τους μέσα απ' την απέραντη πράσινη «θάλασσα».

Γίββων: βλ. Γκίμπον.

Γιέντο (ή Έντο): Παλαιά ονομασία του Τόκιο.

Γιόρικ: Φανταστικό πρόσωπο· ο γελωτοποιός της Αυλής του βασιλιά της Δανιμαρκίας, που η εκσκαφή του κρανίου του δίνει στον Άμλετ την ευκαιρία να στοχαστεί για το φευγαλέο της ζωής και το θάνατο.

Γιορκ: βλ. Υόρκη.

Γιόρκσιρ (Yorkshire): Κομητεία της βόρειας Αγγλίας.

Γιουνάν: Επαρχία της νοτιοανατολικής Κίνας.

Γιου Τσουν: Φανταστικό πρόσωπο· ήρωας του *Χουνγκ Λου Μενγκ*.*

Γκαλάν, Αντουάν [Antoine Galland (1646-1715)]: Γάλλος ανατολιστής, ο πρώτος ευρωπαίος μεταφραστής των *Χίλιων και μιας νυχτών*. Βλ.: «Οι μεταφραστές των Χιλιών και μιας νυχτών» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

Γκάλιβερ, Λέμιουελ: Φανταστικό πρόσωπο· κεντρικός ήρωας του σατιρικού μυθιστορήματος του Σουίφτ* *Τα ταξίδια του Γκάλιβερ* [*Gulliver's Travels* (1726)]. Η παράξενη χώρα την οποία επισκέπτεται ο Γκάλιβερ στο τελευταίο του (τέταρτο) ταξίδι που αναφέρει ο Μπόρχες, κατοικείται από τα ενάρετα άλογα Houyhnhnms και τα αποκρουστικά ανθρώπινα όντα Yahoos.

Γκαρσέν ντε Τασί [Garcin de Tassy (1794-1882)]: Γάλλος ανατολιστής.

Γκεντάλα, Φίλιπ [Philip Guedalla (1889-1944)]: Άγγλος ιστορικός, δοκιμιογράφος και κριτικός λογοτεχνίας· μεταξύ άλλων, έγραψε και βιογραφίες του Ουέλινγκτον και του Τσέρτσιλ.

Γκέρινγκ, Χ(ούγκο) [Hugo Gering (1847-1925)]: Γερμανός λόγιος και ιστορικός, μεσαιωνοδίφης, μεταφραστής στα γερμανικά πολλών σκανδιναβικών *σάγκα** και όλων των έργων του Στούρλουσον.*

Γκεσένιους, Χάινριχ [Heinrich Friedrich Wilhelm Gesenius (1786-1842)]: Γερμανός ανατολιστής.

Γκέτισμπεργκ (Gettisbury): Πόλη της Πενσυλβανίας (ΗΠΑ), θέατρο της πιο αποφασιστικής μάχης του Αμερικανικού Εμφυλίου Πολέμου (1-3.7.1863).

Γκίμπον, Έντουαρντ [Edward Gibbon (1737-1794)]: Άγγλος ιστορικός, συγγραφέας του *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* [*Η ιστορία της παρακμής και της πτώσης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* (1776-1788)].

Γκίνσμπεργκ, Κρίστιαν Ντέιβιντ [Christian David Ginsburg (1831-1914)]: Εκχριστιανισθείς εβραίοπολωνός θεολόγος που έζησε κι έγραψε στην Αγγλία.

- Γκόλεμ, Το** [*Der Golem* (1916)]: «Σκοτεινό» ονειρικό μυθιστόρημα του Γκούσταβ Μάιρινκ.* «Σιγά σιγά, χάρη στο απλό λεξιλόγιο του Χάινε, κατάφερα να διαβάσω τα ποιήματά του χωρίς ν' ανατρέχω στο λεξικό. [...] Έφτασα, μάλιστα, να διαβάσω κι ένα ολόκληρο μυθιστόρημα, το *Γκόλεμ* του Μάιρινκ»* («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»). Περισσότερα για το *γκόλεμ** βλ. στο *Βιβλίο των φανταστικών όντων*.
- Γκολντόνι, Κάρλο** [Carlo Goldoni (1707-1793)]: Χαλκέντερος ιταλός θεατρικός συγγραφέας.
- Γκόνγκορα, Λουίς ντε:** [Luis de Góngora y Argote (1561-1627)]: Ισπανός ποιητής. «Πιστεύω πως τα καλύτερα ποιήματα του Γκόνγκορα είναι τα λιγότερο “γκονγκορικά”. Αγαπώ πολύ ένα ποίημα που θα μπορούσε να είναι ένα απ' τα καλύτερα του Κεβέδο αν δεν το 'χε γράψει ο Γκόνγκορα» (Συζήτηση με τον Οσβάλντο Φεράρι, ό.π. στο λήμμα «Αλμαφουέρτε»).
- Γκουζεράτ** (ή Γκουτζαράτ): Η δυτικότερη επαρχία της Ινδίας, που βρέχεται από την Αραβική Θάλασσα.
- «Γκουλοάν ι Ραζ»** [«Το σπίτι των ρόδων» (1317)]: Σημαντικό φιλοσοφικό ποίημα του Πέρση Μαχμούντ Σαμπισταρί.
- Γκουτζαράτ:** Βλ. Γκουζεράτ.
- Γκράαλ** (Grael): Το «άγιο δισκοπότηρο» του Μυστικού Δείπνου, στο οποίο, κατά την Καθολική παράδοση, ο Ιωσήφ ο από Αριμαθείας μάζεψε το αίμα του Εσταυρωμένου. Με την αναζήτησή του συνδέθηκαν πολλοί Δυτικοί θρύλοι και ήρωες (Βασιλιάς Αρθούρος, Ιππότες της Στρογγυλής Τραπέζης, Πάρσιφαλ κ.ά.)
- Γκραθιάν, Μπαλτάσαρ** [Baltasar Gracián y Morales (1601-1658)]: Ισπανός φιλόσοφος και συγγραφέας [*Χρησμολόγιο και τέχνη της φρόνησης* (1642), *Ο κριτικός* (1651-'57) κ.ά.] Παρ' όλο που ο Μπόρχες τού έχει αφιερώσει ένα ποίημα [«Μπαλτάσαρ Γκραθιάν» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)], δε διστάζει να παραθέσει κάπου [«Τα κένινγκαρ» (*Ιστορία της αιωνιότητας*)] ένα ολόκληρο ποίημα του Γκραθιάν ως «παράδειγμα προς αποφυγήν». Η «χαριστική βολή» έρχεται το 1974, με μια υποσημείωση του Μπόρχες στον Πρόλογό του για τα *Άπαντα* του Κεβέδο:* «Ο Κεβέδο σημαδεύει την αρχή τής παρακμής της ισπανικής λογοτεχνίας που είχε ξεκινήσει τόσο ανθηρά... Η καρικατούρα του δε θ' αργούσε να κάνει την εμφάνισή της: Γκραθιάν» (*Πρόλογοι με έναν Πρόλογο των Προλόγων*). Βλ. και: «Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της γελοιοποίησης της λακωνικότητας, αυτής της αδόλεσχης φρενίτιδας, μπορεί κανείς να βρει στον προφορικό λόγο του περίφημου δανού αξιωματούχου Πολώνιου, στον *Άμλετ*, ή στον φυσικό Πολώνιο, τον Μπαλτάσαρ Γκραθιάν» [«Η προτελευταία εκδοχή της πραγματικότητας» (*Συζήτηση*)].
- Γκρεγκορόβιους, Φέρντιναντ** [Ferdinand Gregorovius (1812-1891)]: Γερμανός ποιητής και ιστορικός.
- Γκριζεμπαχ, Έντβαρντ** [Eduard Grisebach (1845-1906)]: Γερμανός ιστορικός και επιμελητής των *Απάντων* του Σοπενάουερ.*

Γκριν, Ζυλιέν [Julien Green (1900-1998)]: Αμερικανικής καταγωγής γάλλος πεζογράφος και ποιητής.

Γκρουσάκ, Πολ [Paul Groussac (1848-1929)]: Αργεντινός λογοτέχνης και κριτικός, φίλος του Μπόρχες και προκάτοχός του στη θέση του Διευθυντή της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Μπουένος Άιρες. Ήταν κι αυτός τυφλός στα τελευταία χρόνια της ζωής του... [Βλ.: «Πολ Γκρουσάκ» (*Συζήτηση*)].

Γουαγιακίλ (Guayaquil): Πόλη του Εκουαδόρ, όπου πραγματοποιήθηκε η ιστορική συνάντηση Μπολίβαρ* και Σαν Μαρτίν.* (Βλ. και σημ. 514.)

Γουαδαλούπε (Guadalupe): Ενορία του Παλέρμο.*

Γουαλεγουάι (Gualeguay): Πόλη και νομός της επαρχίας Έντρε Ρίος.*

Γουαλεγουαϊτσού (Gualeguaychú): Ποταμός και παραποτάμια πόλη της επαρχίας Έντρε Ρίος.*

Γουτιέρες, Εδουάρδο [Eduardo Gutiérrez (1853-1890)]: Αργεντινός δημοσιογράφος και συγγραφέας, που έγραψε το θρυλικό μυθιστόρημα-επιφυλλίδα με το οποίο εξιστορούσε τα κατορθώματα του γκάουτσο* Χουάν Μορέιρα.* «Η πρόζα του είναι απίστευτα κοινότοπη, αλλά τη σώζει ένα πράγμα· ένα πράγμα που γοητεύει την αθανασία: είναι σαν τη ζωή» [«Εδουάρδο Γουτιέρες, ρεαλιστής συγγραφέας» (περιοδ. «El Hogar», 9.4.1937)].

Γωγ και Μαγώγ: Θρυλικοί ασιατικοί πληθυσμοί, προσωποποίηση της ειδωλολατρίας και του Κακού. Ο θρύλος δεν παραδίδεται μόνο στο *Κοράνι* [ΙΗ' («Το Άντρον»), 92-98], αλλά και στην *Παλαιά Διαθήκη* (*Εξοδος*, ι' 2, *Ιεζεκιήλ*, λη' 2 κ.επ.), καθώς και στην *Καινή* (*Ιωάννου Αποκάλυψις*, κ' 8). Κατά τον Γιώργο Σεφέρη, ο Γωγ είναι βασιλεύς της χώρας Μαγώγ: «Άλλοι τοποθετούν το βασίλειό του προς την Κασπία Θάλασσα. Άλλοι πιστεύουν ότι Γωγ είναι μεταγραφή του Γύγη, βασιλέα της Λυδίας, και Μαγώγ, η χώρα του, η Λυδία (*Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, μεταγραφή Γ. Σ., Ίκαρος, 1966, σελ. 187).

Δαρδανία: Η χώρα των Δαρδάνων, μεταξύ Δαλματίας, Μακεδονίας και Μυσίας· η σημερινή Σερβία.

Διόδωρος ο Σικελιώτης (90-20): Έλληνας ιστοριογράφος.

Διοκλητιανός: Ο ρωμαίος αυτοκράτωρ Γάιος Αυρήλιος Βαλέριος Διοκλητιανός (245-313), ο οποίος, το 296, κατέπνιξε στο αίμα την εξέγερση της Αιγύπτου και ανακατέλαβε την επαρχία.

Διόφαντος: Ο έλληνας μαθηματικός Διόφαντος ο Αλεξανδρεύς (3ος αιώνας π.Χ.), το βασικό έργο του οποίου (*Αριθμητικά*) θεωρείται ως το πρώτο σύγγραμμα Άλγεβρας. Λέγεται ότι ο Φερμά,* ενώ διάβαζε αυτό το σύγγραμμα του Διόφαντου, συνέλαβε μια σπουδαία μαθηματική θεωρία, την οποία σημείωσε βιαστικά στο περιθώριο των *Αριθμητικών* και μετά... την ξέχασε! Βλ. και: «Το πλέγμα» (*Ο αριθμός*).

Δοκητισμός: Γνωστικό αιρετικό σύστημα.

Δον Σεγούντο Σόμπρα [Don Segundo Sombra (1926)]: Θρυλικό μυθιστόρημα του Ρι-

κάρδο Χουιράλδες,* στο οποίο εξυμνείται η ζωή στην *πάμπα** και η λεβεντιά του *γκάουτσο**. Βλ. και: «“The Purple Land”» (*Διερευνήσεις*), «Για το *Δον Σεγούντο Σόμπρα*» (περιοδ. «Sur», τχ. 217-218, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1952).

Δουκάγγιος: Εξελληνισμένο όνομα του γάλλου λογίου Charles Du Cange (1610-1688), συγγραφέα δύο γλωσσαρίων για τα μεσαιωνικά λατινικά και τα μεσαιωνικά ελληνικά.

Δρυΐδες (από το κελτικό druideid = οι της δρυός): Κέλτες ιερείς.

Δυτική Επαρχία: Τμήμα της (φανταστικής) χώρας Κοσταγουάνα, στο μυθιστόρημα του Κόνραντ* *Νοστρόμο* [*Nostramo* (1904)].

Έγγελος: Βλ. Χέγκελ.

Εγίρα: Το έτος μετοικεσίας του Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα (622 μ.Χ.), από το οποίο και αρχίζει η ισλαμική χρονολόγηση.

Έδα: Έργο της αρχαίας ισλανδικής φιλολογίας, αποτελούμενο από δύο βιβλία του 13ου αιώνα: την *Παλαιά* (ή *Ποιητική*)* και τη *Νεότερη* (ή *Πεζή*)*.

Έιχαμπ [Ahab (= Αχαάβ)]: Φανταστικό πρόσωπο· ο τραγικός κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος του Χέρμαν Μέλβιλ* *Μόμπι Ντικ ή Η φάλαινα* (1851).

Εκλογαί: Συλλογή ειδυλλιακών ωδών του Βιργίλιου, γνωστή και ως *Βουκολικά*.

Έλιοτ, Τ. Σ. [T(homas) S(tearns) Eliot (1888-1965)]: Άγγλος ποιητής και δοκιμογράφος

Ελ Τομπόσο (El Toboso): Ισπανικό χωριό στην επαρχία του Τολέδο, απ' όπου και η Αλδόνθα Λορένθο, άλλως: Δουλτσινέα.

Έμερσον, Ραλφ Ουόλντο [Ralph Waldo Emerson (1803-1882)]: Αμερικανός ποιητής και φιλόσοφος, από τους αγαπημένους του Μπόρχες. Βλ. το ποίημα «Έμερσον» (*Ο άλλος, ο ίδιος*), καθώς και πολλές αναφορές του σε διηγήματα, ποιήματα [*«Εγκώμιο της σκιάς»* (*Εγκώμιο της σκιάς*), «Ποίημα του συνόλου» (*Το χρυσάφι των τίγρεων*) κ.ά.] και δοκίμια [*«Το λουλούδι του Κόουλριτζ»* (*Διερευνήσεις*)].

Εμπεδοκλής: Φυσικός φιλόσοφος και πολιτικός από τον Ακράγαντα της Σικελίας (483-430).

Εμπυρείον: Στην κοσμολογία του Δάντη, ο (μετά τους εννέα πτολεμαϊκούς) δέκατος ουρανός, έδρα των αγγέλων, που είχε το σχήμα ρόδου. Βλ. και σημ. 289.

Έντρε Ρίος (Entre Ríos): Μεγάλη βορειοανατολική περιφέρεια της Αργεντινής, με 16 νομούς και πρωτεύουσα την Παρανά· εδώ πρωτοσυναντήθηκαν ο παππούς του Μπόρχες (Φρανσίσκο) με τη γιαγιά του, Φράνσες (Φάνι) Χάσλαμ,* και εδώ γεννήθηκε ο πατέρας του.

Επίκτητος (50-138): Στωικός φιλόσοφος από τη Φρυγία· η οιονεί χριστιανική διδασκαλία του συνοψίζεται στο «ανέχου και απέχου».

Ερβιδέρο (Herividero): Τοποθεσία της Ουρουγουάης όπου ο ποταμός Λα Πλάτα σχηματίζει δίνες.

- Ερζερούμ** (Erzurum): Επαρχία της βορειοανατολικής Τουρκίας και η ομώνυμη πρωτεύουσά της.
- Εριγένης**: Ο σκότος φιλόσοφος Johannes Scotus Eriugena (810-877). «Συντεταγμένες στα ελληνικά, οι πραγματείες και οι επιστολές που απαρτίζουν το *Corpus Dionysiacum*, βρίσκουν μετά από έξι αιώνες έναν αναγνώστη, που αποφασίζει να τις μεταφράσει στα λατινικά: τον Johannes Eriugena ή Scotus, δηλαδή τον Ιωάννη τον Ιρλανδό, που έμεινε στην Ιστορία ως Σκότος Εριγένης, ήτοι: Ιρλανδός Ιρλανδός [μέχρι τον 9ο αιώνα, οι Ιρλανδοί ονομάζονταν Σκότοι (Σ.τ.Μ.)]» [«Από κάποιος, κανένας» (Διερευνήσεις)].
- Έρικ ο Ερυθρός**: Προσωνύμιο του Νορβηγού Έρικ Θόρβαλντσον [Eirik Thorvaldson (10ος αιώνας μ.Χ.)], ιδρυτή της πρώτης αποικίας στη Γροιλανδία.
- Ερμής ο Τρισμέγιστος**: Ελληνική ονομασία του θεού Θωθ* στον Ερμή αποδίδεται μια ολόκληρη βιβλιογραφία απόκρυφων έργων, προϊόντων πρόσμιξης πλατωνικών, χριστιανικών και Γνωστικών δοξασιών.
- Ερνάντες, Χοσέ** [José Hernández (1834-1886)]: Αργεντινός ποιητής, δημιουργός τού έπους των γκάουτσο,* *Μαρτίν Φιέρο*.*
- Έρφγιρντ**: Φανταστικό πρόσωπο· εμφανίζεται σε διάφορα διηγήματα του Μπόρχες ως έγκυρος και διακεκριμένος θεολόγος [«Tlön, Uqbar, *Orbis Tertius*» και «Τρεις εκδοχές του Ιούδα» (*Μυθοπλασίες*), «Οι θεολόγοι» (*Το Άλεφ*)], με τη δε θηλυκή εκδοχή του, ως γραμματέας της «Βουλής» στο ομότιτλο διήγημα (*Το βιβλίο από άμμο*).
- Εσείσα** (Ezeiza): Το αεροδρόμιο του Μπουένος Άιρες.
- Εσμέρδης**: Βλ. Σμέρδης.
- Εστράδα**: Βλ. Μαρτίνες Εστράδα.
- Εσχάτη Θούλη**: Αρχαία ονομασία της Ισλανδίας.
- Εύφορβος**: Ήρωας των Τρώων, γιος του Πανθόου, που σκοτώθηκε από τον Μενέλαο. Κατά τον Οράτιο, ο Πυθαγόρας υποστήριζε ότι, σε μια προβίωσή του, ήταν ο Εύφορβος. (Βλ. και σημ. 739.)
- Ζάνγκουιλ, Ίσραελ** [Israel Zangwill (1864-1926)]: Άγγλος μυθιστοριογράφος και ποιητής
- Ζέργκελ, Άλμπερτ** [Albert Soergel (1880-1958)]: Γερμανός ιστορικός της λογοτεχνίας, περί του οποίου βλ. και: «Ένα σημείωμα για τον (προς τον) Μπέρναρντ Σο» (Διερευνήσεις).
- Ζίγκουρντ**: Η σκανδιναβική εκδοχή του θρυλικού Ζίγκφριντ* των *Νιμπελούνγκεν**, κεντρικός ήρωας του *Φάφνισμαλ*.* Βλ. και: «...το καινούργιο / του Ζίγκουρντ σπαθί. / Τα μόνα πράγματα που αντέχουνε στο χρόνο / και κείνα που δεν υπήρξαν ποτέ» [«Δεκαπέντε νομίσματα ("Αιωνιότητες")» (*Το βαθύ ρόδο*)].
- Ζίγκφριντ**: Φανταστικό πρόσωπο· κεντρική μορφή των αρχαίων σκανδιναβικών *σάγκα** και των *Νιμπελούνγκεν*.*

Ζιολινσκι, Σιμόν (Simon Jichlinski): Φίλος του Μπόρχες απ' τα χρόνια της Γενεύης, εβραίος κι αυτός όπως ο Αμπραμοβίτς.*

Ζουαΐρ: Ένας από τους κορυφαίους άραβες ποιητές της προϊσλαμικής περιόδου (περ. 520-609).

Ζοχάρ: Πλήρης τίτλος: *Σεφέρ χα-ζοχάρ (Το Βιβλίο της Λαμπρότητας)*: κλασικό εβραϊκό μυθιστορικό κείμενο του 13ου αιώνα, γραμμένο στην αραμαϊκή – η Βίβλος των καββαλιστών. Ο Μωυσής ντε Λεόν,* που το συνέθεσε, ισχυρίστηκε ότι ήταν έργο ενός παλαιστίνιου ραβίνου του 3ου αιώνα – μια γοητευτική λογοτεχνική «απάτη», που έμελλε (7 αιώνες αργότερα) να τελειοποιήσει ο ίδιος ο Μπόρχες... Βλ. και: «Η καββάλα» (*Εφτά νύχτες*) και «Αποσπασματικές μαγείες του Δον Κιχώτη» (*Διερευνήσεις*).

Ηλιογάβαλος (ή Ελαγάβαλος): Προσωνύμιο του ρωμαίου αυτοκράτορα Βάριου Βασσιανού (204-222), που επιδίωξε να μεταφέρει στη Ρώμη τη λατρεία του θεού Βάαλ ή, όπως αυτός λατρευόταν στην Έμεσα της Συρίας, Ελά-Γκαμπάλ.

Ηρακλείδης ο Ποντικός: Έλληνας φιλόσοφος του 8' αιώνα π.Χ., μαθητής του Πλάτωνα και, αργότερα, οπαδός του Αριστοτέλη.

Θεόπομπος: Ιστοριογράφος του 8' αιώνα π.Χ. εκ Χίου, που συνέγραψε την ιστορία του βασιλέως Φιλίππου Β' της Μακεδονίας (*Φιλιππικά*).

Θηρεσία του Ιησού [Santa Teresa de Jesús (1515-1582)]: Αγία της Καθολικής Εκκλησίας.

Θιόμπολντ, Λούις [Lewis Theobald (1688-1744)]: Άγγλος εκδότης, στον οποίο οφείλουμε μια μνημειώδη, επτάτομη κριτική έκδοση των *Απάντων* του Σαίξπηρ (1734).

Θορ: Θεός του κεραυνού στη σκανδιναβική μυθολογία. Βλ. και: «Ο Θορ δεν ήταν ο θεός του κεραυνού· ήταν ο κεραυνός και ο θεός» («Πρόλογος στο *Χρυσάφι των τίγρεων*»): επίσης: «...τότε που ο Θορ ήταν η έμπνευση και η έκρηξη μαζί, / το αστροπελέκι και η λατρεία» [«Ο Μπράουνινγκ αποφασίζει να γίνει ποιητής» (*Το βαθύ ρόδο*)].

Θωθ: Αιγυπτιακή θεότητα των τεχνών και των επιστημών, που οι Έλληνες την ταύτιζαν με τον Ερμή τον Τρισμέγιστο.*

Θωμάς Ακινάτος: Βλ. Ακινάτος.

Ιάγος: Φανταστικό πρόσωπο· ο καταχθόνιος ήρωας του σαιξπηρικού *Οθέλλου*.

Ιβερνία (Hibernia): Αρχαίο όνομα της Ιρλανδίας.

Ιγιέσκας (Illescas): Τοποθεσία στην κεντρική Ουρουγουάη, θέατρο μάχης του εμφυλίου πολέμου τού 1904.

Ιγκερότα (Higuerota): Βουνοκορφή (φανταστική), που «η λευκή κεφαλή της υψώνεται μεγαλόπρεπα» πάνω απ' τη (φανταστική) χώρα Κοσταγουάνα, στο μυθιστόρημα του Κόνραντ* *Νοστρόμο* [*Nostromo* (1904)].

Ιμπάρα, Νέστορ [Nestor Ibarra (1908-2001)]: Αργεντινός συγγραφέας και μεταφραστής.

- στενός φίλος του Μπόρχες. Μεταξύ άλλων, ο Ιμπάρα έχει μεταφράσει στα γαλλικά όλα τα ποιήματα του Μπόρχες και ορισμένα από τα διηγήματα των *Μυθοπλασιών*. «Ο Ιμπάρα είναι σπάνια περίπτωση. Έχει μεγάλο λογοτεχνικό ταλέντο. Δεν ξέρω ποια ταπεινοφροσύνη ή ποια ειρωνεία δεν τον αφήνει να γράψει ή να εκδώσει ό,τι γράφει. Προτιμά να μεταφράζει. Ίσως πιστεύει ότι η δουλειά του μεταφραστή είναι πιο λεπτή, πιο πολιτισμένη από αυτήν του συγγραφέα: ο μεταφραστής, φυσικά, έρχεται μετά το συγγραφέα. Η μετάφραση είναι μια φάση πιο εξελιγμένη» (Συζήτηση με τον Ζορζ Σαρμπονιέ, στο: *Entretiens avec Jorge Luis Borges*, Παρίσι, 1967).
- Ιμπέρα Χουάν** (Juan Ibegra): Ένας από τους δύο Αδελφούς Ιμπέρα, διαβόητους ζωοκλέφτες και μπράβους κομματάρχων από το Λόμας.* Ο Χουάν Ιμπέρα σκότωσε τον αδελφό του, και το φονικό αυτό είναι το θέμα της πρώτης *μιλόγγκας** του Μπόρχες στη συλλογή *Για τις έξι χορδές*, της «*Μιλόγγκας των δύο αδελφών*».
- Ιμπν Κουτάιμπα** (828-889): Μείζων μουσουλμάνος συγγραφέας, που έζησε και δίδαξε στη Βαγδάτη.
- Ιμπν Σίντα**: βλ. Αμπενσίντα.
- Ιμπν Χαλντούν**: Βλ. Αμπενχαλντούν.
- Ίνβερνες** (Inverness): Πόλη της βόρειας Σκωτίας, πρωτεύουσα των Χάιλαντς.*
- Ινδουστάν**: Μεγάλη περιοχή της κεντρικής και βόρειας Ινδίας, που περιλαμβάνει τις κοιλάδες του Παντζάμπ* και του Άνω Γάγγη.
- Ινταπούρ**: Πόλη της Ινδίας.
- Ινιάρτε, Χοσέ Ριβέρα** [José Rivera Indarte (1814-1845)]: Αργεντινός δημοσιογράφος και ποιητής που έγραψε στην Ουρουγουάη όπου είχε διαφύγει ως αντιφρονών στο καθεστώς Ρόσας.*
- Ίντια Μουέρτα** (India Muerta): Τοποθεσία της Ουρουγουάης, θέατρο μάχης στην οποία νίκησαν οι δυνάμεις του Ουρκίσα* (1845).
- Ιξίων**: Πρόσωπο της ελληνικής μυθολογίας, βασιλεύς των Λαπίθων, ο οποίος, επειδή αποπειράθηκε να βιάσει την Ήρα, καταδικάστηκε από τον Δία να είναι αιωνίως προσδεμένος σ' έναν φτερωτό ή πύρινο τετράκνημο τροχό, που περιστρεφόταν στον αέρα (ή στον Άδη).
- Ιουβενάλιος**: Ο λατίνος σατιρικός ποιητής Decimus Junius Juvenalis (περ. 55-127).
- Ιπούτσε, Πέδρο Λεάνδρο** [Pedro Leandro Iruche (γενν. 1890)]: Ουρουγουανός ποιητής.
- Ιριγκογιέν, Ιπόλιτο** [Hipólito Yrigoyen (1852-1933)]: Ριζοσπάστης πολιτικός, που χρημάτισε δύο φορές πρόεδρος της Αργεντινής Δημοκρατίας. «Του άρεσε να καλλιεργεί ένα μυστήριο γύρω απ' το άτομό του. Λέγεται, μάλιστα, πως, στη διάρκεια της προεδρίας του, συνέχισε να συνωμοτεί, όπως το είχε κάνει σε όλη του τη ζωή» (Συζήτηση με τον Φερνάντο Σορεντίνο, ό.π. στο λήμμα «Αρλτ»).
- Ισπανοαμερικανικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό** (*Diccionario Enciclopedico Hispanoamericano*): 16τομο εκλαϊκευμένο εγκυκλοπαιδικό λεξικό, στο οποίο ο Μπόρχες αναφέρεται πάντα με σκωπτικό τρόπο (κυρίως, στη συλλογή *Συζήτηση*).
- Ιτουσαϊνγκό** (Ituzaingó): Περιοχή της επαρχίας Κοριέντες (βορειοανατολική Αρ-

γεντινή), όπου, το 1827, οι ενωμένοι Ουρουγουανοί και Αργεντινοί νίκησαν το στρατό της Βραζιλίας. Βλ. και: «...της μάχης του Ιτουσαϊνγκό τις βαριές δάφνες» [*«Ελβίρα ντε Αλβεάρ» (Ο Ποιητής)*].

Ιωάννης ο Δαμασκηνός (γενν. 675): Θεολόγος, ιδρυτής της χριστιανικής μεταφυσικής φιλοσοφίας.

Ιωάννης του Βιτέρμπο* [Giovanni ή Annius di Viterbo (1432-1502)]: Ιταλός δομικανός μοναχός, συγγραφέας και ανθολόγος-εκδότης αρχαίων κειμένων.

Ιωάννης του Σταυρού [Juan de la Cruz (1542-1591)]: Ισπανός μυστικιστής ποιητής.

Καβαλιέρι, Φραντσέσκο [Francesco Bonaventura Cavalieri (1598-1647)]: Ιταλός μαθηματικός.

Καγάντσα (Cagancha): Τοποθεσία της Ουρουγουάης, θέατρο μάχης στην οποία οι δυνάμεις του Ουρκίσα* νικήθηκαν (1839).

Καισάρεια: Στο διήγημα «Οι θεολόγοι» (*Το Άλεφ*) όπου εμφανίζεται, δεν διευκρινίζεται, αλλά δεν μπορεί παρά να πρόκειται για την Καισάρεια Φιλίππου, ελληνική πόλη της Παλαιστίνης, έδρα επισκόπου από τον 2ο αιώνα και μία από τις αρχιεπισκοπές του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων.

Κάι Χοσρού: Σελτζούκος σουλτάνος (θ. 1211).

Καληδονία: Αρχαία ονομασία της Σκοτίας.

Καμπρέρα, οδός (Cabrera): Δρόμος στο Παλέρμο* του Μπουένος Άιρες.

Κανεμπιέρ (Cannebière): Η κεντρική λεωφόρος της Μασσαλίας.

Κανούντος (Canudos): Πόλη της Βραζιλίας, στην πολιτεία της Μπαΐας. (Βλ. και: Κονσεζέιρο.)

Καντόνα: Μεγάλο λιμάνι της νοτιοανατολικής Κίνας.

Κάντορ, Γκέοργκ [Georg Cantor (1829-1920)]: Γερμανός μαθηματικός.

Κάντσα Ραγιάδα (Cancha Rayada): Τοποθεσία της Χιλής, όπου, το 1818, ο ισπανικός στρατός νίκησε τον επαναστατικό του Σαν Μαρτίν.*

Καλόμ («Μεγάλος Πατέρας»): Κατά τη θρησκεία των ιθαγενών της Κεντρικής Αμερικής, το πρωταρχικό Πνεύμα που δημιούργησε τον κόσμο· συνοδευόταν από τη θεά Αλόμ («Μεγάλη Μητέρα»).

Κάουλι, Έιμπρααμ [Abraham Cowley (1618-1667)]: Άγγλος ποιητής, επινοητής –όπως πίστευε ο ίδιος– της αγγλικής πινδαρικής ωδής.

Καπέλα: Ο καρχηδόνιος ποιητής Martianus Minneus Felix Capella (τέλη 4ου-αρχές 5ου αιώνα), που υπήρξε δημοφιλέστατος τον Μεσαίωνα.

Καπόνε, Αλ [Al Capone (1899-1947)]: Αρχέτυπο του ιταλοαμερικανού γκάνγκστερ του μεσοπολέμου, μη χρήζον περαιτέρω συστάσεων.

Καραγουατά (Caraguatá): Παραπόταμος του Τακουαρεμπό.*

Καριέγο, Εβαρίστο [Evaristo Carriego (1883-1912)]: Ιδιότυπος αργεντινός συγγραφέας, φίλος του πατρός Μπόρχες, από τον οποίο ο νεαρός Χόρχε Λουίς επηρεάστηκε βαθύτατα, κυρίως ως προς την αγάπη του για την αστική μυθολογία του Μπουέ-

νος Άιρες (ειδικότερα, της γειτονιάς του Παλέρμο). * Η εκτενής βιογραφία του (*Εβαστίστο Καριέγο*) έδωσε την ευκαιρία στον Μπόρχες να καταδυθεί σ' αυτή τη μυθολογία και να μιλήσει για τους *κομπαδρίτο* και τις ερωτευμένες μοδιστρούλες, για τις επιγραφές των κάρων και τα τραγούδια της γειτονιάς, για το τάνγκο και το *τρούκο*. *

Καρλάιλ, Τόμας [Thomas Carlyle (1795-1881)]: Σκότος συγγραφέας, φιλόσοφος και ιστορικός. (Βλ. και σημ. 57.)

Κάρμεν: Φανταστικό πρόσωπο· η μοιραία ηρωίδα της νουβέλας του Προσπέρ Μερνιμέ (1845) και της όπερας του Ζορζ Μπιζέ (1875).

Κάρολ, Λούις [Lewis Carroll (1832-1898)]: Ο άγγλος συγγραφέας της *Αλίκης*,

Κάρολος Α' (1600-1649): Βασιλιάς της Αγγλίας που εκτελέστηκε από τον Όλιβερ Κρόμγουελ.

Κάρολος Β' (1682-1718): Βασιλιάς και εθνικός ήρωας της Σουηδίας. Βλ. και το ποίημα «Στον Κάρολο Β'» (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

Κάρολος Κουίντος (1500-1558): Ο Κάρολος Α' της Ισπανίας (1519-1556), αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (1516-1556) και Αρχιδούκας της Αυστρίας (1519-1521).

Καρούζ (Carouge): Πόλη της γαλλόφωνης Ελβετίας.

Καρποκράτης: Γνωστικός και νεοπλατωνικός θεολόγος του 2ου αιώνα, ο οποίος δίδασκε στην Αλεξάνδρεια ότι ο μόνος τρόπος για να σώσει την ψυχή του ένας άνθρωπος, είναι να αποκτήσει κάθε είδους εμπειρία και να πράξει όλο το δυνατόν Καλό και όλο το δυνατόν Κακό.

Καρτάφιλος, Ιωσήφ: Το όνομα του «Περιπλανώμενου Ιουδαίου», σύμφωνα τουλάχιστον με μία από τις πολλές εκδοχές του θρύλου, αυτήν την οποία παραδίδει ο άγγλος χρονικογράφος του 13ου αιώνα Ρογήρος του Ουεντόβερ στο έργο του *Flores historiarum*.

Καρταχένα [Cartagena (de Indias)]: Πόλη της Κολομβίας.

Κασέρος (Caseros): Τοποθεσία της Αργεντινής κοντά στο Μπουένος Άιρες, θέατρο της αποφασιστικής μάχης της 2ας Φεβρουαρίου 1852, κατά την οποία τα στρατεύματα του Ουρκίσα* κατανίκησαν αυτά του Ρόσας,* κατέλυσαν την τυραννία του και τον οδήγησαν στην εξορία.

Κασίλδα (Casilda): Πόλη της Αργεντινής, στην επαρχία Σάντα Φε.*

Καταμάρκα (Catamarca): Επαρχία της Αργεντινής, στους πρόποδες των Άνδεων.

Κατάρρευση της κατάρρευσης, Η (*Τααφούτ ουλ-τααφούτ*): Ακολουθώ τον τρόπο με τον οποίο ο Μπόρχες αποδίδει τον αραβικό τίτλο (*Destrucción de la destrucción*), παρά την καθιερωμένη (*Η ασυναρτησία της ασυναρτησίας* και, αγγλιστί, *The Incoherence of Incoherence*). Πάντως, η αραβική λέξη «τααφούτ» σημαίνει την κατάρρευση, την κατάρρευση. Ο Αλγαζάλης* τη χρησιμοποίησε πρώτος για να στηλιτεύσει την «καταρρέουσα» ως αβάσιμη ή ελλείπει ερείσματος φιλοσοφία.

Κατριέλ, Σιπριάνο (Cirriano Catriel): Ινδιάνος φύλαρχος, που πολέμησε κατά των

χιλιανών ομοφύλων του, στο πλευρό του Μίτρε,* και σφαγιάστηκε απ' αυτούς, το 1874.

Καφ: Ο Καύκασος, που θεωρούσαν τότε όριο του κατοικημένου κόσμου – κάτι ανάλογο με τις «Ηράκλειες Στήλες» των αρχαίων Ελλήνων.

Κεβέδο, Φρανθίσκο [Francisco Gómez de Quevedo y Villega (1580-1645)]: Ισπανός ποιητής. «Αν ζούσε σήμερα, τι θα ήταν; Το δίχως άλλο, θα ήταν φρανκιστής. Θα ήταν εθνικιστής. Στο Μπουένος Άιρες, θα ήταν περονιστής. Ήταν ένας άνθρωπος που δεν κατάλαβε τίποτα απ' όλα όσα συνέβησαν την εποχή του. [...] Κάποτε τον θαύμαζα υπερβολικά. Κι απ' αυτόν τον υπερβολικό θαυμασμό με θεράπευσαν δύο άνθρωποι: ο Μπιόι Κασάρες* και, με τον καιρό, ο ίδιος ο Κεβέδο...» (Συζήτηση με τον Φερνάντο Σορεντίνο, ό.π., στο λήμμα «Αρλι»).

Κέμνιτς, Μάρτιν [Martin Kemnitz (1522-1586)]: Γερμανός λουθηρανός θεολόγος.

Κεμπράτσο (Quebracho): Τοποθεσία της Ουρουγουάης όπου, στις 26.3.1886, ξέσπασαν ταραχές από νεαρούς διαδηλωτές που προσπαθούσαν να αποτρέψουν την επανεκλογή της στρατιωτικής κυβέρνησης.

Κερέταρο (Querétaro): Πολιτεία και πόλη του Μεξικού.

Κεριόθ: Πόλη της νότιας Ιουδαίας, γενέτειρα του Ιούδα Ισκαριώτη (Ις Κεριόθ: από την Κεριόθ).

Κικέρων: Ο κορυφαίος ρήτορας, φιλόσοφος και ιστορικός της Αρχαίας Ρώμης Μάρκος Τύλλιος Κικέρων [Marcus Tullio Cicero (106-43)].

Κιλγκάρβαν (Kilgarvan): Πολίχνη της Ιρλανδίας.

Κίλμες (Quilmes): Πάλαι ποτέ αριστοκρατικό προάστιο στα νότια του Μπουένος Άιρες, στις όχθες του Ρίο ντε λα Πλάτα.

Κίπλινγκ, Ράντγιαρντ [Rudyard Kipling (1865-1936)]: Άγγλος συγγραφέας, αγαπημένος του Μπόρχες.

Κιρόγα, Οράσιο [Horacio Quiroga (1878-1937)]: Ουρουγουανός διηγηματογράφος. «Η ζωή του Κιρόγα μου φαίνεται πιο σημαντική απ' όλα όσα έγραψε – το άκρως αντίθετο με την περίπτωση μου. Στη δική μου ζωή, ποτέ δεν μου συνέβη το παραμικρό» (Συζήτηση με τον Ενρίκε Εστράσουλας, στο: «Borges y los Orientales», εφημ. «La Opinión Cultural», Μπουένος Άιρες, 3.7.1977).

Κιρόγα, Χουάν Φακούντο: Ο *γκάουτσο** υπαρχηγός του Ρόσας,* Juan Facundo Quiroga, που δολοφονήθηκε το 1835. Βλ. και το ποίημα «Ο στρατηγός Κιρόγα πάει με την άμαξα στο θάνατο» (*Το φεγγάρι απέναντι*).

Κισερά, Λουί-Μαρί [Louis-Marie Quicherat (1779-1884)]: Γάλλος λατινιστής, συντάκτης του πρώτου *Γαλλολατινικού Λεξικού* (1834).

Κιτάμπ ουλ-αϊν: Το πρώτο γνωστό αραβικό λεξικό. Η κατάταξη των λέξεων ακολουθεί μια ιδιότυπη σειρά, που βασίζεται όχι τόσο στο γράμμα αυτό καθαυτό όσο στον *ήχο* του, την κατά περίπτωση προφορά του.

Κιτς, Τζον [John Keats (1795-1821)]: Άγγλος ρομαντικός ποιητής. Βλ. και: «Το αηδόνι του Κιτς» (*Διερευνήσεις*) και «Στον Τζον Κιτς (1795-1821)» (*Το χρυσάφι των πύργων*).

- Κιχάνο, Αλόνσο:** Φανταστικό πρόσωπο· το πραγματικό όνομα του Δον Κιχώτη.
- Κλάουζεβιτς, Καρλ φον** [Carl von Clausewitz (1780-1831)]: Πρώσος στρατιωτικός και θεωρητικός του πολέμου.
- Κλημεντινή Βιβλιοθήκη** (Clementinum): Σπουδαία Βιβλιοθήκη της Πράγας· στεγάζεται σε κτίριο του 16ου αιώνα που, σήμερα, αποτελεί τμήμα του Πανεπιστημίου.
- Κλόνταρφ** (Clontarf): Περιοχή της ανατολικής Ιρλανδίας, σήμερα παράλιο προάστιο του Δουβλίνου.
- Κλοντς, Ανάχαρσις** (Anacharsis Clootz): Ψευδώνυμο του Jean-Baptiste du Val-de-Grâce (1755-1794), γάλλου επαναστάτη πρωσικής καταγωγής, ο οποίος συνδέθηκε με τους Ιακωβίνους και καταδικάστηκε σε θάνατο απ' τον Ροβεσπιέρο.
- Κοδάμα, Μαρία** [María Kodama]: Πρώην μαθήτρια, σύντροφος, γραμματέας και, τον τελευταίο χρόνο της ζωής του, σύζυγος του Μπόρχες. «Είναι η επιτομή της ασιατικής ευγενείας. Είμαι ερωτευμένος μαζί της και σκοπεύω να την ακολουθώ ως το τέλος του κόσμου. Τα προτερήματά της είναι η ευφυΐα, η διαίσθηση, το χάρισμα της λογοτεχνίας» (εφημ. «La Razón», 15.6.1986).
- Κόλινς, Ουίλκι** [Wilkie Collins (1824-1889)]: Άγγλος μυθιστοριογράφος· κατά πολλούς, ο πιονιέρος της αγγλικής αστυνομικής λογοτεχνίας. Ο Μπόρχες αγαπούσε ιδιαίτερα τη *Φεγγαρόπετρα* του [*The Moonstone* (1868)].
- Κολοσβάρ** (Kolosvar): Η ουγγρική ονομασία της ρουμανικής πόλης Κλουζ, πρωτεύουσας της Τρανσυλβανίας.
- Κόλπος Πλάσιδο:** Τοποθεσία (φανταστική) στο μυθιστόρημα του Κόνραντ* *Νοστρόμο* [*Nostramo* (1904)].
- Κόννοτ** (Connaught ή Connacht): Μία από τις τέσσερις μεγάλες κομητείες της Ιρλανδίας.
- Κόνραντ, Τζόζεφ** [Φιλολογικό ψευδώνυμο του Jozef Teodor Konrad Korzeniowski (1857-1924)]: Πολωνικής καταγωγής άγγλος πεζογράφος. «Ήταν υπερβολικά φιλόδοξος για να γράψει στα πολωνικά...» (Συζήτηση με τον Κάρλος Άλβαρες Ινσουά, περιοδ. «Feeling», τχ. 2, Μπουένος Άιρες, Μάρτιος 1981).
- Κονσεζέιρο, Αντόνιο** [Antonio Conselheiro (1828-1897)]: Βραζιλιανός θρησκευτικός ηγέτης και επαναστάτης· ηγήθηκε της εξέγερσης των χωρικών του Κανούντος,* η οποία πνίγηκε στο αίμα.
- Κονσεπιόν** (Concepción): Επιβλητικός καθεδρικός ναός του Μπουένος Άιρες, κοντά στην κεντρική πλατεία Κονσπιτουσιόν.*
- Κονσεπιόν ντελ Ουρουγουάι** (Concepción del Uruguay): Πόλη της βορειοανατολικής Αργεντινής, στις όχθες του ποταμού Ουρουγουάη.
- Κονσπιτουσιόν** (Constitución): Πολύβουη πλατεία στο νότιο Μπουένος Άιρες.
- Κοντορσέ** [Marie-Jean-Antoine-Nicolas de Carita, marquis de Condorcet (1743-1795)]: Γάλλος μαθηματικός και φιλόσοφος του Διαφωτισμού.
- Κόουλριτζ, Σάμιουελ Τέιλορ** [Samuel Taylor Coleridge (1772-1834)]: Άγγλος ποι-

ητής. Μία φαντασία κι ένα όνειρό του ενέπνευσαν στον Μπόρχες δύο από τα πιο συναρπαστικά του δοκίμια: «Το λουλούδι του Κόουλριτζ» και «Το όνειρο του Κόουλριτζ» (*Διερευνήσεις*).

Κοράλες (Corrales): Δρόμος του νότιου Μπουένος Άιρες όπου ήταν παλιά τα σφαγεία (corrales).

Κορζενιόφσκι: Βλ. Κόνραντ.

Κόρδοβα (Córdoba): 1. Σημαντική πόλη της νότιας Ισπανίας, πάνω στον ποταμό Γουαδαλκιβίρ, αξιόλογο πνευματικό κέντρο επί ισπανικού χαλιφάτου. 2. Μεγάλη επαρχία της κεντρικής Αργεντινής.

Κορδοβέρο, Ναούμ: Φανταστικό πρόσωπο· το επώνυμό του παραπέμπει σαφώς στον Μωσή μπεν Ιακώβ Κορδοβέρο, γνωστό και ως «Ρεμάκ» (1522-1580), ραβίνο του Σαφάντ (Παλαιστίνη), τον εξοχότερο θεωρητικό του ιουδαϊκού μυστικισμού, που ασχολήθηκε ειδικότερα με το θέμα της αθανασίας και άσκησε σημαντική επίδραση στη σκέψη του κορυφαίου καββαλιστή και απολογητή της μετεμψύχωσης Ισαάκ Λουρία.*

Κοριέντες (Corrientes): Κεντρική λεωφόρος του Μπουένος Άιρες.

Κορνήλιος Αγρίππας: Εξελληνισμένο όνομα του γερμανού αποκρυφιστή συγγραφέα Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486-1535).

Κορντέ, Σαρλότ [Charlotte Corday (1768-1793)]: Η γυναίκα που σκότωσε στο λουτρό του τον Μάρα.

Κορντοφάν: Ιστορική περιοχή της Αφρικής, που καλύπτει ολόκληρο σχεδόν το κεντρικό τμήμα του σημερινού Σουδάν.

Κορονέλ (Avenida Coronel Díaz): Κεντρική λεωφόρος του Μπουένος Άιρες.

Κορύβαντες: Δαίμονες ή κατώτεροι θεοί, ιερείς της Κυβέλης.

Κοσμάς ο Ινδικοπλεύστης: Γραφικός περιηγητής του δού αιώνα που, αφού ταξίδεψε στην Αφρική και την Ασία, αποσύρθηκε σε μοναστήρι κι έγραψε τη *Χριστιανική Τοπογραφία* του, όπου υποστηρίζει ότι το σύμπαν είναι ένα «αμέτρου όγκου κιβώτιον» που περιβάλλεται από τον ωκεανό και καλύπτεται από τον ανώτερο ουρανό· πίσω απ' όλα αυτά, είναι ο Κήπος της Εδέμ.

Κόστα Μπράβα (Costa Brava): Χωριό της επαρχίας του Μπουένος Άιρες.

Κοτσίν: Πόλη και λιμάνι της νοτιοδυτικής Ινδίας.

Κουαρεΐμ (Cuareim): Ποταμός που χωρίζει τη Βραζιλία από την Ουρουγουάη.

Κουίν, Έλερι (Ellery Queen): Λογοτεχνικό ψευδώνυμο δύο αμερικανών συγγραφέων αστυνομικής λογοτεχνίας, ιδιαίτερα αγαπητών στον Μπόρχες: του Φρέντρικ Ντανέι και του Μάνφρεντ Μπένινγκτον Λι. Ο Μπόρχες, μέσα απ' τη συνεργασία του με τα περιοδικά «Sur» και «El Hogar», έχει παρουσιάσει στο αργεντινό κοινό πολλά βιβλία του.

Κουιντιλιανός: Ο λατίνος ρήτορας του 1ου π.Χ. αιώνα Marcus Flavius Quintilianus.

Κουτσιγία Νέγρα (Cuchilla Negra): Λοφώδης περιοχή στη βόρεια Ουρουγουάη.

Κρίστι, Άγκαθα [Agatha Christie (1890-1976)]: Η περίφημη αγγλίδα συγγραφέας αστυνομικών μυθιστορημάτων.

Κρότσε, Μπενεντέτο [Benedetto Croce (1866-1952)]: Ιταλός ιδεαλιστής και ουμανιστής φιλόσοφος. Στο δοκίμιό του «Από τις αλληγορίες στα μυθιστορήματα» (*Διερρενήσεις*), ο Μπόρχες υπερασπίζεται την αλληγορία (και τον Τσέστερτον*) έναντι της θέσης του Κρότσε ότι το έργο τέχνης είναι αφ' εαυτού εντελές και ανεξάρτητο του όποιου περιεχομένου του. «[Ο Κρότσε] είναι ένας από τους δύο μόνους σημαντικούς συγγραφείς της σύγχρονης Ιταλίας – ο άλλος είναι ο Λουίτζι Πιραντέλο» [«Μπενεντέτο Κρότσε» (περιοδ. «El Hogar», 27.11.1936)].

Κύρος Β΄, ο Μέγας (περ. 590-529): Βασιλιάς των Περσών, γιος του Καμβύση και ιδρυτής της Περσικής Αυτοκρατορίας.

Λαβάγιε, Χουάν [Juan Galo Lavalle (1797-1841)]: Αργεντινός πολιτικός, αρχηγός του Κόμματος των Ενωτικών και φανατικός αντίπαλος του Ρόσας.*

Λάβκραφτ, Χάουαρντ Φ. [Howard P(hillips) Lovecraft (1890-1937)]: Αμερικανός συγγραφέας του φανταστικού.

Λαγούνα Κολοράδα (Laguna Colorada): Λίμνη και περιφέρεια στα νότια της επαρχίας τού Μπουένος Άιρες.

Λαγούνας ντε Καρδόσο (Lagunas de Cardoso): Περιοχή στα βόρεια της επαρχίας τού Μπουένος Άιρες.

Λακεντέμ, Ισαάκ (Isaac Laquedem): Το όνομα του «Περιπλανώμενου Ιουδαίου» στη φλαμανδική εκδοχή του μύθου.

Λανγκ, Άντριου [Andrew Lang (1844-1912)]: Σκότος λογοτέχνης και κριτικός, γνωστός κυρίως για τις συλλογές παραμυθιών του και τις μεταφράσεις του του Ομήρου.

Λανούς (Lanús): Νοτιοδυτικό προάστιο του Μπουένος Άιρες.

Λάπενμπεργκ, Γιόχαν [Johann Martin Lappenberg (1784-1865)]: Γερμανός ιστορικός, που εξέδωσε το κυριότερο έργο τού Αδάμ της Βρέμης.*

Λαπρίδα, Εουσέμπιο [Eusebio Larrida (1829-1898)]: Αργεντινός στρατιωτικός, άλλος ένας ήρωας των Ενωτικών (των φιλελεύθερων δηλ. αστών του Μπουένος Άιρες) κατά των Ομοσπονδιακών, στον σχεδόν εξηκονταετή εμφύλιο πόλεμο. Βλ. και «Επαγωγικό ποίημα» (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

Λαπρίδα, οδός (calle Larrida): Δρόμος του Παλέρμο.*

Λαρέτα: βλ. Ροδρίγες Λαρέτα.

Λαρούς, Πιερ [Pierre Athanase Larousse (1817-1875)]: Γάλλος λεξικογράφος.

Λάσβιτς, Κουρντ [Kurd Lasswitz (1848-1910)]: Γερμανός φιλόσοφος και συγγραφέας.

Λας Έρας, οδός (Las Heras): Κεντρικός δρόμος του Μπουένος Άιρες, όπου ήταν παλιά οι φυλακές.

Λας Φλόρες (Las Flores): Πολίχνη στα νότια της Επαρχίας του Μπουένος Άιρες.

Λαφινούρ, Αλβάρο Μελιάν [Alvaro Melián Lafinur (1889-1958)]: Αργεντινός λογοτέχνης, θείος του Μπόρχες, που φαίνεται ότι γνώρισε στον μικρό ανιψιό του την περιθωριακή ζωή στις λαϊκές γειτονιές του Μπουένος Άιρες – ένας «κορυφαίος ασήμαντος ποιητής» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

- Λαφινούρ, Λουίς Μελιάν** [Luis Melián Lafinur (1850-1939)]: Ουρουγουανός νομικός και πολιτικός, θείος του Μπόρχες.
- Λαφινούρ, Χουάν Κρισόστομο** [Juan Crisóstomo Lafinur (1797-1824)]: Αργεντινός φιλόσοφος και ποιητής, αδελφός της Μαρίας ντελ Κάρμεν, εκ πατρός προπρομάμης του Μπόρχες, ο οποίος του αφιέρωσε το δοκίμιό του «Νέα ανασκευή του χρόνου» (*Διερευνήσεις*): «Αφιερώνω αυτές τις ασκήσεις στον πρόγονό μου, Χουάν Κρισόστομο Λαφινούρ, που έχει κληροδοτήσει στα αργεντινά γράμματα έναν αξιοθαύμαστο ενδεκασύλλαβο και προσπάθησε να μεταρρυθμίσει τη διδασκαλία της φιλοσοφίας, καθαίροντάς την από θεολογικούς ίσκιους και εκθέτοντας από καθέδρας τις αρχές του Λοκ και του Κοντιγιάκ. Πέθανε στην εξορία· όπως όλοι οι άνθρωποι, του έλαχε να ζήσει σε δύσκολους καιρούς».
- Λαφόργκ, Ζιλ** [Jules Laforgue (1860-1887)]: Γάλλος ποιητής.
- Λαχόρη**: Μεγάλη και ιστορική πόλη του Πακιστάν, σημαντικό εμπορικό και πνευματικό κέντρο· πρωτεύουσα της επαρχίας Παντζάμπ.*
- Λεβιάθαν**: Θαλάσσιο τέρας της Παλαιάς Διαθήκης (*Ιώβ*, γ' 8, *Ψαλμός ογ'*, *Ησαΐας* κξ').
- Λεβιάθαν** [*Leviathan* (1651)]: Μείζον έργο πολιτικής φιλοσοφίας του Τόμας Χομπς.*
- Λέιν, Έντουαρντ** [Edward Lane (1801-1876)]: Άγγλος ανατολιστής, που η «απολυμαντική» μετάφρασή του των *Χιλίων και μιας νυχτών* περνάει από το κόσκινο του Μπόρχες στο «Οι μεταφραστές των *Χιλίων και μιας νυχτών*» (*Ιστορία της απωπότηας*).
- Λέιντεν** (Leiden): Πόλη της Ολλανδίας, γενέτειρα του Ρέμπραντ και έδρα ενός από τα αρχαιότερα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια.
- Λεκόντ ντε Λιλ, Σαρλ** [Charles-Marie-René Leconte de Lisle (1818-1894)]: Γάλλος «παρνασσιστής» ποιητής.
- Λεπάντο** (Leranto): Φραγκική ονομασία της Ναυπάκτου, στη Ναυμαχία της οποίας (1571) πολέμησε –και έχασε το αριστερό του χέρι– ο Θερβάντες.
- Λεύκιππος**: Φιλόσοφος του 5ου π.Χ. αιώνα, διδάσκαλος του Δημοκρίτου.
- Λι, Ρόμπερτ** [Robert E. Lee (1807-1872)]: Ο αρχιστράτηγος των Νοτίων στον Αμερικανικό Εμφύλιο, Η πανωλεθρία των στρατευμάτων του τις τρεις πρώτες μέρες του Ιουλίου του 1863, στο Γκέτισμπεργκ,* σήμανε την αντίστροφη μέτρηση για την τελική συνθηκολόγηση των Νοτίων (1865).
- Λιλιπούτη** (Liliput): Η (θρυλική) χώρα των μικροσκοπικών ανθρώπων που επισκέπτεται ο Γκάλιβερ,* στα *Ταξίδια του Γκάλιβερ* του Σουίφτ.*
- Λίντελ Χαρτ** [Sir Basil Henry Liddell Hart (1895-1970)]: Βρετανός ιστορικός, συγγραφέας της *Ιστορίας του [Πρώτου] Παγκοσμίου Πολέμου* [*A History of the World War, 1914-1918* (1930)].
- Λίπσε, Ιούστος** [Justus Lipse ή Lipsius (1547-1606)]: Φλαμανδός φιλόλογος.
- Λίτσοφιλντ** (Lichfield): Πόλη της δυτικής Αγγλίας, γενέτειρα του Σάμιουελ Τζόνσον.*
- Λόιοντεν, Γιόχαν** [Johann Leusden (1624-1699)]: Ολλανδός καλβινιστής θεολόγος.
- Λοκ, Τζον** [John Locke (1632-1704)]: Άγγλος φιλόσοφος, θεμελιωτής της εμπειριο-

κρατίας. Δεν είναι, ασφαλώς, τυχαία η σύνδεσή του με τον Φούνες [*«Φούνες, ο μνήμων» (Μυθοπλασίες)*], που οδηγεί την *εμπειρία* in *extremis*...

Λόμας (Lomas): Λαϊκή συνοικία του νότιου Μπουένος Άιρες.

Λομόν, Σαρλ [Charles Lhomond (1727-1794)]: Γάλλος λατινιστής.

Λόμπος (Lobos): Κωμόπολη της Αργεντινής, λίγα χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Μπουένος Άιρες.

Λόπε [Carpio Lope de Vega (1562-1635)]: Σύγχρονος του Θερβάντες «χαλκέντερος» ισπανός δραματουργός.

Λόπεθ ντε Σεγούρα, Ρουί (Ruy López de Segura): Ισπανός επιστήμονας του 16ου αιώνα, θεμελιωτής της σύγχρονης τέχνης του σκακιού· ένα περίφημο «άνοιγμα» φέρει το όνομά του.

Λόπες, Εστανισλάο: Ο οπλαρχηγός των ανταρτών Estanislao López, που, μαζί με τις δυνάμεις του Ρόσας,* κατανίκησε τους Ενωτικούς του Λαβάγιε* στις 26.4.1829.

Λόρδος Τζιμ: Φανταστικό πρόσωπο· ο κεντρικός ήρωας του ομότιτλου μυθιστορήματος (1900) του Κόνραντ.*

Λόρενς, Τ(όμας) Έ(ντουαρντ) [T(homas) E(dward) Lawrence (1888-1935)]: Άγγλος λόγιος και στρατιωτικός, γνωστός ως «Λόρενς της Αραβίας».

Λουβερτίρ, Τουσέν [Toussaint Louverture ή L'Ouverture] (1743-1803): Ηγέτης τού απελευθερωτικού κινήματος της Αϊτής.

Λουγόνες, Λεοπόλδο [Leopoldo Lugones (1874-1938)]: Αργεντινός ποιητής, στον οποίο ο Μπόρχες αφιερώνει τον *Ποιητή*, μετά από αλληπάλληλες αναθεωρήσεις και επανεκτιμήσεις του έργου του, που έφταναν από τον απόλυτο θαυμασμό ως την απόλυτη απαξίωση [έχει αποκαλέσει, π.χ., το *Lunario* του Λουγόνες, *Nulario* (τίποτα)]. «Όλοι τον θαύμαζαν, όλοι τον σέβονταν και κανείς δεν τον αγαπούσε. Όταν μου είπαν πως είχε αυτοκτονήσει, ένιωσα λύπη, αλλά καμία έκπληξη» (περιοδ. «Ambiente», Μπουένος Άιρες, 1984). Βλ. και: «Αυτός, λοιπόν, ο άνθρωπος, άρχοντας των λέξεων και των κομπασμών τους, ένιωσε στο βάθος τού είναι του πως η πραγματικότητα δεν είναι λεκτική, πως μπορεί και να μη μεταγράφεται και να 'ναι τρομερή, κι έτσι, ολομόναχος και σιωπηλός, στο σύθαμπο ενός νησιού, πήγε να βρει το θάνατο» (*Πρόλογοι με έναν πρόλογο των προλόγων*).

Λουκανός: Ο λατίνος ποιητής Lucanus (39-65).

Λουκιανός ο Σαμοσατεύς: Εξελληνισμένος σύρος σοφιστής και σατιρικός συγγραφέας (περ. 125-192).

Λουκρήτιος: Ο λατίνος ποιητής και φιλόσοφος του 1ου αιώνα π.Χ. Titus Lucretius Carus.

Λουλ, Ραμόν [Ramón Lull (καταλαν.) ή Raimundus Lullus (λατιν.) ή Raimundo Lullo (ισπαν.), (1235-1315)]: Καταλανός θεολόγος, μυστικιστής, ποιητής, αλχημιστής και άγιος της Καθολικής Εκκλησίας.

Λουντ (Lund): Πόλη της νότιας Σουηδίας, με παμπάλαιο, περιώνυμο πανεπιστήμιο.

Λουρία, Ισαάκ (1534-1572): Εβραίος καββαλιστής, επονομαζόμενος και «Λέων».
Λουτφ Αλί Αζούρ: Πέρσης ποιητής (1711-1781).

Mabinogion: Συλλογή ουαλικών μύθων και θρύλων του 14ου και του 15ου αιώνα.

Μαγώγ: Βλ. Γωγ και Μαγώγ.

Μαντράς: Λιμάνι της νοτιοανατολικής Ινδίας.

Μαϊμονίδης [Moisés Maimonides (1135-1206)]: Εβραιοϊσπανός νομομαθής, θεολόγος και φιλόσοφος.

Μάινονγκ, Αλέξιους [Alexius Meinong (1853-1921)]: Αυστριακός φιλόσοφος. Σύμφωνα με την περί αντικειμένων θεωρία του [*Über Gegenstandstheorie* (1904)], τα αντικείμενα διακρίνονται σε αυτά που έχουν ύπαρξη ως φυσικά αντικείμενα, και αυτά που *υφίστανται* στο νου μας ως έννοιες ή θεωρητικές οντότητες: τα δεύτερα, έχουν κι αυτά μια μορφή *ύπαρξης*.

Μαϊπού (Μαϊρού): Τοποθεσία της Χιλής, όπου, το 1818, ο στρατός του Σαν Μαρτίν* σημείωσε αποφασιστική νίκη κατά των Ισπανών.

Μάιρινκ, Γκούσταβ [Gustav Meyrink (1868-1932)]: Αυστριακός πεζογράφος, αλχημιστής και καββαλιστής, συγγραφέας του πολύκροτου *Γκόλεμ*. * «Η ζωή τού Μάιρινκ υπήρξε λιγότερο προβληματική από τα έργα του» [«Γκούσταβ Μάιρινκ» (περιοδ. «El Hogar», 29.4.1938)].

Μακάου (Macao): Πρώην πορτογαλική αποικία στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας, πόλος έλξης διεθνών τυχοδιωκτών.

Μακιαβέλι, Νικολό [Niccolò Machiavelli (1469-1527)]: Ιταλός πολιτικός, συγγραφέας του περίφημου *Ηγεμόνα* [*Il Principe* (1517)].

Μαλαρμέ, Στεφάν [Stéphane Mallarmé (1842-1898)]: Γάλλος ποιητής.

Μαλδονάδο (Maldonado): Ρέμα που όριζε τα βόρεια σύνορα του Μπουένος Άιρες και κυλάει με τη δυσωδία των βυρσοδεψείων σε πολλά διηγήματα του Μπόρχες. (Βλ. και: Αρόγιο.)

Μαναντιάλες (Manantiales): Τοποθεσία της Ουρουγουάης, όπου, το 1871, διεξήχθη μια απ' τις πολλές αιματηρές εμφύλιες μάχες ανάμεσα στους «Λευκούς» και τους «Κόκκινους». (Βλ. και: Ορίμπε).

Μάουτνερ, Φριτς [Fritz Mauthner (1849-1923)]: Γερμανός φιλόσοφος, συγγραφέας ενός *Φιλοσοφικού Λεξικού*. Βλ. και: «[Ο Μάουτνερ] ήθελε το λεξικό του να διαβάζεται με τον πιο σκεπτικιστικό τρόπο. Εξ άλλου, το λεξικό του είναι γεμάτο πνευματώδεις παρατηρήσεις. Να, λ.χ., κάπου αναφέρεται το ρήμα *stehen* (= ίστασθαι), που στα αγγλικά είναι *to stand*, αλλά στα γαλλικά και στα ισπανικά δεν έχει αντίστοιχο – πρέπει να το πει κανείς περιφραστικά: *être debout* ή *estar de pie*, που δεν είναι καθόλου το ίδιο πράγμα. Δεν παραλείπει, όμως, να κάνει την παρατήρηση πως, όσο να 'ναι, ο Γάλλος και ο Ισπανός πρέπει να γνωρίζουν την έννοια του *stehen*, γιατί, αλλιώς, θα σωριάζονταν χάμω...» (Μπόρχες, σε μια συνέντευξη του στον Τζέιμς Έρμπι, Ιανουάριος 1962).

- Μαρίενμπουργκ** (Marienburg): Πόλη της Ανατολικής Πρωσίας (το σημερινό Μάλμπορκ της Πολωνίας), σημαντικό κέντρο κατά την εποχή της διακυβέρνησης της χώρας από τους Ιππότες του Τευτονικού Τάγματος (12ος και 13ος αιώνας).
- Μαρίνο, Τζιαμπατίστα** [Giambattista Marino (1569-1625)]: Ιταλός ποιητής του μπαρόκ· κυριότερο και πιο φιλόδοξο έργο του, το αποτελούμενο από 42.000(!) στίχους λυρικό παραλήρημα *Άδωνις* (1623), που συνέβαλε πολύ στο να λάβει ο όρος «μαρινισμός» υποτιμητική χροιά.
- Μαρσενουάρ** (Marchenoir): Δασώδης περιοχή στην κεντροδυτική Γαλλία, θέατρο πολλών μαχών του Γαλλογερμανικού Πολέμου του 1870.
- Μάρτενσεν, Χανς Λάσε** [Hans Lasse Martensen (1808-1884)]: Δανός θεολόγος.
- Μαρτίνες Εστράδα, Εσεκιέλ** [Ezequiel Martínez Estrada (1895-1964)]: Αργεντινός ποιητής. Βλ.: «Μια έκρηξη διαχτυκότητας του Εσεκιέλ Μαρτίνες Εστράδα» (περιοδ. «Sur», τχ. 242, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1956).
- Μαρτίν Φιέρο**: Έπος του Ερνάντες* (1872), που εξιστορεί τα κατορθώματα του μεγαλύτερου αργεντινού λαϊκού ήρωα και αρχέτυπου, θα 'λεγε κανείς, του *γκάουτσο*.* Στο διήγημα «Το τέλος» (*Μυθολασίες*), ο Μπόρχες συνεχίζει και «τελειώνει» το έπος από το σημείο όπου το άφησε ο Ερνάντες.
- Μασόρκα** (*mazorca*): Κατά λέξιν, στάχυ καλαμποκιού· η πανίσχυρη και αδίστακτη μυστική αστυνομία του Ρώσας.*
- Μασογιέρ** (Masoller): Πόλη της βόρειας Ουρουγουάης· στην αιματηρή μάχη της (1.9.1904), οι ουρουγουανοί δημοκράτες-επαναστάτες του Σαράβια* ηττήθηκαν από τον τακτικό στρατό του δικτάτορα Μπόρδα.* Στην ίδια μάχη, ο Σαράβια πληγώθηκε θανάσιμα.
- Ματσαάδο, Μπενίτο** [Benito Machado (1823-1909)]: Αργεντινός στρατιωτικός.
- Μαστρονάρδι, Κάρλος** [Carlos Mastronardi (1901-1976)]: Αργεντινός συγγραφέας, στενός φίλος του Μπόρχες. «Ανέκαθεν είχα την εντύπωση ότι [ο Μαστρονάρδι] καλλιεργούσε τη μοναξιά του» (Συζήτηση με τον Ρομπέρτο Αλιφάνο, 1984) και: «Νομίζω πως ένας απ' τους λόγους για τους οποίους ο Μαστρονάρδι κυκλοφορούσε ολομόναχος τις νύχτες του Μπουένος Άιρες, είναι ότι, έτσι, μπορούσε να νοσταλγεί καλύτερα το Έντρε Ρίος* του» (Συζήτηση με τον Φερνάντο Σορεντίνο, ό.π. στο λήμμα «Αρλ»).
- Μαύρο Μυρμήγκι** (Hormiga Negra): Φανταστικό πρόσωπο· ο κεντρικός ήρωας του ομότιτλου μυθιστορήματος του Γουτιέρες.*
- Μαχαβίρα, Βαρντχαμάν** (599-527): Ένας από τους ιδρυτές του τζαϊνισμού.
- Μαχαγιάν**: βλ. *Μέγα Όχημα*.
- «Μάχντι»**: Όνομα με το οποίο έμεινε στην Ιστορία ο σουδανέζος σείχης Μουχάμαντ Αμπντάλα (1844-1885), που ηγήθηκε της γνωστής αιματηρής εξέγερσης κατά των Αγγλοαιγυπτίων και, το 1885, κατέλαβε το Χαρτούμ. (Η λέξη σημαίνει «αυτός που οδηγείται καλά» και, κατά τη μουσουλμανική παράδοση, προσδίδεται σε

όποιον θεωρείται απόγονος του Μωάμεθ, άξιος να αποκαταστήσει τον καθαρό νόμο του ισλάμ.)

Μέγα Όχημα (*Μαχαγιάνα*): Ο ένας από τους δύο δρόμους-κατευθύνσεις που, κατά το βουδισμό, οδηγούν στη λύτρωση (*νιρβάνα*): ο άλλος, *Μικρό Όχημα* (*Χιναγιάνα* ή *Θεραβάντα*), λιγότερο μυστικιστικός, εξασφαλίζει τη λύτρωση σε μικρότερο αριθμό ανθρώπων. Βλ. και: *Τι είναι ο βουδισμός*; και «Ο βουδισμός» (*Εφτά νύχτες*).

Μελάγχθων [Philipp Melanchton (1497-1560)]: Γερμανός προτεστάντης θεολόγος, φίλος και συνεργάτης του Λούθηρου.

Μέλβιλ, Χέρμαν [Herman Melville (1819-1891)]: Μείζων αμερικανός πεζογράφος και ποιητής.

Μελκάρθ: Σημαντική φοινικική θεότητα της Τύρου και των δύο αποικιών της, της Καρχηδόνας και των Γαδεΐρων.

Μέλο (Melo): Πόλη της βορειοανατολικής Ουρουγουάης.

Μενάρ Λουί-Νικολά [Louis-Nicolas Ménard (1822-1901)]: Γάλλος αρχαιολάτρης και σοσιαλιστής ποιητής.

Μέντοουζ Τέιλορ [Philip Meadows Taylor (1808-1876)]: Άγγλος δημοσιογράφος και συγγραφέας. Ο Μπόρχες παρουσίασε στο αργεντινό κοινό το βιβλίο του *Confessions of a Thug* [*Εξομολογήσεις ενός θούγου*] (περιοδ. «El Hogar», 27.5.1938).

Μερβ: Αρχαία πόλη του σημερινού Τουρκμενιστάν, πρωτεύουσα των Σελτζούκων κατά τον 11ο και τον 12ο αιώνα.

Μερίνο, Φρανσίσκο Λόπες [Francisco López Merino (1904-1928)]: Αργεντινός ποιητής, φίλος του Μπόρχες, που αυτοκτόνησε σε ηλικία 24 ετών.

Μέρλιν: Φανταστικό πρόσωπο· ο γνωστός μάγος και μυστικοσύμβουλος του βασιλιά Αρθούρου.

Μέρσεδ (La Merced): Αριστοκρατική ενορία στο Παλέρμο.*

Μερσέδες (Mercedes): Πόλη της Ουρουγουάης, βορειοδυτικά του Μοντεβιδέο, όπου κατέφευγαν πολλοί αυτοεξόριστοι Αργεντινοί, πολιτικοί αντίπαλοι του Ρόσας.*

Μέσα, Μανουέλ [Manuel Mesa (1788-1829)]: Αργεντινός πολιτικός, ηγέτης των Ομοσπονδιακών· ηττήθηκε στο Περγαμίνο* από τον Ισιδόρο Σουάρες,* συνελήφθη αιχμάλωτος και στάλθηκε σιδηροδέσμιος στο Μπουένος Άιρες, όπου και εκτελέστηκε, στις 16 Φεβρουαρίου 1829.

Μέχικο, οδός (calle México): Δρόμος του Μπουένος Άιρες, όπου και η Εθνική Βιβλιοθήκη στην οποία εργάστηκε ο Μπόρχες.

Μητρόδωρος: Φιλόσοφος του 5ου π.Χ. αιώνα, μαθητής του Δημόκριτου και πρόδρομος των Σκεπτικών.

Μίγνιος: Εξελληνισμένο όνομα του γάλλου θεολόγου Jacques Paul Migne (1800-1875).

Μιθριδάτης Ευπάτωρ (132-63): Βασιλιάς του Πόντου, που αμφισβήτησε σθεναρά την ισχύ της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Κατά τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο,* «ήταν ηγεμόνας είκοσι δύο εθνών που το καθένα μιλούσε και διαφορετική γλώσ-

σα, και σε καθεμιά απ' αυτές τις γλώσσες νομοθετούσε και δίκαιζε χωρίς διερμηνέα».

Μίκλοσιτς, Φραντς φον [Franz von Miklosich (1813-1891)]: Αυστριακός φιλόσοφος και γλωσσολόγος.

Μιλ, Τζον Στούαρτ [John Stuart Mill (1806-1873)]: Άγγλος φιλόσοφος και οικονομολόγος, ιδρυτής του αγγλικού θετικισμού. «Στις αρχές του 19ου αιώνα, ο Μιλ εξέφρασε το φόβο πως κάποτε θα εξαντλούνταν ο αριθμός των δυνατών μουσικών συνδυασμών και πως δε θα υπήρχε στο μέλλον θέση για απεριόριστους Βέμπερ και Μότσαρτ» [«Ένα σημείωμα για τον (προς τον) Μπέρναρντ Σο» (Διερευνήσεις)].

Μίλτον, Τζον [John Milton (1608-1674)]: Μείζων –επίσης τυφλός– άγγλος ποιητής. Βλ. και: «Ένα ρόδο και ο Μίλτον» (Ο άλλος, ο ίδιος)· επίσης: «Λέω και πάλι πως το μόνο που έχω χάσει, / είναι η ασήμαντη επιφάνεια των πραγμάτων. / Τη φράση αυτή την έχει πει ο Μίλτον και είναι σπουδαία» [«Ένας τυφλός» (Το βαθύ ρόδο)].

Μιντρασίμ [πληθυντικός της εβραϊκής λέξης *μιντράς* (μελέτη)]: Εξηγητικά κείμενα της Βίβλου.

Μιρζαπούρ: Πόλη της κεντρικής Ινδίας, κοντά στο Αλλαχαμπάντ.*

Μίσνα(χ): Επιτομή εβραϊκών νόμων, που συμπληρώνουν ή εφαρμόζουν τον Νόμο της Γραφής.

Μίτρε, Μπαρτολομέο [Bartolomé Mitre (1821-1906)]: Αργεντινός πολιτικός.

Μίτφορντ, Έι Μπι [A(lgernon) B(ertram) Mitford (1837-1916)]: Άγγλος διπλωμάτης, συλλέκτης, ανατολιστής και συγγραφέας.

Μοαλάκατ [ή *Μουαλάκατ* («Οι κρεμάμενες»)]: Ανθολογία επτά προϊσλαμικών αραβικών ωδών, γραμμένων από ισάριθμους ποιητές, η επιλογή των οποίων λέγεται ότι είναι έργο του ποιητή του Χαμάντ αλ-Ραούγια (8ος αιώνας). Ο Ζουαΐρ* εκπροσωπείται στην Ανθολογία (γνωστή στη Δύση με τον τίτλο *Επτά Ωδές*) με μια κλασική ωδή (*κασίντα*) της εποχής, στην οποία εξυμνεί την αραβική έρημο και εγκωμιάζει τη θαρραλέα απόφαση δύο βεδουίνων φυλάρχων να συνάψουν ειρήνη.

Μοκτεζούμα: Ο πεφωτισμένος βασιλιάς των Αζτέκων (1502-1520), γνωστός και ως Μοντεζούμα, που... καλωσόρισε τα στρατεύματα του Κορτές, εκλαμβάνοντάς τον για τον θεό Κετσακόατλ.

Μοναξιές [*Soledades* (1613)]: Ποιητική σύνθεση του Γκόνγκορα,* από την οποία έχουν διασωθεί τα δύο πρώτα Άσματα.

Μονέ, Ιζαμπέλ (Isabelle Monet): Η σύζυγος του Μορίς Αμπραμοβίτς.*

Μονεγάλ, Εμίρ Ροδρίγες [Emir Rodríguez Monegal (1921-1985)]: Ουρουγουανός φιλόλογος, φίλος του Μπόρχες και συγγραφέας μιας σπουδαίας κριτικής βιογραφίας του (*Jorge Luis Borges: A Literary Biography*, «Dutton», Νέα Υόρκη, 1978).

Μοντ, Φ.Ν. [Frederich Natush Maude (1854-1933)]: Άγγλος ιστορικός· μεταξύ άλλων, μετέφρασε στα αγγλικά και τον Κλάουζεβιτς.*

- Μονταλμπάν:** Ο ένας από τους δώδεκα παλαδίνους (ακολούθους) του Καρλομάγνου, Rinaldo (ή Reinaldos) de Montalbán, τρανός πλιατσικολόγος, σπουδαιότερο κατόρθωμα του οποίου ήταν η κλοπή του χρυσού ειδώλου του Μωάμεθ (Θερβάντες, *Δον Κιχώτης*, τόμ. Α, κεφ. 1).
- Μοντανέρ και Σιμόν** (Montaner y Simon): Καταλανοί εκδότες του *Ισπανοαμερικανικού Εγκυκλοπαιδικού Λεξικού*.*
- Μοντιέλ** (Montiel): Ισπανικό χωριό στην επαρχία Μάντσα.
- Μοντομπάν** (Montauban de Bretagne): Πόλη της βορειοδυτικής Γαλλίας.
- Μονφοκόν** (Montfaucon): Πόλη της Γαλλίας, πολύ κοντά στο Βερντέν· η νίκη των συμμάχων στις μάχες που έγιναν στην περιοχή (Σεπτ.-Νοέμ. 1918), οδήγησε στη συνθηκολόγηση των Γερμανών και σήμανε τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.
- Μορ, Τόμας** [Thomas More (1478-1535)]: Άγγλος ουμανιστής φιλόσοφος, συγγραφέας της *Ουτοπίας*.*
- Μοράν, Μπαγκς** [George “Bugs” Moran (1893-1957)]: Πολωνοαμερικανός γκάνγκστερ του μεσοπολέμου, θανάσιμος αντίπαλος του Αλ Καπόνε.*
- Μορέιρα, Χουάν** [Juan Moreira (1819-1874)]: Θρυλικός *γκάουτσο** και παράνομος, που τα έργα και οι ημέρες του απαθανατίστηκαν στο ομότιτλο μυθιστόρημα-επιφυλλίδα του Γουτιέρρες* (1879-'80).
- Μορένο, οδός** (calle Moreno): Δρόμος του Μπουένος Άιρες που ξεκινάει από το Αλμάγρο* και καταλήγει στο λιμάνι.
- Μόρις, Ουίλιαμ** [William Morris (1834-1896)]: Άγγλος αρχιτέκτονας, σχεδιαστής, ποιητής και πρωτεργάτης του σοσιαλισμού στην Αγγλία.
- Μορόν** (Morón): Δήμος του Ευρύτερου Μπουένος Άιρες, όπου ο Μπόρχες πήγαινε συχνά να συναντήσει το φίλο του, Μασεδόνιο Φερνάντες.*
- Μούνστερ** (Munster): Μεγάλη περιφέρεια της νοτιοδυτικής Ιρλανδίας.
- Μουρ, Τζορτζ** [George Moore (1852-1933)]: Ιρλανδός συγγραφέας, ο οποίος, κατά τον Μπόρχες, «έβαζε στοίχημα ότι μπορούσε να ανακαλύψει δεκατέσσερα λάθη σε οποιοδήποτε σονέτο του Μποντλέρ».*
- Μουρ, Τόμας** [Thomas Moore (1779-1852)]: Ιρλανδός ποιητής, φίλος του Μπάιρον και του Σέλεϊ.
- Μουράνια, Χουάν:** «Ήταν ο πιο ξακουστός μαχαιροβγάλτης – αυτός και ο Σουάρες, ο Χιλιάνος. Αυτή ήταν και η μόνη του δεξιότητα, γιατί δεν πιστεύω ότι ήταν έξυπνος. Και, εδώ που τα λέμε, δε βλέπω σε τι θα τον ωφελούσε αν ήταν» (Συζήτηση με τον Φερνάντο Σορεντίνο, ό.π. στο λήμμα «Αρλτ»).
- Μούρτσισον, Χουάν** (Juan Murchison): Πρέπει να είναι η... εξισπανισμένη εκδοχή του Τζον Μέρτσισον, τον οποίο ο Μπόρχες αναφέρει στο «Αυτοβιογραφικό δοκίμιο» ως ένα μέλος της «πολυπληθούς παρέας του Κέιμπριτζ [της Μασαχουσέτης].»
- Μουχάραμ:** Ο πρώτος –σεληνιακός– μήνας του ισλαμικού ημερολογίου· αντιστοιχεί περίπου με τον δικό μας Απρίλιο.

Μόχαμ: Το εγκυρότερο κατά τον Μεσαίωνα αραβικό εγκυκλοπαιδικό λεξικό, έργο του Αμπενσίντα.*

Μπάαλ Σεμ (Τοβ): Με αυτό το όνομα είναι γνωστός ο πολωνός καββαλιστής Ισραήλ μπεν Ελιέζερ (πρώτο ήμισυ 18ου αιώνα).

Μπαγιόν (Bayonne): Πόλη της νοτιοδυτικής Γαλλίας, με περίφημο Καθεδρικό ναό.

Μπαζέ (Bagé): Πόλη της νότιας Βραζιλίας, κοντά στα σύνορα με την Ουρουγουάη.

Μπαϊά Μπλάνκα (Bahía Blanca): Παραθαλάσσια πόλη της επαρχίας του Μπουένος Άιρες, νότια της πρωτεύουσας, έδρα του Εθνικού Πανεπιστημίου.

Μπάκλι, Έζρα: Για το επώνυμο αυτού του φανταστικού «εκατομμυριούχου», βλ. σχόλιο στο λήμμα «Χάσαμ, Σίλας».

Μπαλάντα του Μόλντον, Η (The Battle of Maldon): Ημιτελές μεσαιωνικό έπος που εξιστορεί τη μάχη η οποία δόθηκε το 991 μ.Χ. μεταξύ των Δανών και των (ηττηθέντων) Αγγλοσαξόνων, με επικεφαλής τον Μπέρτνοθ.* Βλ. και, στο παρόν, το διήγημα «991 μ.Χ». (Το σιδερένιο νόμισμα). «Οι εισβολείς ζήτησαν από τους Σάξονες να τους πληρώσουν φόρο, και οι Σάξονες απάντησαν πως θα τους πληρώναν με τα γέρικα σπαθιά τους. [...] Δικαίως έχει εξαρθεί ο ομηρικός χαρακτήρας αυτών των στίχων. Ο Λεγκουί τούς θεωρεί ισάξιους με το Άσμα του Ρολάνδου, αλλά παρατηρεί κι ότι "Η μπαλάντα του Μόλντον διαθέτει την απέριττη αυστηρότητα της Ιστορίας, ενώ Το άσμα του Ρολάνδου, το γόητρο του θρύλου"» (Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες).

«**Μπαλάντα του σερ Πάτρικ Σπενς**»: Μεσαιωνική σκοτική μπαλάντα, ανωνύμου, γραμμένη πιθανότατα στα μέσα του 14ου αιώνα.

Μπαλβανέρα (Balvanera): Γειτονιά του Μπουένος Άιρες.

Μπάλμες, Χάιμε Λουθιάνο [Jaime Luciano Balmes (1810-1848)]: Ισπανός ρωμαιοκαθολικός φιλόσοφος.

Μπαλχ: Κωμόπολη του Αφγανιστάν, όπου πιθανολογείται ότι ήταν κάποτε η αρχαία Βακτριανή.

Μπάνιαν, Τζον [John Bunyan (1628-1688)]: Άγγλος κληρικός και ιεροκήρυκας, συγγραφέας του περίφημου *The Pilgrim's Progress* [*Η πορεία του προσκυνητή* (1678)].

Μπάουερι (Bowery): Πάλαι ποτέ κακόφημη γειτονιά του Κάτω Μανχάταν (Νέα Υόρκη).

Μπαράκας (Barracas): Εργατική (πρώην κακόφημη) συνοικία του νότιου Μπουένος Άιρες.

Μπαρές, Μορίς [Maurice Barrès (1852-1923)]: Γάλλος πολιτικός και συγγραφέας.

Μπαρραχάτ: Ο έβδομος μήνας του κοπτικού ημερολογίου.

Μπατερία (Battería): Γειτονιά του βόρειου Μπουένος Άιρες.

Μπάτλερ, Σάμιουελ [Samuel Butler (1835-1902)]: Άγγλος συγγραφέας και φιλόσοφος.

Μπατόν Ρουζ (Baton Rouge): Πόλη των ΗΠΑ, πρωτεύουσα της Λουιζιάνας.

Μπάχο (El Bajo): Κακόφημη συνοικία του Μπουένος Άιρες, κοντά στο λιμάνι.

- Μπέζο, Αντρές** [Andrés Bello (1781-1865)]: Χιλιανός πολιτικός, ποιητής και συντάκτης μιας –ακόμα εν ισχύ– *Γραμματικής της ισπανικής γλώσσας* [*Gramática de la lengua castellana* (1847)].
- Μπέικον, Φράνσις** (ή Φραγκίσκος Βάκων) [Francis Bacon 1561-1626]: Άγγλος νομομαθής και φιλόσοφος.
- Μπελγκράνο** (Belgrano): Αριστοκρατικό προάστιο στα βόρεια του Μπουένος Άιρες.
- Μπέμε, Γιάκομπ** [Jacob Boehme ή Böhme (1575-1624)]: Γερμανός μυστικιστής θεολόγος.
- Μπεναρές**: Πόλη της βόρειας Ινδίας, λατρευτικό κέντρο των ινδουιστών. Βλ. και: «Μπεναρές» (*Πυρετός του Μπουένος Άιρες*).
- Μπεντιά, Ζυλιέν** [Julien Benda (1867-1956)]: Γάλλος πεζογράφος και φιλόσοφος.
- Μπεργκσόν** (ή Μπερξόν) [Henri Bergson (1859-1941)]: Γάλλος φιλόσοφος.
- Μπέρκλι, Τζορτζ** [George Berkeley (1685-1753)]: Ιρλανδός φιλόσοφος, ένας ακόμα αγαπητός στον Μπόρχες ιδαλγός, που τα 'βαλε με τους «ανεμόμυλους» του Χρόνου [*Principles of Human Knowledge (Αρχές της ανθρώπινης γνώσης)*, 1713]. Βλ. και: «Τα πράγματα / που κανένας δε βλέπει, παρά μονάχα ο θεός του Μπέρκλι» [«Πράγματα» (*Το χρυσάφι των τίγρεων*)].
- Μπερμέχο** (Bermejo): Δυτικός παραπόταμος του Παραγουάη, στα σύνορα Χιλής και Αργεντινής).
- Μπερξόν**: βλ. Μπεργκσόν.
- Μπέρτνοθ** (Byrhtnoth): Σάξονας πολέμαρχος, που ηγήθηκε των στρατευμάτων του βασιλιά της Αγγλίας Έθελρεντ Β' (Aethelred ή Ethelred), του Ασυμβούλευτου (περ. 968-1016) στην ολέθρια Μάχη του Μόλντον, όπου βρήκε το θάνατο. Βλ. και: *Μπαλάντα του Μόλντον*.
- Μπέρτον, Ρίτσαρντ Φράνσις** [Richard Francis Burton (1821-1890)]: Βρετανός λόγιος, ανατολιστής, εξερευνητής και τυχοδιώκτης. Βλ. και: «Οι μεταφραστές των Χιλίων και μιας νυχτών» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).
- Μπέρτον, Ρόμπερτ** [Robert Burton (1577-1640)]: Άγγλος στοχαστής, συγγραφέας της *Ανατομίας της μελαγχολίας* [*The Anatomy of Melancholy* (1621)].
- Μπέρχα** (Berja): Πόλη της Ανδαλουσίας, στη νοτιοανατολική ακτή της Ισπανίας.
- Μπίκανερ**: Πόλη της Ινδίας.
- Μπίογουλφ** (*Beowulf*): «Γραμμένο τον 8ο αιώνα, είναι το αρχαιότερο επικό μνημείο των γερμανικών λογοτεχνιών. Ανακαλύφθηκε το 1705 και καταγράφηκε σ' έναν κατάλογο αγγλοσαξονικών χειρογράφων ως εποποιία που εξιστορεί τους πολέμους μεταξύ Δανών και Σουηδών. Το σφάλμα αυτό οφείλεται στις δυσκολίες της ποιητικής γλώσσας: στις αρχές του 18ου αιώνα, υπήρχαν στην Αγγλία πολλοί λόγιοι ικανοί να κατανοήσουν την αγγλοσαξονική πρόζα, αλλά όχι και ν' αποκρυπτογραφήσουν ένα ποίημα γραμμένο σε μια γλώσσα τεχνητή» (*Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες*). Βλ. και: «Σύνθεση γραμμένη πάνω σ' ένα αντίτυπο του *Μπίογουλφ*» (*Ο άλλος, ο ίδιος*): επίσης: «Ένα σπαθί για το χέρι / που θα κερδίσει ένα βα-

σίλειο και θα χάσει ένα βασίλειο, / ένα σπαθί για το χέρι / που θα γκρεμίσει το δάσος από λόγχες. / Ένα σπαθί για το χέρι του Μπίογουλφ» [«Απόσπασμα» (Ο άλλος, ο ίδιος)].

Μπιόι Κασάρες, Αδόλφο [Adolfo Bioy Casares (1914-1999)]: Ο φίλος του Μπόρχες, αργεντινός συγγραφέας, αξιόλογος πεζογράφος (*Η εφεύρεση του Μορέλ, Ο ήρωας των γυναικών, Σχέδιο διαφυγής κ.ά.*) και τακτικός... θαμώνας κάποιων διηγημάτων του φίλου του [«Tlön, Uqbar, Orbis Tertius» (*Μυθοπλασίες*) κ.α.]. Η χαλκέντερη δυάδα Μπόρχες-Κασάρες έχει επιμεληθεί ανθολογίες (*Τα καλύτερα αστυνομικά διηγήματα, Σύντομες και παράξενες ιστορίες, Το Βιβλίο του Ουρανού και της Κόλασης κ.ά.*) και έχει συγγράψει σενάρια για τον κινηματογράφο (*Οι περιθωριακοί, Ο παράδεισος των πιστών, Οι άλλοι*), διηγήματα [*Χρονικά του Μπούστος Ντομέκ, Νέες ιστορίες του Μπούστος Ντομέκ, Έξι προβλήματα για τον Δον Ισίδρο Παρόδι* (υπό το κοινό ψευδώνυμο H. Bustos Domescq) κ.ά.] και μία νουβέλα [*Ένα μοντέλο για το θάνατο* (υπό το κοινό ψευδώνυμο B. Suárez Lynch)].

Μπλέικ, Ουίλιαμ [William Blake (1757-1827)]: Άγγλος ποιητής, ζωγράφος και οραματιστής.

Μπλουά, Λεόν [Léon Bloy (1846-1917)]: «Καταραμένος» γάλλος πεζογράφος και στοχαστής, με τεράστια επίδραση στον Μπόρχες: βλ. το διήγημα «Τρεις εκδοχές τού Ιούδα» (*Μυθοπλασίες*) και το δοκίμιο «Ο καθρέφτης των αινιγμάτων» (*Διερευνήσεις*). Στο δοκίμιό του «Ο κυκλικός χρόνος» (*Ιστορία της αιωνιότητας*), ο Μπόρχες προοιωνίζεται το διήγημα «Οι θεολόγοι» (*Το Άλεφ*), που έμελλε να γραφτεί δεκαπέντε χρόνια αργότερα: «Αν οι μοίρες του Έντγκαρ Άλαν Πόου,* των Βίκινγκ,* του Ιούδα Ισκαριώτη και του αναγνώστη μου είναι, κατά κάποιον μυστικό τρόπο, μία και μοναδική μοίρα –η μόνη δυνατή μοίρα–, τότε, η Παγκόσμια Ιστορία δεν είναι παρά η ιστορία ενός και μόνου ανθρώπου. [...] (Είχα φανταστεί, πάει πολύς καιρός τώρα, ένα διήγημα, με τον τρόπο του Λεόν Μπλουά: ένας θεολόγος αφιερώνει όλη τη ζωή του να καταρρίψει τα επιχειρήματα ενός αιρεσιάρχη· τον νικάει με περίπλοκες πολεμικές, τον καταδίδει, τον στέλνει στην πυρά. Στους ουραμούς, ανακαλύπτει πως, για τον Θεό, ο ίδιος και ο αιρεσιάρχης είναι ένα και το αυτό πρόσωπο)».

Μπλουμ, Λεοπόλδος: Φανταστικό πρόσωπο· κεντρικός χαρακτήρας στον *Οδυσσέα* του Τζόις.*

Μποαμπντίλ (ή Αμπού Αμπντάλα): Ο τελευταίος μαυριτανός ηγεμόνας της Γρανάδας· βασίλεψε ως το 1492, έτος που σήμανε την οριστική ήττα και εκδίωξη των Μαυριτανών από την Ισπανία.

Μποβέ, Βενσάν ντε [Vincent de Beauvais (1190-1264)]: Γάλλος δομινικανός ιερωμένος και συντάκτης της εγκυκλοπαίδειας *Speculum Majus* (*Μείζον Κάτοπτρον*) ή *Speculum Triplex* (*Τριπλούν Κάτοπτρον*), επειδή χωριζόταν σε τρία μέρη: το Naturale (Θεός, κοσμογονία, φυσική ιστορία), το Doctrinale (επιτομή φυσικών και φιλοσοφικών θεωριών της εποχής) και το Historiale. Ένα τέταρτο μέρος, το Morale, προστέθηκε αργότερα, από άλλους.

- Μπόλουερ-Λίτον, Τζορτζ** [George Edward Bulwer-Lytton (1803-1873)]: Άγγλος μυθιστοριογράφος (και πολιτικός), συγγραφέας του *Οι τελευταίες μέρες της Πομπηίας* (1834).
- Μπομπάλ, Σουσάνα** (Susana Bombal): Αργεντινή συγγραφέας, για την οποία ο Μπόρχες έχει γράψει ένα ομότιτλο ποίημα (*Το χρυσάφι των τίγρων*) και της οποίας το μυθιστόρημα *Τρεις Κυριακές* (*Tres domingos*) έχει προλογίσει (*Πρόλογοι με έναν πρόλογο των προλόγων*).
- Μποντιέρ, Σαρλ** [Charles Baudelaire (1821-1867)]: Γάλλος ποιητής, μεταφραστής και κριτικός, έξοχος μεταφραστής στα γαλλικά των ποιημάτων του Πόου.*
- Μπονφάντι, Μάριο**: Φανταστικό πρόσωπο· φανφαρόνος συγγραφέας-επινόημα των Μπόρχες-Κασάρες. Βλ.: «Οι προβλέψεις του Σαντζιάκομο» (*Εξι προβλήματα για τον δον Ισίδρο Παρόδι*).
- Μπόρδα, Χουάν Ιδιάρτε** [Juan Idiarte Borda (1844-1897)]: Ουρουγουανός πολιτικός που, ως αρχηγός του Κόμματος των «Κόκκινων», κυβέρνησε την Ουρουγουάη από το 1894-1897, οπότε και δολοφονήθηκε από τον Αβελίνο Αρεδόντο.*
- Μπουλ, Τζορτζ** [George Boole (1815-1864)]: Άγγλος μαθηματικός.
- Μπουλάκ**: Πάλαι ποτέ προάστιο και, σήμερα, λαϊκή, πολυπληθής συνοικία του Καΐρου.
- Μπούμπερ, Μάρτιν** [Martin Buber (1878-1965)]: Αυστριακής καταγωγής εβραίος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος.
- Μπούσει, Βίλχελμ** [Wilhelm Bousset (1865-1920)]: Γερμανός θεολόγος.
- Μπραγάδο** (Bragado): Πόλη και ποταμός στην επαρχία του Μπουένος Άιρες.
- Μπράιτον** (Brighton): Αγγλική λουτρόπολη στη Μάγχη.
- Μπράντλι, Φράνσις** [Francis Herbert Bradley (1846-1924)]: Άγγλος φιλόσοφος. «(Ο Μπράντλι) προτείνει την προσωπική του θέση: να αποκλειστεί το μέλλον, που δεν είναι παρά μια κατασκευή της ελπίδας, και να περιοριστεί ο χρόνος στην αγωνία της παρούσας στιγμής που διαλύεται στο παρελθόν» [*Ιστορία της αιωνιότητας*] (*Ιστορία της αιωνιότητας*)].
- Μπράουν, σερ Τόμας** [Sir Thomas Browne (1605-1682)]: Άγγλος ιατρός, στοχαστής, πλατωνικός φιλόσοφος, κατ' εξοχήν εκπρόσωπος του μπαρόκ, το κυριότερο φιλοσοφικό έργο του οποίου (*Religio Medici*, 1643) μπορεί να περιελήφθη στην εποχή του στον Παπικό Κατάλογο των απαγορευμένων για τους Καθολικούς βιβλίων (*Index*), αλλά ενέπνευσε στον Μπόρχες ένα από τα ωραιότερα ποιήματά του [*«Religio Medici, 1643»* (*Το χρυσάφι των τίγρων*)], αφιερωμένο στον (και γραμμένο με τον τρόπο τού) Μπράουν. Η αγωνιώδης επανάληψη των λέξεων μας βοηθάει ν' ακούσουμε την κραυγή ενός ανθρώπου που συνειδητοποιεί πως παραδέρνει σ' έναν κυκλικό λαβύρινθο: «Προστάτεψέ με, Κύριε, απ' το να γίνω αυτό που ήδη υπήρξα / αυτό που ήδη ανεπανόρθωτα υπήρξα. / Όχι από το σπαθί, μήτε απ' την πυρωμένη λόγχη / προστάτεψέ με, Κύριε, απ' την ελπίδα».

- Μπράουνινγκ, Ρόμπερτ** [Robert Browning (1812-1889)]: Άγγλος ρομαντικός ποιητής.
- Μπρεσλάου** (Breslau): Η γερμανική ονομασία της πολωνικής πόλης Βρόκλαβ, με σημαντική εβραϊκή παροικία πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.
- Μπρόκχαους, Φρίντριχ** [Friedrich Arnold Brockhaus (1772-1823)]: Γερμανός εκδότης της περίφημης φερώνυμης Εγκυκλοπαίδειας,
- Μπρούνο, Τζορντάνο** [Giordano Bruno (1548-1600)]: Μείζων φιλόσοφος, αστρονόμος και μαθηματικός, που καταδικάστηκε στον διά πυρός θάνατο από την Ιερά Εξέταση.
- Μπχουζ**: Πόλη της Ινδίας, στη δυτικότετη εσχάτιά της.
- Μυσόρη**: Βασίλειο (σήμερα ομόσπονδο κράτος) της νότιας Ινδίας και η πρωτεύουσά του.
- Μωάβ**: Περιοχή της Παλαιστίνης, ανατολικά της Νεκράς Θάλασσας.
- Μωυσής ντε Λεόν** [Moisés de León (1250-1305)]: Εβραίος καββαλιστής φιλόσοφος, συντάκτης του *Ζοχάρ*.*
- Ναμίρ** (Namur): Πόλη του Βελγίου, που κατελήφθη από τους Γερμανούς στις 25.8.1914.
- Νανκάη(ς)** (Nancy): Παραπόταμος του Ουρουγουάη.
- Ναντίρ Σαχ** (1688-1747): Περιώνυμος λήσταρχος, που βασίλευσε στην Περσία δώδεκα ολόκληρα χρόνια ως το θάνατό του.
- Νεότερη Έδα**: Βλ. *Πεζή Έδα*.
- Νικόλαος της Κούζας** (ή Νικόλαος Κουζάνος) [Nikolaus von Kues ή Cusanus (1401-1464)]: Γερμανός φιλόσοφος και θεολόγος, που προηγήθηκε του Κοπέρνικου στη διατύπωση της θεωρίας ότι η Γη είναι στρογγυλή και δεν αποτελεί το κέντρο του σύμπαντος.
- Νίκολσον, Τζον** (John Nicholson): Ιρλανδός στρατιωτικός, που σκοτώθηκε το 1857, κατά την πολιορκία του κατειλημμένου από τους αντάρτες ινδούς στρατιώτες Δελχί. (Βλ. και σημ. 419.)
- Νιμ** (Nîmes): Πολυαγαπημένη του Μπόρχες πόλη της Προβηγκίας· βλ. και το πρωτόλειο ποίημα «Στα στενά της Νιμ», γραμμένο στις αρχές της δεκαετίας του 1920.
- Νιμπελούνγκεν** [Πλήρης τίτλος: *Το τραγούδι των Νιμπελούνγκεν* (*Nibelungenlied*)]: Κλασικό επικό ποίημα της μεσαιωνικής γερμανικής λογοτεχνίας (12ος αιώνας).
- Νισαπούρ**: Η πιο σημαντική από τις τέσσερις μεγάλες πόλεις του Χορασάν,* που άκμασε κατά τον Μεσαίωνα.
- Νιτρία**: Αρχαία κοιλάδα της Λιβύης, κοντά στο Δέλτα του Νείλου.
- Νοβάλις** (Novalis): Φιλολογικό ψευδώνυμο του γερμανού ρομαντικού συγγραφέα Friedrich von Hardenberg (1772-1801). Ο Μπόρχες αρεσκόταν να μνημονεύει το εξής απόσπασμά του: «Τέλειος μάγος θα 'ταν εκείνος που θα μπορούσε να μαγέψει τόσο καλά τον εαυτό του, ώστε να εκλαμβάνει τις ίδιες του τις φαντασιώσεις για αυθύπαρκτες παρουσίες»!

- Νοξ, Τζον** [John Knox (1505-1572)]: Σκότος μεταρρυθμιστής ιερωμένος.
- Νόρα:** Η αδελφή του συγγραφέα, ζωγράφος, Νόρα Μπόρχες [Norah Borges (1901-1998)].
- Νουβία:** Μεγάλη περιοχή της βορειοανατολικής Αφρικής, που εκτείνεται από την Κοιλάδα του Νείλου ως την Ερυθρά Θάλασσα.
- Νταϊμάν** (Daymán): Ποταμός της Ουρουγουάης.
- Ντα Κούνζα, Ευκλείδης** [Euclides Da Cunha (1866-1909)]: Βραζιλιανός συγγραφέας.
- Νταλγκάρνο, Τζορτζ** [George Dalgarno (περ. 1626-1687)]: Σκότος φιλόλογος, εφευρέτης ενός συστήματος γραφής και ανάγνωσης για κωφάλαλους.
- Νταμιάνι, Πιέτρο** (ή Πέτρος Δαμιανός) [Pietro Damiani (1007-1072)]: Ιταλός θεολόγος από τη Ραβένα, άγιος της Καθολικής Εκκλησίας, κυρίως γνωστός για τα πύρινα κείμενά του με τα οποία στηλίτευε τις αυθαιρεσίες και τις ακολασίες του Καθολικού κλήρου. (Ο Μπόρχες, εσφαλμένα, τον αναγράφει Νταμιάνο.)
- Νταμπόβε Σαντιάγο** [Santiago Dabove (1889-1951)]: Αργεντινός πεζογράφος, φίλος του Μπόρχες, που προλόγισε το βιβλίο του *Ο θάνατος και το ένδύμα του* [La muerte y su traje (1961)]. «Ο Νταμπόβε είχε όλες τις προϋποθέσεις να γράψει ένα σημαντικό μυθιστόρημα, γιατί έζησε όλη τη ζωή του στο Μορόν,* όπως ο Μαρκ Τουέιν στον Μισισσιπή» (*Πρόλογοι με έναν πρόλογο των προλόγων*).
- Νταν, Τζον** [John Donne (1572-1631)]: Ποιητής και πεζογράφος της Ελισαβετιανής Αγγλίας, τον οποίο ο Μπόρχες μνημονεύει συχνά [βλ., π.χ., το εκπληκτικό δοκίμιο «Ο "Βιαθάνατος"» (*Διερευνήσεις*)].
- Νταν, Τζ(ον) Ου(ίλιαμ)** [J(ohn) W(illiam) Dunne (1875-1949)]: Άγγλος ψυχολόγος, κατά τον οποίο ο χρόνος έχει άπειρες χωρικές διαστάσεις, και το μέλλον «υπάρχει ήδη». Βλ. και: «Ο χρόνος και ο Τζ. Ου. Νταν» (*Διερευνήσεις*), καθώς και το άρθρο «Ο Τζ. Ου. Νταν και η αιωνιότητα», όπου και η εξής χαρακτηριστική παραδοξολογία του Μπόρχες: «Από τα τρία βιβλία του Νταν, θεωρώ ότι το *The New Immortality* είναι το περισσότερο σαφές και το λιγότερο πειστικό» (περιοδ. «El Hogar», 18.11.1938).
- Ντανγκάρβαν** (Dungarvan): Παραθαλάσσια πόλη της νοτιοανατολικής Ιρλανδίας.
- Ντάνμπαρ, Ουίλιαμ** (William Dunbar): Σκότος ποιητής του 16ου αιώνα.
- Ντ' Ανούντσιο, Γκαμπριέλε** [Gabriele D'Annunzio (1863-1938)]: Ιταλός συμβολιστής ποιητής, πεζογράφος και δραματουργός, απολογητής του φασισμού.
- Νταρίο, Ρουμπέν** (Rubén Darío): Φιλολογικό ψευδώνυμο του νικαραγουανού ποιητή Félix Rubén García Sarmiento (1867-1916).
- Ντε Αλβαράδο, Πέδρο** (Pedro de Alvarado): Ένας από τους πιο στυγνούς *κονκισταδόρες** συνόδευσε τον Κορτές στην «κατάκτηση» του Μεξικού, ισοπέδωσε τη Γουατεμάλα και σκοτώθηκε στο Περού (1541).
- Ντε Βαλέρα, Θιπριάνο** [Cirignano de Valera (μέσα 16ου αιώνα)]: Θεολόγος, ένας από τους πρώτους Ισπανούς που ασπάστηκαν τον προτεσταντισμό· στην Ολ-

- λανδία, όπου διέφυγε για να γλιτώσει από την Ιερά Εξέταση, εξέδωσε τη Βίβλο μεταφρασμένη στα ισπανικά (1602).
- Ντε Βεδία, Αγουστίν** [Agustín de Vedia (1843-1910)]: Αργεντινός στρατιωτικός και συγγραφέας.
- Ντε Κούνισι, Τόμας** [Thomas de Quincey (1785-1859)]: Άγγλος συγγραφέας. «Στον Ντε Κούνισι (προς τον οποίο το χρέος μου είναι τόσο μεγάλο, ώστε η αναγνώριση ενός μέρους μπορεί να υποκρύπτει ότι αρνούμαι ή αποσιωπώ το υπόλοιπο) οφείλω την πρώτη μου γνωριμία με τον *Βιαθάνατο*» [«Ο “Βιαθάνατος”» (Διερευνήσεις)].
- Ντε λας Κάσας, Μπαρτολομέ** [Bartholomé de las Casas (1474 ή '84-1566)]: Ισπανός θεολόγος και ιεραπόστολος που έφτασε στον Νέο Κόσμο με την τρίτη αποστολή του Κολόμβου και κήρυξε σε όλες σχεδόν τις χώρες και τα νησιά της Καραϊβικής.
- Ντελ Μάσο, Μαρσέλο** [Marcelo del Mazo (πέθανε το 1967)]: Αργεντινός ποιητής, φίλος του Μπόρχες, που τον αναφέρει τιμητικά στο διήγημα «Η Βουλή» (*Το βιβλίο από άμμο*).
- Ντε Τασί**: Βλ. Γκαρσέν ντε Τασί.
- Ντε Φοσινί Λισένζ** (De Faucigny Lucinge): Η αργεντινή φίλη του Μπόρχες Λίδια Ζοβέρας (Lidia Lloveras), η οποία, αφού παντρεύτηκε τον γάλλο πρίγκιπα Ντε Φοσινί Λισένζ, εγκαταστάθηκε στη Γαλλία και ανέπτυξε σημαντική δραστηριότητα στο καλλιτεχνικό Παρίσι του μεσοπολέμου. Η πριγκίπισσα τιμάται από τον Μπόρχες με δύο εμφανίσεις σε ισάριθμα διηγήματα [«Τλόν, Υqbar, *Orbius Tertius*» (*Μυθοπλασίες*) και «Ο αθάνατος» (*Το Άλεφ*)], ενώ κάνει κι ένα σύντομο «πέρασμα» στο πολυμυθιστόρημα *Ζωή οδηγίες χρήσεως* του φιλόπονου μαθητή του Μπόρχες, Ζορζ Περέκ.
- Ντιπέν, Ογκίστ**: Φανταστικό πρόσωπο· ντετέκτιβ που λύνει τα μυστήρια σε τρεις αστυνομικές ιστορίες του Πόου.*
- Ντίρερ, Άλμπρεχτ** [Albrecht Dürer (1471-1528)]: Γερμανός χαράκτης και ζωγράφος.
- Ντιρτέν, Λικ** (Luc Durtain): Ψευδώνυμο του γάλλου συγγραφέα André Nerneu (1881-1959), που γνώρισε τον Μπόρχες στη διάρκεια ενός ταξιδιού του στο Μπουένος Άιρες, το 1932.
- Ντιφόου, Ντάνιελ** [Daniel Defoe (1660-1731)]: Άγγλος μυθιστοριογράφος, συγγραφέας του *Ροβινσώνα Κρούσου* [*Robinson Crusoe* (1719)].
- Ντοντέ, Αλφόνς** [Alphonse Daudet (1840-1897)]: Γάλλος πεζογράφος.
- Ντουάρτε, Εύα** [Eva Duarte (1919-1952)]: Η περίφημη «Εβίτα», σύζυγος του Χουάν Περόν.*
- Ντρέιτον, Μάικλ** [Michael Drayton (1563-1631)]: Άγγλος ελισαβετιανός ποιητής.
- Ντριέ λα Ροσέλ, Πιερ** [Pierre Drieu la Rochelle (1893-1945)]: Αυτόχειρ γάλλος ποιητής και πεζογράφος. Θεωρείται ο πρώτος που γνώρισε τον Μπόρχες στην Ευρώπη, όταν, προπολεμικά, έκανε ένα υπερατλαντικό ταξίδι και επέστρεψε με την

κλασική πια φράση: «Borges vaut le voyage» («Αξίζει [να κάνεις] όλο αυτό το ταξίδι, έστω και μόνο για τον Μπόρχες»).

Ξενοφάνης: Μεταφυσικός φιλόσοφος από τον Κολοφώνα της Μικράς Ασίας (565-488).

Ξουλ Σολάρ [Alexandro Xul Solar (1887-1963)]: Αργεντινός συγγραφέας, σύγχρονος και φίλος του Μπόρχες (που τον έχει αποκαλέσει «ο δικός μας Μπλέικ»), επινοητής δύο... γλωσσών! «Κάποιο ιδιαίτερο πνιγηρό απόγευμα, τον ρώτησα τι είχε κάνει όλη μέρα. “Μπα, τίποτα” απάντησε ο Ξουλ, “αν εξαιρέσεις ότι ίδρυσσα δώδεκα θρησκείες μετά το μεσημεριανό φαγητό”» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»). «Όσοι τον συναναστράφηκαν για πολλά χρόνια, ποτέ δεν πρόσεξαν την παραμικρή αλλαγή στο παρουσιαστικό του. Ο ίδιος έλεγε ότι ήταν αθάνατος» (Συζήτηση με τη Μαρία Εστέρ Βάσκες,* ό.π. στο λήμμα «Αδρογκέ»).

Οδυσσέας: Το πολύκροτο μυθιστόρημα του Τζέιμς Τζόις* [*Ulysses* (1922)].

Οδύσσεια (του Πόουπ*): Στο δοκίμιό του «Οι μεταφράσεις του Ομήρου» (Συζήτηση), ο Μπόρχες, πιστός πολέμιος της... πιστότητας ως πρωταρχικού κριτηρίου αξιολόγησης μιας μετάφρασης, υπερασπίζεται με γλαφυρή πειστικότητα τις «ελευθερίες» που παίρνει ο Πόουπ από το ομηρικό κείμενο.

Οκάμπο, Ανχελίνα (Angelina Ocampo): Υστερότοκη αδελφή των -πιο διάσημων- Βικτόριας και Σιλβίνας, αγαπημένη φίλη του Μπόρχες, που την ονόμαζε «το υπέροχο προφίλ».

Οκάμπο, Βικτόρια [Victoria Ocampo (1890-1979)]: Φίλη του Μπόρχες, εκδότρια του περιοδικού «Sur» («Νότος») με το οποίο ο Μπόρχες συνεργάστηκε πλειστάκις, και ιδρύτρια των εκδόσεων Sur, από τις οποίες κυκλοφόρησαν για πρώτη φορά οι *Μυθοπλασίες*, τα *Έξι προβλήματα για τον δον Ισίδρο Παρόδι* και οι *Διερευνήσεις*. Ο Μπόρχες ήταν ο βασικός ομιλητής στην τιμητική εκδήλωση εις μνήμην της, στην έδρα της Unesco (15.5.1979), και το κείμενο της ομιλίας του δημοσιεύτηκε, φυσικά, στο περιοδικό της (τχ. 349, Ιανουάριος-Ιούνιος 1980).

Οκάμπο, Σιλβίνα [Silvina Ocampo (1903-1993)]: Αργεντινή πεζογράφος, ποιήτρια και ζωγράφος, στενή φίλη του Μπόρχες και σύζυγος του Μπιόι Κασάρες.*

Ολαβάρια, Χοσέ Βαλεντίν [José Valentín Olavarría (1801-1845)]: Αργεντινός στρατιωτικός, σύντροφος και συμπολεμιστής του Ισιδρό Σουάρες.*

Όλοστερ (Ulster): Μεγάλη περιφέρεια της βορειοανατολικής Ιρλανδίας.

Ομπ: Ποταμός της Ρωσίας.

Ομπλιγάδο, Ραφαέλ [Rafael Obligado (1851-1920)]: Αργεντινός ποιητής.

Όνσε (Once): Συνοικία γύρω από την Πλατεία Όνσε, στο κέντρο του παλιού Μπουένος Άιρες.

Οντίν (ή Βόντεν ή Βόνταν ή Βόταν): Μείζων θεότητα της γερμανικής μυθολογίας, θεός του πολέμου και της ποίησης.

- Ορίμπε, Εμίλιο** [Emilio Oribe (γενν. 1893)]: Ουρουγουανός ποιητής, φίλος του Μπόρχες.
- Ορίμπε, Μανουέλ** [Manuel Oribe (1792-1856)]: Ήρωας του αγώνα της Ουρουγουάης κατά της βραζιλιανής κατοχής, ηγέτης του –συντηρητικού– κόμματος των «Λευκών» και σύμμαχος του Ρόσας.*
- Ορκάδες** [ή Όρκνι (Orkney Islands)]: Νησιωτική συστάδα βόρεια της Σκωτίας.
- Ορτέγα ι Γκασέτ, Χοσέ** [José Ortega y Gasset (1883-1955)]: Ισπανός φιλόσοφος και συγγραφέας. «Εξαιρετικός στοχαστής, αλλά εξωφρενικά κακόγουστος συγγραφέας. Όταν πέθανε, έγραψα πως έπρεπε να είχε προσλάβει έναν συγγραφέα για να του γράφει αυτά που σκεφτόταν» (Συζήτηση με τον Μ. Π. Μοντέκια, στο: *Reportaje a Borges*, Μπουένος Άιρες, 1975/76).
- Ουάιλντ, Όσκαρ** [Oscar Wilde (1854-1900)]: Ο άγγλος συγγραφέας για τον οποίο ο Μπόρχες έχει γράψει ότι «έχει σχεδόν πάντα δίκιο» και ότι «παρ' όλη την εξοικείωσή του με το Κακό και τη δυστυχία, κρατάει μια άσηπτη αθωότητα» [«Για τον Όσκαρ Ουάιλντ» (*Διερευνήσεις*)]. «Τον κατέστρεψε η ίδια του η τελειότητα. Το έργο του είναι τόσο αρμονικό, ώστε μπορεί να φαίνεται ανεξήγητο, ακόμα και κοινότοπο» (Συζήτηση με τους Χούσιο Ρ. Μολατσίνο και Χόρχε Μεχία Πριέτο, στο: *En torno a Borges*, Μπουένος Άιρες, 1984). «Γύρω στα εννιά μου χρόνια, μετέφρασα στα ισπανικά τον *Ευτυχισμένο πρίγκιπα* του Ουάιλντ, και η μετάφρασή μου δημοσιεύτηκε σε μια εφημερίδα του Μπουένος Άιρες. Επειδή, όμως, υπέγραψα ως Χόρχε Μπόρχες, όλοι υπέθεσαν πως ο μεταφραστής ήταν ο πατέρας μου» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).
- Ουάιτχεντ, Άλφρεντ Νορθ** [Alfred North Whitehead (1861-1947)]: Άγγλος μαθηματικός και φιλόσοφος, συνεργάτης του Ράσελ.* Βλ. και σημ. 760.
- Ουάρος**: βλ. Βάρος.
- Ουγολίνος**: Εξελληνισμένο όνομα του ιταλού κόμη Ugolino della Gherardesca (μέσα του 13ου αιώνα), δημάρχου της Πίζας που κατηγορήθηκε επί προδοσία και «βράζει στο ίδιο καζάνι» της Δαντικής κόλασης με τον Αρχιεπίσκοπο Ρουζιέρι.*
- Ουέιτ, Άρθουρ Έντουαρντ** [Arthur Edward Waite (1857-1942)]: Αμερικανός ψυχολόγος, συγγραφέας πνευματιστικών και εσωτεριστικών έργων.
- Ουέλς, Χ(έρμπερτ) Τζ(ορτζ)** [H(erb)ert G(eorge) Wells (1866-1946)]: Άγγλος συγγραφέας. Από τις πολλές αναφορές του Μπόρχες στον Ουέλς, βλ. τα δοκίμια «Ο πρώτος Ουέλς» και «Δύο βιβλία» (*Διερευνήσεις*). «Είναι κρίμα που ο σοσιαλισμός τον ανάγκασε να εγκαταλείψει τη συνήθεια να βλέπει εφιάλτες» (Συζήτηση με τον Αντόνιο Καρίσο, στο: *Borges el memorioso*, Πόλη του Μεξικού, 1982)· επίσης: «Ο Ουέλς με δίδαξε ότι κάθε φαντασία (fantasy) πρέπει να είναι πιστευτή (believable) και να στηρίζεται σε ένα μόνο φανταστικό στοιχείο (fantastic element). Ο ίδιος έγραψε τον *Αόρατο άνθρωπο* και τον *Πόλεμο των κόσμων*, όπου περιγράφει μια φανταστική εισβολή Αρειανών στη Γη. Ποτέ, όμως, δε θα έγραφε ένα βιβλίο για μια εισβολή *αοράτων* Αρειανών στη Γη...» [στην παραγωγή της Βρετανικής Τηλεόρασης *Borges*

and I (1984)]. Ο Μπόρχες, μέσα απ' τη συνεργασία του με τα περιοδικά «Sur» και «El Hogar», έχει παρουσιάσει στο αργεντινό κοινό πάρα πολλά βιβλία του.

Ουέστμορλαντ (Westmorland): Κομητεία της βορειοδυτικής Αγγλίας.

Ουίκλιφ, Τζον [John Wycliffe ή Wiclif (περ. 1330-1384)]: Άγγλος θεολόγος και εκκλησιαστικός μεταρρυθμιστής, στον οποίο οφείλεται η πρώτη μετάφραση της Βίβλου στα αγγλικά.

Ουίλκινς, Τζον [John Wilkins (1614-1672)]: Άγγλος κληρικός και επιστήμονας. Βλ. και: «Η αναλυτική γλώσσα του Τζον Ουίλκινς» (*Διερευνήσεις*).

Ουίτμαν, Ουόλτ [Walt Whitman (1819-1892)]: Αμερικανός ποιητής, ο κατά τον Μπόρχες «ημίθεος κεντρικός χαρακτήρας των *Φύλλων χλόης*» (*Διερευνήσεις*). Αφθονούν οι αναφορές του Μπόρχες στον αγαπημένο του, πληθωρικό και ουμανιστή αμερικανό ποιητή. Βλ., λ.χ., τα δοκίμια «Ο Βαλερί ως σύμβολο» (*Διερευνήσεις*), «Η θεωρία των κύκλων» (*Ιστορία της αιωνιότητας*), «Ο άλλος Ουίτμαν» και «Μια σημείωση για τον Ουόλτ Ουίτμαν» (*Συζήτηση*): βλ. επίσης: «...ο Ουίτμαν, που σ' ένα γραφείο στο Μπρούκλιν, / μέσα στη μυρωδιά του μελανιού και του καπνού, / συνέλαβε, χωρίς να πει λέξη σε κανέναν, / τη φοβερή απόφαση να είναι ο ίδιος όλοι οι άνθρωποι μαζί / και να γράψει ένα βιβλίο που θα περιέχει τα πάντα» [*«Το παρελθόν» (Το χρυσάφι των τίγρεων)*]: και: «...ούτε για τον Ουόλτ Ουίτμαν, τον νέο Αδάμ, / που δίνει όνομα σε καθετί που βρίσκεται κάτω από τη Σελήνη» [*«On his blindness» (Το χρυσάφι των τίγρεων)*]: και: «Ο Ουόλτ Ουίτμαν που τ' όνομά του είναι το σύμπαν» [*Γραμμές που μπορεί να έγραφα και να έχασα γύρω στο 1922» (Πυρετός του Μπουένος Αϊρες)*]: και: «Δεν θεωρούσα τον Ουίτμαν απλώς εξαιρετικό ποιητή, αλλά τον *μοναδικό* ποιητή» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

Ουναϊν ιμπν Ισακ (808-940): Σημαντικός μεταφραστής στα αραβικά των έργων του Αριστοτέλη, του Ιπποκράτη και άλλων.

Ουντχ: Ιερή πόλη της βόρειας Ινδίας.

Ούξμαλ: Σημαντική πόλη των Μάγια στο Γιουκατάν του Μεξικού, που άκμασε από τον 7ο ως τον 10ο αιώνα μ.Χ.

Ουόλχαιμ, Λούις [Louis W. Wolheim (1880-1931)]: Εβραίοαμερικανός καρταερίστας του Χόλιγουντ · τα «χαρακτηριστικά του [που] παρέπεμψαν στον Μονκ Ίστμαν» κατά τον Μπόρχες, δεν ήταν άλλα από ένα απωθητικά άσχημο και άγριο πρόσωπο.

Ουόπινγκ (Wapping): Παραποτάμια γειτονιά του βόρειου Λονδίνου.

Ουότς, Τζορτζ [George Frederic Watts (1817-1904)]: Άγγλος ζωγράφος και γλύπτης.

Ουότσον, Τζον: Φανταστικό πρόσωπο, επινόημα του Arthur Conan Doyle· είναι ο γιατρός, σύντροφος του Σέρλοκ Χολμς, που αφηγείται τις περιπέτειες του φίλου του, αφού ακούσει άναυδος τους δαιδαλώδεις συλλογισμούς του και δεχτεί την τακτική προσβολή του: «Elementary, my dear Watson».

Ουπσάλα (Uppsala): Πόλη της Σουηδίας, βόρεια της Στοκχόλμης, όπου και το αρχαιότερο σουηδικό πανεπιστήμιο (15ος αιώνας).

Ουρ: Η σημαντικότερη και αρχαιότερη (ιδρύθηκε την 4η χιλιετία π.Χ.) πόλη της αρχαίας Σουμερίας.

Ουρένια, Πέδρο Ενρίκες [Pedro Henríquez Ureña (1884-1946)]: Δομινικανός φιλόλογος, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μπουένος Άιρες και φίλος του Μπόρχες, με τον οποίο συνυπογράφουν την *Κλασική ανθολογία της αργεντινής λογοτεχνίας*. Ο ξαφνικός του θάνατος, μέσα σ' ένα τρένο, που συγκλόνησε τον Μπόρχες, μνημονεύεται στο «Ragnarök» (*Ο Ποιητής*) και ενέπνευσε το «Όνειρο του Πέδρο Ενρίκες Ουρένια» (*Το χρυσάφι των τίγρεων*).

Ουρκίσα, Χούστο Χοσέ [Justo José Urquiza (1801-1870)]: Αργεντινός οπλαρχηγός και, αργότερα, Πρόεδρος της Αργεντινής Ομοσπονδίας που καταγόταν από το Έντρε Ρίος.*

Ουρντιναραϊν (Urdinarrain): Ιστορική πολίχνη του νότιου Έντρε Ρίος.*

Ούρου Πρέτου (Ouro Preto): Πόλη της νότιας Βραζιλίας

Ουτοπία [πλήρης τίτλος: *De optimo reipublicae statu, deque insula Utopia* (1516)]: Το βασικό έργο του άγγλου ουμανιστή Τόμας Μορ,* στο οποίο περιγράφεται μια ιδανική σοσιαλιστική κοινωνία.

Παβόν (Pavón): Περιοχή της Αργεντινής, θέατρο εμφύλιας μάχης (1861), ανάμεσα στους Ομοσπονδιακούς υπό τον Ουρκίσα* και τους Ενωτικούς υπό τον Μίτρε,* με διακύβευμα την αυτονομία του Μπουένος Άιρες.

Παλαιά Έδα: Βλ. *Ποιητική Έδα*.

Παλανπούρ: Πόλη της Ινδίας, βόρεια της Βομβάης.

Παλέρμω (Palermo): «Μυθική» γειτονιά του Μπουένος Άιρες, με ισχυρή ιταλική παροικία, θέατρο πολλών ποιημάτων, αφηγημάτων και αναμνήσεων του Μπόρχες.

Παννονία: Περιοχή της Κεντρικής Ευρώπης (σήμερα κατατετημημένη στην Ουγγαρία, την Αυστρία και την Κροατία) που, το 34 π.Χ., υπετάγη στον Οκταβιανό.

Παντζάμπ: Ανατολική επαρχία του Πακιστάν, με πρωτεύουσα τη Λαχόρη.*

Πάουνι, Έζρα [Ezra Loomis Pound (1885-1972)]: Μείζων αμερικανός ποιητής και κριτικός.

Παπίνι, Τζιοβάνι [Giovanni Papini (1881-1956)]: Ιταλός δημοσιογράφος, πεζογράφος και ποιητής.

Παράκελσος (Paracelsus): Ο ελβετός γιατρός και αλχημιστής Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493-1541).

Παρανά (Paraná): Μεγάλος, πλωτός και ιστορικός ποταμός, που πηγάζει από τη Βραζιλία, αποτελεί το φυσικό σύνορο Βραζιλίας-Παραγουάης και Παραγουάης-Αργεντινής, διασχίζει την Αργεντινή και εκβάλλει στον Ατλαντικό, στον ποταμόκολπο του Ρίο ντε λα Πλάτα.

Πάρδο (Pardo): Χωριό της επαρχίας του Μπουένος Άιρες.

Παρέδες, Νικολάς (Nicolás Paredes): Στα νιάτα του μαχαιροβγάλτης, αργότερα κομματάρχης της συντηρητικής παράταξης στο Παλέρμω, στα γεράματά του χαρτοκλέ-

φτης. Ο Μπόρχες τον μνημονεύει στο *Εβραίο Καριέγο* και στα διηγήματα «Άντρας σε ρόδινο στέκι» (*Παγκόσμια ιστορία της αιμίας*) και «Η ιστορία του Ροσέντο Χουάρες» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*). Βλ. επίσης και τη «Μιλόνγκα του δον Νικάνορ Παρέδες» (*Για τις έξι χορδές*), που, μάλιστα, μελοποιήθηκε από τον Άστορ Πιατσόλα.

Παρμενίδης: Κορυφαίος προσωκρατικός φιλόσοφος από την Ελέα της Κάτω Ιταλίας (540-470).

Παρνέλ, Τσαρλς [Charles Stuart Parnell (1846-1891)]: Ιρλανδός πολιτικός, ηγέτης του Αγώνα Ανεξαρτησίας της πατρίδας του κατά των Άγγλων.

Πασέο ντε Χούλιο (Paseo de Julio): Δρόμος του Μπουένος Άιρες. Βλ. το ομότιτλο ποίημα που κλείνει τη συλλογή *Τετράδιο San Martín*.

Πασκάλ, Μπλεζ [Blaise Pascal (1623-1662)]: Γάλλος φιλόσοφος. «[Ο Πασκάλ] ένωσε το αμείωτο βάρος του φυσικού κόσμου, ένωσε φόβο, ίλιγγο και μοναξιά, και τα εξέφρασε με αυτά τα λόγια: “Η φύση είναι μια άπειρη σφαίρα, που το κέντρο της είναι παντού, κι η περιφέρεια πουθενά”. Έτσι είναι γραμμένη η φράση στην έκδοση Brunschwig, όμως η κριτική έκδοση Tourneur (Παρίσι, 1941), που περιλαμβάνει τις διαγραφές και τους ενδοιασμούς του πρωτοτύπου, αποκαλύπτει πως ο Πασκάλ είχε πρωτογράψει τη λέξη *effroyable*: “...μια τρομαχτική σφαίρα, που το κέντρο της είναι παντού, κι η περιφέρεια πουθενά”» [«Η σφαίρα του Πασκάλ» (*Διερευνήσεις*)]. Βλ. και: «[Τη νύχτα] τη διαμόρφωσαν λατινικά εξάμετρα / και ο τρόμος του Πασκάλ» [«Ιστορία της νύχτας» (*Ιστορία της νύχτας*)].

Πάσο ντελ Μολίνο (Paso del Molino): Μικροαστικό προάστιο του Μοντεβιδέο.

Πατήρ Μπράουν: Φανταστικό πρόσωπο· ιερωμένος ντετέκτιβ, ήρωας πέντε αστυνομικών αφηγημάτων του Τσέστερτον.*

Πατρολογία: Κολοσσιαίο και θεμελιώδες έργο του Μίγνιου,* στο οποίο είναι συγκεντρωμένα όλα τα πατερικά κείμενα της Δυτικής και της Ανατολικής Εκκλησίας μέχρι το 1216 και το 1439 αντίστοιχα.

Πάυλος και Βιργινία [*Paul et Virginie* (1787)]: Περιβόητο ερωτικό μυθιστόρημα του Ζακ-Ανρί Μπερναρντέν ντε Σεν-Πιερ (1737-1814).

Πάυλος ο Διάκονος [Paolo il Diacono (725-799)]: Λομβαρδός ιστορικός.

Πεζή (ή Νεότερη) Έδα [*Prose (or Younger) Edda*]): Έργο του ισλανδού ποιητή και ιστορικού Σνόρι Στούρλουσον,* γραμμένο με σκοπό να διδάξει στους νεαρούς ποιητές την ποιητική τέχνη και τη μετρική των παλαιών *σκάλδων*.*

Πεντάτευχος: Συλλογική ονομασία των πέντε πρώτων Βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης.

Πέντριθ (Pentreath): Λοφώδης περιοχή της Κορνουάλης.

Περγαμίνο (Pergamino): Χωριό και ποταμός της επαρχίας του Μπουένος Άιρες.

Περόν, Χουάν [Juan Perón (1895-1974)]: Αργεντινός δικτάτορας, στη διάρκεια της πρώτης προεδρικής θητείας του οποίου (1946-1955), ο Μπόρχες μετατέθηκε από τη διεύθυνση της Εθνικής Βιβλιοθήκης στην επιθεώρηση πουλερικών... «Ήταν ένας ανεύθυνος δημαγωγός. Απόδειξη είναι ότι άφησε τις τύχες της χώρας στα χέρια μιας κακομοίρας κι ενός θεότρελου αστρολόγου που η μεγαλύτερη φιλο-

δοξία του ήταν να γίνει αστυνομικός επιθεωρητής» (Συζήτηση με τον Ρομπέρτο Αλιφάνο, στο: *Biografía verbal*, Μαδρίτη, 1988).

Πέρσι, Τόμας [Thomas Percy (1729-1811)]: Άγγλος ιερωμένος που, με τη συλλογή του *Reliques of Ancient English Poetry* [*Κατάλοιπα παλαιάς αγγλικής ποίησης* (1765)], διέσωσε (και ξύπνησε το ενδιαφέρον για) τις μεσαιωνικές βρετανικές μπαλάντες.

Περσίλες και Σιγισμούνδη [ή *Τα βάσανα του Περσίλες και της Σιγισμούνδης* (*Los trabajos de Persiles e Sigismunda*) (1617)]: Το τελευταίο μυθιστόρημα του Θερβάντες, που δεν πρόλαβε να το δει τυπωμένο.

Πέρτες, Γιούστους (Justus Johann Georg Perthes): Γερμανός εκδότης, ο οίκος του οποίου (ιδρύθηκε το 1785) ειδικεύτηκε στους χάρτες και τα γεωγραφικά συγγράμματα.

Πέτρος Δαμιανός: Βλ. Νταμιάνι, Πιέτρο.

Πεφωτισμένη Δυναστεία: Η πρώτη αμιγώς κινεζική δυναστεία (1368-1644), πιο γνωστή ως Δυναστεία των Μινγκ (= φωτεινός, λαμπρός).

Πιλάρ (Basílica del Pilar): Βασιλική του Μπουένος Άιρες, κοντά στο νεκροταφείο Ρεκολέτα.*

Πιρανέζι, Τζιοβάνι [Giovanni Battista Piranesi (1720-1778)]: Ιταλός χαράκτης.

Πλάσιδο, Κόλπος: Βλ.: Κόλπος Πλάσιδο.

Πλίνιος ο Νεότερος [Gaius Plinius Caecilius Secundus (62-113)]: Λατίνος ρήτορας και συγγραφέας, ανιψιός και θετός γιος του Πλίνιου του Πρεσβύτερου.*

Πλίνιος ο Πρεσβύτερος [Gaius Plinius Secundus (23-79)]: Λατίνος συγγραφέας, συντάκτης του μνημειώδους εγκυκλοπαιδικού έργου *Φυσική ιστορία* (*Historia naturalis*).

Πλωτίνος (203-269): Έλληνας νεοπλατωνικός φιλόσοφος που έζησε και δίδαξε στην Αλεξάνδρεια και στη Ρώμη.

Ποδεστά (Podestá): Οικογένεια αργεντινών τσιρκολάνων του 19ου αιώνα που, το 1884, παρέστησαν σε παντομίμα το μυθιστόρημα *Χουάν Μορέιρα* του Γουτιέρες,* εγκαινιάζοντας έτσι το λαϊκό αργεντινό θέατρο. Βλ. και: «Μια παραλλαγή τού Φάουστ» (*Σύντομες και παράξενες ιστορίες*).

Ποίημα του Σιντ (*Poema del Cid*): Η αρχαιότερη (1307) σωζόμενη εκδοχή του πρώτου μεγάλου έπους της ισπανικής λογοτεχνίας *El cantar de mio Cid* (περ. 1140), που εξιστορεί τους άθλους του καστιλιάνου ηγέτη Ροδρίγο Ντίαθ ντε Βιβάρ (1043-1099), πιο γνωστού ως «Ελ Σιντ» [από την αραβική λέξη *σίντι* (αφέντης)].

Ποιητική (ή Παλαιά) Έδα [*Poetic (or Older) Edda*]: «Περιλαμβάνει τριάντα πέντε ποιήματα (μερικά από τα οποία, σε αποσπάσματα) που γράφτηκαν μεταξύ 9ου και 13ου αιώνα στη Νορβηγία, την Ισλανδία και τη Γροιλανδία. Πρόκειται για ποιήματα γνωμικά, αφηγηματικά, κωμικά και τραγικά. Μιλάνε για θεούς και για ήρωες. Αντίθετα από τους βαρείς, περισπούδαστους και ελεγειακούς Αγγλοσάξονες, οι ανώνυμοι ποιητές της Έδας είναι σύντομοι (καμιά φορά, μέχρι ασαφείας) και νευρώδεις. Πραγματεύονται την απόγνωση και την οργή, αλλά όχι τη μελαγχολία» (*Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες*).

Πολιτεία του Θεού (*Civitas Dei*): Θεμελιώδες έργο του Ιερού Αυγουστίνου.* Καίτοι,

όπως γράφει ο Μπόρχες, ο Αυγουστίνος «εξέθετε αυτή τη θεωρία [του κυκλικού χρόνου] για να την καταρρίψει αποτελεσματικότερα», δεν παύει να είναι ο μεγαλύτερος χριστιανός (νεο)πλατωνικός φιλόσοφος της Δύσης.

Πόου, Έντγκαρ Άλαν [Edgar Allan Poe (1809-1849)]: Αμερικανός ποιητής και πεζογράφος. Βλ. και: «Θαρρείς στην άλλη όχθη του καθρέφτη, / μοναχικός εγκαταλείφθηκε στην περίπλοκη / μοίρα του να επινοεί εφιάλτες» [«Έντγκαρ Άλαν Πόου» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)]: επίσης, το κείμενο μιας διάλεξης του Μπόρχες, με θέμα «Το αστυνομικό αφήγημα».

Πόουπ, Αλεξάντερ [Alexander Pope (1688-1744)]: Άγγλος σατιρικός ποιητής, διάσημος για τις μεταφράσεις του της *Ιλιάδας* (1720) και της *Οδύσσειας** (1726). Ο Μπόρχες έχει αφιερώσει στη μνήμη του το αστυνομικό διήγημα «Ο θεός των ταύρων» (*Έξι προβλήματα για τον δον Ισίδρο Παρόδι*).

Ποπαγιάν (Porayán): Πόλη της Κολομβίας.

Πόπολ Βουχ: Βλ. *Βίβλος των Κοινών*.

Πούντα ντελ Έστε (Punta del Este): Πόλη της Ουρουγουάης, στη χερσόνησο που χωρίζει τα νερά του Ρίο ντε λα Πλάτα από αυτά του Ατλαντικού.

Πρίμρουζ Χιλ (Primrose Hill): Προάστιο του Λονδίνου.

Πρίνχλες (Pringles): Κωμόπολη της Αργεντινής, στην επαρχία του Μπουένος Άιρες.

Πρίνχλες, Χουάν Πασκουάλ [Juan Pascual Pringles (1795-1831)]: Στρατιωτικός ηγέτης των Ενωτικών από το Σαν Λουίς.*

Πρωτέας: Ελάσσων ενάλιος θεός, γιος του Ωκεανού, με προφητικές και μεταμορφωτικές ικανότητες. «Μη τον φοβάσαι τον Αιγύπτιο Πρωτέα / εσύ, που είσαι ένας και μαζί πολλοί άνθρωποι» [«Πρωτέας» (*Το βαθύ ρόδο*)], «Ο θεός που κάποιος απ' το γένος του Ατρέα / έπιασε στο θαλασσοφίλητο ακρογιάλι, / έγινε δράκος, πάνθηρας, λιοντάρι, / δέντρο και ύστερα νερό. Το νερό είναι ο Πρωτέας» [«Ποίημα του τέταρτου στοιχείου» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)], «Το σύμπαν είναι, όπως εσύ, Πρωτέας» [«Σε όποιον με διαβάζει» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)].

Πτολεμαίος Β΄ ο «Φιλάδελφος»: Βασιλιάς της Αιγύπτου (308-246).

Πύρρος: Άλλο όνομα του Νεοπτόλεμου, γιου του Αχιλλέα και της Δηιδάμειας.

Ραζούμοφ: Φανταστικό πρόσωπο· κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος *Υπό δυτικά βλέμματα* [Under Western Eyes (1911)] του Κόνραντ.*

Ραμαντιάν: Ο ένατος –σεληνιακός– μήνας του ισλαμικού ημερολογίου· αντιστοιχεί περίπου με τον δικό μας Δεκέμβριο.

Ράμος Μεχία (Ramos Mejía): Πρώην αριστοκρατικό προάστιο του Μπουένος Άιρες, με σημαντική αγγλική παροικία· σήμερα, εργατική γειτονιά.

Ραμπάνους Μάουρους [Hrabanus Maurus ή Hrabanus Magnentius (780-856)]: Γερμανός βενεδικτίνος ιερωμένος, θεολόγος και λόγιος.

Ράσελ, Μπέρτραντ [Bertrand Russell (1872-1970)]: Άγγλος μαθηματικός και φιλόσοφος.

- Ρατζάμπ:** Ο έβδομος –σεληνιακός– μήνας του ισλαμικού ημερολογίου· αντιστοιχεί περίπου με τον δικό μας Οκτώβριο.
- Ρεάλ, Φρανσίσκο:** Κρατώντας μόνο το επώνυμο, ο Μπόρχες μνημονεύει έναν ονομαστό ρουφιάνο που έδρασε στη συνοικία Λα Ρεκολέτα, τον Τομάς Ρεάλ.
- Ρέγιες, Αλφόνσο** [Alfonso Reyes (1889-1959)]: Μεξικανός διπλωμάτης και συγγραφέας, μεταφραστής του Ομήρου, φίλος του Μπόρχες. Κατά τον Μπόρχες, «ο μεγαλύτερος ισπανόγλωσσος πεζογράφος όλων των εποχών». «Υπήρξε πολύ καλός μαζί μου. Εγώ δεν ήμουν τίποτα, ένας άγνωστος. Κι όμως, κάθε Κυριακή ήμουν καλεσμένος για γεύμα στην πρεσβεία του Μεξικού. Μιλούσαμε για λογοτεχνία ως το ξημέρωμα...» (περιοδ. «Ambiente», Μπουένος Άιρες, 1984). Βλ. και: «In memoriam A.R.» (*Ο Ποιητής*), «Αλφόνσο Ρέγιες» [νεκρολογικό σημείωμα (περιοδ. «Sur», τχ. 264, Μάιος-Ιούνιος 1960)]. Ο Μπόρχες αρεσκόταν να παραθέτει τη φράση του: «Ο Θεός, ναι: υπάρχει· εμείς είμαστε που δεν υπάρχουμε» [π.χ. στο δοκίμιο «Ιστορία των αποήχων ενός ονόματος» (*Διερευνήσεις*)].
- Ρεγούλες, Ελίας** [Eliás Regules (1861-1929)]: Ουρουγουανός γιατρός, που αφιέρωσε τη ζωή του στη συγκέντρωση και τη διάσωση λαϊκών στίχων και τραγουδιών.
- Ρείλες, Κάρλος** [Carlos Claudio Reyles Gutiérrez (1868-1938)]: Ουρουγουανός βουκολικός συγγραφέας.
- Ρεκολέτα:** «Αριστοκρατικό» νεκροταφείο του Μπουένος Άιρες. Βλ. και: «Θάνατοι του Μπουένος Άιρες (II: Ρεκολέτα)» (*Τετράδιο San Martín*)· επίσης: «Αυτά στοχάστηκα στο Ρεκολέτα, / τόπο της στάχτης μου» [«Ρεκολέτα» (*Πυρετός του Μπουένος Άιρες*)].
- Ρεμπούλ, Ζακ:** Πιθανή αναφορά στον προβηγκιανό συγγραφέα Ζαν Ρεμπούλ (1796-1864), τον επονομαζόμενο «φούρναρη της Νιμ», τόπου καταγωγής (και δράσης) του Πιερ Μενάρ [«Πιερ Μενάρ, συγγραφέας του *Δον Κιχώτη*» (*Μυθοπλασίες*)].
- Ρενάν, Ερνέστ** [Ernest Renan (1823-1892)]: Γάλλος συγγραφέας και ανατολιστής.
- Ρετίρο** (Retiro): Κεντρική περιοχή του Μπουένος Άιρες, όπου και η αριστοκρατική συνοικία Μπάρριο Νόρτε.
- Ριατσουέλο** (Riachuelo): Ρέμα στο νότιο Μπουένος Άιρες.
- Ριβαδάβια** (Rivadavia): Ο μακρύτερος δρόμος του Μπουένος Άιρες.
- Ριβέρα** (Rivera): Η βορειότερη πόλη της Ουρουγουάης, στα σύνορα με τη Βραζιλία.
- Ρίο Γκράντε ντελ Σουρ** (Rio Grande del Sur): Η ισπανική ονομασία του Ρίου Γκράντε ντε ντου Σουλ.*
- Ρίο Νέγρο** (Rio Negro): Ποταμός και επαρχία της δυτικής Ουρουγουάης. Βλ.: «Υπηρετούσε δεκατρία χρόνια στους πολέμους της Αμερικής. Και τέλος, / τον έφερε η μοίρα στ' ανατολικά, στους κάμπους του Ρίο Νέγρο» [«Σελίδα στη μνήμη του συνταγματάρχη Σουάρες, νικητή του Χουνίν» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)].
- Ρίου Γκράντε ντου Σουλ** (Rio Grande do Sul): Η νοτιότερη Πολιτεία της Βραζιλίας, με πρωτεύουσα το Πόρτου Αλέγκρε, που συνορεύει με την Ουρουγουάη, πόλος έλξης ευρωπαϊών τυχοδιωκτών.
- Ρίτερ, Καρλ** [Karl Ritter (1779-1859)]: Γερμανός γεωγράφος.

- Ροδρίγες Λαρέτα, Ενρίκε** [Enrique Rodríguez Larreta (1873-1961)]: Αργεντινός συγγραφέας και διπλωμάτης (διατέλεσε και πρεσβευτής της Αργεντινής στη Γαλλία).
- Ρόζενκραντς**: Φανταστικό πρόσωπο· φίλος του πρίγκιπα Άμλετ στην τραγωδία του Σαίξπηρ.
- Ρόζενροτ, Κρίστιαν** [Christian Knorr von Rosenroth (1636-1689)]: Ο σημαντικότερος χριστιανός καρββαλιστής, φίλος του Λάιμπνιτς.*
- Ρόις, Τζοσάια** [Josiah Royce (1855-1916)]: Αμερικανός ιδεαλιστής φιλόσοφος.
- Ρόμπερτς, Σέσιλ** [Cecil (Edric Mornington) Roberts (1892-1976)]: Άγγλος συγγραφέας και κριτικός.
- Ρόμπερτσον, Φρέντρικ Ουίλιαμ**: [Frederick William Robertson (1816-1853)]: Άγγλος ιεροκήρυκας.
- Ρος, Αλεξάντερ** [Alexander Ross (1590-1654)]: Σκότος θεοσοφιστής ποιητής.
- Ρόσας, Χουάν Μανουέλ ντε** [Juan Manuel de Rosas (1793-1877)]: Ηγέτης του Κόμματος των Ομοσπονδιακών (Federales) που κυβέρνησε δικτατορικά την Αργεντινή από το 1835 έως το 1852. «Όταν έγραφα αυτό το ποίημα, δεν αγνοούσα ότι ένας παππούς των παππούδων μου ήταν πρόγονος του Ρόσας. Το γεγονός αυτό δεν έχει τίποτα το αξιοπερίεργο, αν λάβουμε υπόψη μας την αραιότητα του πληθυσμού και τον σχεδόν αιμομικτικό χαρακτήρα της Ιστορίας μας» [σημείωση στο ποίημα «Ρόσας» (*Πυρετός του Μπουένος Άιρες*)]. Αλλού [«Η δοκιμασία» (*Το χρυσάφι των τίγρεων*)], ο Μπόρχες τον χαρακτηρίζει «η σκοτεινή αράχνη του Παλέρμο».*
- Ροσέτι, Ντάντε Γκαμπριέλ** [Dante Gabriel Rossetti (1828-1882)]: Ιταλικής καταγωγής άγγλος ζωγράφος και ποιητής, από τους αρχηγέτες του προραφαηλισμού.
- Ρόσι, Βισέντε** [Vicente Rossi (1871-1945)]: Αργεντινός συγγραφέας και λαογράφος, που ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τους νέγρους σκλάβους, τους *γκάουτσο** και τους «παλικαράδες» των αστικών κέντρων με τους καβγάδες τους και τις μονομαχίες τους με μαχαίρι – κατά τον Μπόρχες, «κανείς δεν τους έχει περιγράψει καλύτερα». [Βλ. και: «Η ιστορία του τάνγκο» (*Εβαρίστο Καριέγο*)].
- Ρουζάφα**: Πόλη της Ιορδανίας, κοντά στο σημερινό Αμμάν.
- Ρούρικ**: Αρχηγός των Βαράγγων και ιδρυτής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας· πέθανε το 879 μ.Χ.
- Ρουσαντίρ**: Φοινικικό λιμάνι στη Δυτική Αφρική, η σημερινή Μελίγια του Ισπανικού Μαρόκου.
- Ρουτζιέρι** (Ruggieri): Αρχιεπίσκοπος της Πίζας που, αφού πρόδωσε τη φιλία του με τον Ουγολίνο* και τον άφησε να πεθάνει της πείνας σ' ένα μπουντρούμι, «καταδικάστηκε» στη συνέχεια από τον Δάντη να «βράζει στο ίδιο καζάνι» της κόλασης με τον φίλο του.
- Ρόχας** (Rojas): Πολίχνη στα νότια της επαρχίας του Μπουένος Άιρες.
- Σααμπάν**: Ο όγδοος –σεληνιακός– μήνας του ισλαμικού ημερολογίου· αντιστοιχεί περίπου με τον δικό μας Νοέμβριο.

- Σάικς, σερ Πέρσι** [Sir Percy Molesworth Sykes (1867-1945)]: Άγγλος ανατολιστής και στρατιωτικός, που έζησε πολλά χρόνια στο Ιράν ως τοποτηρητής του βρετανικού θρόνου.
- Σάιλοκ**: Φανταστικό πρόσωπο· ο εβραίος τοκογλύφος στον *Έμπορο της Βενετίας* του Σαίξπηρ.
- Σαλάδο** (Salado): Ποταμός της επαρχίας του Μπουένος Άιρες.
- Σαλαμπό** [Salammbô (1862)]: Μυθιστόρημα του Φλομπέρ,* που διαδραματίζεται στην Καρχηδόνα, την εποχή του Β΄ Καρχηδονιακού Πολέμου.
- Σάλτο** (Salto): Επαρχία και πόλη της Ουρουγουάης.
- Σαμογέτες**: Μογγολικός πληθυσμός, που ανήκει γλωσσικά στη φινουσουργική ομάδα και κατοικεί στη βορειοδυτική Σιβηρία.
- Σάμπато, Ερνέστο** [Ernesto Sábato (γεν. 1911)]: Μείζων αργεντινός πεζογράφος. Έχει γράψει, μεταξύ άλλων, και το εξαιρετικό δοκίμιο «Οι δύο Μπόρχες», που περιλαμβάνεται στο ογκώδες αφιέρωμα στον Μπόρχες του περιοδικού «L'Herne» (1981). Τους δύο συγγραφείς χαρακτήριζε αμοιβαία εκτίμηση, αλλά και αντιζηλία που έφτασε ως την ψυχρότητα και τα εκατέρωθεν ειρωνικά σχόλια· το 1974, ένας αργεντινός δημοσιογράφος, ο Ορλάντο Μπαρόνε, ανέλαβε να μεσολαβήσει ώστε να αποκατασταθούν οι σχέσεις τους, και το αποτέλεσμα αυτών των συμφιλιωτικών συναντήσεων είναι αποτυπωμένο στο γοητευτικό βιβλίο *Diálogos de Borges y Sábato* (Μπουένος Άιρες, 1996).
- Σανί, Εκτόρ-Πιερ** [Hector Pierre Chanut (1604-1667)]: Γάλλος διπλωμάτης, πρεσβευτής της Γαλλίας στη Σουηδία και σύμβουλος της Βασίλισσας Χριστίνας.
- Σαν Κριστόβαλ** (San Cristóbal): Νομός και πόλη στην περιφέρεια Σάντα Φε.*
- Σαν Λουίς** (San Luis): Κεντροδυτική επαρχία της Αργεντινής.
- Σαν Μαρτίν, Χοσέ** [José San Martín (1778-1850)]: Αργεντινός στρατηγός, εθνικός ήρωας της Αργεντινής και απελευθερωτής της Χιλής και του Περού.
- Σάντ' Άννα** (San't Anna): Πόλη της Βραζιλίας, κοντά στα σύνορα με την Αργεντινή και την Ουρουγουάη.
- Σάντα Φε** (Santa Fe): Μεγάλη διοικητική περιφέρεια της βορειοδυτικής Αργεντινής.
- Σαν Τέλμο** (San Telmo): Γειτονιά του νότιου Μπουένος Άιρες.
- Σαν Φρανσίσκο** (San Francisco): Πολίχνη της Ουρουγουάης, όπου και το κτήμα της οικογένειας Αέδο στο οποίο ο Μπόρχες-παιδί παραθέρισε συχνά.
- Σαράβια, Απαρίσιο** [Aparicio Saravia (1856-1904)]: Ουρουγουανός τσιφλικάς, που ηγήθηκε της εξέγερσης των «Λευκών» κατά της δικτατορίας του («Κόκκινου») Μπόρδα.*
- Σαρμιέντο, Ντομίνγκο Φαουστίνο** [Domingo Faustino Sarmiento (1811-1888)]: Αργεντινός πολιτικός και συγγραφέας, που διατέλεσε Πρόεδρος της Αργεντινής από το 1868 ως το 1874· μεταξύ άλλων, έγραψε και τη βιογραφία του Κιρόγα:* *Civilización y barbarie: Vida de Juan Facundo Quiroga y aspecto físico, costumbres y hábito de la República Argentina* [*Πολιτισμός και βαρβαρότητα: Η ζωή του Χουάν Φακούντο*

Κιρόγα και φυσικό περιβάλλον, ήθη και έθιμα της Αργεντινής Δημοκρατίας (1845)]. Βλ. και: «Σαρμιέντο» (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

Σατορνίλος (ή Σατουρνίνος εξ Αντιοχείας): Γνωστικός θεολόγος του 2ου αιώνα.

Σατσούμα: Ιστορική επαρχία της Ιαπωνίας, στο νησί Κιούσου.

Σατυρικόν (*Satyricon*): Γενικός τίτλος εννέα βιβλίων του καρχηδόνιου συγγραφέα Μαρτιανού Καπέλα,* τα δύο πρώτα των οποίων πραγματεύονται τους γάμους του Ερμή με τη Φιλολογία, και καθένα από τα υπόλοιπα επτά είναι αφιερωμένα στις ελευθέρια τέχνες.

Σβέντενμποργκ, Εμάνουελ [Emmanuel Swedenborg (1688-1772)]: Σουηδός μυστικιστής φιλόσοφος. «Ήξερε, σαν τον Έλληνα, πως οι μέρες του Χρόνου είναι κάτοπτρα του αιωνίου» [*«Εμάνουελ Σβέντενμποργκ»* (*Ο άλλος, ο ίδιος*)] και: «...τον Σβέντενμποργκ, που μίλαγε με τους αγγέλους» [*«Άλλο ποίημα των δώρων»* (*Ο άλλος, ο ίδιος*)] κ.ά. Δύο λήμματα του *Βιβλίου των φανταστικών όντων* είναι αφιερωμένα στους Αγγέλους και στους Δαίμονες των παραισθήσεων του Σβέντενμποργκ. Βλ. επίσης: «Ένας σωσίας του Μωάμεθ», στην ανθολογία *Σύντομες και παράξενες ιστορίες*.

Σβομπ, Μαροσέλ [Marcel Schwob (1867-1905)]: Γάλλος φιλόλογος και πεζογράφος. Ο Μπόρχες έχει προλογίσει την ισπανόγλωσση έκδοση του βιβλίου του *Η σταυροφορία των παιδιών* [*La croisade des enfants* (1896)] (*Πρόλογοι με έναν πρόλογο των προλόγων*).

Σέγιερς, Ντόροθι [Dorothy L(eigh) Sayers (1893-1957)]: Δημοφιλής αγγλίδα συγγραφέας ιστοριών μυστηρίου.

Σελίν, Λουί-Φερντινάν [Louis-Ferdinand Céline (1894-1961)]: Γάλλος πεζογράφος.

Σενέκας: Ο λατίνος ρήτορας και συγγραφέας Lucius Seneca (55 π.Χ.-39 μ.Χ.).

Σεν-Σιμόν [Louis de Rounroy, Duc de Saint-Simon (1675-1765)]: Γάλλος στρατιωτικός και διπλωμάτης, χρονικογράφος των βασιλείων του Λουδοβίκου ΙΔ' και του Λουδοβίκου ΙΕ'.

Σεπέδα (Cepeda): Περιοχή της Αργεντινής, θέατρο εμφύλιας μάχης (1859), ανάμεσα στους Ομοσπονδιακούς υπό τον Ουρκίσα* και τους Ένωτικούς υπό τον Μίτρε,* με διακύβευμα την αυτονομία του Μπουένος Άιρες.

Σερ (Serre): Ποταμός της βόρειας Γαλλίας, στις Αρδέννες.

Σεράνο, οδός (Serrano): Δρόμος του Παλέρμο.*

Σέρο Λάργο (Cerro Largo): Περιοχή της βόρειας Ουρουγουάης, στα σύνορα με τη Βραζιλία.

Σέρος Μπλάνκος (Cerro Blanco): Λοφώδης περιοχή της Ουρουγουάης, όπου, σε μια εμφύλια σύρραξη, το 1897, οι κυβερνητικές δυνάμεις των «Κόκκινων» νίκησαν τους «Λευκούς» των οποίων ηγούνταν ο Απαρίσιο Σαράβια.*

Σεφέρ Γιεζιράχ (*Βιβλίο της Δημιουργίας*): Η Βίβλος των καββαλιστών, έργο ανωνύμων, που συντάχθηκε στη Συρία ή την Παλαιστίνη, τον 6ο αιώνα μ.Χ.

Σι-Κιανγκ: Ποταμός της Κίνας.

- Σιλς, Μίλτον** [Milton Sills (1882-1930)]: Αμερικανός ηθοποιός του κινηματογράφου.
- Σιμούργκ**: «Το Σιμούργκ είναι ένα αθάνατο πουλί, που φωλιάζει στα κλαδιά του Δέντρου της Γνώσης, [ενώ ο] Φλομπέρ,* στον *Πειρασμό του Αγίου Αντωνίου*, υποβαθμίζει το ρόλο του πουλιού και το περιγράφει ως ακόλουθο της Βασίλισσας του Σαβά» (*Το βιβλίο των φανταστικών όντων*). Πάντως, βλ. οπωσδήποτε και: Ατάρ.
- Σιμωνίδης ο Κείος** (556-468): Ονομαστός ποιητής και, κυρίως, επιγραμματοποιός.
- Σιν**: Το αραβικό και περσικό όνομα της Κίνας.
- Σινγκ Σινγκ** (Sing Sing): Θρυλική φυλακή των ΗΠΑ, στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης.
- Σιν Καλάν**: Το αραβικό όνομα της Καντόνας.*
- Σιντ**: Η νοτιότερη επαρχία του Πακιστάν.
- Σιράζ**: Πόλη του νοτιοδυτικού Ιράν, σημαντική πόλη της Αρχαίας Περσίας.
- Σιρ Χαν**: Τίγρης, βασιλιάς της ινδικής ζούγκλας και θανάσιμος εχθρός του Μόγλη στα *Βιβλία της ζούγκλας* του Κίπλινγκ.*
- Σίτουελ, Ίντιθ** [Edith Sitwell (1887-1964)]: Αγγλίδα ποιήτρια.
- Σκαλίγηρος**: Εξελληνισμένο όνομα του Julius Caesar Scaliger Scaligerus [(1484-1558), ιταλού ιατρού και φιλολόγου, μεταφραστή και σχολιαστή του Αριστοτέλη], και του γιου του, επίσης φιλολόγου, Joseph Justus (1540-1609).
- Σλάτιν, Ρούντολφ** [Rudolf Karl von Slatin (1857-1932)]: Αυστριακός βαρόνος, εξερευνητής και κυβερνήτης μιας επαρχίας του Σουδάν.
- Σμέρδης**: Πέρσης πρίγκηψ του 6ου αιώνα π.Χ., γιος του Κύρου και νεότερος αδελφός του Καμβύση.
- Σμέρδης ο Μάγος**: Ο απατεώνας Γαυμάτας που, το 522 π.Χ., ισχυρίστηκε ότι ήταν ο (σκοτωμένος) Σμέρδης* και κατέλαβε το θρόνο της Περσίας· εκθρονίστηκε και εκτελέστηκε από τον Δαρείο Α΄.
- Σμιθ, Μάργκαρετ** [Margaret Smith (γενν. 1884)]: Αγγλίδα ανατολίστρια, μεταφράστρια στα αγγλικά ποιημάτων του Ατάρ.* Ο Μπόρχες παρουσίασε στο αργεντινό κοινό το βιβλίο της *The Persian Mystics: Attar* [*Οι πέρσες μυστικιστές: Ατάρ* (περιοδ. «Sur», τχ. 119, Σεπτέμβριος 1944)].
- Σο, Μπέρναρντ** [George Bernard Shaw (1856-1950)]: Ιρλανδός δραματουργός που γοήτευε τον Μπόρχες με τους ευφυείς αφορισμούς και τις παραδοξολογίες του: «Το έργο του μας αφήνει με μια γεύση απελευθέρωσης – τη γεύση των δοξασιών της Στοάς, τη γεύση των *σάγκα**» [*«Μια σημείωση για τον [προς τον] Μπέρναρντ Σο» (Διερευνήσεις)*].
- Σολέρ, Μιγκέλ Εστανισλάβο** [Miguel Estanislao Soler (1783-πέθανε το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα)]: Αργεντινός στρατιωτικός, υπό την ηγεσία του οποίου, το 1812, ένα τάγμα αποτελούμενο από νέγρους και μιγάδες κατανίκησε τα ισπανικά στρατεύματα στο λόφο Σερίτο, πάνω απ' το Μοντεβιδέο.
- Σοπενάουερ, Άρτουρ** [Arthur Schopenhauer (1778-1860)]: Γερμανός φιλόσοφος, στον οποίο, σε τέσσερα διαφορετικών εποχών κείμενά του, ο Μπόρχες αναφέ-

ρεται με την ίδια, στερεότυπη έκφραση: «διανυγής και παθιασμένος»! Βλ. και: «για τον Σοπενάουερ που ίσως και να αποκρυπτογράφησε το σύμπαν...» [«Άλλο ποίημα των δώρων» (*Ο άλλος, ο ίδιος*)]· επίσης: «...ο νεαρός Σοπενάουερ που ανακάλυψε τον γενικό μηχανισμό του σύμπαντος...» [«Το παρελθόν» (*Το χρυσάφι των τίγγρων*)]. Οι «πέντε τόμοι των έργων του Σοπενάουερ» ανήκουν στα ανεκτίμητα «Φυλαχτά» του τυφλού ποιητή, όπως τ' απαριθμεί στο ομότιτλο ποίημά του (*Το βαθύ ρόδο*).

Σοράνος: Βλ. Βαλέριος Σοράνος.

Σουακίν: Λιμάνι του Σουδάν, στην Ερυθρά Θάλασσα, απ' όπου αναχωρούσαν οι προσκυνητές για τη Μέκκα και μαύροι σκλάβοι για τις δύο Αμερικές.

Σουάρες: Και εδώ ισχύουν όσα για το επώνυμο Ασεβέδο.*

Σουάρες, Ισιδόρο [Manuel Isidoro Suárez (1759-1843)]: Αργεντινός στρατιωτικός και εκ μητρός προπάππος του Μπόρχες, στον οποίο είναι αφιερωμένο το ποίημα «Ταφικό επίγραμμα» (*Πυρετός του Μπουένος Άιρες*). Βλ. και: «Σελίδα στη μνήμη του συνταγματάρχη Σουάρες, νικητή του Χουνίν» (*Ο άλλος, ο ίδιος*).

Σουίνμπερν, Άλτζερνον Τσαρλς [Algernon Charles Swinburne (1837-1909)]: Άγγλος ποιητής και κριτικός. Βλ.: «Σουίνμπερν» (περιοδ. «Sur», τχ. 33, Ιούνιος 1937).

Σουιπάτσα, οδός (Suipacha): Αριστοκρατικός δρόμος του Μπουένος Άιρες.

Σουίφτ, Τζόναθαν [Johnathan Swift (1667-1745)]: Άγγλος σατιρικός και (μέχρι μισανθρωπίας) σαρκαστικός συγγραφέας. «Υπάρχει μια φράση του Κίπλινγκ,* που την έγραψε γύρω στα τέλη της ζωής του: “Κάθε συγγραφέας δικαιούται να επινοήσει μύθους, αλλά όχι και το ηθικό τους δίδαγμα”. Δεν ξέρω καλύτερο παράδειγμα από τον Σουίφτ, που ξεκίνησε να γράφει τον *Γκάλιφερ* με σκοπό να δικάσει την ανθρωπότητα, κι αυτό που έμεινε απ' όλο το εγχείρημα, είναι ένα βιβλίο για παιδιά. Μ' άλλα λόγια, το βιβλίο επέζησε, αλλά προδίδοντας την πρόθεση του συγγραφέα του» [Μπόρχες, στο: *Diálogos de Borges y Sabato* (Μπουένος Άιρες, 1996)].

Σουλάκο: Πόλη (φανταστική) της (φανταστικής) Δυτικής Επαρχίας.*

Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής (1494-1566): Ο επιφανέστερος σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Σουρακάρτα: Πόλη της Ινδονησίας, στην Κεντρική Ιάβα.

Σπένγκλερ, Όσβαλντ [Oswald Spengler (1880-1936)]: Γερμανός φιλόσοφος, ο οποίος, στο κυριότερο και βαθιά πεσιμιστικό έργο του *Η παρακμή της Δύσης* (1918), προέβλεπε ότι, βάσει των αμείλικτων εξελικτικών νόμων, η Δύση θα περνούσε στο αναπόφευκτο στάδιο της εξαθλίωσης και της παρακμής, όπου θα επιζούσαν μόνο οι ισχυροί και οι ικανοί. Θεωρείται ένας από τους θεωρητικούς στυλοβάτες του εθνικοσοσιαλισμού. «Η εκ μέρους του βιολογική θεώρηση της Ιστορίας είναι συζητήσιμη· όχι, όμως, και το απαράμιλλο ύφος του» [«Όσβαλντ Σπένγκλερ» (περιοδ. «El Hogar», 25.12.1936)].

Σπένσερ, Έντμουντ [Edmund Spenser (1552-1599)]: Άγγλος ελισαβετιανός ποιητής, συγγραφέας της *Νεραϊδοβασιλίσσας* [*The Faërie Queene* (1590)].

- Σπένσερ, Χέρμπερτ** [Herbert Spencer (1820-1903)]: Άγγλος κοινωνιολόγος και φιλόσοφος. «Εξακολουθώ να είμαι μαθητής του: να μη λέμε “το άτομο κατά του Κράτους”, αλλά “το άτομο χωρίς το Κράτος”» (Συζήτηση με τον Αντόνιο Καρίσο, ό.π., στο λήμμα «Ουέλς»). Βλ. και: «Το πιο επείγον ζήτημα του καιρού μας (το είχε ήδη επισημάνει με διαύγεια ο σχεδόν ξεχασμένος Σπένσερ) είναι η βαθμιαία ανάμιξη του κράτους στις δραστηριότητες του ατόμου» [«Ο κακόμοιρος ο ατομικισμός μας» (Διερευνήσεις)].
- Σπινόζα, Μπαρούχ** [Baruch Spinoza (1632-1677)]: Ολλανδός πανθεϊστής φιλόσοφος. Βλ. και: «Σπινόζα» (Ο άλλος, ο ίδιος).
- Στάιν, Γερτρούδη** [Gertrude Stein (1874-1946)]: Αμερικανίδα συγγραφέας, ηγερία της αμερικανικής παροικίας διανοουμένων στο μεσοπολεμικό Παρίσι.
- Στάμφορντ Μπριτζ** (Stamford Bridge): Τοποθεσία κοντά στην Υόρκη,* όπου δόθηκε η αποφασιστική μάχη που περιγράφεται στο ισλανδικό *σάγκα** *Χείμσκρίνγκλα*.* (Βλ. και σημ. 255.)
- Στάφορντσιρ** (Staffordshire): Κομητεία της Κεντρικής Αγγλίας, γενέτειρα της Φράνσες Χάσλαμ.*
- Στίβενσον, Ρόμπερτ Λούις** [Robert Louis Balfour Stevenson (1850-1894)]. «Ο Στίβενσον έλεγε πως η λογοτεχνία είναι ένα παιχνίδι που, όμως, πρέπει να το παίζουμε με σοβαρότητα – όπως τα παιδιά» [στην παραγωγή της Βρετανικής Τηλεόρασης *Borges and I* (1984)]. Από τις πάμπολλες αναφορές του Μπόρχες σ' αυτόν τον πασίγνωστο σκότο ποιητή, μυθιστοριογράφο και δοκιμιογράφο θα μπορούσαμε, ίσως, να περιοριστούμε στο στίχο «Κάποιος που νιώθει ευγνωμοσύνη γιατί σ' αυτόν τον κόσμο έζησε ο Στίβενσον» [«Οι Δίκαιοι» (Ο αριθμός)].
- Στούαρτ Μιλ**: βλ. Μιλ.
- Στούρλουσον, Σνόρι** [Snorri Sturluson (ή Sturlason)]: Μείζων ισλανδός ποιητής του 12ου-13ου αιώνα, συγγραφέας –μεταξύ άλλων– και της μνημειώδους *Πεζής Έδας*.* Βλ. το ποίημα «Σνόρι Στούρλουσον (1179-1241)» (Ο άλλος, ο ίδιος) και το δοκίμιο «Τα κένινγκαρ» (Ιστορία της αιωνιότητας).
- Συμεών μπεν Αζάι**: Ιουδαίος λόγιος του 2ου μ.Χ. αιώνα, ονομαστός για την ευσέβειά του.
- Σύνταγμα** [κατά πασών των αιρέσεων]: Χαμένο έργο του Ιουστίνου, φιλόσοφου και χριστιανού απολογητή του 2ου αιώνα.
- Τααφούτ ουλ-τααφούτ**: Βλ.: Κατάρρευση της κατάρρευσης, Η.
- Τάκιτος**: Ο λατίνος ιστορικός και εθνογράφος Γάιος Κορνήλιος Τάκιτος (περ. 54-117).
- Τακουαρεμπό** (Tacuarembó): Πόλη, νομός και ποταμός της βορειοδυτικής Ουρουγουάης.
- Τακουαρί** (Tacuarí): Δρόμος του νότιου Μπουένος Άιρες, κοντά στην Πλατεία Κονσιτουσιόν.*

- Ταλμούδ:** Θρησκευτικός Κώδιξ των εβραίων, που ερμηνεύει τους Νόμους του Μωυσή.
- Ταλκαουάνο** (Talcahuano): Κεντρικός δρόμος του Μπουένος Άιρες.
- Τάμανι Χολ** (Tammany Hall): Κίνηση που κυριάρχησε στην πολιτική ζωή της Νέας Υόρκης από την εκλογή στο δημαρχιακό αξίωμα του Φερνάντο Γουντ (1854) ως το 1934, οπότε και τερμάτισε τις δραστηριότητές της υπό το βάρος κατηγοριών για δωροδοκίες και διαφθορά.
- Ταμπαρέ** [*Tabaré* (1888)]: Έμμετρο ρομαντικό δράμα του ουρουγουανού ποιητή Χουάν Σορίγια ντε Σαν Μαρτίν (1855-1931).
- Ταμπάρες, Διονίσιο** (Dionisio Tabares): Φανταστικό πρόσωπο, που εμφανίζεται στο διήγημα «Ο άλλος θάνατος» (*Το Άλεφ*). Πάντως, προκειμένου να μην αμφισβητείται η ουρουγουανή εθνικότητα του κατόχου του, το επώνυμο δεν φαίνεται να είναι άσχετο με το περίφημο έμμετρο δράμα *Ταμπαρέ*.* Βλ. και: «Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*).
- Τάμπερλικ, Ενρίκο** [Enrico Tamberlik (1820-1889)]: Ιταλορουμάνος τενόρος.
- Τανίτ:** Κύρια θεότητα της Καρχηδόνας, σύζυγος του Βάαλ, ισοδύναμη της Ασάρτης.
- Ταξίδι στον Παρνασσό** [*Viaje del Parnaso* (1614)]: Η μοναδική ποιητική συλλογή του Θερβάντες.
- Τάο Τε Κινγκ** (ή: *Τάο Τε Τσιγκ*): Το μοναδικό γραπτό κείμενο του κινέζου φιλοσόφου Λάο Τσε (6ος ή 5ος αι. π.Χ.), αντίπαλου του Κομφούκιου και ιδρυτή του ταοϊσμού.
- Ταπαλκέ(ν)** [Tapaquí(n)]: Πολίχνη στα νοτιοανατολικά της Επαρχίας του Μπουένος Άιρες.
- Ταπροβάνη:** Αρχαία ελληνική ονομασία της Κεϋλάνης.
- Ταρίκ ιμπν Ζαγιάντ** (Ταρίκ, γιος του Ζαϊντ): Άραβας αρχηγός που, το 711, αποβίβαστηκε στο Γιβραλτάρ και μέσα σε επτά χρόνια είχε κατακτήσει όλη την ιβηρική χερσόνησο. Ο θρύλος του Ταρίκ και της μυθικής του πρωτεύουσας στην Ισπανία είναι καταγραμμένος στις *Χίλιες και μία νύχτες*, στην *Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας* («Η αίθουσα των αγαλμάτων») και, εν μέρει, στο Κεφ. Β' του *Ζωή Οδηγίες χρήσεως* του Ζορζ Περέκ.
- Τάρνοβιτς** (Tarnowitz): Πόλη της Σιλεσίας (Γερμανία)· σήμερα, της Πολωνίας.
- Ταρταρίνος** (Tartarin): Φανταστικό πρόσωπο· ο κεντρικός ήρωας του (κατά τα πρότυπα του *Δον Κιχώτη*) μυθιστορήματος του Ντοντέ* *Οι θαυμασιές περιπέτειες του Ταρταρίνου από την Ταρασκόνη* [*Les aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon* (1872)].
- Τασιγχούλπο:** Ο ηγούμενος του μοναστηριού αυτής της πόλης είναι ο Παντσέν Λάμα, δεύτερος τη τάξει *λάμα** μετά τον Δαλάι.
- Τέιλορ:** βλ. Μέντοουζ Τέιλορ.
- Τένισον, Άλφρεντ Λορντ** [Alfred Lord Tennyson (1809-1892)]: Άγγλος ποιητής.
- Τέρνερ, Τζόζεφ** [Joseph Mallord William Turner (1775-1851)]: Άγγλος ρομαντικός ζωγράφος.
- Τεστ, Εδμόνδος:** Φανταστικό πρόσωπο· ο κεντρικός ήρωας των πεζών που απαρ-

- τίζουν το «μικρό μυθιστόρημα» του Πολ Βαλερί* *Ο κύριος Τεστ* [*Monsieur Teste* (1926)].
- Τετουάν:** Μαροκινή πόλη, πάλαι ποτέ πρωτεύουσα του Ισπανικού Μαρόκου, όπου κατέφυγαν πολλοί μουσουλμάνοι και εβραίοι, διωγμένοι από την Ισπανία και την Πορτογαλία. Το «εβραϊκό γκέτο του Τετουάν» λεγόταν *χουδερία* (*judería*).
- Τζέιμς, Ουίλιαμ** [William James (1842-1910)]: Αμερικανός φιλόσοφος, από τους ιδρυτές του πραγματισμού (ή πραγματοκρατίας).
- Τζέιμς, Χένρι** [Henry James (1843-1916)]: Αμερικανός πεζογράφος, από τους αγαπημένους του Μπόρχες, νεότερος αδελφός του προηγούμενου. «Όλοι τον εξυμνούσαν, όλοι τον αποκαλούσαν δάσκαλο και κανείς δεν τον διάβαζε» (περιοδ. «Adán», τχ. 17, Μπουένος Άιρες, Νοέμβριος 1967).
- Τζινακάν:** Ηγεμόνας των Μάγια, που αναφέρεται στο *Historia verdadera de la conquista de Nueva España* [Αληθινή ιστορία της κατάκτησης της Νέας Ισπανίας (1632)] του Μπερνάλ Ντίας.
- Τζιότο** [Giotto di Bondone (1266-1336)]: Ιταλός Αναγεννησιακός ζωγράφος.
- Τζόις, Τζέιμς** [James Joyce (1882-1941)]: Ιρλανδός συγγραφέας. Βλ. και: «Τι σημασία έχει η δειλία μας αν μες σ' αυτόν τον κόσμο υπάρχει / έστω κι ένας γενναίος μονάχα...» [«Επίκληση στον Τζέιμς Τζόις» (*Εγκώμιο της σκιάς*). «Πιστεύω πως ολόκληρο σχεδόν το έργο του Τζόις δεν γράφτηκε για να διαβαστεί, αλλά για τη φήμη του συγγραφέα, για τη δημιουργία μιας σχολής και για να υπάρξουν συζητήσεις μεταξύ των κριτικών» (Συζήτηση με τον Αντόνιο Φερνάντες Φερέρ, στο: «La palabra de arena», περιοδ. «El Paseante», τχ. 3, Μαδρίτη, Καλοκαίρι 1986) και: «Αν είχε περιοριστεί στο να γράφει ποιήματα, θα ήταν χωρίς αμφιβολία ένας από τους μεγαλύτερους ποιητές της αγγλικής γλώσσας· στο μυθιστόρημα, όμως, η γλώσσα δεν πρέπει να ξεχωρίζει τόσο πολύ. [...] Κι αυτό που συμβαίνει με το μυθιστόρημα του Τζόις, είναι ότι, παρ' όλο ότι κάθε παράδα, κάθε σελίδα, μπορούν να διαβαστούν αυτόνομα, ολόκληρο το βιβλίο δεν υποφέρεται» (Συζήτηση με τον Μ. Π. Μοντέκια, ό.π., στο λήμμα «Ορτέγα ι Γκασέτ»). Βλ. επίσης: «Τζέιμς Τζόις» (*Εγκώμιο της σκιάς*), «Οι νεολογισμοί του Τζόις» (περιοδ. «Sur», τχ. 62, Νοέμβριος 1939), «Απόσπασμα σχετικό με τον Τζόις» (περιοδ. «Sur», τχ. 77, Φεβρουάριος 1941).
- Τζόνσον, Μπεν** [Ben Jonson (1572-1637)]: Σύγχρονος του Σαίξπηρ άγγλος δραματουργός.
- Τζόνσον, Σάμιουελ** [Samuel Johnson (1709-1784)]: Άγγλος ποιητής, κριτικός και λεξικογράφος.
- Τιεντσίν:** Πόλη της βορειοανατολικής Κίνας. .
- Τίλο, Γιόχαν Καρλ** (Johann Karl Thilo): Γερμανός ανατολιστής, συνεργάτης του Γκεσένιους.*
- Τίλσιτ** (Tilsit): Πόλη της Ανατολικής Πρωσίας· οι Σοβιετικοί την είχαν μετονομάσει Σοβιέτοκ.
- Τουλέ, Πολ-Ζαν** [Paul-Jean Toulet (1867-1920)]: Γάλλος ποιητής και πεζογράφος.

- Τουραμπαέ** (Turambaé): Τοποθεσία στη βόρεια Ουρουγουάη, θέατρο μάχης τού εμφυλίου πολέμου τού 1904.
- Τουρδέρα** (Turdera): Κακόφημη γειτονιά του Λόμας.*
- Τραβανκόρ**: Πολιτεία της νοτιοδυτικής Ινδίας.
- Τράπουλα του χαρτοκλέφτη, Η** (*Los paires del tahir*): Συλλογή πρωτολείων δοκιμίων του Μπόρχες, που γράφτηκαν στην Ισπανία, το 1919, αλλά δεν εκδόθηκαν ποτέ. «Μη μπορώντας να βρω εκδότη, τα 'σκιασα μόλις φτάσαμε στο Μπουένος Άιρες» («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).
- Τραφαλάρ** (Trafalgar): Ακρωτήριο της νότιας Ισπανίας, στην Ανδαλουσία, στα ανοιχτά του οποίου ο αγγλικός στόλος υπό τον Νέλσον κατανίκησε τον Ναπολέοντιο (1805).
- Τρέβη** [ή Τρέβηροι (Trèves ή Treveris)]: Ρωμαϊκή πόλη της Ρηνανίας, η σημερινή Τριρ.
- Τριουμβιράτο** (Triunvirato): Κεντρική λεωφόρος του Μπουένος Άιρες, κοντά στο Τσακαρίτα.*
- Τρίτος Αυτοκράτορας**: Πρόκειται για τον Γιονγκ Λε, τρίτο αυτοκράτορα της κινεζικής Πεφωτισμένης Δυναστείας.* «[Ο Σι Χουάνγκ Τι, ο πρώτος αυτοκράτορας της Κίνας] οραματίστηκε την ίδρυση μιας δυναστείας αθάνατης· πρόσταξε, οι διάδοχοί του να ονομάζονται Δεύτερος Αυτοκράτορας, Τρίτος Αυτοκράτορας και ούτω καθεξής επ' άπειρον» «Το τείχος και τα βιβλία» (*Διερευνήσεις*).
- Τριτσινόπολι** (ή Τιρουτσιραπαλί): Πόλη της νοτιοανατολικής Ινδίας.
- Τσακαμπούκο** (Chacabuco): Τοποθεσία της Χιλής, όπου, το 1817, η Στρατιά των Άνδεων υπό τον στρατηγό Σαν Μαρτίν* κατανίκησε τους Ισπανούς.
- Τσακαρίτα** (Chacarita): Λαϊκό νεκροταφείο στο νότιο Μπουένος Άιρες (το «αριστοκρατικό» ήταν το Ρεκολέτα*). Βλ. και: «Θάνατοι του Μπουένος Άιρες (I: Τσακαρίτα)» (*Τετράδιο San Martín*).
- Τσάκο** (Chaco): Περιοχή της Νότιας Αμερικής, που καταλαμβάνει τμήματα της Βολιβίας, της Παραγουάης και της Αργεντινής.
- Τσάπμαν, Τζορτζ** [George Charman (1559-1634)]: Άγγλος φιλόλογος και ένας εκ των μεταφραστών του Ομήρου.
- Τσαρλς** (Charles): Ο ποταμός που διασχίζει τη Βοστώνη.
- Τσέλτνεργκάσε** (Zeltnergasse): Δρόμος της Πράγας, όπου έζησε ο Κάφκα.
- Τσερτς, Ρίτσαρντ Ουίλιαμ** [Richard William Church (1815-1890)]: Άγγλος συγγραφέας και ιερωμένος της Αγγλικανικής Εκκλησίας.
- Τσέστερτον, Γκ(ίλμπερτ) Κ(ιθ)** [G(ilbert) K(eith) Chesterton (1874-1936)]: Πολυαγαπημένος του Μπόρχες άγγλος πεζογράφος και ποιητής. Βλ. και: «Ο Γέιτς, ολύμπιος, λέει σ' ένα του στίχο: “Δεν υπάρχει ούτε ένας ηλίθιος που να μπορεί να με θεωρεί φίλο”. Ο Τσέστερτον προσυπογράφει και προσθέτει: “Όσο για μένα, θαρρώ πως υπάρχουν πολλοί ηλίθιοι που θα με θεωρούν φίλο, κι ακόμα –να μια ακόμα πιο εποικοδομητική σκέψη– πολλοί φίλοι που θα με θεωρούν ηλίθιο”»

[Μπόρχες, «Παρουσίαση της *Αυτοβιογραφίας* του Τσέστερτον» (περιοδ. «El Hogar», 1.10.1937), απ' όπου και ο θαυμάσιος –τυπικά μπορχικός– αφορισμός: «Απ' όλα τα βιβλία του Τσέστερτον, το μόνο που δεν είναι αυτοβιογραφικό, είναι αυτό που τιτλοφορείται *Αυτοβιογραφία*»]. Βλ. και: «Για τον Τσέστερτον» (*Διερευνήσεις*), «Οι αστυνομικοί λαβύρινθοι και ο Τσέστερτον» (περιοδ. «Sur», τχ. 10, Ιούλιος 1935), «Τρόποι του Τσέστερτον» [νεκρολογικό σημείωμα (περιοδ. «Sur», τχ. 22, Ιούλιος 1936)], παρουσίαση του βιβλίου του Τσέστερτον *The End of the Armistice* [*Το τέλος της ανακωχής* (περιοδ. «Sur», τχ. 65, Φεβρουάριος 1940)].

Τσίλε, οδός (Chile): Δρόμος του νότιου Μπουένος Άιρες, όχι μακριά από την Πλατεία Κονσιτουσιόν.*

Τσινγκ Τάο: Λιμάνι της Κίνας, στην Κίτρινη Θάλασσα.

Τσιουάουα (Chihuahua): Πολιτεία και πόλη του βόρειου Μεξικού.

Τσόρντορφ (Zorndorf): Τοποθεσία της –σημερινής– Πολωνίας, όπου, κατά τον Επταετή Πόλεμο (1756-1763), οι Πρώσοι αναχαίτισαν την προέλαση των Ρώσων προς το Βραδεμβούργο (1758).

Τσόσερ, Τζέφρι [Geoffrey Chaucer (1342-1400)]: Ο μεγαλύτερος προ-σαιξπηρικός ποιητής της Αγγλίας.

Υαούκ: Όνομα ειδώλου που λατρευόταν επί Νώε [*Το Κοράνι*, ΟΑ' («Νώε»), 23].

Υόρκη (York): Πόλη της βορειοανατολικής Αγγλίας.

Υπεράσπιση της αιωνιότητας (*Vindicación de la eternidad*): Ενδιαφέρων ο τίτλος αυτού του –φανταστικού– έργου [«Τρεις εκδοχές του Ιούδα» (*Μυθοπλασίες*)], σύνθεση από τους τίτλους δύο εξαιρετικών δοκιμίων του Μπόρχες: «Υπεράσπιση της καββάλας» (*Συζήτηση*) και «Ιστορία της αιωνιότητας» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).

Υποδειγματικές νουβέλες [*Novelas ejemplares* (1613)]: Συλλογή πικαρέσκων ιστοριών του Θερβάντες.

Φαλούτσο: Ο μαύρος αργεντινός στρατιώτης Antonio «Falucho» Ruiz (πέθανε το 1824) που έλαβε μέρος στους Πολέμους της Ανεξαρτησίας. Κάποτε υπήρχε ένα άγαλμά του στο κέντρο του Μπουένος Άιρες, κοντά σ' αυτό του στρατηγού Σαν Μαρτίν.*

Φάφνισμαλ (*Fáfnismál*): Ένα από τα *σάγκα** που περιλαμβάνονται στην *Ποιητική Έδα*.*

Φέλτον, Τζον (John Felton): Ο φανατικός Πουριτανός που δολοφόνησε τον Ζορζ Βιλιέ, δούκα του Μπάκιγγαμ, και απαγχονίστηκε το 1628. (Το επεισόδιο καταγράφεται και στους *Τρεις σωματοφύλακες* του Δουμά.)

Φέντον (Fenton): Πόλη της Αγγλίας, στο Στάφορντσιρ.*

Φέρεξ (Fereux): Φανταστικό πρόσωπο· ήρωας της τραγωδίας *Γκόρμποντιουκ* των (συγχρόνων του Σαίξπηρ) Τόμας Νόρτουν και Τόμας Σάκουαϊλ [*The Tragedy of Gorboduc* (1561)], που σκοτώνεται από τον νεότερο αδελφό του και σφετεριστή του θρόνου, Πόρεξ.

- Φερμά, Πιερ ντε** [Pierre de Fermat (1601-1665)]: Γάλλος μαθηματικός.
- Φερνάντες, Μασεδόνιο** [Macedonio Fernández (1874-1952)]: Αργεντινός ποιητής και πεζογράφος, μέντορας και φίλος του Μπόρχες, ο οποίος έχει προλογίσει τη μεταθανάτια έκδοση των *Απάντων* του και του έχει αφιερώσει το ποίημα «Η Πλατεία Σαν Μαρτίν» (*Πυρετός του Μπουένος Άιρες*).
- Φιγκάρι Πέδρο** [Pedro Figari (1861-1938)]: Ουρουγουανός φοβιστής ζωγράφος, τα θέματα του οποίου ήταν συχνά παρμένα απ' τη ζωή των νέγων και των γκάουτσο.*
- Φιέρο, Μαρτίν**: Ο κεντρικός ήρωας της ταυτώνυμης ποιητικής σύνθεσης του Χοσέ Ερνάντες,* εθνικού έπους της Αργεντινής. Για περισσότερα, βλ.: *γκάουτσο*, στο Γλωσσάριο. «Η λατρεία στο βιβλίο οδήγησε στην παράλογη λατρεία του γκάουτσο Μαρτίν Φιέρο. Είναι σαν να συνέχεε κάποιος τη λατρεία στον Σαίξπηρ με τη λατρεία προς τον Μακμπέθ, που ήταν ένας δολοφόνος. Ο γκάουτσο που μας προτείνεται ως πρότυπο, πόρρω απέχει από το να είναι πρότυπο συμπεριφοράς: είναι σκληρός, είναι λιποτάκτης, είναι ρατσιστής» (Συζήτηση με τον Αλμπέρτο Μ. Περόνε, στο: «Borges en contra de Fierro y Lugones», περιοδ. «Siete Días», τχ. 917, Μπουένος Άιρες, 16.1.1985).
- Φίλιππος Β'** (1527-1598): Βασιλιάς της Ισπανίας από το 1556 ως το 1598, που επεξέτεινε τις «Ανακαλύψεις» και προσάρτησε την Πορτογαλία.
- Φίλιππος Δ'** (1605-1665): Βασιλιάς της Ισπανίας από το 1621 ως το 1665.
- Φίνσμπουρ** (*Finnshurh*): «Σύγχρονο του Μπίογουλφ* (κατά τους φιλολόγους), αποτελείται από καμιά πενήνταριά στίχους και εξιστορεί ένα επεισόδιο από την τραγική ιστορία της Χίλντεμπουρ, πριγκίπισσας της Δανίας, που ο σύζυγός της, βασιλιάς των Φριζίων, σκοτώνει τον αδελφό της που θανάτωσε το γιο τους. (Μια άλλη εκδοχή της ίδιας ιστορίας υπάρχει και στο Μπίογουλφ, αλλά, εδώ, την αφηγείται ένας γελωτοποιός.)» (*Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες*).
- Φιρντούσι**: Προσωνύμιο (η λέξη σημαίνει «παραδείσιος») του μεγάλου πέρση ποιητή Αμπουλκάσιμ Μάνσου (932/40-1021/26).
- Φιτζέραλντ, Έντουαρντ** [Edward Fitzgerald (1809-1883)]: Άγγλος ποιητής, που έγινε διάσημος από τη μετάφρασή του στα αγγλικά των *Ρουμπαγιάτ* του Ομάρ Χαγιάμ. «Ένα θαύμα συντελείται: από την τυχαία σύζευξη ενός πέρση αστρονόμου που καταδέχτηκε την ποίηση [Χαγιάμ] και ενός εκκεντρικού Άγγλου που διατρέχει ανατολίτικα και ισπανικά βιβλία (χωρίς, ίσως, να τα καταλαβαίνει όλα), αναδύεται ένας εξαιρετικός ποιητής, που δε μοιάζει ούτε στον έναν ούτε στον άλλον» [«Το αίνιγμα του Έντουαρντ Φιτζέραλντ» (*Διερευνήσεις*)].
- Φλάβιος Ιώσηπος** (37-100): Ιουδαίος ιστορικός.
- Φλαντ, Ρόμπερτ** [Robert Fludd (1574-1637)]: Άγγλος αλχημιστής και καρβαλιστής. (Και τις δύο φορές που τον αναφέρει ο Μπόρχες, τον γράφει: Flood.) Βλ. και: «Στις αρχές του 17ου αιώνα, ο γερμανός αστρονόμος Γιοχάνες Κέπλερ ήρθε σε σύγκρουση με τον άγγλο μυστικιστή Ρόμπερτ Φλαντ, για το ποιος από τους δύο

είχε συλλάβει πρώτος την έννοια της Γης ως έμβιου τέρατος, “η αναπνοή του οποίου, που μοιάζει με την αναπνοή της φάλαινας και αλλάζει ανάλογα με το αν είναι ξύπνιο ή αν κοιμάται, προκαλεί την άμπωτη και την παλίρροια της θάλασσας”» (*Το βιβλίο των φανταστικών όντων*).

Φλομπέρ, Γκιστάβ [Gustave Flaubert (1821-1880)]: Μείζων γάλλος πεζογράφος. Βλ. και: «Ο Φλομπέρ και η υποδειγματική του μοίρα» και «Μια υπεράσπιση του Μπουβάρ και Πεκισέ» (*Συζήτηση*).

Φλόρες (Flores): Αριστοκρατικό προάστιο στα νοτιοδυτικά του Μπουένος Άιρες.

Φλορέστα (Floresta): Δυτική συνοικία του Μπουένος Άιρες.

Φλορίδα, οδός (Florida): Κεντρικός και πολυσύχναστος δρόμος του Μπουένος Άιρες.

Φόκνερ, Ουίλιαμ [William Faulkner (1897-1962)]: Μείζων αμερικανός πεζογράφος.

Φον Στέρνμπεργκ, Γιόζεφ [Josef von Sternberg (1894-1969)]: Αυστριακής καταγωγής σκηνοθέτης του γερμανικού και του αμερικανικού κινηματογράφου.

Φορ, Πολ [Paul Fort (1872-1960)]: Γάλλος συμβολιστής ποιητής.

Φορτ Ουίλιαμ (Fort William): Η παλαιά ακρόπολη της Καλκούτας, που ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του Γουλιέλμου Γ', βασιλιά της Αγγλίας και πρίγκιπα της Οράγγης (1689-1702).

Φουέρτε Λαβάγιε (Fuerte Lavalle): Οχυρό, ονομασμένο έτσι προς τιμήν του Λαβάγιε,* που ηγήθηκε των Ενωτικών «σε κάποιον από τους εμφυλίους πολέμους [μας]», όπως σημειώνει με πικρή ειρωνεία ο Μπόρχες («Αυτοβιογραφικό δοκίμιο»).

Φράι Μπέντος (Fray Bentos): Κωμόπολη της νότιας Ουρουγουάης, στις όχθες του ποταμού Ουρουγουάη, ακριβώς απέναντι από την αργεντινή πόλη Γουαλεγουαϊτσού.* Ο Μπόρχες πέρασε πολλά καλοκαίρια της παιδικής του ηλικίας στο Φράι Μπέντος, στο αγρόκτημα του θείου του, Αέδο.*

Φρεδεγάριος των Τουρόνων: Ο χρονικογράφος του Μεσαίωνα Fredegarius de Tours, η παντελής έλλειψη στοιχείων για τον οποίο οδήγησε τους μελετητές να καταλήξουν στο ότι πρόκειται για συλλογικό όνομα. Πάντως, το χρονικό του περιλαμβάνει και μια σύνοψη της εννεάτομης *Ιστορίας των Φράγκων* του αγίου Γρηγορίου των Τουρόνων (περ. 540-594).

Φροστ, Ρόμπερτ Λι [Robert Lee Frost (1874-1963)]: Αμερικανός ποιητής.

Χαέν (Jaén): Ιστορική ισπανική πόλη στη βόρεια Ανδαλουσία.

Χάζλιτ, Ουίλιαμ [William Hazlitt (1778-1830)]: Άγγλος κριτικός και δοκιμιογράφος, μελετητής του Σαίξπηρ.

Χάθαουεϊ, Αν (Anne Hathaway): Η κατά οκτώ χρόνια μεγαλύτερή του σύζυγος του Σαίξπηρ.

Χάιλαντς (Highlands): Μεγάλη ορεινή περιοχή της βόρειας Σκωτίας.

Χάιντεγκερ, Μάρτιν [Martin Heidegger (1889-1976)]: Γερμανός υπαρξιστής φιλόσοφος. Στο διήγημα «Γουαγιακίλ» (*Η αναφορά του Μπρόουντι*), ο Μπόρχες σαρκάζει τις εθνικοσοσιαλιστικές θέσεις του.

- Χαϊντεραμπάντ:** Πόλη της νότιας Ινδίας, στο οροπέδιο Ντέκαν.
- Χάι Φενγκ:** Πόλη της Κίνας, ανατολικά του Χονγκ Κονγκ.
- Χάλεκ, Χένρι** [Henry Wager Halleck (1815-1872)]: Αμερικανικός στρατιωτικός, στρατηγός των Βορείων στον Εμφύλιο.
- Χαλίλ:** Ο άραβας φιλόλογος Ιμπν Άχμαντ αλ-Χαλίλ (περ. 718-791), συντάκτης τού *Κιτάμπ ουλ-Αϊν*.*
- Χάντι** [W(illiam) C(hristopher) Handy (1873-1958)]: Μαύρος μουσικός της τζαζ, που θεωρείται ο «πατέρας του μπλουζ». Η σύνθεσή του «St. Louis Blues» ήταν ένα από τα αγαπημένα μουσικά κομμάτια του Μπόρχες.
- Χάραλντ Χαρντράντα** [Harald Hardrada (1015-1066)]: Νορβηγός πολέμαρχος που εισέβαλε στην Αγγλία και ηττήθηκε από τον βασιλιά Χάρολντ Β΄* στη Μάχη τού Στάμφορντ Μπριτζ,* όπου και σκοτώθηκε.
- Χάρνακ, Άντολφ** [Adolf Harnack (1851-1930)]: Γερμανός ιστορικός των θρησκειών.
- Χάρολντ Β΄** [Harold II (1020-1066)]: Τελευταίος αγγλοσάξονας βασιλιάς της Αγγλίας· υπερασπίστηκε το θρόνο του από τους εισβολείς Νορβηγούς υπό τον Χάραλντ Χαρντράντα* και τον έχασε από τον Γουλιέλμο τον Κατακτητή στη Μάχη του Χέιστινγκς, το 1066, όπου και σκοτώθηκε.
- Χασιντίμ:** Εβραϊκή αίρεση (των «Ευσεβών»), που άκμασε τον 18ο αιώνα στην ανατολική Ευρώπη και κήρυσσε την απαρέγκλιτη τήρηση του Ιουδαϊκού Νόμου.
- Χάσλαμ, Σίλας:** Φανταστικό πρόσωπο· ήρωας του Μπόρχες, ιστορικός, το μεν όνομα του οποίου παραπέμπει στο ψευδώνυμο (Σίλας Μπάκλι) με το οποίο εισήχθη στο νοσοκομείο ο καταζητούμενος δουλέμπορος Λάζαρος Μορέλ (*Παγκόσμια ιστορία της απίμιας*), το δε επώνυμο, στην αγγλίδα γιαγιά του Μπόρχες, Φράνσες (ή Φάνι) Χάσλαμ.*
- Χάσλαμ, Φράνσες** (ή Φάνι): Για την περίφημη πια γιαγιά του Μπόρχες και για τις συνθήκες που την οδήγησαν να μεταναστεύσει στη Νότια Αμερική, να ερωτευτεί κεραυνοβόλα τον Φρανσίσκο Μπόρχες και να τον παντρευτεί, ο αναγνώστης παραπέμπεται στο «Αυτοβιογραφικό δοκίμιο». Βλ. και: «Θέλω να ευχαριστήσω τον θεϊκό λαβύρινθο / που αποτελούν τα πράγματα και οι αιτίες / [...] / για τη Φράνσες Χάσλαμ που ζήτησε συγγνώμη απ' τα παιδιά της / γιατί αργούσε να πεθάνει» [*Άλλο ποίημα των δώρων*] (*Ο άλλος, ο ίδιος*).
- Χάτσον, Ου(ίλιαμ) Χ(ένρι)** [(W)illiam (H)enry Hudson (1841-1922)]: Άγγλος πεζογράφος, φυσιοδίφης και ορνιθολόγος, συγγραφέας του gauchesco μυθιστορήματος *The Purple Land that England Lost* [*Η πορφυρή γη που έχασε η Αγγλία* (1885)]. Βλ.: «“The Purple Land”» (*Διερευνήσεις*).
- Χέγκελ, Γκέοργκ Βίλχελμ Φρίντριχ** (ή Έγκελος) [Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)]: Γερμανός φιλόσοφος.
- Χείμσκρινγκλα** (*Heimskringla*): Έργο του Σνόρι Στούρλουσον,* όπου περιγράφονται η ζωή και τα κατορθώματα των νορβηγών βασιλέων, από τους μυθικούς ως τον σύγχρονο του συγγραφέα, Μάγκνους Έρλιγκσον.

- Χέιστινγκς** (Hastings): Περιοχή του Σάσεξ (Νοτιοανατολική Αγγλία), όπου, στις 14 Οκτωβρίου 1066, αναμετρήθηκαν ο βασιλιάς Χάρολντ Β΄ της Αγγλίας και ο δούκας Γουλιέλμος της Νορμανδίας, ο «Κατακτητής», με έπαθλο τον αγγλικό θρόνο. Η νίκη του Γουλιέλμου σήμανε το τέλος της σαξονικής Αγγλίας.
- Χένγκοτενμπεργκ, Ερνστ Βίλχελμ** [Ernst Wilhelm Hengstenberg (1802-1869)]: Γερμανός λουθηρανός θεολόγος, φανατικός εχθρός του ρασιοναλισμού ως μεθόδου προσέγγισης των ιερών κειμένων και, κατά συνέπειαν, του Γκεσένιους.*
- Χέρθα**: Τευτονική θεά της γονιμότητας, αντίστοιχη με τη θεά Γιορντ της σκανδιναβικής μυθολογίας. Βλ. και τις λέξεις που σημαίνουν «γη» στα αγγλικά (earth), στα γερμανικά (erd) και στα σουηδικά (jord).
- Χέρμπερτ, Τζορτζ** [George Herbert (1593-1633)]: Άγγλος θρησκευτικός ποιητής.
- Χίντον, Τζέιμς** [James Hinton (1822-1875)]: Άγγλος ιατρός, θεολόγος και φιλόσοφος.
- Χιουμ, Ντέιβιντ** [David Hume (1711-1776)]: Σκότος ιστορικός και φιλόσοφος.
- Χόθορν, Ναθάνιελ** [Nathaniel Hawthorne (1804-1864)]: Αμερικανός πεζογράφος.
- Χοκουσάι**: Ο μείζων ιάπωνας τοπογράφος και χαρακτήρας Κατσουσίκα Χοκουσάι (1760-1849).
- Χόλαντ, Φίλιμον** [Philemon Holland (1552-1637)]: Άγγλος μεταφραστής αρχαίων ελληνικών και λατινικών έργων, επονομασθείς «Translator-General» («Γενικός Μεταφραστής»).
- Χομπς, Τόμας** [Thomas Hobbes (1588-1679)]: Άγγλος υλιστής φιλόσοφος.
- Χορασάν**: Επαρχία της βορειοανατολικής Περσίας.
- Χουάν Μανουέλ** (Juan Manuel): «Ισπανός πρίγκιπας, που γεννήθηκε στην Εσκαλόνα, το 1282, και πέθανε στο Πενιαφιέλ, το 1348. Ήταν ανιψιός του Αλφόνσου του Σοφού. Άνθρωπος λατινικής παιδείας και ισλαμικής πολυμάθειας. Ένας από τους πατέρες της ισπανικής πρόζας» (*Ανθολογία φανταστικής λογοτεχνίας*).
- Χουιράλδες, Ρικάρδο** [Ricardo Güiraldes (1886-1927)]: Ο αργεντινός συγγραφέας του *Δον Σεγούντο Σόμπρα*.* «Είχε μια ρομαντική άποψη για τον *γκάουτσο*.* Τον είδε σαν κάτι χαμένο και πολύτιμο, με την πατίνα του χρόνου συν τοις άλλοις. Όμως, διαβάζοντας το *Δον Σεγούντο Σόμπρα*, δε μαθαίνουμε τίποτα για τον *δον Σεγούντο* και δε μαθαίνουμε τίποτα, γιατί ούτε ο Χουιράλδες ήξερε τίποτα» (Συζήτηση με τον Φερνάντο Σορεντίνιο, ό.π. στο λήμμα «Αρλτ»). Βλ. και το ποίημα «Ρικάρντο Χουιράλδες» (*Εγκώμιο της σκιάς*).
- Χουινγκ Λου Μενγκ**: Κλασικό, δημοφιλέστατο κινεζικό μυθιστόρημα του 17ου αιώνα.
- Χουνίν** (Junín): Τοποθεσία του Περού, όπου, στις 6 Αυγούστου 1824, διεξήχθη μία από τις πιο αποφασιστικές μάχες των Πολέμων της Ανεξαρτησίας. Η μάχη έκλινε υπέρ των δυνάμεων του ισπανού αντιβασιλιά, όταν, σε ενίσχυση των στρατευμάτων του «Ελευθερωτή», Σιμόν Μπολίβαρ,* κατέφθασε ένα άγημα περουβιανών ουσάρων υπό τις διαταγές του συνταγματάρχη Ισιδóρο Σουάρες,* ο οποίος ήταν πρόγονος του Μπόρχες και μνημονεύεται σε πολλά ποιήματα και διηγήματά του.

Χουνίν, οδός (calle Junín): Πάλαι ποτέ κακόφημος δρόμος του Μπουένος Άιρες.

Χουχούι, οδός (calle Jujuy): Δρόμος του Μπουένος Άιρες, στη γειτονιά Όνσε.*

Χράντκανι (Hradcany): Περίφημο κάστρο της Πράγας, πάλαι ποτέ ανάκτορο των βασιλέων τής Βοημίας και σήμερα Προεδρικό Μέγαρο της Δημοκρατίας τής Τσεχίας.

Χρονικά (*Annales*): Έργο του Τάκιτου,* στο οποίο καταγράφεται η ιστορία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από το 14 ως το 68.

Ώρα του καθενός μας, Η (*La hora de todos y la fortuna con seso*): «Φαντασία ηθών» του Κεβέδο,* που του στοίχισε μία ακόμα δίωξη από το καθεστώς του Φιλίππου Δ'.*

Ωριγένης (185-254): Πολυγραφότατος (εξ ου και «Χαλκέντερος») εκκλησιαστικός συγγραφέας, πατέρας της θεολογικής επιστήμης.

Όλα τα παρατιθέμενα αποσπάσματα είναι του Μπόρχες, εκτός όπου δηλώνεται διαφορετικά.

Όλοι οι παρατιθέμενοι στίχοι από ποιήματα του Μπόρχες είναι σε μετάφραση Δημήτρη Καλοκύρη.

III.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

(Τυχόν αστερίσκος μετά από τη λέξη δηλώνει την ύπαρξη σχετικού λήμματος, είτε στο παρόν είτε στο Λεξικό)

Άλεφ: Το πρώτο γράμμα του εβραϊκού αλφαβήτου που, κατά τους καρβαλιστές, συμβολίζει όλα τα άλλα γράμματα και, κατά συνέπεια, το σύμπαν.

Αραουκάνικα: Μία από τις πολλές γλώσσες των αυτοχθόνων της Νότιας Αμερικής, που ομιλείται κυρίως στη Χιλή και την Αργεντινή.

Ασιέντα (hacienda): Μεγάλο κτήμα ή φυτεία με αγροικία.

Ασκεναζίμ: Πληθυντικός της λέξης «Ασκενάζ» (Γερμανία, στα εβραϊκά): ο κλάδος των εβραίων που, μετά τη Διασπορά, κατευθύνθηκε προς την Κεντρική Ευρώπη.

Γαελικά (gaelic): Η γλώσσα των Κελτών της Σκωτίας και της Ιρλανδίας.

Γιαρλ (jarl): Τίτλος ευγενείας των Βίκινγκ, από τον οποίο πηγάζει ενδεχομένως ο αντίστοιχος αγγλικός earl (κόμης).

Γίντις (yiddish): Μικτή διάλεκτος των εβραίων της Ευρώπης και της Αμερικής: περιλαμβάνει λέξεις από την εβραϊκή, τη γερμανική και τη σλαβονική γλώσσα.

Γκάουτσο (gauchos): Παλικαράδες κτηνοτρόφοι της *πάμπας** του Ρίο ντε λα Πλάτα. Ο Μπόρχες έγραψε πολλά ποιήματα και διηγήματα αφιερωμένα σ' αυτούς ή εμπνευσμένα απ' τη ζωή τους, καθώς και μελέτες για την ποίηση και τα τραγούδια τους, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση κατέχει το έπος του Χοσέ Ερνάντες* *Μαρτίν Φιέρο* (1872). Σημειώνουμε ενδεικτικά: τη μελέτη *Το έπος «Μαρτίν Φιέρο»*, τα δοκίμια «Η ποίηση των γκάουτσο» και «Ο αργεντινός συγγραφέας και η παράδοση» (*Συζήτηση*), τα ποιήματα «Οι γκάουτσο» (*Εγκώμιο της σκιάς*) και «Ο γκάουτσο» (*Το χρυσάφι των τίγρεων*), και το διήγημα «Το τέλος» (*Μυθοπλασίες*) που, μάλιστα, συνεχίζει και «τελειώνει» το έπος από το σημείο όπου το άφησε ο Ερνάντες.

Γκίμελ: Το τρίτο γράμμα του εβραϊκού αλφαβήτου.

Γκογίμ: Εβραϊκή (περιφρονητική) λέξη για τους μη εβραίους: οι εθνικοί.

- Γκόλεμ** (εβραϊκή λέξη που σημαίνει: σβώλος χώμα): Έτσι ονόμαζαν οι καββαλιστές κάθε άνθρωπο που μπορεί να πλαστεί από συνδυασμούς γραμμάτων.
- Γκρίνγκο** (gringo): Στη Λατινική Αμερική, ο μη γηγενής λευκός, κυρίως ο εκ Βορείου Αμερικής· στην Αργεντινή ειδικότερα, ο ιταλός μετανάστης. Η ετυμολογία της λέξης διχάζει: ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η λέξη είναι παραφθορά των δύο πρώτων του ιρλανδικού τραγουδιού «Green grows my valley...»· άλλοι, ότι προέρχεται από την ισπανική έκφραση «Hablar en griego» (αντίστοιχη της αμερικανικής «It's all Greek to me»): «Δεν καταλαβαίνω λέξη» ή: «Αυτά για μένα είναι κινέζικα».
- Γουαρανί** (guaraní): Γλώσσα των Αμερινδών, κυρίως της Παραγουάης.
- Γρύπας**: Μυθολογικό φτερωτό τέρας, συνδυασμός λέοντος και αετού, που παραδίδεται μεταξύ άλλων και από τον Ηρόδοτο, τον Πλίνιο και τον Δάντη.
- Θαρθουέλα** (zarzuela): Είδος βοντιβίλ ή επιθεώρησης (αργότερα μετεξελίχθηκε σε οπερέτα) που έκανε θραύση στην Ισπανία, τον 19ο αιώνα. Οφείλει το όνομά του στα βασιλικά ανάκτορα της Θαρθουέλας, κοντά στη Μαδρίτη, όπου πρωτοπαρουσιάστηκε.
- Θούγοι**: Ινδοί ληστές και δολοφόνοι που λάτρευαν τη θεά Κάλι και την τιμούσαν με αιματηρές τελετουργίες και ανθρωποθυσίες.
- Θρόνοι**: Τάξη αγγέλων, τρίτη στην ιεραρχία μετά τα Χερουβείμ και τα Σεραφεείμ.
- Καββάλα** [ή *καβάλα* ή *καμπάλα* – από την εβραϊκή λέξη «καμπάλα» (παράδοση)]: Μεσαιωνικό σύστημα εσωτερικής φιλοσοφίας που βασιζόταν σ' έναν μυστικιστικό τρόπο ανάγνωσης και ερμηνείας των ιερών κειμένων.
- Καντόμπε** (candombe): Ρυθμός αφρικανικής προέλευσης, που ακόμα χορεύεται στους δρόμους και στα πανηγύρια της Ουρουγουάης.
- Καπάνγκα** (caranga): Βραζιλιανή λέξη για τον μπράβο, το πρωτοπαλίκαιο.
- Κένινγκαρ**: Σύστημα γλωσσικών μεταφορών που δέσποσε στα σκανδιναβικά *σάγκα** (π.χ. «νερό του σπαθιού» αντί για «αίμα», «αδελφός της φωτιάς» αντί για «άνεμος» κ.λπ.) Βλ., βέβαια: «Τα κένινγκαρ» και «Η μεταφορά» (*Ιστορία της αιωνιότητας*).
- Κέντρωνες**: Έργα συνιστώμενα από συρραφή στίχων άλλων ποιητών.
- Κιλόμπο** (quilombo): Το μπορντέλο· η λέξη, βραζιλιανής προέλευσης, σήμαινε αρχικά το κρησφύγετο νέγρων σκλάβων που είχαν δραπετεύσει.
- Κομπάδρε** [compadre (κατά λέξιν: κουμπάρος)]: Μάγκας.
- Κομπαδρίτο** [compadrito (κατά λέξιν: κουμπαρακι)]: Μαγκάκι, κουτσαβάκι.
- Κονκισταδόρες** (conquistadores): Οι στρατιώτες που «κατέκτησαν» και εποίκισαν τα αμερικανικά εδάφη, την εποχή των Μεγάλων Εξερευνήσεων.
- Κοσέρ**: Ειδική δίαιτα των εβραίων, μαγειρεμένη και σερβιρισμένη κατά τον ενδειγμένο απ' τους ραβίνους τρόπο.

Κουάρτο (cuadra): Ένα τέταρτο του μιλίου· περίπου τετρακόσια μέτρα.

Κρεολός/ή (criollo/a): Ο/Η γηγενής Αργεντινός/ή, από τους πρώτους που αποίκισαν τη χώρα, και οι απόγονοί τους, κατά κανόνα λευκοί, χωρίς δηλαδή επιμιξίες· βλ. και: *Μεστίσο/α, Μουλάτο/α, Σάμπο/α*.

Λάμα: Πνευματικός αρχηγός του βουδισμού.

Λιμουζέν: Οξιτανική διάλεκτος στην οποία γράφτηκε το μεγαλύτερο μέρος της μεσαιωνικής προβηγκιανής λογοτεχνίας.

Λουνφάρδο (lunfardo): Η αργκό των κατοίκων του Μπουένος Άιρες.

Μάτε (mate): Εθνικό αφέψημα της Αργεντινής· λέγεται και τσάι της Παραγουάης.

Μεστίσο/α (mestizo/a): Μιγάς, γιος ή κόρη λευκού με ινδιάννα· βλ. και: *Κρεολός/ή, Μουλάτο/α, Σάμπο/α*.

Μιλόνγκα (milonga): Παραδοσιακό τραγούδι της Αργεντινής, πρόδρομος του τάνγκο, που πολλές φορές τραγουδιόταν και εν αντιφωνία (*παγιάδα*),* κάτι σαν τις δικές μας μαντινάδες. Ο Μπόρχες έγραψε πολλούς τέτοιους στίχους, ορισμένοι απ' τους οποίους απαρτίζουν μια ολόκληρη συλλογή του (*Για τις έξι χορδές*).

Μοντονέρο (montonero): Κατά λέξιν: βουνίσιος· αντάρτης που προερχόταν σχεδόν αποκλειστικά από τις τάξεις των *γκάουτσο*.*

Μουλάτο/α (mulato/a): Μιγάς, γιος ή κόρη λευκού με μαύρη· βλ. και: *Κρεολός/ή, Μεστίσο/α, Σάμπο/α*.

Μπομπάτσα (bombacha): Χωριάτικο, φαρδύ, φουφουλωτό παντελόνι.

Ναντού (ñandú): Μεγαλόσωμο πτηνό της Νότιας Αμερικής, που μοιάζει με τη στρουθοκάμηλο και δεν πετάει· λέγεται και *ρέα*.

Νιζάμης: Τίτλος του ηγεμόνα της πόλης Χαϊντεραμπάντ.*

Ντράπα (drapa): Διθύραμβος, ύμνος, εγκώμιο, στην ισλανδική ποίηση των *σκάλδων*.*

Όλαν (ollan): Η ανώτατη βαθμίδα στην ποιητική ιεραρχία της μεσαιωνικής Ιρλανδίας. Τα επιτεύγματα που παραθέτει ο βάρδος στο βασιλιά, στο διήγημα «Ο καθρέφτης και το προσωπείο» (*Το βιβλίο από άμμο*), δεν είναι παρά οι «τίτλοι σπουδών» τις οποίες έπρεπε να παρακολουθήσει όποιος ήθελε να κατακτήσει αυτή τη βαθμίδα.

Οριγιέρο (orillero): Κατά λέξιν: παρόχθιος· ο περιθωριακός, ο κάτοικος των λαϊκών συνοικιών του Μπουένος Άιρες.

Ουλεμάς: Νομομαθής και θεολόγος του ισλάμ.

Παγιάδα (payadas): Αυτοσχέδια δίστιχα, ανάλογα με τις δικές μας μαντινάδες· βλ. και: *μιλόνγκα*.

Πάμπα (pampa): 1. Ονομασία των απέραντων πεδινών εκτάσεων νοτιώς του Αμαζονίου. 2. Όνομα φυλής ινδιάνων που έδωσε τ' όνομά της στους αχανείς κάμπους.

- Παπαλουά** (papaloi): Αρχιερέας των τελετών βουντού στην Αϊτή και θεματοφύλακας των νόμων (lois) της λατρείας. (Το θηλυκό του αντίστοιχο είναι, φυσικά, η *μαμαλουά*.)
- Παριαμέντον** (pariamentu): Διάλεκτος που ομιλείται σε ορισμένα νησιά της Καραϊβικής, ένα κράμα ισπανικών, πορτογαλικών, ολλανδικών, αγγλικών και γαλλικών.
- Παρισσιές** (= Πέρσες): Ομάδα περσών οπαδών του ζωροαστρισμού που διέφυγαν από τους θρησκευτικούς διωγμούς των μουσουλμάνων και κατέφυγαν στην Ινδία (κυρίως στη Βομβάη).
- Πεόν** (peón): Ο κολλήγος, ο δουλοπάροικος. Σύστημα «μίσθωσης» εργασίας, που άνθισε στη Νότια Αμερική. Η αμοιβή της εργασίας ήταν εξόφληση χρεών, απελευθέρωση καταδίκων, σύντμηση του χρόνου κάθειρξης κ.λπ.
- Πόντσο** (poncho): Παραδοσιακό λατινοαμερικανικό είδος πανωφοριού, που αποτελείται από ένα ορθογώνιο ύφασμα και μια τρύπα στη μέση για να περνάει το κεφάλι.
- Πορτένιο** (porteño): Κατά λέξιν: λιμανίσιος· ο κάτοικος του Μπουένος Άιρες, ο πρωτεύουσιάνος.

Ρουπία: Το νόμισμα της Ινδίας.

- Σάγκα** (saga): Γενική ονομασία αρχαίων σκανδιναβικών (κυρίως ισλανδικών) θρύλων και αφηγήσεων, που χρονολογούνται από τον 12ο ως τον 14ο αιώνα. Η λέξη είναι ομόρριζη με τη γερμανική λέξη «sagen» και την αγγλική «say» («λέγω»).
- Σαμουράι:** Μέλη της κάστας των πολεμιστών της φεουδαρχικής Ιαπωνίας.
- Σάμπο/α** (zambo/a): Μιγάς, διασταύρωση ινδιάνου/ας και νέγρου/ας· βλ. και: *Κρεολός/ή*, *Μεστίσο/α*, *Μουλάτο/α*.
- Σέιτσεμ** (sachem): Κάθε αρχηγός φυλής ερυθροδέρμων· η λέξη, υιοθετημένη από την αμερικανική γλώσσα, κατέληξε να σημαίνει τον πολιτικό αρχηγό, τον πολιτικάντη, τον κομματάρχη.
- Σεφαρντίμ:** Πληθυντικός της λέξης «Σεφαράντ» (Ισπανία, στα εβραϊκά)· ο κλάδος των εβραίων που, μετά τη Διασπορά, κατευθύνθηκε προς την Ισπανία (και την Πορτογαλία)· οι σεφαρδίτες.
- Σικάρ** (από την περσική *σαρκάρ*): Ινδική λέξη για τον διοικητή, τον κυβερνήτη ή, στην επαρχία της Βεγγάλης, τον αρχιύπηρέτη.
- Σιχ:** Μέλη πολυπληθέστατης ινδουιστικής θρησκευτικής αίρεσης που πρεσβεύει το μονοθεϊσμό.
- Σκάλδος** (skald): «Έντεχνος» ποιητής που, τον 11ο αιώνα, στην Ισλανδία, πήρε τη θέση του προφορικού, ανώνυμου ραψωδού, πλουτίζοντας την ισλανδική ποίηση με περίτεχνες μεταφορές και, υπό την επίδραση των Κελτών της Ιρλανδίας και των Λατίνων, με τη ρίμα και την παρήχηση.

Σκόουν (scone): Αγγλικό είδος στρογγυλού κέικ που ψήνεται στη σχάρα.

Σλανγκ (slang): Η αμερικανική αργκό.

Σομπρέρο (sombrego): Το γνωστό πλατύγυρο μεξικάνικο καπέλο.

Σόρτιχορν (shorthorn): Φυλή βραχύκερων βοδιών από την Αγγλία.

Σουκ: Η γειτονιά με το παζάρι στις αραβικές πόλεις.

Σουμάκο (zumaco): Στρατιώτης του τακτικού στρατού της Ουρουγουάης κατά τους εμφυλίους πολέμους.

Σούρα: Αραβική λέξη για το κεφάλαιο, αλλά μόνο για τα 114 κεφάλαια του *Κοραάνου*.

Σούφηδες: Μύστες του ισλαμικού μυστικισμού, του «σουφισμού».

Σύλλαβοι: Κατάλογοι των αιρέσεων της Δυτικής Εκκλησίας.

Τζόγκα: Είδος κινεζικού ιστιοφόρου.

Τιραδόρ (tirador): Φαρδύ πέτσινο ζωνάρι των *γκάουτσο*,* με τσεπάκια για χρήματα, ταμπάκο κ.λπ.

Τρούκο (truco): Χαρτοπαίγνιο διαδεδομένο μεταξύ των *κρεολών** Αργεντινών. Θυμίζει λίγο το πόκερ, αλλά είναι πιο ομιλητικό και παίζεται μ' ένα σωρό χειρονομίες, γκριμάτσες και άλλες προσπάθειες παραπλάνησης του αντιπάλου. Ο Μπόρχες έχει γράψει για το *τρούκο* ένα από τα πρώτα του ποιήματα (*Πυρετός του Μπουένος Άιρες*). Βλ. και το ομότιτλο κομμάτι στο *Εβαρίστο Καριέγο*.

Τσαλίνα (chalina): Ανδρική μακριά εσάρπα από λεπτό μαλλί, που φοριέται στον ώμο.

Τσαμπέργκο (chambergo): Πλατύγυρο καπέλο.

Τσαχά (chajá): Χαρακτηριστικό ελόβιο πτηνό της Νότιας Αμερικής, με διαπεραστική φωνή.

Τσιριπά (chiripá): Δερμάτινο πρόσθετο παντελόνι που φορούν οι *γκάουτσο** (και οι καουμπόηδες).

Φαν-ταν: Κινεζικό παιχνίδι με χαρτιά, που μοιάζει πολύ με το γνωστό ντόμινο.

Χαμπανέρα (habanera): Χορός αφροκουβανικής προέλευσης, ιδιαίτερα αγαπητός σε όλη σχεδόν τη Λατινική Αμερική, αλλά και στη Γαλλία (πασίγνωστες και δημοφιλείς οι χαμπανέρες του Μπιζέ και του Ραβέλ).

Χόβεν (joven): Προσφώνηση που δε συνηθίζεται σ' εμάς: νεαρέ ή νεαρέ κύριε.

IV.

ΜΙΚΡΟ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

(Έργα του Χόρχε Λουίς Μπόρχες που αναφέρονται
στις υποσημειώσεις, το Λεξικό και το Γλωσσάριο)

- Πυρετός του Μπουένος Άιρες* [*Fervor de Buenos Aires* (1923)] – ποιήματα.
Το φεγγάρι απέναντι [*Luna de enfrente* (1925)] – ποιήματα.
Τετράδιο San Martín [*Cuaderno San Martín* (1929)] – ποιήματα.
Εβαρίστο Καριέγο [*Evaristo Carriego* (1930)] – δοκίμια.
Συζήτηση [*Discusión* (1932)] – δοκίμια.
Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας [*Historia universal de la infamia* (1935)] – πεζά.
Ιστορία της αιωνιότητας [*Historia de la eternidad* (1936)] – δοκίμια και ένα διήγημα.
Κλασική ανθολογία αργεντινής λογοτεχνίας [*Antología clásica de la literatura argentina* (1937)], σε συνεργασία με τον Pedro Henríquez Ureña.
Ανθολογία φανταστικής λογοτεχνίας [*Antología de la literatura fantástica* (1940)], σε συνεργασία με τον Adolfo Bioy Casares και τη Silvina Ocampo.
Έξι προβλήματα για τον δον Ισίδρο Παρόδι [*Seis problemas para don Isidro Parodi* (1942)], σε συνεργασία με τον Adolfo Bioy Casares.
Μυθοπλασίες [*Ficciones* (1944)] – διηγήματα.
Το Άλεφ [*El Aleph* (1949)] – διηγήματα.
Διερευνήσεις [*Otras inquisiciones* (1952)] – δοκίμια.
El Martín Fierro [*Το έπος «Μαρτίν Φιέρο»* (1953)] – δοκίμιο, σε συνεργασία με τη Margarita Guerrero.
Σύντομες και παράξενες ιστορίες [*Cuentos breves y extraordinarios* (1955)] – ανθολογία, σε συνεργασία με τον Adolfo Bioy Casares.
Ο Ποιητής [*El hacedor* (1960)] – ποιήματα και πεζά.
Ο άλλος, ο ίδιος [*El otro, el mismo* (1964)] – ποιήματα και πεζά.
Για τις έξι χορδές [*Para las seis cuerdas* (1965)] – ποιήματα.
Μεσαιωνικές γερμανικές λογοτεχνίες [*Literaturas germánicas medievales* (1966)] – μελέτη, σε συνεργασία με τη María Esther Vázquez.

- Χρονικά του Μπούστος Ντομέκ* [*Crónicas de Bustos Domecq* (1967)] – σατιρικά ψευδο-δοκίμια, σε συνεργασία με τον Adolfo Bioy Casares.
- Νέα προσωπική ανθολογία* [*Nueva antología personal* (1968)].
- Εγκώμιο της σκιάς* [*Elogio de la sombra* (1969)] – ποιήματα και πεζά.
- «Αυτοβιογραφικό δοκίμιο» [*An Autobiographical Essay*] (1970)], σε συνεργασία με τον Norman Thomas di Giovanni.
- Η αναφορά του Μπρόουντι* [*El informe de Brodie* (1970)] – διηγήματα.
- Το χρυσάφι των τίγρεων* [*El oro de los tigres* (1972)] – ποιήματα και πεζά.
- Άπαντα* [*Obras completas* (1974)].
- Το βιβλίο από άμμο* [*El libro de arena* (1975)] – διηγήματα.
- Το βαθύ ρόδο* [*La rosa profunda* (1975)] – ποιήματα.
- Το σιδερένιο νόμισμα* [*La moneda de hierro* (1976)] – ποιήματα και ένα πεζό.
- Τι είναι ο βουδισμός;* [*¿Qué es el budismo?* (1976)] – δοκίμια, σε συνεργασία με την Alicia Jurado.
- Ιστορία της νύχτας* [*Historia de la noche* (1977)] – ποιήματα και πεζά.
- Νέες ιστορίες του Μπούστος Ντομέκ* [*Nuevos cuentos de Bustos Domecq* (1977)] – σατιρικά ψευδο-δοκίμια, σε συνεργασία με τον Adolfo Bioy Casares.
- Το βιβλίο των φανταστικών όντων* [*El libro de los seres imaginarios* (1978)], σε συνεργασία με τη Margarita Guerrero.
- Εφτά νύχτες* [*Siete noches* (1980)] – διαλέξεις.
- Ο αριθμός* [*La cifra* (1981)] – ποιήματα και πεζά.
- Εννέα Δαντικά δοκίμια* [*Nueve ensayos Dantescos* (1982)] – δοκίμια.
- Άτλας* [*Atlas* (1984)] – πεζά και ποιήματα.
- Οι συνωμότες* [*Los conjurados* (1985)] – ποιήματα και πεζά.
- Η μνήμη του Σαίξπηρ* [*La memoria de Shakespeare* (1977-'83/1989)] – διηγήματα.

V.

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ*

- 1899** Γεννιέται στο Μπουένος Άιρες (24 Αυγούστου), γιος του Χόρχε Γκιγιέρμο Μπόρχες και της Λεονόρ Ασεβέδο ντε Μπόρχες.
- 1906** Σε μια εφημερίδα της Ουρουγουάης δημοσιεύεται η μετάφρασή του του *Ευτυχισμένου πρίγκιπα* του Όσκαρ Ουάιλντ.
- 1912** Δημοσιεύει ένα διήγημα («Ο βασιλιάς της ζούγκλας»).
- 1914** Η οικογένεια μεταναστεύει στην Ευρώπη. Μετά την κήρυξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ζει στην Ελβετία.
Ο Μπόρχες πηγαίνει στο λύκειο της Γενεύης. Μαθαίνει γαλλικά, γερμανικά και λατινικά.
- 1916** Πρόεδρος της Αργεντινής Δημοκρατίας εκλέγεται ο Ριζοσπάστης Ιπόλιτο Ιριγκογιέν (οι Ριζοσπάστες θα διοικήσουν τη χώρα ως το 1930).
- 1918** Ο Μπόρχες αποφοιτά από το λύκειο.
Ταξιδεύει και ζει στην Ισπανία, όπου συναναστρέφεται μέλη των ουλτραϊστικών λογοτεχνικών κύκλων και δημοσιεύει ποιήματα.
- 1921** Η οικογένεια επιστρέφει στην Αργεντινή.
Εκδίδεται, με την οικονομική βοήθεια του πατέρα του, η πρώτη του ποιητική συλλογή: *Πυρετός του Μπουένος Άιρες*.
Ο Μπόρχες συνεργάζεται με μικρά λογοτεχνικά περιοδικά, ορισμένα από τα οποία ιδρύει ο ίδιος.
- 1923** Η οικογένεια ξαναφεύγει για την Ευρώπη. Ο Μπόρχες ζει ένα χρόνο στην Ισπανία.

* Συντάχθηκε με βάση το αντίστοιχο στην Εισαγωγή του βιβλίου *Borges and His Fiction - A Guide to His Mind and Art* του Gene H. Bell-Villada, University of Texas Press, Όστιν 1999.

- 1924** Η οικογένεια επιστρέφει στην Αργεντινή.
- 1925** *Το φεγγάρι απέναντι* (ποιήματα) και *Διερευνήσεις* [*Inquisiciones* (δοκίμια)].
- 1926** *Η έκταση της ελπίδας μου* [*El tamaño de mi esperanza* (δοκίμια)].
- 1928** *Η γλώσσα των Αργεντινών* [*El idioma de los Argentinos* (δοκίμια)].
- 1929** *Τειράδιο San Martín* (ποιήματα): δεύτερο βραβείο στον ετήσιο διαγωνισμό του Δήμου του Μπουένος Άιρες.
Ο Μπόρχες αγοράζει την ενδέκατη έκδοση της Encyclopaedia Britannica.
- 1930** Στρατιωτικό πραξικόπημα ανατρέπει τον Ιριγκογιέν.
Εβαρίστο Καριέγο (δοκίμια).
- 1932** Πολιτική διακυβέρνηση της χώρας από τους Συντηρητικούς.
Συζήτηση (δοκίμια).
- 1933** Ο Μπόρχες επιμελείται το εβδομαδιαίο ένθετο για τις Τέχνες της εφημερίδας «Crítica».
- 1935** Πεθαίνει η γιαγιά του, Φράνσες Χάσλαμ ντε Μπόρχες.
Παγκόσμια ιστορία της ατιμίας (πεζά).
- 1936** *Ιστορία της αιωνιότητας* (δοκίμια και ένα διήγημα).
- 1937** Πεθαίνει ο πατέρας του. Ο Μπόρχες εργάζεται ως δελτιογράφος σε μια συνοικιακή Βιβλιοθήκη.
- 1938** Μετά από ένα σοβαρό χτύπημα στο κεφάλι, κινδυνεύει να πεθάνει από σηψαιμία.
- 1939** Περνάει πολύ καιρό στο νοσοκομείο. Αρχίζει να γράφει τα καλύτερα διηγήματά του.
- 1941** *Ο κήπος με τα διακλαδωτά μονοπάτια* (οκτώ διηγήματα).
Η κυβέρνηση του Προέδρου Ραμόν Καστίγιο τάσσεται φανερά υπέρ του Άξονα.
- 1942** *Ο κήπος με τα διακλαδωτά μονοπάτια* χάνει το πρώτο Κρατικό Βραβείο. Ειδικό τεύχος του περιοδικού «Sur», στο οποίο 21 σημαντικές προσωπικότητες των τεχνών και των γραμμάτων εκφράζουν την αγανάκτησή τους για το γεγονός.
- 1943** Αντι-βρετανοί στρατιωτικοί καταλαμβάνουν την εξουσία με πραξικόπημα.
- 1944** *Μυθολασίες* (διηγήματα): στον τόμο εντάσσονται και τα οκτώ διηγήματα του *Κήπου*.
- 1946** Ο Στρατηγός Χουάν Περόν εκλέγεται Πρόεδρος της Αργεντινής Δημοκρατίας.
Ο Μπόρχες απολύεται από τη Βιβλιοθήκη και τοποθετείται επιθεωρητής πουλερικών – θέση, την οποία δεν αποδέχεται.
Διδάσκει και δίνει διαλέξεις.
- 1949** *Το Άλεφ* (διηγήματα).
- 1951** Εκδίδονται στη Γαλλία οι *Μυθολασίες* – πρώτη μετάφραση έργου του Μπόρχες σε ξένη γλώσσα.

- 1952 *Άλλες διερευνήσεις [Otras inquisiciones (δοκίμια)].**
Πεθαίνει η Έυα («Εβίτα») Περόν.
- 1955 Στρατιωτικοί του Κέντρου ανατρέπουν τον Περόν, που διαφεύγει στην Ισπανία.
Ο Μπόρχες τοποθετείται Διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Μπουένος Άιρες, ενώ κοντεύει να τυφλωθεί τελείως.
- 1956 Επανεκδοση των *Μυθοπλασιών*, με τρία καινούργια διηγήματα.
- 1957 Καθηγητής Αγγλικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Μπουένος Άιρες.
Εγχειρίδιο φανταστικής ζωολογίας (σε συνεργασία με τη Μαργαρίτα Γκερέρο).
- 1960 *Ο Ποιητής* (ποιήματα και πεζά).
- 1961 Μοιράζεται με τον Σάμιουελ Μπέκετ το Formentor, διεθνές βραβείο ευρωπαίων και αμερικανών εκδοτών.
Διδάσκει για ένα εξάμηνο στο Πανεπιστήμιο του Τέξας.
- 1963 Ταξιδεύει στην Ευρώπη, δίνοντας διαλέξεις.
- 1965 Ταξιδεύει σε άλλες νοτιοαμερικανικές χώρες.
- 1967 Παντρεύεται την Έλσα Αστέτε Μιγιάν.
- 1967-'68 Κατέχει την έδρα ποίησης Τσαρλς Έλιοτ Νόρτον στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ.
Ταξιδεύει στις ΗΠΑ, δίνοντας διαλέξεις.
- 1968 *Το βιβλίο των φανταστικών όντων* (βελτιωμένη και επαυξημένη έκδοση του *Εγχειριδίου φανταστικής ζωολογίας*, πάντα σε συνεργασία με τη Μαργαρίτα Γκερέρο).
Ταξιδεύει στην Ευρώπη, όπου δέχεται τιμές και αναγορεύεται Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης.
- 1969 *Η αναφορά του Μηρόουντι* (διηγήματα) και *Εγκώμιο της σκιάς* (ποιήματα και πεζά).
Ταξιδεύει στο Ισραήλ και δίνει διαλέξεις.
- 1970 Χωρίζει τη γυναίκα του.
- 1971 Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Κολούμπια.
- 1972 *Το χρυσάφι των τίγρεων* (ποιήματα και πεζά).
- 1973 Ο Περόν επανεκλέγεται Πρόεδρος.
Ο Μπόρχες παραιτείται από την Εθνική Βιβλιοθήκη.
Δέχεται σημαντικά βραβεία στην Ισπανία και το Μεξικό.
- 1974 Εκδίδονται τα *Άπαντά* του σε έναν τόμο.

* Η λέξη «Άλλες» στον τίτλο ετέθη προς αντιδιαστολήν με την προηγούμενη συλλογή δοκιμίων του Μπόρχες (βλ. 1925), την οποία ο συγγραφέας απαρνήθηκε εντελώς, απέσυρε από την κυκλοφορία και, φυσικά, δεν συμπεριέλαβε στα *Άπαντά* του (1974). Ο αναγνώστης ας έχει υπόψη του ότι όπου στο παρόν («Σημειώσεις του μεταφραστή», «Λεξικό», «Μικρό βιβλιογραφικό σημείωμα») αναφέρεται ο τίτλος *Διερευνήσεις*, εννοείται η συλλογή του 1952.

- 1975** Το βιβλίο από άμμο (διηγήματα), Το βαθύ ρόδο (ποιήματα), Πρόλογοι με έναν πρόλογο των προλόγων.
Πεθαίνει η μητέρα του, σε ηλικία 99 ετών.
Πεθαίνει ο Περόν και τον διαδέχεται η χήρα του, Ισαμπέλ.
- 1976** Το σιδερένιο νόμισμα (ποιήματα και ένα πεζό), Χρονικά του Μπούστος Ντομέκ (σατιρικά ψευδο-δοκίμια, σε συνεργασία με τον Αδόλφο Μπιόι Κασάρες).
Δίνει διαλέξεις στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν και παρακολουθεί μια διάλεξη για το έργο του στο Πανεπιστήμιο του Μείν.
Στρατιωτικό πραξικόπημα ανατρέπει την Ισαμπέλ Περόν.
- 1977** Διαλέξεις στο Μπουένος Άιρες και σε όλη την Αργεντινή.
- 1978** Ταξιδεύει στο Παρίσι για μια ειδική εκδήλωση που πραγματοποιείται προς τιμήν του στη Σορβόνη.
- 1979** Παρασημοφορείται από τη Γαλλική Ακαδημία, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, την κυβέρνηση της Ισλανδίας.
Ταξιδεύει στην Ιαπωνία.
- 1980** Ταξιδεύει στην Ισπανία, όπου του απονέμεται το Βραβείο Θερβάντες.
Στην Αργεντινή, κάνει δηλώσεις και υπογράφει διαμαρτυρίες κατά της καταπίεσης και των «εξαφανισθέντων».
Εφτά νύχτες (διαλέξεις).
- 1981** Ταξιδεύει στη Ρώμη, όπου του απονέμεται το Βραβείο Μπαλτσάν.
Ταξιδεύει στην Πόλη του Μεξικού, όπου του απονέμεται το Βραβείο Ογίν Γιολίστιλι.
Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ.
- 1982** Παρακολουθεί διάλεξη για το έργο του στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου.
Η στρατιωτική κυβέρνηση εισβάλλει στα Νησιά Φόκλαντ (Μαλβίνες) και ηττάται από το Βρετανικό Ναυτικό. Ο Μπόρχες καταδικάζει τον πόλεμο.
- 1983** Του απονέμεται το έμβλημα της Γαλλικής Λεγεώνας της Τιμής.
- 1984** Ταξιδεύει στην Ιαπωνία, στην Ελλάδα, όπου αναγορεύεται Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Κρήτης, και στην Ιταλία, όπου αναγορεύεται Επίτιμος Διδάκτωρ τριών ιταλικών πανεπιστημίων.
Άτλας (πεζά, ποιήματα και φωτογραφίες).
- 1985** Εγκαθίσταται μόνιμως στη Γενεύη.
Οι συνωμότες (ποιήματα και πεζά).
- 1986** Στις 22 Απριλίου, παντρεύεται τη βοηθό του, Μαρία Κοδάμα.
Στις 14 Ιουνίου, πεθαίνει από καρκίνο του ήπατος και ενταφιάζεται στο παλιό νεκροταφείο Πλενπαλέ της Γενεύης.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ
ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΟ ΕΚ-
ΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΕΛΛΗ-
ΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Α.Ε.». ΤΑ ΦΙΛΜ ΚΑΙ ΤΟ
ΜΟΝΤΑΖ ΕΚΑΝΕ Ο ΠΑΝ. ΚΟΝΤΟΜΗΝΑΣ. Η
ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΟΝ Κ. ΣΤΡΙΚΟ ΤΟΝ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2005 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ».



Μπόρχες σημαίνει, για τα εκατομμύρια των φανατικών του αναγνωστών σε όλο τον κόσμο, ένα σύμπαν δημιουργημένο από την αρχή με τα υλικά που πλάθονται τα όνειρα. Ένα σύμπαν που συγκροτείται από επάλληλους Λαβυρίνθους (που διαφέρουν στις διακλαδώσεις καίτοι ομόκεντροι), ένα σύμπαν Βιβλιοθήκη όπου οι πάντες χάνονται αναζητώντας το Νόημα.

Σ' αυτό το δαιδαλώδες τοπίο των συναρπαστικών του γραπτών –και ιδίως των πεζών κειμένων που συγκεντρώνονται όλα για πρώτη φορά σε ενιαίο τόμο–, η πραγματικότητα είναι μια απάτη, ο ορθός λόγος συνιστά αυθαιρεσία και ό,τι μπορεί να φανταστεί κανείς, είτε έχει ήδη συμβεί είτε επίκειται να συμβεί· στο παιγνιώδες σύμπαν του Μπόρχες, ο ένας είναι γέννημα της φαντασίας κάποιου άλλου και σε μια θεία χρονική στιγμή, σε μια ανύποπτη *Επιφάνεια*, μια ολόκληρη ζωή μπορεί να δικαιωθεί...

Άπαντα τα Πεζά του Χόρχε Λουίς Μπόρχες, σ' αυτή τη νέα οριστική έκδοση, από τον επί χρόνια μελετητή και μεταφραστή του έργου του, τον Αχιλλέα Κυριακίδη, επιτρέπουν στον αναγνώστη να διαβάσει το μεγάλο κλασικό συγγραφέα του εικοστού αιώνα με τη μορφή ενός συγκλονιστικού εν προόδω χρονικού του σύγχρονου πολιτισμού μας. Ακολουθούν δύο ακόμα τόμοι: *Άπαντα τα Δοκίμια* και *Άπαντα τα Ποιητικά*.

ISBN 960-442-108-5



9 789604 421084